

# Молодь і ринок

ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 8 (216) серпень 2023

Видається з лютого 2002 року

**УДК 051** Журнал “Молодь і ринок” внесений до переліку наукових фахових видань України (категорія “Б”) у галузі педагогічних наук: 011 – Освітні педагогічні науки, наказ Міністерства освіти і науки України від 02.07.2020 № 886 (додаток 4). Спеціальності: 012 – Дошкільна освіта; 013 – Початкова освіта; 014 – Середня освіта (за предметними спеціалізаціями); 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями); 016 – Спеціальна освіта, наказ МОН України від 24.09.2020 № 1188 (додаток 5).

**Засновник і видавець:** Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка  
Україна, 82100, Львівська область, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24  
Видання зареєстровано в Міністерстві юстиції України.  
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:  
Серія КВ №12270–1154 ПР від 05.02.2007 р.

**ISSN 2308-4634 (Print)** “Молодь і ринок” індексується у таких базах даних: Google Scholar; Polish Scholarly Bibliography (PBN); **ERIH PLUS**; **Index Copernicus** (ICV 2018: 80.20; ICV 2019: 85.80; ICV 2020: 82.12; ICV 2021: 85.55; ICV 2022: 80.94)

**DOI:** <https://doi.org/10.24919/2617-0825.8/216.2023>

## РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

**Головний редактор:** Микола ГАЛІВ – д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

## ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

**Іван БАХОВ** – д.пед.н., проф., Міжрегіональна академія управління персоналом

**Наталія БИШЕВЕЦЬ** – к.пед.н., Національний університет фізичного виховання і спорту України

**Галина БЛАВИЧ** – д.пед.н., проф., ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”

**Ірина ЗВАРИЧ** – д.пед.н., проф., Київський національний торговельно-економічний університет

**Микола ПАНТЮК** – д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

**Тетяна ПАНТЮК** – д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

**Лукаш ТОМЧИК** – д.соц.н. (педагогіка), Педагогічний університет в Кракові, Польща

**Надія Лаура СЕРДЕНЦЮК** – к.пед.н., Сучавський університет імені Штефана чел Маре (м. Сучава, Румунія)

**Даніель УОЛЛЕР** – д.філос.н., Університет Центрального Ланкаширу (м. Престон, Великобританія)

**Марія ЧЕПІЛЬ** – д.пед.н., проф., академік АНВО України, Заслужений діяч науки і техніки України, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

**Олександра ЯНКОВИЧ** – д.пед.н., проф., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; д.табiлiт., проф., Куявсько-Поморська вища школа (м. Бидгош, Польща)

Адреса редакції: Україна, 82100, Львівська область, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24

Тел., +38 (068) 502-45-49; e-mail: [molodirynok@gmail.com](mailto:molodirynok@gmail.com); веб-сайт: <http://mir.dspu.edu.ua>

Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету  
(протокол № 10 від 31.08.2023)

Посилання на публікації “Молодь і ринок” обов’язкові

Редакція зберігає за собою право скорочувати і виправляти матеріали. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди, а не погляди редакції.

За достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, статистичних даних та інших відомостей відповідають автори публікацій.

# Youth & market

MONTHLY SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL JOURNAL

No. 8 (216) August 2023

Published since February 2002

---

**UDC 051** The journal "Youth and market" is included into the list of scientific professional publications of Ukraine (**category "B"**) in the field of pedagogical sciences: 011 – Educational, pedagogical sciences, the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 02.07.2020 No. 886 (Appendix 4). Specialties: 012 – Preschool education; 013 – Primary education; 014 – Secondary education (due to subject specializations); 015 – Professional education (according to specializations); 016 – Special education, order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 09.24.2020 No. 1188 (Appendix 5).

**Founder and published:** Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University  
Ivan Franko Str., 24, Drohobych, Lviv Region, Ukraine, postal code 82100  
The journal is registered in the Ministry of Justice of Ukraine  
Published State registration license: Series KB № 12270–1154 IIP since 05.02.2007

---

**ISSN 2308-4634 (Print)** "Youth and market" is indexed in such databases: Google Scholar; Polish Scholarly Bibliography (PBN); **ERIH PLUS**; **Index Copernicus** (ICV 2018: 80.20; ICV 2019: 85.80; ICV 2020:82.12; ICV 2021: 85.55; ICV 2022: 80.94)

---

**DOI:** <https://doi.org/10.24919/2617-0825.8/216.2023>

---

## EDITORIAL BOARD

**Head editor: Mykola HALIV** – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

## EDITORIAL BOARD MEMBERS

**Ivan BAKHOV** – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Interregional Academy of Personnel Management*

**Nataliya BYSHEVETS** – *Candidate of Pedagogic Sciences, National University of Physical Education and Sports of Ukraine*

**Halyna BILAVYCH** – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., SHEE "Vasyl Stefanyk Precarpathian National University"*

**Iryna ZVARYCH** – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Kyiv National University of Trade and Economics*

**Mykola PANTYUK** – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

**Tetyana PANTYUK** – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

**Lukasz TOMCZYK** – *Doctor of Social Sciences (Pedagogic), Pedagogical University of Cracow, Poland*

**Nadia Laura SERDENCUC** – *Candidate of Pedagogic Sciences, Stefan cel Mare University from Suceava (Romania)*

**Daniel WALLER** – *Doctor of Philosophy Sciences, University of Central Lancashire (Preston, UK)*

**Mariya CHEPIL** – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

**Oleksandra YANKOVYCH** – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University*

---

**Editorial office:** Ukraine 82100, Lviv region, Drohobych, Ivan Franko, 24 str,

Tel. +38 (068) 502-45-49; e-mail: [molodirynok@gmail.com](mailto:molodirynok@gmail.com); website: <http://mir.dspu.edu.ua>

---

Recommended for publication by Academic Council of Drohobych State Pedagogical University  
(protocol No. 10, 31.08.2023)

---

Links to the publication of "Youth and market" obligatory

---

**Edition reserves the right to shrink and correct the matter. Articles signed by author express their own point of view.**

**Authors of publications are responsible for the accuracy of facts, quotations, private names, geographical names, statistics etc.**

# Молодь і ринок

№ 8 (216) серпень 2023

## ЗМІСТ

<b>Оксана Ісасва, Ганна Шайнер</b> Методологічні підходи до формування особистості майбутніх фахівців у технічних ЗВО .....	7
<b>Анатолій Бровченко, Алла Руденченко</b> Етнотизація у системі неперервної дизайн-освіти України .....	10
<b>Вікторія Іванова, Тетяна Мочан</b> Теоретичні аспекти і методичні підходи до аналізу професійної компетентності майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення .....	15
<b>Микола Галів, Василь Менько</b> Організація та результативність навчання у Нижньогаївській середній школі на Дрогобищині (1940–1980-ті рр.) .....	20
<b>Владислава Батиргарєєва, Вікторія Ворожбіт-Горбатюк, Дарина Євтєєва</b> Бінарні заняття у процесі реалізації ОНП “Право” в Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України .....	28
<b>Галина Білавич</b> Діяльність благодійних фондів щодо доброчинності крізь призму підготовки майбутніх фахівців .....	35
<b>Тетяна Пантюк, Олена Невмержицька</b> Роль музею у сучасній шкільній освіті .....	40
<b>Каталін Гнатик, Катерина Лізак, Катерина Фодор</b> Використання навчальних тренінгів у професійній підготовці майбутніх філологів .....	44
<b>Наталія Грицак</b> Сторітелінг як інструмент формування професійно-мовленнєвої компетентності здобувачів вищої освіти .....	48
<b>Роман Горбатюк, Наталія Білан, Степан Сіткар</b> Діагностична компетентність у структурі професійної підготовки здобувачів вищої освіти .....	53
<b>Ірина Герасимова, Валентина Малик</b> Сучасні підходи до тлумачення поняття “освітній простір університету” .....	58
<b>Тетяна Шупик, Ольга Лобова</b> Організаційно-методична модель підготовки майбутнього вихователя до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки .....	62
<b>Інна Яшук, Наталія Казакова</b> Методологічні підходи до організації національно-патріотичного виховання курсантів ЗВО системи МВС і формування у них патріотизму як комплексної особистісної і базової професійної якості .....	67
<b>Анатолій Мартинюк</b> Система вищої освіти в Україні та Індії: порівняльний аналіз .....	73
<b>Леся Смерчак</b> До проблеми формування умінь і навичок комунікації дітей з особливими освітніми потребами .....	79

<b>Тетяна Стамбульська</b> Особливості виховання національно-мовної особистості здобувачів фахової передвищої освіти в умовах війни .....	83
<b>Ванда Вишківська, Євген Прокоф'єв, Ольга Ступак</b> Моделювання професійної діяльності фахівців: концептуальні засади .....	87
<b>Юлія Мендрух, Ельвіра Остапенко, Ольга Ходакевич, Вадим Тинний</b> Методологічні підходи до формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю .....	93
<b>Людмила Врочинська, Надія Кравець, Людмила Лук'яник</b> Виховання доброзичливого ставлення до однолітків у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності .....	97
<b>Ельвіра Манжос, Алла Кондратюк, Юлія Остраус</b> Розвиток навичок професійного мовлення у майбутніх фахівців медичної галузі .....	101
<b>Олена Мурзіна, Наталія Грінівецька, Міхаїл Вовченко, Максим Щербаков</b> Анатомічний стіл як найбільш технологічно вдала система візуалізації в медичній освіті .....	106
<b>Ганна Вишневська</b> Етнокультурні тенденції вдосконалення змісту шкільної освіти в Україні (90-ті рр. XX – 10-ті рр. XXI ст.) .....	110
<b>Валентина Водяна, Людмила Щур, Сергій Маловічко, Анатолій Баньковський, Ірина Машталер, Тетяна Солонинка</b> Формування естетичного світобачення дітей та молоді у процесі художньо-творчої діяльності в закладах позашкільної освіти .....	116
<b>Ірина Кузьміна</b> Використання сторітелінгу на уроках української мови: роздуми про проблему деяких дидактичних аспектів .....	122
<b>Тетяна Мастеркова</b> Самоосвітня діяльність педагога як чинник змін освітнього процесу .....	126
<b>Хоу Ісюань</b> Педагогічне стимулювання майбутніх учителів хімії до професійної самореалізації у освітньому процесі китайських закладів вищої освіти .....	130
<b>Яна Чигріна</b> Деякі механізми розвитку педагогічної майстерності майбутніх фахівців, що працюють в інклюзивній освіті .....	135
<b>Олександр Іваненко</b> Педагогічна діагностика формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури в процесі змішаного навчання .....	139
<b>Марія Ліоненко</b> Технологія RWCT: осмислення і впровадження у систему мовної освіти Нової української школи ....	144
<b>Вей Чжан</b> Застосування прогресивних ідей китайського досвіду формування професійної компетентності вокалістів в українському освітньому просторі .....	149
<b>Андрій Гедзик, Віталій Потапкін</b> Використання комп'ютерних технологій як засобу формування інформатичної компетентності майбутніх учителів технологій .....	155

# Youth & market

No. 8 (216) August 2023

## CONTENTS

<b>Oksana Isayeva, Hanna Shayner</b> Methodological approaches to personality formation of future specialists in higher technical institutions .....	7
<b>Anatoliy Brovchenko, Alla Rudenchenko</b> Ethno design in the continuous design education system of the Ukraine .....	10
<b>Victoria Ivanova, Tetiana Mochan</b> Theoretical aspects and methodological approaches to analyzing the professional competence of future operators in the field of information and software processing .....	15
<b>Mykola Haliv, Vasyl Menko</b> Organization and effectiveness of learning in Nyzhni Hai Secondary School in Drohobych district (1940–1980s) .....	20
<b>Vladyslava Batyrgarcieva, Viktoriia Vorozhbit-Horbatiuk, Daryna Yevtieieva</b> Binary courses in the process of implementation of the ONP “Law” at the Academic Stashis Scientific Reserch Institute for the Study of Crime Problems National Academy of Law Sciences of Ukraine .....	28
<b>Halyna Bilavych</b> Activities of charitable funds regarding charity through the prism of training future specialists .....	35
<b>Tetiana Pantiuk, Olena Nevmerzhytska</b> The role of museums in the modern secondary schools education .....	40
<b>Katalin Hnatyk, Kateryna Lizak, Kateryna Fodor</b> Use of educational trainings in the professional studies of future philologists .....	44
<b>Nataliia Hrytsak</b> Storytelling as a tool of professional speech competence formation of higher education students .....	48
<b>Roman Horbatyuk, Nataliia Bilan, Stepan Sitkar</b> Diagnostic competence in the professional training structure of higher education acquires .....	53
<b>Iryna Gerasymova, Valentyna Malyk</b> Modern approaches to the interpretation of the concept of “university educational space” .....	58
<b>Tetiana Shupyk, Olga Lobova</b> Organizational and methodological model of the training of the future educator for the creative development of children of older preschool age through fairy tale .....	62
<b>Inna Yashchuk, Nataliia Kazakova</b> Methodological approaches to organizing national-patriotic education of cadets in the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and formation of patriotism as a comprehensive personal and basic professional quality .....	67
<b>Anatoliy Martyniuk</b> System of higher education in Ukraine and India: a comparative analysis .....	73
<b>Lesya Smerechak</b> To the problem of formation of skills and communication of children with special educational needs .....	79

<b>Tetiana Stambulska</b> Peculiarities of education of the national and linguistic personality of applicants for professional higher education in the conditions of war .....	83
<b>Vanda Vyshkivska, Yevhen Prokofiev, Olga Stupak</b> Modeling of the professional activities of specialists: conceptual basis .....	87
<b>Iuliia Mendrukh, Elvira Ostapenko, Olha Khodakevych, Vadym Tynnyi</b> Methodological approaches to formation of communicative competence of future economists .....	93
<b>Liudmyla Vrochynska, Nadia Kravets, Liudmyla Lukianyk</b> Education of benevolent attitude towards peers in children of older preschool age in the process of game activities .....	97
<b>Elvira Manzhos, Alla Kondratiuk, Yuliia Ostraus</b> Development of professional communicative skills of future medical specialists .....	101
<b>Olena Murzina, Natalia Hrynivetska, Mikhail Vovchenko, Maxim Shcherbakov</b> Interactive anatomical table as the most technologically modern visualization system in medical education .....	106
<b>Hanna Vyshnevska</b> Ethno-cultural trends in improving the content of school education in Ukraine (1990–2010) .....	110
<b>Valentyna Vodiana, Liudmyla Shchur, Serhii Malovichko, Anatolii Bankovskiy, Iryna Mashtaler, Tetiana Solonynka</b> Formation of aesthetic worldview of children and youth in the process of artistic and creative activity in out-of-school education institutions .....	116
<b>Iruna Kuzmina</b> Utilizing storytelling in Ukrainian language lessons: reflections on some didactic aspects .....	122
<b>Tatyana Masterkova</b> Self-education activity of a teacher as a factor of changes in the educational process .....	126
<b>Hou Isuan</b> Pedagogical stimulation of future chemistry teachers to professional self-fulfillment in the educational process of Chinese institutions of higher education .....	130
<b>Yana Chigrina</b> Some mechanisms of development of pedagogical skills of future specialists working in inclusive education .....	135
<b>Oleksandr Ivanenko</b> Pedagogical diagnostics of the formation of readiness for professional activities of future teachers of physical culture in the process of mixed learning .....	139
<b>Mariia Lionenko</b> RWCT technology: understanding and incorporation into the language education system of the New Ukrainian School .....	144
<b>Wei Zhang</b> Application of progressive ideas of the Chinese experience of forming professional competence of vocalists in the Ukrainian educational space .....	149
<b>Andrii Hedzyk, Vitaliy Potapkin</b> Using computer technologies as a means of developing informational competence for future technology teachers .....	155

УДК 378.147:62-051

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.289425>

**Оксана Ісаєва**, доктор педагогічних наук,  
професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти  
Інституту права, психології та інноваційної освіти  
Національного університету "Львівська політехніка",  
професор кафедри латинської та іноземних мов  
Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького  
**Ганна Шайнер**, кандидат педагогічних наук,  
доцент кафедри іноземних мов  
Інституту гуманітарних і соціальних наук  
Національного університету "Львівська політехніка"

### МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ТЕХНІЧНИХ ЗВО

У статті зосереджуємося на підготовці фахівців у технічних закладах вищої освіти, що зумовлює необхідність якісних змін протягом навчання та потребу у формуванні професійних компетенцій, зокрема професійної культури. З цією метою професійна підготовка потребує застосування новітніх методологічних підходів до формування професійної культури майбутніх фахівців у технічних закладах.

**Ключові слова:** студенти; фахівці технічного профілю; ЗВО; культура; особистість.

**Лім.** 7.

**Oksana Isayeva**, Doctor of Sciences (Pedagogy),  
Professor of the Pedagogy and Innovative Education Department,  
Institute of Law, Psychology and Innovative Education  
Lviv Polytechnic National University,  
Professor of the Latin and Foreign Languages,  
Lviv Danylo Halytskyi National Medical University  
**Hanna Shayner**, Ph.D. (Pedagogy),  
Associate Professor of the Foreign Languages Department,  
Institute of Humanities and Social Sciences,  
Lviv Polytechnic National University

### METHODOLOGICAL APPROACHES TO PERSONALITY FORMATION OF FUTURE SPECIALISTS IN HIGHER TECHNICAL INSTITUTIONS

The article focuses on training in higher technical institutions determining the requirements for qualitative changes and the formation of professional competences, in particular, professional culture. For this determination, specialists' professional training requires the use of the latest methodological approaches to the formation of future specialists' professional culture in technical institutions.

The purpose of the article is to consider the opportunities of forming professional culture of future specialists in technical institutions.

The paradigm of higher education envisages culture as an important component of the educational environment and cultural competence as an integral skill in the formation of a technical specialist as a new generation. The duration of a competent specialist' training process makes it necessary to forecast the demand for professionals in the future.

An important direction for improving professional training is rethinking educational disciplines, strengthening their interdisciplinary integration, achieving balanced cognitive assimilation by graduates not only of the content of educational programs, but also of personal and professional culture.

The duration of training makes it necessary to forecast the in-demand specialists in the future, so that competitive specialists can gain experience in EU countries and actively implement the latest technologies in the Ukrainian space.

Therefore, training of technical specialists is based on the implementation of scientific approaches and is ensured by the definition and study of educational conditions of the future specialist within the framework of basic approaches. Scientific approaches are interdependent and complement each other. Consequently, they are used in a complex manner with the aim of forming cultural educational environment.

**Keywords:** students; specialists of a technical profile; culture, personality.

**П**остановка проблеми. Вища освіта потребує реформування та сучасного підходу до методів викладання, адже в умо-

вах глобалізації повинен переглядатися і підхід до затребуваних компетентностей фахівців кожної галузі. Парадигма вищої освіти передбачає культуру

як важливу складову начального середовища і культурологічну компетентність як невід’ємну навичку у формуванні фахівця нової генерації. Тому детальне і різнобічне вивчення культури з точки зору педагогіки привело до укладання різноманітних напрямів її дослідження з використанням методологічних підходів, що уможливило формування узагальнених теорій про вищу освіту як соціокультурний заклад з точки зору їх цінності для розвитку особистості.

**Актуальність** розвідки полягає у тому, щоб сформулювати особливості формування особистісно-професійної культури майбутніх фахівців у технічних ЗВО.

**Мета статті** – розглянути можливості формування особистісно-професійної культури майбутніх фахівців у технічних закладах.

Відповідно до мети дослідження сформульовано такі **завдання**:

- визначити комплекс методологічних підходів для формування професійної культури майбутніх фахівців у технічних закладах;

- охарактеризувати можливості формування професійної культури майбутніх фахівців у технічних закладах.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вивчення науково-педагогічної літератури засвідчує багатоаспектність проблеми та уможливорює резюмувати про дослідження окремих аспектів: професійна підготовка майбутніх фахівців – Г. Абрамова, О. Бондаренко, М. Боришевський, Л. Бурлачук, Н. Зубалій, Н. Коломінський, С. Максименко, В. Моргун, В. Татенко, Т. Тігаренко, М. Савчин, В. Панок, Н. Чепелева, Т. Яценко; формування професійної компетентності майбутніх маркетологів – М. Вачевський, Т. Григорчук; наукові основи наступності в системі безперервної професійної сільськогосподарської освіти – А. Кашлун, П. Олійник; Я-концепція студентів у галузі спеціальної освіти – С. Миронова, Л. Руденко, В. Синьов, Д. Супрун, М. Шеремет; принципи формування освітньо-кваліфікаційних рівнів і змісту фахової підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі – Т. Іщенко, Ю. Нагірний, І. Бендера; підготовка інженерних кадрів різного профілю – О. Григор’єва, О. Грицок, Ю. Зінковський, М. Згуровський, О. Каверіна, М. Канівець, Г. Козлакова, В. Кулешова, Е. Лузік, В. Марігодов, В. Олексенко, О. Романовський, Л. Товажниський; професійна підготовка менеджерів туризму в Польщі – Л. Польова.

**Виклад основного матеріалу.** Сучасна парадигма системи освіти у технічних закладах орієнтується на підготовку студентів майбутнього з урахуванням сьогоденних потреб і вимог ринку праці, адже вища освіта “перебуває в стані реформування та визначення способів трансформації й удосконалення всіх етапів підготовки фахівців високого професійного рівня” [4, 190], який неможливий без куль-

турного компонента. Власне тривалість процесу підготовки компетентного фахівця зумовлює необхідність прогнозування затребуваних спеціалістів у майбутньому, щоб конкурентоспроможні фахівці могли здобувати досвід у країнах ЄС і активно впроваджувати останні технології в українському просторі. Як висновує дослідниця О. Савченко, “глобалізація, яка, незважаючи на відмінності в оцінці, є об’єктивною реальністю, вимагає від національних систем вищої освіти нової цільової орієнтації, що враховує потреби в міжнародній солідарності на цінностях загальнолюдської етики” [5, 274]. Також поділяємо актуальне твердження ученої О. Каверіної [1], що вища технічна школа має бути не лише “кузницею кадрів”, але і центром культури, осередком гуманістичних знань і морального виховання.

Тому період підготовки у технічних закладах вищої освіти зумовлює необхідність якісних змін протягом навчання та потребу у формуванні професійних компетенцій, зокрема особистісно-професійної культури. З цієї метою професійна підготовка фахівців на сучасному етапі потребує застосування новітніх методологічних підходів до формування особистісно-професійної культури майбутніх фахівців у технічних закладах. Тобто, як підсумовує дослідниця, відбуваються зміни у підготовці фахівців, зокрема, в організації процесу здобуття, засвоєння інтегрованих знань і набуття навичок їх застосування у практичній діяльності [1, 1], які неможливо сформувати без культурологічної компетенції.

Власне тому необхідно зазначити, що науковець Ю. Лянной [3] розглядає необхідність вивчення і втілення передового досвіду країн ЄС у контексті саме вищої технічної освіти з метою забезпечення конкурентоспроможності фахівця та імплементації новітніх технологій з метою:

- розвитку національних систем освіти з урахуванням іноземного досвіду;
- засвоєння нового і передового досвіду, набутого в процесі співробітництва з Європейськими країнами;
- забезпечення якості послуг на внутрішньому і зовнішньому ринках освітніх послуг;
- наявність якісної освітньої і дослідницької бази;
- розвиток стратегічного партнерства;
- розвиток мобільності тощо.

Варто зазначити, що основним завданням вищої школи як однієї з основних підсистем сучасної педагогіки є забезпечення високої якості засвоєння студентами знань, сформованості умінь і навичок, необхідних в умовах сьогодення, тобто “орієнтація на інтереси особистості, які адекватні сучасним тенденціям суспільного розвитку, та освітні інновації” [6, 441]. Тому підготовка фахівців технічного профілю ґрунтується на реалізації наукових підходів і забезпечується визначенням та вивченням освітніх умов майбутнього фахівця у межах базових підходів. Тож саме підходи сприяють формуванню фа-



## МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ТЕХНІЧНИХ ЗВО

хівця нової генерації, про що вдало зауважує науковець О. Лукашук: “основні функції вищої освіти забезпечують її ключову роль як рушійну силу майже всіх основних видів сучасної економічної, політичної й соціальної діяльності: її якість значною мірою стає еквівалентом якості суспільства” [2, 75]. Тому серед компонентів системи професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої технічної освіти науковці, зазвичай, виділяють підходи:

- **культурологічний**, який передбачає створення умов для самовизначення, саморефлексії чи самореалізації студента як особистості у культурі в процесі гуманітарної підготовки;

- **аксіологічний**, який зумовлює закладення культуротворчих знань на загальнолюдські цінності, ціннісну спрямованість у педагогічній діяльності і детермінується системою ціннісних ставлень майбутнього фахівця до професійної діяльності;

- **системний**, який уможливорює розкриття закономірностей і взаємозв'язків між окремими компонентами системи, цілісність і системність особистісно-професійної культури як фахового феномена забезпечують структурні та функціональні її компоненти та прогнозують перспективи розвитку і зростання студента;

- **компетентнісний**, який спрямовує майбутніх фахівців на засвоєння знань і умінь, що слугують підґрунтям особистісно-професійної культури, та підготовку кваліфікованого фахівця, здатного до ефективної роботи і постійного професійного зростання;

- **акмеологічний**, який дає змогу визначити інтеграцію соціокультурних чинників на перехід від зовнішнього управління до внутрішнього самоврядування у процесі розвитку інноваційних основ культуротворчого аспекту;

- **особистісний**, який відображає ставлення до майбутнього фахівця технічного профілю як до свідомого суб'єкта для оволодіння професією у культурно-професійному аспекті;

- **діяльнісний**, який визначає необхідність залучення студентів закладів вищої освіти до процесу професійної діяльності на основі набутих знань, умінь і якостей;

- **етичний**, який передбачає оцінку поведінки, вчинків і дій майбутнього фахівця технічного профілю щодо усвідомлення моральних норм і правил.

Тож важливим напрямом удосконалення професійної підготовки майбутніх технарів науковець вважає переосмислення навчальних дисциплін, зміцнення їх міждисциплінарної інтеграції, досягнення збалансованого когнітивного засвоєння випускниками не лише змісту освітніх програм, а й базових (ключових) навичок і компетенцій [1, 17] в умовах культурного навчального середовища. Тому лише “перенесення акценту з вузькопредметної підготовки на формування і розвиток високоосвіченої ціліс-

ної особистості, перехід студента з об'єкту зовнішньої дії, “споживача” готових знань до суб'єкта власного професійного становлення” [7, 348], що передбачає імплементацію оновлених стратегій для формування і розвитку нової генерації фахівців технічного профілю в умовах культурного навчального середовища.

**Висновок.** З метою переорієнтації парадигми вищої технічної освіти і потреб ринку праці студентам необхідно формувати позитивну мотивацію до наукової та професійної діяльності, щоб в майбутньому були затребуваними на ринку праці і кваліфікованими фахівцями. Професійна підготовка фахівців технічного профілю у закладах вищої освіти повинна базуватися на комплексі методологічних і наукових підходів з урахуванням освітніх умов. Наукові підходи є взаємозалежні та доповнюють один одного, тому їх застосовують у навчанні комплексно, що уможливорює формування культури фахівців технічного профілю.

**Перспективу подальших розвідок** вбачаємо у вивченні мобільності студентів закладів освіти технічного профілю в умовах війни.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Каверіна О.Г. Інтегративний підхід до формування готовності студентів вищих технічних навчальних закладів до професійної комунікації : автореф. дис. ... док. пед. наук : 13.00.04 Теорія та методика професійної освіти”. Київ, 2010. 44 с.
2. Лукашук О.С. Еволюція соціокультурного статусу вищої освіти. *Український соціум*. 2013. № 1. С. 75–87.
3. Лянной Ю.О. Професійна підготовка майбутніх магістрів з фізичної реабілітації у вищих навчальних закладах: теоретико-методичний аспект : монографія. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2016. 566 с.
4. Максимовська Н.О. Анімаційна стратегія вдосконалення соціально-виховного середовища закладу вищої освіти культурно-мистецького профілю в контексті Болонської системи. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2013. Вип. 40. С. 189–198.
5. Савченко О. Проблеми і перспективи міжнародної інтеграції вищої Освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2012. Ч. 3. С. 273–278.
6. Степанченко Н.І. Основні напрями вищої освіти з фізичного виховання в контексті ідей нової освітньої парадигми. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2014. Вип. 38. С. 439–446.
7. Сущенко Л.П. Особливості формування здібностей майбутніх фахівців з фізичної реабілітації в умовах сучасної парадигми вищої фізкультурної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2015. Вип. 3 (1). С. 347–350.

### REFERENCES

1. Kaverina, O.H. (2010). *Integratyvnyi pidkhyd do formuvannya hotovnosti studentiv vyshchychk tekhnichnykh navchalnykh zakladiv do profesynoyi komunikatsiyi* [Integrative

approach to formation of readiness of students of higher technical educational institutions for professional communication]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv, 44 p. [in Ukrainian].

2. Lukashchuk, O.S. (2013). Evolyutsiya sotsiokulturnoho statusu vyshchoyi osvity [Evolution of the socio-cultural status of higher education]. *Ukrainian society*. No. 1. pp. 75–87. [in Ukrainian].

3. Lyannoy, Yu.O. (2016). Profesiyna pidhotovka maybutnikh mahistriv z fizychnoyi reabilitatsiyi u vyshchych navchalnykh zakladakh: teoretyko-metodychnyy aspekt [Professional training of future masters in physical rehabilitation in higher educational institutions: theoretical and methodological aspect]. *Monograph*. Sumy, 566 p. [in Ukrainian].

4. Maksymovska, N.O. (2013). Animatsiyina stratehiya vdoskonalennya sotsialno-vykhovnoho seredovyshcha zakladu vyshchoyi osvity kulturno-mystetskoho profilu v konteksti Bolonskoyi systemy [Animation strategy for improving the socio-educational environment of a higher education institution of cultural and artistic profile in the context of the Bologna system]. *Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture*. Vol. 40. pp. 189–198. [in Ukrainian].

5. Savchenko, O. (2012). Problemy i perspektyvy mizhnarodnoyi intehratsiyi vyshchoyi Osvity [Problems and prospects of international integration of higher education]. *Collection of scientific works of the Uman State Pedagogical University*. Part 3. pp. 273–278. [in Ukrainian].

6. Stepanchenko, N.I. (2014). Osnovni napryamy vyshchoyi osvity z fizychnoho vykhovannya v konteksti idey novoyi osvitnoyi paradyhmy [The main directions of higher education in physical education in the context of the ideas of the new educational paradigm]. *Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems*. Vol. 38. pp. 439–446. [in Ukrainian].

7. Sushchenko, L.P. (2015). Osoblyvosti formuvannya zdibnostey maybutnikh fakhivtsiv z fizychnoyi reabilitatsiyi v umovakh suchasnoyi paradyhmy vyshchoyi fizkulturnoyi osvity [Peculiarities of the formation of abilities of future specialists in physical rehabilitation in the conditions of the modern paradigm of higher physical education]. *Scientific journal of the M.P. Drahomanov NPU. Series 15: Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*. Vol. 3 (1). pp. 347–350. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.07.2023

---

УДК 37-022.332:7.012]:39(477)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.285115>

**Анатолій Бровченко**, кандидат педагогічних наук,  
доцент кафедри дизайну  
Київського університету імені Бориса Грінченка  
**Алла Руденченко**, доктор педагогічних наук,  
завідувач кафедри декоративного мистецтва і реставрації  
Київського університету імені Бориса Грінченка

### ЕТНОДИЗАЙН У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ДИЗАЙН-ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті розглядаються структура та функції елементів розроблюваної підсистеми з етнодизайну національної системи неперервної дизайн-освіти. Ключовим елементом підсистеми є регіональні дизайн-центри Ремісничої палати. Передбачається співпраця палати з Радою дизайну як провідником державної політики в сфері дизайну та створення при ній Музею дизайну. Підготовка етнодизайнерів у розглядуваній підсистемі має відбуватися на двох рівнях. Перший пов'язаний з варіюванням зразків традиційного декоративно-вжиткового мистецтва та органічного поєднання національних традицій зі світовими досягненнями, другий – з розробкою масштабних комплексних проєктів етно-середовищ.

**Ключові слова:** етнодизайн; підсистема; традиції; дизайн-центри; ремісничка палата; національний стиль.

**Лім. 10.**

**Anatoliy Brovchenko**, Ph.D. (Pedagogy),  
Associate Professor of the Design Department,  
Borys Grinchenko Kyiv University  
**Alla Rudenchenko**, Doctor of Sciences (Pedagogy),  
Head of the Decorative Arts and Restoration Department,  
Borys Grinchenko Kyiv University

### ETHNO DESIGN IN THE CONTINUOUS DESIGN EDUCATION SYSTEM OF THE UKRAINE

The article examines the structure and functions of the elements of the developing cultural-artistic ethno design subsystem in the national system of continuous design education.

Taking into account the fact that in scientific sources, the concepts of “Folk Design” and “ethno design” function are parallel; the authors clarify their essence and identified synonymy.

*In the considered subsystem, the system-forming element is the Chamber of Crafts of Ukraine with regional design centers, which will coordinate the training of ethno-designers with the needs of business, social and industrial spheres. The author assumes that regional design centers will hold: meetings with representatives of business and higher educational establishments regarding practice for future ethno designers, ethno design courses with the involvement of folk masters, bearers of deep traditions of decorative and applied art, qualification exams, and formation of professional qualifications for future ethno designers. The Chamber of Crafts will be in partnership with the National Council of Design, an element of the overall system of continuing design education, which implements state policy in the field of design. The authors are convinced of the need to restore the work of the Design Council, one of the main tasks of which is to stimulate and coordinate the work related to the creation of the industrial and regional design-ergonomic services, the training of specialists with higher and secondary education in the field of design and ergonomics. The research considers it necessary to create a Museum of Design under this council, which will collect the best domestic and foreign samples of ethno design.*

*The training of ethno designers in the considered subsystem should take place at two levels. At the first level, ethno designers study the material cultural heritage of the Ukraine, ethnography, conducting artistic and design activities to vary the best examples of traditional decorative and applied art and an organic combination of national traditions with world achievements that combine innovation and "nationality" imbued with the national spirit. At the second level, future ethno-designers conduct large-scale complex artistic and project development of environments in the national style.*

**Keywords:** ethno design; subsystem; traditions; design centers; craft chamber; national style.

**П**остановка проблеми. Перехід в економічно розвинених країнах до великого машинного фабрично-заводського виробництва, що почався у другій половині XVIII – початку XIX ст., спричинив появу професії дизайнера для проектування виробів на художній основі для тиражування. Такі вироби і створюване нове штучне середовище перестали відігравати роль ідентифікатора певної національної культури. Дизайн став один із факторів, котрий спричинив “розмивання” і деформування традиційного етнічного середовища. Воно набувало космополітичних ознак на протязі століть, яке протязом століть формувалося протодизайнерами та відповідало ментальності етносу. Ментальність народу, система його архетипів відображаються своєрідно і специфічно в пластичності предметного світу. Цей специфічний навколишній предметний світ, зі свого боку, впливав на його творців і на майбутні покоління, підтримуючи і формуючи своєрідний психічний національний тип.

Пройшовши тривалий час розвитку як художньо-проектна культура, дизайн набув вагомості сили, проник у всі сфери людського життя та виробництва, несучи певні ідеологічні смисли і проектуючи майбутнє суспільство. Ще більше посилюється потреба у підготовці фахівців, спроможних поєднувати у проектній діяльності глибинні традиції народного мистецтва та досягнення сучасних технологій, створюючи гармонійне етнічне середовище відповідне ментальності етносу, що проживає на певній території. Крім того, в час глобалізаційних процесів, зростання конкуренції на світовому ринку товарів і послуг висуваються нові, більш жорсткі вимоги до виробленої продукції, яка має бути не лише бездоганною за якістю, але й гідно репрезентувати національну самобутність країни-виробника. У сучасних умовах стандартів та уніфікованості зростає роль культури, що ідентифікує й презентує націю серед багатьох народів світу [9]. Проектну діяльність зі створення сучасних форм матеріального середовища з використанням традиційних елементів мате-

ріальної культури певного етносу, що відповідає змістовим та естетичним характеристикам конкретної етнокультури називають етнодизайном, або народним дизайном, в англійському варіанті “Folk Design” [6].

Українська дизайн-освіта потребує трансформації у національну систему неперервної дизайн-освіти, однією із основних підсистем якої, на нашу думку, має бути культурно-мистецька з етнодизайну, яка потребує обґрунтування і розроблення.

**Аналіз основних досліджень і публікацій.** Проблема етнодизайнерської освіти є досить актуальною для досліджень вітчизняних науковців. Цій темі значну увагу приділяє Л. Оршанський, розглядаючи етнодизайн як важливу складову змісту технологічної освіти. О. Фурса проводить дослідження становлення і розвитку системи освітньої підготовки дизайнерів в Україні і світі як невід’ємної складової загальної системи вищої освіти й дієвого фактора розвитку проектно-культури суспільства. Обґрунтовують необхідність посилення компонента з етнодизайну в освітніх програмах підготовки майбутніх дизайнерів одягу як засобу формування їх ключових компетентностей С. Давидова, Н. Дерев’янка. У своїй дисертації І. Сиваш розглядає етнодизайн як складник української культури. Концепції етнодизайну при підготовці майбутніх дизайнерів у мистецьких закладах вищої освіти, розглядає А. Дяченко. Порушує проблему утвердження національної ідентичності вітчизняного дизайну та відображення особливостей української ментальності засобами дизайнерської творчості із застосуванням новітніх комп’ютерних технологій І. Ціділо. В. Павлуць присвятив своє дослідження теоретично-методологічному обґрунтуванню доцільності розширення етнокультурного контенту дизайн-освіти в Україні. Він окреслює перспективи інтеграції етнокультурних традицій у систему підготовки дизайнерів у вітчизняних ЗВО.

**Мета статті:** розкрити структуру та функції елементів розробленої підсистеми етнодизайну

(культурно-мистецької) у національній системі неперервної дизайн-освіти.

**Виклад основного матеріалу.** Обґрунтування і розробка в системі національної неперервної дизайн-освіти підсистеми з етнодизайну для підготовки висококваліфікованих етнодизайнерів – актуальне завдання сьогодення. Етнодизайн тісно пов'язаний з народним мистецтвом, Тому вважаємо за необхідне уточнити сутність термінів “народне мистецтво”, “народний дизайн” (“Folk Design”), “етнодизайн”, вживаних у наукових джерелах.

Тривалий час народна творчість не вважалася мистецтвом. Напевно тому, що під “мистецтвом” розуміли тільки “високі” зразки, відносячи простонародну творчість до сфери уваги народознавства. У дореволюційних енциклопедіях воно відсутнє, а поширилося в нашій країні тільки з 1930-х рр., на хвилі високого престижу всього, пов'язаного з поняттям “народ”. Перед тим, на початку ХХ ст., користувалися поняттям “селянське мистецтво” [4].

В англійській літературі термін “Folk Art” (“народне мистецтво”) з'явився в другій половині ХХ ст. У короткому Оксфордському словнику мистецьких термінів “народне мистецтво” визначено як мистецтво, ремесла та декоративні прикраси, створені людьми, які не мали формальної художньої освіти, але мають усталені традиції стилів та майстерності. Країна чи регіон можуть мати характерне народне мистецтво [2].

У сучасній естетичній теорії поняття “народне мистецтво” вживається для означення “залишкових” форм художності (фольклор, декоративно-прикладна творчість), на відміну від розвинутих форм професійного мистецтва [5].

Народне мистецтво є колективною творчістю. У народній мистецькій творчості протягом століть проходив відбір та шліфування етнокультурних образів матеріальної культури, які ставали знаковими елементами народної культури і разом із усталеними засобами виразності ставали національними ідентифікаторами. Традиційне декоративно-вжиткове мистецтво є одним із сегментів народного мистецтва, пов'язане з використанням природних матеріалів, традиційних архаїчних технік обробки матеріалів та засобів виразності. На думку О. Стрижак, національне можна охарактеризувати як таке, що необхідно для нормального функціонування нації чи етносу, для найкращого пристосування і виживання в умовах певного середовища [8].

Із появою терміна “дизайн”, з часом витворилися терміни “народний дизайн” в англійському варіанті “Folk Design”, та “етнічний дизайн”, тісно пов'язані з традиціями декоративно-вжиткового мистецтва певних етносів. На території України термін “народний дизайн” з'явився у шістдесятих роках минулого століття, але досі як в Україні так і за її межами, не вироблене його усталене визначення. Сьогодні

у вітчизняній науковій літературі домінує термін “етнодизайн”. Обидва терміни вважаємо синонімічними, але в одних країнах, в силу різних причин, використовується назва “етнодизайн”, в інших – “народний дизайн” з деякими “відтінками” в розуміння їх сутності. Так, у країнах які формувалися мігрантами різних національностей, під народним дизайном розуміють прості, навіть грубі форми, виконані з природних матеріалів з по-сучасному трактованими знаками традиційної орнаментики. У такому дизайні, часто вироби виготовляються з використанням традиційних архаїчних технологій. В польських джерелах поширеніший термін “etnodyzajn” оскільки вважається, що термін “народний” асоціюється із “народною демократією” комуністичного режиму, який себе скомпрометував.

Як складне й багатогранне явище, етнодизайн у наукових студіях отримує різні визначення, залежно від того, який з аспектів автор вважає головним та яку проблематику окреслює для свого дослідження [9].

Етнічний дизайн тісно пов'язаний з національним художнім стилем. Національний художній стиль – поняття, що обіймає все багатство художніх явищ як народного, так і професійного мистецтва. Основою стильової єдності є народне мистецтво, народні форми художності. Ця естетична категорія відображає духовно-формувальні засади народного життя, укладені в чуттєво сприймані предметно-образні форми, що набувають художньої довершеності у творчості професійних митців. У сталості форм народної художності відображається життєво важлива закономірність: закріплення дістають досвідні знання та художні вміння, що визначилися як доцільні щодо якості, та досконалі форми [5].

Етнодизайн через національний художній стиль виступає своєрідною трансформацією елементів національної культури, зокрема декоративного мистецтва, в сучасні промислові вироби, що поєднує традиційне декоративно-прикладне мистецтво із сучасними промисловими технологіями [3].

Потреба підготовки високофахового, національно-свідомого етнодизайнера в нашій країні набула особливого значення, що пов'язано з критичним періодом становлення країни, нації. У розроблюваній нами підсистемі з етнодизайну для закладів вищої культурологічної, мистецької, педагогічної освіти і освіти дорослих, ключовим елементом є регіональні дизайн-центри Ремісничої палати України з делегованими їй державою функціями. Передбачається, що Реміснича палата має виконувати функції аналогічні функціям ремісничих палат європейських країн у професійній освіті, що є чинними системами, які беруть активну участь у професійній освіті різних рівнів. Вони формують професійні стандарти та проекти освітніх програм на всіх рівнях, навчають дорослих. Дизайн-центри при регіо-

нальних представництвах Ремісничої палати в своїй діяльності зможуть враховувати економічну ситуацію на територіях, які вони представляють, та швидко реагувати на їхні соціально-економічні потреби. Одна із головних проблем сучасного вітчизняного дизайну – слабкі зв'язки з виробництвом. Дизайн-центри, сформовані в рамках кластерних структур, зможуть координувати підготовку етнологічних дизайнерів з потребами соціальної, виробничої сфери, бізнесу. Вони займатимуться організацією та координацією проведення практик, кваліфікаційних екзаменів, формування професійних кваліфікацій для майбутніх етнологічних дизайнерів з представниками бізнесу, влади і закладів вищої освіти. Центри зможуть залучати народних майстрів – носіїв глибинних традицій народного мистецтва, для проведення майстер-класів, лекцій, практичних занять з традиційних ремесел для майбутніх фахівців з етнологічного дизайну. Такі дизайн-центри будуть завершальною ланкою етнологічного дизайнерської освіти дорослих як складової освіти впродовж життя, які проводитимуть професійне навчання, підвищення кваліфікації та перепідготовку дорослого населення з етнологічного дизайну. Ремісничая палата, будучи суспільною організацією, має співпрацювати з національною Радою дизайну як представником держави з питань розвитку національного дизайну. Рада дизайну була створена постановою Кабінету Міністрів України від 30 липня 1996 року № 876 з метою комплексного розв'язання проблем підвищення якості та конкурентоспроможності продукції промислового комплексу, розвитку соціально-культурної сфери шляхом застосування дизайну та ергономіки, впровадження у практику виробництва системи дизайн-ергономічного проектування. Вона була координаційно-консультативним органом при Кабінеті Міністрів України, на який покладається розроблення і реалізація загальнодержавних проблем дизайну та ергономіки, прийняття відповідних рішень. Одним із основних її завдань було стимулювання і координація роботи, пов'язаної зі створенням галузевих і регіональних дизайн-ергономічних служб, підготовкою фахівців з вищою та середньою освітою в галузі дизайну й ергономіки [7].

На жаль, діяльність цієї ради була припинена 21.12.2005 р. Маємо чітке переконання у необхідності відновлення її діяльності. За приклад для неї могла б послужити робота Ради дизайну Великої Британії, котра проводить державну політику щодо розвитку дизайну як частини креативної економіки та впливає на розвиток і сталість підприємств, а також їх продукції.

При такій раді доцільно створити музей дизайну з відділенням, де будуть представлені кращі зразки вітчизняного і іноземного етнологічного дизайну. Такий музей має існувати і у віртуальній реальності як сховище наочних матеріалів для підготовки етнологічних дизайнерів.

Музеї прикладного мистецтва і дизайну відігравали важливу роль у розвитку дизайну в другій половині XIX ст. в Австрії, Великій Британії, Німеччині. Музеї дизайну в наш час працюють багатьох містах європейських країн: Відні (Австрія), котрий був заснований ще 1863 р., Лондоні (Велика Британія), Вайль-на-Рейні (Німеччина), Генті (Бельгія).

Підготовка етнологічних дизайнерів в закладах вищої культурологічної, мистецької, педагогічної освіти і освіти дорослих має відбуватися за інтегрованими програмами на двох рівнях. На першому рівні підготовка повинна проходити в два етапи. На підготовчому етапі, це перші два курси першого рівня вищої освіти (бакалавр), майбутні етнологічні дизайнери вивчають матеріальну культурну спадщину етнологічних регіонів країни, етнографію, виділяючи знакові елементи народної культури та проводять художньо-проектну діяльність з варіювання найкращих зразків традиційного декоративно-вжиткового мистецтва, в яких поєднується новаторство і “народність”, просякнуті національним духом, з використанням традиційних природних матеріалів й архаїчних технологій виготовлення і частковим застосуванням сучасних технічних засобів. На другому етапі, останні два курси, студенти розробляють етнологічні проекти товарів, затребуваних на ринку як внутрішньому, так і зовнішньому, виготовлення яких передбачає органічне поєднання національних традицій зі світовими досягненнями в дизайні та використання новітніх технологій і матеріалів. Важливо зауважити, що етнологічний дизайн може бути спрямований на внутрішнього споживача для “опредмечення” архаїчного менталітету і підтримання етнологічного здоров'я нації – “національний” стиль, і розрахований на зовнішнього споживача – це розробки, які містять у собі й частку “опредмечених” рис сучасного глобалізаційного менталітету, аби не втратити зв'язку з динамічним навколишнім світом і бути легко впізнаваним – “змішаний” стиль [10]. У концепції японського дизайну, який є взірцем для багатьох, закладено концепцію “змішаного” стилю, що виник на засадах органічного поєднання особливостей японського побуту і його художніх традицій з кращими досягненнями світового дизайну. Найяскравіше це виявилось у проектуванні інтер'єрів, меблів, домашнього устаткування [1]. Ми схильні до думки, що для українського етнологічного дизайну доцільно розділяти проектування для внутрішнього і зовнішнього споживача.

На другому рівні вищої освіти (магістр) майбутні етнологічні дизайнери проводять масштабні комплексні проектні розробки етнологічних середовищ та намагаються розв'язувати проблеми, пов'язані з новими викликами для дизайну у XXI ст.

Формування високопрофесійного етнологічного дизайнера є дуже важливим завданням національної системи

освіти, оскільки він своєю діяльністю не тільки впливає на розвиток вітчизняного бізнесу, а й сприяє збереженню і розвитку етносу, нації.

**Висновки.** У розроблюваній нами підсистемі національної неперервної дизайн-освіти – культурно-мистецькій з етнодизайну для закладів вищої культурологічної, мистецької, педагогічної освіти і освіти дорослих ключовими елементами є дизайн-центри при регіональних відділеннях Ремісничої палати України. Дизайн-центри, створені, в рамках кластерних структур, зможуть координувати підготовку етнодизайнерів з потребами виробничої сфери, бізнесу. Реміснича палата має співпрацювати з національною Радою дизайну, завдання якої – проводити державну політику щодо розвитку дизайну як частини креативної економіки та впливати на розвиток і сталість підприємств, а також їхньої продукції. При раді доцільно створити музей дизайну з відділенням для демонстрації кращих взірців об'єктів вітчизняного і закордонного етнодизайну. Етнодизайн може бути спрямований на внутрішнього споживача, для “опредмечення” архаїчного менталітету і підтримання етнічного здоров'я нації, та на зовнішнього, коли дизайн-проекти містять у собі й частку “опредмечених” суперсучасного глобалізаційного менталітету, аби не втратити зв'язку з динамічним навколишнім світом і були легко впізнаваним. Для Українського етнодизайну доцільно розділяти проектування для внутрішнього і зовнішнього споживача.

**Перспективу наших подальших досліджень** вбачаємо в обґрунтуванні і розробці підсистеми виробничо-технологічної з ергодизайну як елемента національної системи неперервної дизайн-освіти.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Дизайнерська діяльність: стан і перспективи: інформаційно-методичне видання / за ред. В.О. Свірка. Київ: УкрНДЦДЕ, 2014. 171 с.
2. Короткий Оксфордський словник мистецьких термінів. Оксфордське мистецтво онлайн. Oxford University Press. URL: <http://www.oxfordartonline.com.libproxy.lib.unc.edu/subscriber/article/opr/t4/e737> (дата звернення: 12.08.2023).
3. Кара-Васильєва Т. Формування дизайну в Україні художниками авангарду. *Нариси з історії українського дизайну XX ст.*: зб. ст. Київ: Фенікс, 2012, С. 33–34.
4. Лебедєва А.І. “Народний дизайн”: поняття, що не стало терміном. *Народознавчі зошити*. 2018. № 2 (140). С. 328–332. DOI: <https://doi.org/10.15407/nz2018.02.328> (дата звернення: 10.08.2023).
5. Мовчан В.С. Закономірності історичного життя мистецтва. URL: <https://textbook.com.ua/etika-ta-estetika/1473446665/s-17?page=2> (дата звернення: 16.08.2023).
6. Оршанський Л.В. Етнодизайн як інноваційний художньо-естетичний компонент технологічної освіти. *Молодь і ринок*. 2011. № 1 (72). С. 38–41.
7. Про Раду з дизайну: постановка Кабінету Міністрів України від 30 липня 1996 р. № 876. URL: <https://zakon.ra>

[da.gov.ua/laws/show/876-96-%D0%BF#Text](https://zakon.ra.gov.ua/laws/show/876-96-%D0%BF#Text) (дата звернення: 12.08.2023).

8. Стрижак О. До питання про взаємодію народного мистецтва і професійної художньої діяльності як складових національної культури. *Українська народна творчість у поняттях міжнародної термінології. Примітив, фольклор, аматорство, кітч...*: Колективне дослідження Других Гончарівських читань. 1995. Київ: Родовід, 1995. С. 27–32.

9. Сиваш І.О. Мистецтво етнодизайну в художній культурі України XX – початку XXI ст.: дис. ... канд. мистецтвознавства: 26.00.01. Київ, 2019. 191 с. URL: [https://shron1.chtyvo.org.ua/Syvash\\_Iona/Mystetstvo\\_etyody\\_zainu\\_v\\_khudozhnii\\_kulturi\\_Ukrainy\\_XXI\\_pochatku\\_XXI\\_s\\_t.pdf](https://shron1.chtyvo.org.ua/Syvash_Iona/Mystetstvo_etyody_zainu_v_khudozhnii_kulturi_Ukrainy_XXI_pochatku_XXI_s_t.pdf) (дата звернення: 14.08.2023).

10. Цідило І. Етно-дизайн у формуванні інформаційно-графічної культури майбутнього дизайнера. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/etnodizayn-v-formirovani-informatsionno-graficheskoy-kultury-buduschego-dizaynera%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/etnodizayn-v-formirovani-informatsionno-graficheskoy-kultury-buduschego-dizaynera%20(2).pdf) (дата звернення: 18.08.2023).

#### REFERENCES

1. Dyzainerska diialnist: stan i perspektyvy [Design activity: state and prospects]. *Informational and methodical publication*. (Ed.). V.O. Svirko. Kyiv, 2014. 171 p. [in Ukrainian].
2. Korotkyi Oksfordskyi slovnyk mystetskykh terminiv. Oksfordske mystetstvo onlain [Concise Oxford Dictionary of Art Terms. Oxford Art Online]. Oxford University Press. Available at: <http://www.oxfordartonline.com.libproxy.lib.unc.edu/subscriber/article/opr/t4/e737> (Accessed 12 August 2023). [in English].
3. Kara-Vasylieva, T. (2012). Formuvannia dyzainu v Ukraini khudozhnykamy avanhardu [Formation of design in Ukraine by avant-garde artists]. *Essays on the history of Ukrainian design of the 20th century*. Kyiv, pp. 33–34. [in Ukrainian].
4. Lebedieva, A.I. (2018). “Narodnyi dyzain”: poniattia, shcho ne stalo terminom [“People’s design”: a concept that has not become a term]. *Ethnological notebooks*. No. 2 (140). pp. 328–332. DOI: <https://doi.org/10.15407/nz2018.02.328> (Accessed 10 August 2023). [in Ukrainian].
5. Movchan, V.S. Zakonomirnosti istorychnoho zhyttia mystetstva [Patterns of the historical life of art]. Available at: <https://textbook.com.ua/etika-ta-estetika/1473446665/s-17?page=2> (Accessed 16 August 2023). [in Ukrainian].
6. Orshanskyi, L.V. (2011). Etnodyzain yak innovatsiyniy khudozhno-estetychniy komponent tekhnolohichnoi osvity [Ethnodesign as an innovative artistic and aesthetic component of technological education]. *Youth & market*. No. 1 (72). pp. 38–41. [in Ukrainian].
7. Pro Radu z dyzainu [“About the Design Council”]. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 30, 1996 No. 876. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-96-%D0%BF#Text> (Accessed 12 August 2023) [in Ukrainian].
8. Stryzhak, O. (1995). Do pytannia pro vzaiemodiiu narodnoho mystetstva i profesiinoi khudozhnoi diialnosti yak skladovykh natsionalnoi kultury [To the question of the interaction of folk art and professional artistic activity as components of national culture]. *Ukrainian folk art in the concepts of international terminology. Primitive, folklore, amateurism, kitsch...*: A collective study of the Second Goncharivskyi readings. Kyiv, pp. 27–32. [in Ukrainian].

## ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ І МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОПЕРАТОРІВ З ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ ТА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

9. Syvash, I.O. (2019). *Mystetstvo etnodyzainu v khudozhnii kulturi Ukrainy XX – pochatku XXI st.* [The art of ethnodesign in the artistic culture of Ukraine in the 20th and early 21st centuries]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 191 p. Available at: [https://shron1.chtyvo.org.ua/Syvash\\_Ilona/Mystetstvo\\_etnodyzainu\\_v\\_khudozhnii\\_kulturi\\_Ukrainy\\_XXI\\_pochatku\\_XXI\\_st.pdf](https://shron1.chtyvo.org.ua/Syvash_Ilona/Mystetstvo_etnodyzainu_v_khudozhnii_kulturi_Ukrainy_XXI_pochatku_XXI_st.pdf) (Accessed 14 August 2023). [in Ukrainian].

10. Tsidylo, I. *Etno-dyzain u formuvanni informatsiino-hrafichnoi kultury maibutnoho dyzainera* [Ethno-design in the formation of information and graphic culture of the future designer]. Available at: [file:///C:/Users/User/Downloads/etnodyzayn-v-formirovanni-informatsionno-graficheskoy-kultury-budushego-dizaynera%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/etnodyzayn-v-formirovanni-informatsionno-graficheskoy-kultury-budushego-dizaynera%20(2).pdf) (Accessed 18 August 2023). [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.08.2023

УДК 37.01:[378:37.011.3:004.9:004.453-051:005.336.2]

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.289423>

**Вікторія Іванова**, доктор педагогічних наук, доцент,  
професор кафедри дошкільної та спеціальної освіти  
Мукачівського державного університету

**Тетяна Мочан**, кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти  
Мукачівського державного університету

## ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ І МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОПЕРАТОРІВ З ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ ТА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті представлено теоретичне обґрунтування феномену професійної компетентності майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення. Проаналізовано найбільш актуальні для дослідження трактування компетентності та професійної компетентності і на цій основі сформульовано власне визначення поняття “професійна компетентність майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення”. Автори переконані, що аналіз професійної компетентності майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення має урахувати компетентнісний, системний, особистісний, діяльнісний і аксіологічний підходи.

**Ключові слова:** майбутні оператори з обробки інформації та програмного забезпечення; кваліфіковані робітники; професійна (професійно-технічна освіта); професійна підготовка; компетентність; професійна компетентність; професійна компетентність майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення.

**Літ. 13.**

**Victoria Ivanova**, Doctor of Sciences (Pedagogy), Associate Professor,  
Professor of the Preschool and Special Education Department,  
Mukachevo State University

**Tetiana Mochan**, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,  
Associate Professor of the Theory and Methods of Primary Education Department,  
Mukachevo State University

## THEORETICAL ASPECTS AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO ANALYZING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE OPERATORS IN THE FIELD OF INFORMATION AND SOFTWARE PROCESSING

Today's world has been characterized by increased attention to vocational education, in particular, to the professional training of future operators in the field of information and software processing. Therefore, the problem of forming the professional competence of future operators in the field of information and software processing in the process of professional training has become important. The article has substantiated theoretical aspects and methodological approaches to the analysis of professional competence of future operators in the field of information and software processing. The most relevant for the research interpretations of competence and professional competence have been presented. It has been noted that professional competence is directly related to the specifics of the future specialist's activity. According to the analysis of scientific sources, the authors have defined the concept of “professional competence of future operators in the field of information and software processing” as an integrative quality of a person characterized by the ability to solve problems and typical tasks that arise in real life situations using knowledge, experience, values and abilities. Professional competence includes: professional literacy; experience of individual and group activities using modern innovative technologies; readiness for self-education in this area, self-realization in the profession. The authors have been convinced that the analysis of the professional competence of future operators in the field of information and software processing should take into account competence, systemic, personal, activity and axiological approaches. The result of professional training has been competent specialists who are able to carry out professional activities in the context of change, analyze their own level of professional competence, outline ways to improve it and achieve their goals.

*Keywords: future operators in the field of information and software processing; skilled workers; professional (vocational) education; professional training; competence; professional competence; professional competence of future operators in the field of information and software processing.*

**Постановка проблеми.** Вимоги, що диктуються сучасним глобалізованим суспільством полягають у тому, що майбутні фахівці повинні бути висококваліфікованими, здатними до професійного зростання та мобільності в умовах інноваційних змін. Сьогодні характеризується посиленням уваги до професійної (професійно-технічної) освіти, зокрема до професійної підготовки майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення. Отже, вагомим постає проблема формування професійної компетентності майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення у процесі фахової підготовки.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Компетентнісний підхід в освіті є предметом дослідження І. Бега, Н. Бібік, С. Гончаренка, О. Дубасенюк, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Ничкало, О. Пометун, В. Радкевич, Т. Теличко та ін. Проблеми формування професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників присвячено науковій праці О. Загіки, Д. Костюка, О. Паржницького, Л. Петренка, Т. Пятничук, Т. Чернової, В. Ягупова та ін.

**Мета статті** – теоретично обґрунтувати феномен професійної компетентності майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення.

**Виклад основного матеріалу.** Обґрунтування феномену професійної компетентності майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення потребує розкриття сутності і змісту поняття “компетентність”. Так, Закон України “Про вищу освіту” трактує компетентність як здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей [5].

Компетентність, як уважає В. Ягупов, – це підготовленість (теоретична та практична), здатність (інтелектуальна, діяльнісна та суб’єктна), наявність позитивних ставлень і сформованих якостей особи та її готовність (професійна, особистісна, психологічна тощо) як суб’єкта діяльності до певного виду діяльності. У цьому визначенні ми бачимо багатозначність: дійсно так, оскільки існують різні види компетентності. Науковець зауважує, що під компетентністю більшість дослідників розуміють загальну підготовленість, здатність і готовність особистості до дії як суб’єкта професійної діяльності, що ґрунтуються на його знаннях і досвіді, набутих завдяки навчанню й вихованню, зорієнтованих на становлення як суб’єкта життя, культури та профе-

сійної діяльності, активну інтеграцію в суспільство, освоєння багатогранної ролі в процесі життєдіяльності. Водночас спостерігається відсутність чітких критеріїв її класифікації. Для уникнення суб’єктивізму в розумінні змісту та смислового поля поняття “компетентність” і визначення наукових засад його класифікації В. Ягупов радить виокремити провідні характеристики компетентності, а саме: багатогранність, багатокомпонентність, багатовимірність, надпредметність і міждисциплінарність, різнофункціональність, суб’єктність [13]. Зі свого боку, М. Головань зазначає, що поняття компетентності ширше за поняття знання, уміння, навички; воно містить їх у собі, але на відміну від функціональної грамотності, дає змогу розв’язувати цілий клас задач; на відміну від навички є усвідомленою; на відміну від уміння – здатною до перенесення, удосконалюється не шляхом автоматизації та перетворення на навичку, а шляхом інтеграції з іншими знаннями, уміннями, навичками; через усвідомлення загальної основи діяльності зростає компетентність; на відміну від знання існує у формі діяльності (реальної чи мисленнєвої), а не інформації про неї [3].

Державний освітній стандарт з професії 4113 “Оператор з обробки інформації та програмного забезпечення” визначає професійні компетентності як сукупність знань, умінь і навичок особи, які дають їй змогу виконувати трудові функції, швидко адаптуватися до змін у професійній діяльності та є складовими відповідної професійної кваліфікації. Професійні компетентності визначають здатність особи в межах повноважень застосовувати спеціальні знання, уміння та навички, виявляти відповідні моральні та ділові якості для належного виконання встановлених завдань і обов’язків, навчання, професійного й особистісного розвитку. У документі виокремлено ключові (комунікативна; математична; особистісна, соціальна й навчальна; громадянська; підприємницька; екологічна, енергоефективна) та загальні компетентності (знання і вміння) за професією [10].

На переконання В. Ягупова, професійна компетентність будь-якого фахівця є складним інтегральним психологічним, професійним, фаховим і суб’єктивним утворенням, що формується у процесі набуття професійної освіти, актуалізується, розвивається і вдосконалюється у процесі практичної професійної діяльності як її суб’єкта, а ефективність її здійснення суттєво залежить від теоретичної, практичної та психологічної підготовленості до неї, здатності та готовності до її здійснення, суб’єктивних, професійно важливих та індивідуально-психічних якостей фахівця, сприйняття ним цілей, цінностей, змісту,



**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ І МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ  
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОПЕРАТОРІВ  
З ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ ТА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

---

результатів й особливостей цієї діяльності. Науковець переконаний, що “професійна компетентність” характеризує якісний бік підготовленості особи до обіймання певної посади, що набувається у процесі отримання професійної освіти та стосується конкретної особи як майбутнього суб’єкта професійної діяльності. Відповідно, її професійна освіта має бути скорельованою з майбутніми компетенціями як фахівця, оскільки тільки в такому випадку вона буде мати компетентнісний характер. При цьому якість опанування ним професійної компетентності можна діагностувати, визначити її певний рівень (виокремлюють, як правило, низький, середній і високий рівні). Так, наприклад, у системі професійно-технічної освіти (далі – ПТО) відбувається професійна підготовка кількох тисяч робітничих професій. Науковець акцентує увагу на тому, що зміст і результати професійної підготовки конкретного фахівця в системі ПТО зумовлюється його майбутніми посадовими обов’язками чи компетенціями [13].

Вагомою для нашого дослідження є думка Н. Ничкало, згідно з якою професійна компетентність досягається шляхом розвитку особистості в системі професійно-технічної освіти, яка пов’язана з формуванням на базі загальної освіти таких професійно значимих для особистості і суспільства якостей, які дають людині змогу найбільш повно реалізувати себе в конкретних видах трудової діяльності, що відповідають суспільно необхідному розподілу праці, ринковим механізмам стимулювання найбільш продуктивного і конкурентоздатного функціонування робітника тієї чи іншої кваліфікації й профілю [8, 138–144].

Отже, професійна компетентність безпосередньо пов’язана із специфікою діяльності майбутнього фахівця. Оскільки завдання й обов’язки оператора з обробки інформації та програмного забезпечення доволі широкі, то він має дотримуватися порядку виконання технологічних операцій з обробки текстової і табличної інформації, комп’ютерної графіки тощо; здійснювати комп’ютерну верстку; підтримувати установлене системне та прикладне програмне забезпечення; створювати й підтримувати відповідні бази даних; обслуговувати обладнання інформаційних систем відповідно до визначеного порядку; встановлювати, налагоджувати та забезпечувати роботу окремих компонентів і конфігурацій операційних систем. Крім того, у межах своєї компетенції зобов’язаний забезпечувати захист інформації на комп’ютерному обладнанні та у локальних мережах [9, 42].

Професійна компетентність кваліфікованого робітника, згідно із трактуванням Л. Петренка, є системною багатофакторною поліфункціональною індивідуальною якістю з характерним комплексом професійних знань, умінь, навичок, здібностей до виконання професійних завдань, забезпечується пев-

ними професійно важливими якостями (адаптивність, комунікативність, рефлексія, здатність до творчого пошуку, саморозвитку). Стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання) визнана уповноваженим суб’єктом та засвідчена відповідним документом, є кваліфікацією, яку майбутній робітник може отримати в процесі професійної підготовки [9, 43].

Цінними для нашого дослідження є виокремлені В. Ягуловим характеристики професійної компетентності випускника системи ПТО: 1) багатифункціональність (оволодіння професійною компетентністю дозволяє розв’язувати різноманітні проблеми як у професійній діяльності, так і в повсякденному житті); 2) належність до метаосвітньої галузі (професійна компетентність є надпредметною та міждисциплінарною і може реалізуватися в різних ситуаціях, тобто як у професійній діяльності, так і, наприклад, у певній творчій діяльності); 3) інтелектуальність (професійна компетентність передбачає наявність загального, професійного та фахового видів інтелекту, абстрактного й практичного мислення, професійної саморефлексії та самоідентифікації випускника з конкретною професійною діяльністю, об’єктивного самооцінювання себе у цій діяльності тощо); 4) багатомірність (професійна компетентність включає різноманітні розумові процеси та явища: аналітичні, синтетичні, просторові, комунікативні, діяльнісні, суб’єктивні, – ноу-хау, дуже часто і здоровий глузд, професійні відчуття тощо) [13].

Формування професійної компетентності майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення у процесі фахової підготовки, як стверджує М. Газдик, залежить від упровадження цілей й змісту професійної (професійно-технічної) освіти, умов навчання і виховання майбутніх фахівців, соціальних потреб суспільства. Авторка вважає, що визначальною є підготовка майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення до майбутньої діяльності в умовах компетентнісного навчання, що виступає передумовою формування їх професійної компетентності; виокремлює і характеризує компоненти, які сприятимуть сформованості професійної компетентності майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення у процесі фахової підготовки: мотиваційно-цільовий; когнітивно-пізнавальний; особистісно-результативний; практично-діяльнісний [2, 160].

На основі вищезазначеного вважаємо, що дослідження феномену професійної компетентності майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення має урахувати такі підходи, як-от: компетентнісний, системний, особистісний, діяльнісний і аксіологічний. Пояснимо свій вибір.

Обираючи компетентнісний підхід, ми дослухались до думки О. Дубасенюк, що він відображає

інтегральний прояв професіоналізму, в якому поєднуються елементи професійної і загальної культури, досвіду фахової діяльності та творчості, що конкретизується у певній системі знань, умінь, готовності до професійного розв'язання поставлених завдань та проблем [4]. В основі цього підходу схарактеризовані нами вище поняття “компетентність” та “професійна компетентність”.

Щодо системного підходу, то в його основі лежить система як певний порядок у розташуванні та зв'язку дій; форма організації чого-небудь; щось ціле, що становить єдність закономірно розташованих взаємозв'язаних частин. Відповідно, системний підхід розуміється науковцями як один із головних напрямів методології спеціального наукового пізнання та соціальної практики, мета і завдання якого полягають у дослідженні певних об'єктів як складних систем [12, 6].

Особистісний підхід, як стверджує В. Рибалка, складається з: концептуального уявлення про особистість; комплексної психодіагностики якостей особистості; концептуальної інтерпретації отримуваних при цьому даних; комплексу методів цілісного, всебічного розвитку якостей особистості; умов цілісної реалізації цих якостей у відповідних видах спільної діяльності та соціальної поведінки [11]. Погоджуємося із названим автором, що використання цього підходу дає змогу врахувати суб'єктивно-типологічні особливості майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення, що набуває особливої актуальності в підготовці фахівців, які мають оволодіти відповідними компетентностями.

Діяльнісний підхід, як стверджує Н. Миськова, передбачає орієнтацію на розвиток творчого потенціалу особистості та дає змогу враховувати індивідуальні особливості кожного студента завдяки включення у діяльність для самореалізації й особистісного зростання. Цей підхід характеризується виявленням особливостей процесів засвоєння студентами культурно-історичного досвіду, накопиченого людством, і його передавання, виробленого соціальною практикою, тобто засвоєння знань, умінь, навичок, видів і способів діяльності. Відбір освітнього матеріалу має відповідати критерію повноти й системності видів діяльності, необхідних для кваліфікаційної компетентності. Тому в навчанні потрібно виокремлювати предметно-процесуальний зміст, такий, за засвоєнням якого можна було б спостерігати й керувати ним, і предметно-діяльнісний, що за джерелами знань поділяється на три рівні: наочно-матеріалізований, предметно-матеріальний, словесно-знаковий. Діяльнісний підхід уможливило встановити рівень цілісності адаптивної освітньої системи, ступінь взаємозв'язку та взаємодії її цілісмістових елементів, співвідпорядкованість цільових орієнтирів у діяльності підсистем різного рівня [7].

Значимо, що у більшості наукових праць особистісний підхід поєднується з діяльнісним. На думку С. Безбородих, особистісно-діяльнісний підхід означає створення умов для розвитку гармонійної, морально-досконалої, соціально-активної, професійно-компетентної, конкурентоспроможної особистості [1].

Аксіологічний підхід, як зазначає Д. Коврей, базується на цілісній системі ціннісних орієнтацій як найважливіших елементах внутрішньої структури особистості, які під час навчання в коледжах мають бути закріплені життєвим досвідом студента. Ціннісні орієнтації передбачають віддавання переваги (або відкидання) певним культурним зразкам, соціальним й моральним ідеалам, на основі яких буде будуватися майбутня професійна діяльність і поведінка у дошкільній установі. Ціннісні орієнтації пропагують конкретне розуміння цілей людського існування з реальними життєвими та професійними домаганнями [6]. Отже, аксіологічний підхід під час формування професійної компетентності дає можливість спрямувати майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення на свідомий вибір ціннісних орієнтацій, актуальних для ефективної професійної діяльності.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Отже, аналіз наукових джерел показав вагомість і актуальність досліджуваної проблеми. Враховуючи вищезазначене, професійну компетентність майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення визначаємо як інтегративну якість особистості, що характеризується умінням розв'язувати проблеми та типові завдання, які виникають у реальних життєвих ситуаціях з використанням знань, наявного досвіду, цінностей та здібностей. Професійна компетентність включає: професійну грамотність; досвід індивідуальної та групової діяльності з використанням сучасних інноваційних технологій; готовність до самоосвіти у даній сфері, реалізації себе у професії. Результатом професійної підготовки є компетентні фахівці, здатні до здійснення професійної діяльності в умовах змін, аналізувати власний рівень професійної компетентності, окреслювати шляхи її підвищення та досягати поставленої мети.

#### **ЛІТЕРАТУРА**

1. Безбородих С. Особистісно-діяльнісний підхід у розвитку конкурентоспроможного педагога. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія “Педагогіка, соціальна робота”*. 2013. Вип. 28. С. 19–21.
2. Газдик М. Структура, компоненти, критерії сформованості професійної компетентності майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення. *Молодь і ринок*. 2023. № 1 (209). С. 158–162.
3. Головань М.С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23–30.

## ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ І МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОПЕРАТОРІВ З ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ ТА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

4. Дубасенюк О.А. Концептуальні підходи до професійно-педагогічної підготовки сучасного педагога. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 114 с.

5. Закон України “Про вищу освіту”. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 37–38. Ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

6. Коврей Д.Й. Формування міжкультурної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у коледжах : дис. ... д-ра філософії з галузі знань 01 “Освіта / Педагогіка” за спеціальністю 015 “Професійна освіта (за спеціалізаціями)”. Мукачево, 2022. 325 с.

7. Миськова Н.М. Сучасні підходи до підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти. *Народна освіта*. 2018. Вип. 2. С. 11–17. URL: [https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page\\_id=5326](https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5326)

8. Ничкало Н., Вайс Ю., Сімак А. та ін. Професійна освіта і навчання: проблеми взаємозв'язку з ринком праці. *Формування широкої кваліфікації робітників. Вклад ПТО у розвиток трудового потенціалу XXI століття : зб. матер., підгот. у рамках реалізації укр.-нім. проєкту “Підтримка реформи професійно-технічної освіти в Україні”*. Ніжин: ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2007. С. 134–148.

9. Петренко Л.М. Інформаційно-аналітична діяльність як основа професійної компетентності майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/709774/1/Petrenko.pdf>

10. Про затвердження Державного освітнього стандарту з професії “Оператор з обробки інформації та програмного забезпечення”. Наказ МОН України № 666 від 26.07.2022 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2022/08/01/Operat.z.obr.inform.ta.prohr.zabezp.666-26.07.2022.pdf>

11. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології. Київ : Ніка-Центр, 2003. 204 с.

12. Системний підхід у вищій освіті : навч. посіб. / автори-упоряд. Т.Д. Кочубей, К.В. Івашенко. Умань : ПП Жовтний О.О., 2014. 131 с.

13. Ягупов В.В. Провідні методологічні характеристики основних видів компетентності майбутніх фахівців, які формуються у системі професійно-технічної освіти. *Модернізація професійної освіти і навчання* : зб. наук. пр. / редкол.: В.О. Радкевич (голова) та ін. Київ : Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2012. Вип. 2. С. 45–59. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309500.pdf>

### REFERENCES

1. Bezborodykh, S. (2013). Osobystisno-diyalnisnyy pidkhid u rozvytku konkurentospromozhnoho pedahoha [Personal and activity approach in the development of a competitive teacher]. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, Vol. 28, pp. 19–21. [in Ukrainian].

2. Gazdyk, M. (2023). Struktura, komponenty, kryteriyi sformovanosti profesynoyi kompetentnosti maybutnikh operatoriv z obrobky informatsiyi ta prohramnoho zabezpechennya [Structure, components, criteria of formation of professional competence of future information and software processing operators]. *Youth and the market*, Vol. 1 (209), pp. 158–162 [in Ukrainian].

3. Golovan, M.S. (2008). Kompetentsiya i kompetentnist: dosvid teorii, teoriya dosvidu [Competence and competency:

theory experience, theory of experience]. *Higher education of Ukraine*, Vol. 3, pp. 23–30. [in Ukrainian].

4. Dubasenyuk, O.A. (2011). Kontseptualni pidkhody do profesynno-pedahohichnoyi pidhotovky suchasnoho pedahoha [Conceptual approaches to the professional and pedagogical training of a modern teacher]. *Zhytomyr*, 114 p. [in Ukrainian].

5. Law of Ukraine “On Higher Education” (2014). *Bulletin of the Verkhovna Rada*, No. 37–38. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].

6. Kovrei, D.Y. (2022). Formuvannya mizhkulturnoyi kompetentnosti maybutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoyi osvity u koledzhakh [Formation of intercultural competence of future teachers of preschool education institutions in colleges]. *Doctor's thesis*. Mukachevo, 325 p. [in Ukrainian].

7. Myskova, N.M. (2018). Suchasni pidkhody do pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv doshkilnoyi osvity [Modern approaches to the training of future specialists in preschool education]. *Public education*, Vol. 2, pp. 11–17. Available at: [https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page\\_id=5326](https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5326) [in Ukrainian].

8. Nychkalo, N., Weiss, Y. & Simak, A. (2007). Profesynna osvita i navchannya: problemy vzayemozvyazku z rynkom pratsi. Formuvannya shyrokoyi kvalifikatsiyi robotnykiv. Vklad PTO u rozvytok trudovoho potentsialu XXI stolittya [Vocational education and training: problems of relationship with the labor market. Formation of broad qualifications of workers. The contribution of VET to the development of the labor potential of the 21st century]. *Nizhin*, pp. 134–148 [in Ukrainian].

9. Petrenko, L.M. Informatsiyno-analitychna diyalnist yak osnova profesynnoyi kompetentnosti maybutnikh operatoriv z obrobky informatsiyi ta prohramnoho zabezpechennya [Information and analytical activity as the basis of professional competence of future information processing and software operators]. Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/709774/1/Petrenko.pdf> [in Ukrainian].

10. Pro zatverdzhennya Derzhavnoho osvitnoho standartu z profesiyi “Operator z obrobky informatsiyi ta prohramnoho zabezpechennya” [On the approval of the State Educational Standard for the profession “Information and software processing operator”]. Order of the Ministry of Education and Culture of Ukraine No. 666 dated July 26, 2022. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2022/08/01/Operat.z.obr.inform.ta.prohr.zabezp.666-26.07.2022.pdf> [in Ukrainian].

11. Rybalka, V.V. (2003). Metodolohichni pytannya naukovoyi psykholohiyi [Methodological issues of scientific psychology]. *Kyiv*, 204 p. [in Ukrainian].

12. Kochubey, T.D. & Ivashchenko, K.V. (2014). Systemnyy pidkhid u vyshchey osviti [System approach in higher education]. *Uman*, 131 p. [in Ukrainian].

13. Yagupov, V.V. (2012). Providni metodolohichni kharakterystyky osnovnykh vydiv kompetentnosti maybutnikh fakhivtsiv, yaki formuyutsya u systemi profesynno-tekhnichnoyi osvity [Leading methodological characteristics of the main types of competence of future specialists, which are formed in the system of professional and technical education]. *Modernization of professional education and training*, Vol. 2, pp. 45–59. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309500.pdf> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.07.2023

УДК 373.5.091(477.83)“1940/1980”

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.289429>

**Микола Галів**, доктор педагогічних наук, професор,  
професор кафедри історії України  
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка  
**Василь Менько**, кандидат історичних наук, доцент кафедри  
всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін  
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

### **ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ НАВЧАННЯ У НИЖНЬОГАЇВСЬКІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ НА ДРОГОБИЧЧИНІ (1940–1980-ті рр.)**

У статті представлено результати дослідження практичних аспектів організації та результативності навчального процесу Нижньогаївської середньої школи у 1940–1980-ті рр. Джерельною основою дослідження стали матеріали архіву зазначеного закладу освіти, передовсім книги наказів. Наукова новизна полягає у тому, що вперше здійснено аналіз навчальної діяльності середньої школи с. Нижні Гаї у роки піднесення та занепаду радянської освітньої системи. Безумовно, навчальна діяльність Нижньогаївської СШ у 1945–1990 рр. визначалася радянськими освітніми стандартами, програмами і планами, з усіма позитивними і негативними аспектами. Водночас на її розвиток впливали досвід, наполегливість і професійність директорів і вчителів, пізнавальна активність учнів. З'ясовано, що у навчальній діяльності школи проявлялися характерні для радянської системи середньої освіти тенденції: поступова русифікація, спрямованість на “високу успішність”, погоня за високими оцінками, залучення учнів до виготовлення засобів наочності, перехід на кабінетну систему навчання, стимулювання вчителів до застосування індивідуального та диференційованого підходів, хвилеподібні посилення уваги до різних шкільних дисциплін: природничих і математичних, історико-суспільствознавчих, мовно-літературних, праці і виробничого навчання, початкової військової підготовки тощо. Загалом, в історичному нарисі навчальної роботи Нижньогаївської СШ у сфокусованому обсязі можна побачити особливості, тенденції, досягнення і недоліки радянського шкільництва другої половини ХХ ст. Зазначене дослідження не вичерпує усіх аспектів освітнього життя школи. Перспективним напрямом дослідження є вивчення виховної та позакласної діяльності Нижньогаївської СШ, що дасть змогу скласти більш цілісний образ повсякденного життя радянського закладу середньої освіти окресленого періоду.

**Ключові слова:** навчальний процес; середня школа; Нижні Гаї; успішність учнів; радянська система освіти.

**Лім. 24.**

**Mykola Haliv**, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,  
Professor of the History of Ukraine Department,  
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University  
**Vasyl Menko**, Ph.D. (Historical Sciences),  
Associate Professor of the World History and  
Special Historical Disciplines Department,  
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

### **ORGANIZATION AND EFFECTIVENESS OF LEARNING IN NYZHNI HAI SECONDARY SCHOOL IN DROHOBYCH DISTRICT (1940–1980s)**

The results of the study of practical aspects of the organization and effectiveness of the educational process of the Nyzhni Hai Secondary School in the 1940s–1980s are presented in this article. The source material of the research was the materials of the archive of the school of the village Nyzhni Hai of the Drohobych district, first of all, order books. The scientific novelty lies in the fact that for the first time an analysis of the educational activities of a specific high school during the rise and fall of the Soviet educational system was carried out. Undoubtedly, the educational activities of Nyzhni Hai Secondary School in 1945–1990 were determined by Soviet educational standards, programs and plans, with all positive and negative aspects. At the same time, its development was influenced by the experience, perseverance and professionalism of directors and teachers, and the cognitive activity of students. It was found that in the educational activities of the school, the tendencies characteristic of the Soviet system of secondary education were manifested: gradual Russification, targeting of “high academic performance”, the pursuit of high grades, the involvement of students in the production of visual aids, the transition to the classroom system of education, the stimulation of teachers to apply individual and differentiated approaches, a wave-like increase in attention to various school disciplines: natural and mathematical, historical and social studies, language and literature, labor and industrial training, initial military training, etc. In general, in the historical outline of the educational work of Nyzhni Hai Secondary School in a focused volume, you can see all the features, trends, achievements and shortcomings of Soviet schooling in the second half of the 20th century. This study does not cover all aspects of the school's educational life. A promising direction of the research is the study of educational and extracurricular activities of Nyzhni Hai Secondary School, which will make it possible to make a more complete image of the everyday life of the Soviet secondary education institution of the outlined period.

**Keywords:** educational process; secondary school; Nyzhni Hai; student performance; Soviet education system.

**П**остановка проблеми. Дослідження історії середньої освіти в Україні середини – другої половини ХХ ст. потребує не лише синтезованих студій, сформованих переважно на основі звітних матеріалів районних відділів, обласних управлінь освіти та даних Міністерства народної освіти УРСР, але й мікроісторичних, локальних, інституційних історичних нарацій. Саме крізь призму мікроісторичних контекстів перед науковцями постає найбільш об'єктивний образ повсякденних освітніх практик середніх шкіл радянської доби. Однак для досягнення такого результату треба опертися насамперед на документи конкретної освітньої інституції, в яких розкриваються злободенні проблеми, досягнення і недоліки роботи школи. Зважаючи на виявлення і опрацювання нами архіву школи с. Нижні Гаї Дрогобицького району Львівської області<sup>1</sup>, маємо змогу з'ясувати особливості навчального процесу в українському закладі загальної середньої освіти у добу піднесення та занепаду радянської освітньої системи.

**Аналіз останніх досліджень.** Зміст і організацію загальної середньої освіти в Українській РСР 1940–1980-х рр. досліджували Л. Березівська [16], Н. Красножан [20], Л. Пироженко [21], Л. Романець [22], С. Сворах [23], Я. Федоренко [24] та інші вчені. Відзначимо й радянських дослідників зазначеної проблематики (П. Бакуменко, А. Бондар, М. Гриценко, М. Грищенко, О. Завадська). Завдання і вплив радянської освіти на формування особистості в СРСР дослідив Ю. Каганов [19]. Студію з історії шкільництва с. Нижні Гаї до 1939 р. опублікували М. Галів і Т. Баток [17]. Наразі тривають дослідження історії Нижньогаївської школи другої половини ХХ ст.

**Мета статті** – представити результати дослідження практичних аспектів організації та результативності навчального процесу Нижньогаївської середньої школи у 1940–1980-ті рр.

**Виклад основного матеріалу.** Після Другої світової війни Нижньогаївська неповна середня школа, зважаючи на зростання чисельності учнів, була перетворена на середній заклад освіти. Уже у звіті Дрогобицького районного відділу народної освіти (далі – райвно) за 1947–1948 н.р. вона згадувалася як середня школа (далі – СШ) [18, 10]. З 1945 до 1990 рр. школу очолювали 12 директорів, найбільш тривалою виявилася каденція Миколи Стефанського (1966–1975). Зміст та організаційні форми здобуття середньої освіти в радянських школах визначалися численними нормативними документами: законами, постановами, положеннями, статутами, наказами різного рівня. З огляду на історичну пам'ять та чис-

ленні дослідження істориків і педагогів загалом немає потреби детально розкривати правові й організаційні підстави навчально-виховного процесу.

Одним із показників навчальної діяльності вчителів та учнів Нижньогаївської школи була успішність здобувачів освіти. Вони регулярно нагороджувалися похвальними грамотами, займали призові місця на районних олімпіадах. Відомо, що у травні 1955 р. похвальними грамотами було нагороджено 17 учнів 1–3 класів [1, 13зв–14]. Похвальні грамоти у 1969–1970 н.р. отримали 49 учнів усіх класів, у 1970–1971 н.р. – 47 учнів, у 1971–1972 н.р. – 43 учні, у 1975–1976 н.р. – 71 учень, 1976–1977 н.р. – 43 учні, 1977–1978 н.р. – 68 учнів, у 1979–1980 н.р. – 40 учнів, у 1980–1981 н.р. – 38 учнів, у 1982–1983 н.р. – 45 учнів [2, 1–6, 12–26].

Звісно, суха статистика нагород є лише формалізованим підтвердженням якості освіти в школі. З історичних документів випливає, що процес поліпшення навчальної успішності відбувався з певними труднощами, пов'язаними як з суб'єктивними, так і об'єктивними чинниками. Для прикладу, чиновники райвно у 1948 р. констатували, що в Уличнянській НСШ, Медвежанській НСШ, Нижньогаївській СШ учителі не прищепили дітям відповідних навичок літературного читання творів, а тому учні лише механічно завчили окремі факти і визначення, зміст тексту, проте аналізувати твір не вміли [18, 9]. З іншого боку схвальні оцінки отримали учні Нижньогаївської школи за успіхи в навчанні хімії і фізики, особливо за виготовлення навчальних приладів для цих дисциплін [18, 10].

До слова, у 1950–1960-х рр. у радянській системі загальної середньої освіти розгорталася кампанія за виготовлення засобів наочності вчителями та учнями. Усі школи мали брати участь у цьому процесі, задля чого проводилися республіканські конкурси. Для прикладу, Дрогобицький райвно 31 грудня 1958 р. видав наказ “Про участь піонерів і комсомольців школи в республіканському конкурсі по виготовленню навчально-наочного приладдя” [4, 20–21].

Якість знань, умінь і навичок у школах традиційно перевіряли шляхом проведення контрольних робіт. Вони не завжди були результативними. Так, контрольні роботи з математики наприкінці третьої чверті 1958–1959 н.р. виявили, що учні 5-х класів Нижньогаївської СШ недостатньо засвоїли матеріал. З 28 учнів 5-А кл. на “незадовільно” роботи написали 11 осіб. Не всі учні вміли знайти частину від цілого, не вдумувалися у зміст задач. Особливо незадовільна успішність виявилася в учнів 6-А кл. з арифметики і алгебри, в учнів 10 кл. – з геометрії та тригонометрії. У 6-А кл. 9 учнів не впоралися із завданнями, їх роботи можна було оцінити на “1”. У 10 кл. чотири з десяти учнів написали контрольну роботу на “3”, інші на “2” і “1”. На думку директора школи В.Г. Захарченка, такий стан успішності з ма-

<sup>1</sup> Висловлюємо вдячність директору Нижньогаївського НВК І-ІІІ ступені Миколі Стефанському за надану можливість опрацювати архів школи.

тематики пов'язаний з тим, що учитель В.І. Очеретько недостатньо володів методикою навчання. Педагог не проводив повторення раніше пройденого матеріалу, не аналізував наслідків контрольних робіт, не вивчав недоліків у знаннях учнів, мало працював з “невстигаючими” дітьми [4, 27–28].

Наступного року перевірка охопила уроки української мови і математики. Директор школи Н.А. Кулик відзначив, що вчителі мови М.І. Стефанський, Н.М. Калічак і математики В.Г. Захарченко, В.Д. Борис добре готуються до занять, але на уроках ще недостатньо працюють з “невстигаючими, не ведуть індивідуальної роботи з слабкими учнями”. Зазначеним педагогам доручалося розпочинати вивчення нового навчального матеріалу лише при умові, що його будуть здатні засвоїти більшість учнів [5, 2]. У березні 1961 р. в усіх класах були проведені письмові контрольні роботи з математики. Як показали відвідування уроків директором і завучем, більшість вчителів перебудовували методику навчання учнів з метою активізації їх розумової діяльності на уроках, частіше давали самостійні роботи щодо розв'язування задач і прикладів на пройдені теми. Однак контрольні роботи продемонстрували незадовільний рівень знань і практичних навичок учнів з математики. Так, у 3-А класі з 20 учнів на “5” написав контрольну один учень, на “4” – два, на “3” – сім, а на “1” і “2” – десять. У 3-Б класі з 21 учня двійку отримали п'ять, у 4 кл. з 26 – 13, у 5 кл. з 30 – 24, в 7-Б кл. – 14 з 23 учнів. Причиною низької успішності керівництво школи вважало поширену серед учнів практику списування [6, 23–25].

У грудні 1964 р. в 2–8-х кл. проводилися контрольні роботи з математики і мов. Результати відвіданих уроків засвідчили, що “більшість вчителів працюють на уроці творчо, сприяють активізації розумової діяльності учнів на уроці, часто практикують проведення самостійних робіт, заставляють учнів логічно мислити, уважно слухати...”. Хороші знання з української мови показали учні 7-Б, 5-А, 8-А кл. Добрі результати виявили контрольні роботи із алгебри і арифметики в 5-А і 7 кл., де з 80 учнів на незадовільні оцінки написали лише 7 осіб. Проте контрольний диктант з російської мови у 8-Б кл. не написали 6 учнів, контрольні роботи з алгебри у 8-А і 8-Б кл. – 7, з арифметики у 5-Б кл. – 6 учнів і т. д. Тож успішність становила 94 %. У зв'язку з цим усім вчителям доручили вимагати від учнів самостійного виконання домашніх завдань, не допускати випадків списування, практикувати індивідуальні завдання, працювати індивідуально з “відстаючими” учнями на уроках і в позаурочний час [7, 2–5]. Класним керівникам і класоводам наказували продумати роботу з класом, домогтися, щоб всі учні писали контрольні роботи на позитивні оцінки, забезпечити явку учнів на додаткові заняття. Передбачалося, що додаткові заняття будуть проводи-

тися: а) з української мови і літератури, російської мови і літератури – у середу; б) з математики і фізики – у четвер; в) хімії і біології – у п'ятницю; д) з історії, географії – в понеділок. Класоводів зобов'язували домогтися стовідсоткового написання учнями контрольних робіт [7, 6–7].

У 1965 р. керівництво школи приділило серйозну увагу якості навчання учнів початкових класів. Упродовж першого півріччя спеціальна комісія у складі вчителів С.Ф. Зими, М.І. Стефанського, І.Д. Маркус, Н.М. Калічак, П.І. Кузьо, М.І. Борис провели фронтальну перевірку 1–4-х класів, результати якої були викладені у наказі директора № 129 від 26 грудня 1965 р. Згідно з ним, виявлено такі недоліки: на уроках класоводів М.К. Гук, О.М. Федик, О.М. Куртіної панує формалізм у вивченні української і російської мов, арифметики і читання. Класоводи опитують 2–3 учні по 25–30 хв. На письмові роботи відводять 10–15 хв. Під час уроків не використовуються такі види тренувальних робіт, як словниковий, творчий, коментований, вибіркового, пояснювального, попереджувального диктанту. Усе зводиться до роботи над вправами. Учителька О.Д. Федик, вивчаючи тему “Відмінкові закінчення прикметників”, не унаочнила жодного уроку. Деякі уроки перетворюються на “допит” учнів. Етапи уроків не продумані. Учні 3-го класу виявили повну необізнаність із написанням творчих робіт (учителька дала самостійну роботу, але учні погано з нею впоралися). Класоводи недостатньо працюють над розвитком мови учнів. На уроках відсутня робота над картинками, описами природи, творами за опорними словами, на основі власних спостережень, власного досвіду і вражень дітей. Не кращі справи і з арифметики: учні не вміють розв'язувати приклади, задачі. Класоводи на уроці працюють виключно з сильнішими учнями. Зовсім не практикують виклики до дошки слабших учнів, тож деякі з них зовсім не вміють писати на дошці. Результати контрольних робіт: у 4 кл. не впоралися з контрольною роботою із української мови 20 учнів з 34-х, у 3 кл. – 21 з 34-х, у 1-Б кл. з написанням слів не впоралися 12 із 24-х учнів. Дещо кращими були успіхи з арифметики. Однак це не порятувало класоводів від догани з боку директора [8, 47–51].

Значну увагу поліпшенню успішності учнів приділяв директор М.І. Стефанський. Відомо, що відповідно до постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР “Про дальше поліпшення роботи загальноосвітньої середньої школи”, у 1970–1971 н.р. четверті класи переходили на предметне викладання основ наук (тобто четверті класи тепер належали не до початкової, а до середньої школи). Зважаючи на це і з метою глибокого вивчення психологічних характеристик учнів 3-х класів, надання практичної допомоги вчителям-класоводам з підготовки цих учнів до навчання у 4-х класах, директор вже наприкінці

1969 р. наказав призначити класних керівників майбутніх 4-х класів [9, 48–49].

Уже в жовтні 1969 р. директор школи М.І. Стефанський підбивав підсумки навчання за перші півтора місяці навчального року. До слова, висловив подяку за успіхи в навчанні 64 учням 5–10-х кл. Одначе критикував навчання 30 учнів 5–8-х і 10-го кл.: “Та, на жаль, не всі учні усвідомили свої обов’язки перед школою, вчителями, батьками, перед товаришами, перед Батьківщиною. Поки що вони не здержали свої обіцянки, вчатьс я абияк, часто одержують двійки, трійки. Своїм халатним ставленням до навчання, до суспільно-корисної праці, до участі в роботі гуртків, факультативних занять, в позакласних та позашкільних міроприємствах, ганьблять звання радянського учня, тягнуть школу назад...” [9, 54].

За підсумками першого півріччя 1969–1970 н.р. з’ясувалося, що з 438 учнів школи, які були атестованими на кінець другої чверті, необхідну успішність проявив 431 учень, тож лише сім школярів “не встигали” у навчанні (1, 4 і 5 класи) [9, 100–101]. 26 учнів школи закінчили другу чверть на “відмінно”, з них у 1–4 кл. – 19, 5–8 кл. – 6 і лише 1 учень у 9–10-х класах. На “4” і “5” вчилися 130 учнів (36 %), з них у 1–4-х класах – 78, у 5–8-х кл. – 41, у 9–10-х кл. – 11 учнів. 93 учні (21,3 %) навчалися тільки на “3”, а 41 % – на “3” і “4”. Загальна успішність у школі складала 98,4 %. З таких предметів, як українська мова і література (М.І. Стефанський, Н.М. Калічак, Є.В. Стах) та російська мова і література (В.В. Іванців) вчителі досягнули того, що кожен другий учень навчався на “4” і “5” [9, 102].

Водночас директор школи критикував вчителів С.С. Погорецьку, Р.В. Федис. “Вправи учнів на уроках однотипні, що приводить до механічного, а не свідомого засвоєння знань учнів, тому якість знань учнів з усіх предметів, що викладають ці вчителі, низька. Учні не навчилися до самостійної роботи, тому сліпо списують помилки з дошки”, – зазначив М.І. Стефанський у констатувальній частині наказу. Схожу критику висловив і на адресу О.М. Куртіної. Так, на його думку, урок з історії в 4-Б класі, де вивчалася тема “Кріпосне село. Панщина і оброк”, був проведений на низькому науковому і методичному рівні. При опитуванні вчителька задовольнилася лише кількома словами, не стимулюючи розумову активність учнів, не розвиваючи їх мовлення. Новий матеріал подала, обмежившись поверховим переказуванням тексту підручника [9, 104]. Директор наголосив на тому, що вказує на ці приклади не з метою когось образити чи принизити, а для того, щоб вчителі серйозніше подумали над підготовкою до уроку. Загалом же він наказував усьому педколективу домогтися, щоб у третій чверті 1969–1970 н.р. учні, які вчатьс я на “4” і “5”, почали вчитис я на “5”, а ті, що вчатьс я на “4” і “3” – на “4” і “5”, а “чистих трійчників і двійчників, щоб не було в школі на-

шій” [9, 105]. Безумовно, такі пасажі були характерними для радянських освітніх діячів, які керувалися вказівками про необхідність досягнення стовідсоткової якісної успішності.

У другій чверті 1969–1970 н.р. в Нижньогаївській СШ перевіряли знання учнів з математики і фізики, писали контрольні роботи. 92 % учнів позитивно впоралися із завданнями з математики, причому 2/3 робіт написані на оцінки “4” і “5” [9, 134–135]. 91 % виконали завдання з фізики. 35 учнів написали контрольні роботи з фізики на “5”, 36 – на “4”, 73 – на “3”, 14 учнів (9 %) – на “2” [9, 136–137]. Поліпшення успішності з математики та фізики проявило себе і в здобутках на предметних олімпіадах. Відомо, що другий (районний) тур олімпіади з математики відбувався у середній школі № 1 м. Дрогобич 18 січня 1970 р., а з фізики 25 січня цього ж року у стінах Дрогобицького державного педагогічного інституту імені Івана Франка [9, 116–117]. Команди учнів Нижньогаївської школи посіли перші місця з таких дисциплін: фізик, набравши 33 очки з 50; математика – 20 із 60; географія – 154 з 210 можливих; астрономії – 42 з 50. У наказі від 7 березня 1970 р. директор М.І. Стефанський висловив подяку вчителям-предметникам та 20 учням, які посіли призові місця [9, 157–159].

Зважаючи на те, що 60 % учнів 1–4-х кл. не досягли нормативного темпу читання [9, 110], керівництво школи на початку 1970 р. проаналізувало уроки читання. Виявилось, що вони проходять шаблонно, нецікаво, що приводить до формалізму, механічного засвоєння прочитаного; читання і переказ творів відбуваються без поглиблених завдань, учні читають той самий текст кілька разів, не знаючи для чого вони це роблять. Учителі перед читанням переказують зміст творів і цим знижують у дітей читацький інтерес. Учні механічно відтворюють текст, вдаються до книжних формулювань, не розуміючи їх змісту [9, 109].

Протягом жовтня 1970 р. проводилася перевірка норми навантаження учнів домашніми завданнями у 6–8-х та 10-х кл. На основі перевірки та анкетного опитування учнів зроблено висновок, що вчителі української мови і літератури Н.М. Калічак, В.М. Танчук, російської мови і літератури П.І. Кузьо, В.В. Іванців, історії М.В. Стефанська, географії М.М. Борис, біології В.Г. Кальченко на уроках приділяють велику увагу не тільки різним формам і методам вивчення нового матеріалу, а й закріпленню та повторенню вивченого, дають консультації, як виконати домашнє завдання. А тому завдання для учнів з цих предметів посильні, їх самостійно виконують усі діти, не витрачаючи для цього багато часу. Проте вчителі математики, фізики, хімії на уроках розв’язують недостатню кількість прикладів і задач, додому задають надмірну кількість непосильних завдань для “слабо встигаючих” учнів, у більшості випадків

не використовуючи індивідуальний та диференційований підходи до школярів. Унаслідок цього на виконання завдань навіть обдаровані учні витрачають велику кількість часу, середні і слабкі учні їх просто списують [10, 14зв–15]. “Сильнішим” учням залишається вкрай мало часу для опрацювання інших предметів, читання художньої літератури, занять за інтересами в гуртках, відпочинку і занять спортом. А “слабші” учні, зустрівшись з непосильними завданнями, не одержуючи належної консультації і підтримки з боку вчителів, втрачають віру у свої сили, перестають працювати і стають “ледарями у навчанні”. Відтак, директор наказав учителям давати учням тільки диференційовані й індивідуальні домашні завдання, надавати консультації щодо виконання цих завдань [10, 15зв–16].

Велика увага в школі приділялася вивченню історії та суспільствознавства. Відповідно до наказу № 171 від 31 грудня 1970 р. “Про стан викладання і якість знань учнів з історії та суспільствознавства”, було встановлено, що вчителі М.В. Стефанська і Н.М. Кузьо сумлінно готуються до уроків, постійно працюють над ефективністю навчальних методів, приділяють належну увагу розвитку логічного мислення, вчать дітей працювати з книгою, картами, діаграмами, першоджерелами, удосконалюють методику використання технічних засобів з метою вивчення нового матеріалу, закріплення його та систематизації. Вчителька М.В. Стефанська досить успішно практикує “метод індивідуального та диференційованого підходу” до учнів на всіх етапах уроку, тематичного обліку знань. А тому якість знань учнів підвищується, знання стали більш ґрунтовними. Щоб підтримати інтерес учнів до історії як науки, вчителька дає різноманітні домашні завдання: а) стисло переказати зміст статті; б) підібрати ілюстрації до змісту статті з журналів, книжок, газет; в) скласти оповідання за ілюстрацією; г) скласти план статті та ін. [10, 72–72зв]. З іншого боку, якість знань усе-таки треба підвищувати, бо з 62 учнів 4-х класів другу чверть 1970–1971 н.р. закінчили на “5” 9 учнів, на “4” – 21, на “3” – 30, на “2” – 2 учні. 80 учнів 7–10-х кл. вчиться на “3”, один має “2” [10, 73–74зв]. Учителям історії та суспільствознавства рекомендували: 1) запровадити у практику щоденної роботи тематичний облік знань учнів, який сприяє щоденному і глибокому вивченню учнями історичного матеріалу; 2) навчати учнів щоденно підбирати і систематизувати матеріал поточних внутрішніх і зовнішніх подій; 3) для активізації учнів на кожному уроці відводити 5 хв. для бесіди про важливі події, вимагати від кожного учня ведення папки історичних подій за певними розділами [10, 76].

Проведений у квітні 1976 р. аналіз викладання історії засвідчив такі результати: у 5-А кл. – якісна успішність 40 %, загальна – 76 %, у 5-Б кл. – відпо-

відно 25 % і 80 %, у 6 кл. – 27 % і 85 %, у 7-А кл. – 54 % і 92 %. В усіх цих класах історію викладала Б.В. Жукевич, яка у 8-х класах навчала ще й правознавства (з якого учні теж виявляли невисоку успішність). Учні 8–10-х кл. також демонстрували невисокі показники успішності з історії (вчитель Н.М. Геца) [14, 43]. Учні 10-го кл. неглибоко знали матеріал новітньої історії зарубіжних країн за дев’ятий клас. Учні 8-Б класу погано володіли програмовим матеріалом з історії, не мали розвинутого логічного мислення, не уміли робити історичні висновки [14, 45]. Щоправда, директорка школи О.М. Козак відзначила високу освіченість вчителя Н.М. Геца (який змушував учнів конспектувати праці В. Леніна), натомість картала Б.В. Жукевич за низьку активність учнів на уроці, погану дисципліну праці, неповноцінні знання школярів, одноманітні форми і методи роботи [14, 53].

Порівнюючи роботу вчительки української мови О.М. Маковецької та вчительки російської мови В.Г. Урюпіної у вересні 1971 р., директор школи М.І. Стефанський зробив цікаве спостереження. Обидві учительки на своїх уроках подавали одну й ту саму граматичну тему “Вимова і правопис особових закінчень дієслів І-ї і II-ї дієвідміни у теперішньому часі”. За спостереженнями директора, учителька О. Маковецька під час підготовки до уроку добре продумала кожний етап, ефективність і доцільність завдань, прикладів, запитань, їх результативність у досягненні мети. Повторюючи раніше пройдений матеріал, аналізуючи домашню вправу, учні не тільки називали, які вони вставили пропущені букви, а й пояснювали, чому саме потрібно прописати ту чи ту голосну в особових закінченнях дієслів, наводили власні приклади, пояснювали, як потрібно вимовляти ненаголошені голосні в особових закінченнях дієслів, дієслова з частками “ся”, “сь”. Одразу ж учителька дала практичне самостійне завдання: поставити подані дієслова у другій і третій особах однини та множини. Після виконання і глибокого аналізу цього завдання учителька запропонувала вибіркового диктанта: записати тільки дієслова в третій особі множини теперішнього часу першої дієвідміни. Усі ці завдання були підпорядковані єдиній меті – глибокому теоретичному і практичному засвоєнню кожним учнем програмового матеріалу, розвитку творчого мислення, виробленню і закріпленню навиків у дітей досліджувати, доводити, спостерігати. Натомість урок вчительки В. Урюпіної директор розкритикував [12, 84–86].

Оскільки у 1969–1970 н.р. в радянській школі запроваджувалися нові програми, то від учителів вимагали їх глибокого опанування й реалізації у навчальному процесі. 26 із 51 вчителів Нижньогаївської СШ пройшли перепідготовку до занять за новими програмами. Інші активно займалися самоосвітою [9, 170–172]. Низькі знання в учнів проявилися з



іноземної мови, тож керівництво школи зробило висновок, що вчителі В.І. Волков, О.В. Кобрин слабо займаються самоосвітою. Подібні висновки були і щодо вчительки російської мови та літератури С.С. Погорецької [9, 173].

Особливе місце в радянській системі загальної середньої освіти займало трудове навчання. У Нижньогаївській СШ учні практикувалися у сільському господарстві на пришкольній ділянці. Згодом вивчали автосправу. Ще у 1971 р., згідно з навчальною програмою та “Інструкцією про перевідні випускні екзамені”, учні 9-х кл. від 7 червня до 1 липня мали пройти виробничу практику щодо обслуговування автомобіля. Керівниками виробничої практики були Михайло Михайлович Борис (перша група учнів), Василь Васильович Іванців (друга група). Перша група (хлопці) проходили практику в районному об’єднанні “Сільгоспотехніка” у Дрогобичі, друга група (дівчата) – на шкільній автостанції ГАЗ-51 у шофера В.М. Кравця [12, 50].

Протягом 1975–1976 н.р. у школі започатковано підготовку учнів з автосправи. Уроки проводили на належному методичному рівні. Діти добре знали матеріал, проявляли інтерес до навчання. Однак були й недоліки: на низькому рівні проводилися заняття з практичного водіння автомобіля, не обладнано кабінет з автосправи. Тому директорка О.М. Козак у січні 1976 р. наказувала учителям І.Д. Мандзію та О.І. Ізотову проводити уроки на високому науково-методичному рівні, до 1 квітня обладнати кабінет з автосправи; інструктору з водіння автомобіля М.В. Кравцю – турбуватися, щоб кожен учень виконував вправи з практичного водіння [14, 2–3].

Вагому роль у мілітаризованій радянській державі відігравала довійськова підготовка школярів. До програми освіти у старших класах середніх шкіл входила навчальна дисципліна “Початкова військова підготовка” (далі – ПВП). У її рамках проходила підготовка до здачі нормативів “Готовий до праці і оборони” (ГПО) та “Будь готовий до праці і оборони” (БГПО). Для прикладу, наказом директора школи від 25 квітня 1961 р., школярів, які склали нормативи, нагородили значками ГПО I-го ступеня (22 учні) і БГПО (16 учнів) [6, 28–29]. У 1964 р. 15 учнів школи отримали значки ГПО I-го ступеня, а 24 учні – значки БГПО [7, 5].

Складовою частиною початкової військової підготовки поза межами шкільного предмету були військово-патріотичні ігри “Зірниця” та “Орльонок”. Так, на основі розпорядження Дрогобицького райвно і райкому комсомолу від 15 жовтня 1971 р., у Нижньогаївській СШ було сформовано команду з 15 осіб (10 хлопців і 5 дівчат) і підготовлено її до участі у грі “Зірниця” [12, 90–91]. У квітні 1974 р. учитель фізкультури Я.М. Михняк готував склад команди для участі в районній грі “Зірниця”, інші вчителі виготовляли прапори, прапорці й емблеми, готу-

вали стройову пісню, організовували навчання зі встановлення палатки, розкладання вогнища, ходіння за азимутом [13, 79–80]. У травні цього ж року на гру “Зірниця” було відправлено 22 учні школи з трьома вчителями і піонервожатою [13, 91–92]. Команда зайняла 2 місце (учні 7–8-х кл.). Одночасно проводилися конкурси: 1) читців поезії для учнів 4–6-х кл., на якому перше місце зайняла учениця Оріся Бойко, а друге – Марія Янишин; 2) стройової пісні, в якому перше місце посіли учні 10-го кл. (14 учнів), а учні 5-Б класу – перше місце в конкурсі інсценізованої пісні [13, 94–97]. Відомо, що 26, 29–30 квітня і 3 травня 1980 р. у Нижньогаївській школі проводилася військово-спортивні святкування в межах ігор “Зірниця”, “Орльонок” [3, 10].

Зазвичай учні отримували хороші оцінки з ПВП. Так, у травні 1976 р. 34 учні 10-го кл. отримали від вчителя О.І. Ізотова тільки “4” і “5”, які внесено до атестатів [14, 82–83]. Згідно з наказом від 25 травня 1979 р., курс ПВП пройшли 23 учні 10-А класу і 25 учнів 10-Б класу – всі з оцінками “добре” і “відмінно”. За відмінні успіхи було нагороджено грамотою 10 учнів, подякою – 14. До вступу до військового училища рекомендували Зиновія Михайловича Кириліву. Учні, які виконали вимоги ГПО, нагородили золотими (Василя Візера і Василя Стецка) і срібними значками – 23 учні [11, 185–189].

Неодноразово учні брали участь у виїзних польових заняттях з початкової військової підготовки. Так, з 2 до 7 червня 1980 р. учні 9 кл. перебували на п’ятиденних польових заняттях на базі Грушівської СШ. “Взвод” із 25 школярів очолював командир – учень Іван Янишин [3, 27–28]. Регулярно проводилися стрільби. 1 квітня 1980 р. 20 десятикласників провели стрільбу з малокаліберної гвинтівки за умовами теми з вогневої підготовки (2 гвинтівки ТОЗ-8) [3, 13]. 4 квітня того ж року такі самі стрільби в тирі школи проводили дев’ятикласники – 46 осіб [3, 15]. У травні 1980 р. учнів 9-го кл. разом з учителем М.І. Стефанським відрядили на стрільби до військової частини у Дрогобичі [3, 21–25]. Зауважимо, що на час канікул усю навчальну зброю школи передавали на зберігання до Дрогобицького військкомату [14, 89].

У роки війни в Афганістані зросла увага до початкової військової підготовки у закладах середньої освіти. Організація і якість довійськової підготовки у школах регулярно перевірялися. Нижньогаївська СШ у травні 1985 р. і квітні 1986 р. при перевірці ПВП отримала незадовільну оцінку. Виявилось, що планування ПВП не відповідало програмі; дні занять з ПВП не сконцентровані і не датовані у розкладі; триденні польові заняття (збори) з юнаками 10-го класу не сплановані; відсутній план занять з медико-санітарної підготовки дівчат 10-го кл. (у період триденних зборів). У березні 1987 р. до школи навідалася комісія у складі: старшого помічника начальника

2-го відділення міськвійськкомату К. Ващенко (голова комісії), методиста райвно І. Городиського і голови Нижньогаївської сільради Л. Сікори, яка вкотре перевірила стан ПВП. Відповідальними особами за ПВП у школі були директор Богдан Процишин і “воєнрук” Мирослав Дробчак.

Керівництву школи вдалося усунути попередні недоліки, тож на день перевірки програма була виконана на 100 %. Відвідуваність занять за період з вересня 1986 до березня 1987 р. мала такі показники: 9 клас – 91 %, 10 – 95 %. Причини невідвідування – захворювання учнів. Якість засвоєння програми у 10 кл.: вогнева підготовка – 90 % “добре”, стройова підготовка – 90 % “задовільно”. Якість засвоєння програми у 9 кл.: вогнева підготовка – 83 % “добре”, стройова підготовка – 100% “задовільно”. Учні слабо засвоїли: влаштування та взаємодію частин і механізмів автомата, їх призначення; прийоми на вогневому рубежі при стрільбі; при стройовій підготовці – повороти в русі, особливо в кругом, повернення у стрій; не засвоєні правила подачі команд командирами взводів і відділень; з цивільної оборони не засвоєно способи перевірки і підготовки протиага до використання, нечіткі знання зброї масового ураження і захисту від неї.

При аналізі здачі норм було перевірено 20 осіб, з них норми “Готовий до оборони” виконали 18 (90 %). “Воєнрук” під час проведення заняття на тему “Засоби колективного захисту” не пояснив дії учнів за планом ГО школи, не навів прикладу захисту під час аварії на Чорнобильській АЕС, не використав схеми, плакати, стенд, не провів опитування учнів для закріплення матеріалу. У школі на той час працював військовий кабінет, стрілецький тир. Не було спортивного містечка, а в навчальному “городку” не було обладнане місце для метання гранат з окопу. На майданчику для занять стройовою підготовкою не було стендів із зображенням стройових прийомів. Потрібно було обладнати зручні місця для підготовки до стрільби лежачи. Недоліком було й те, що у школі не уклали план шефських зв’язків з військовою частиною на 1986–1987 н.р., застаріли стенди про тих, хто служив в армії, не працювали гуртки “Влучний стрілець” і “Юний стрілець”. У наказі про формування відділень не вказано, хто з учнів в якому відділенні, і його не оголошено класам. Загальна оцінка ПВП в Нижньогаївській СШ на 1987 р. – “задовільно” [15, 37–39].

**Висновки.** Отже, навчальна діяльність Нижньогаївської СШ у 1945–1990 рр. визначалася радянськими освітніми стандартами, програмами і планами, з усіма позитивними і негативними аспектами. Водночас на її розвиток впливали досвід, наполегливість і професійність директорів та вчителів, пізнавальна активність учнів. У навчальній діяльності школи проявлялися характерні для радянської системи середньої освіти тенденції: поступова русифікація, націленість на “високу успішність”, погона

за високими оцінками, залучення учнів до виготовлення засобів наочності, перехід на кабінетну систему навчання, стимулювання вчителів до застосування індивідуального та диференційованого підходів, хвилеподібні посилення уваги до різних шкільних дисциплін: природничих і математичних, історико-суспільствознавчих, мовно-літературних, праці і виробничого навчання, початкової військової підготовки тощо. Загалом, в історичному нарисі навчальної роботи Нижньогаївської СШ у сфокусованому обсязі можна побачити усі особливості, тенденції, досягнення і недоліки радянського шкільництва другої половини ХХ ст. Зазначене дослідження не вичерпує усіх аспектів освітнього життя школи. Перспективним напрямом дослідження є вивчення виховної та позакласної діяльності Нижньогаївської СШ, що дасть змогу скласти цілісніший образ повсякденного життя радянського закладу середньої освіти окресленого періоду.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Нижньогаївського НВК І–ІІІ ст. (далі – Архів НВК). Книга наказів за 1954–1955 рр.
2. Архів НВК. Книга запису видач похвальних грамот учням Нижньогаївської школи.
3. Архів НВК. Книга наказів від 29.02.1980 р.
4. Архів НВК. Книга наказів за 1958–1959 рр.
5. Архів НВК. Книга наказів за 1959–1960 рр.
6. Архів НВК. Книга наказів за 1960–1961 рр.
7. Архів НВК. Книга наказів за 1963–1964 рр.
8. Архів НВК. Книга наказів за 1965–1966 рр.
9. Архів НВК. Книга наказів за 1969–1970 рр.
10. Архів НВК. Книга наказів за 1970–1971 рр.
11. Архів НВК. Книга наказів за 1978–1979 рр.
12. Архів НВК. Книга наказів за 1971 р.
13. Архів НВК. Книга наказів за 1974 р.
14. Архів НВК. Книга наказів за І.1976–ІХ.1976 рр.
15. Архів НВК. Накази райвно.
16. Березівська Л.Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті. Київ : Богданова А.М., 2008. 406 с.
17. Галів М.Д., Батюк Т.В. Історія школи села Гаї Нижні. Книга 1: 1816–1939 рр. Дрогобич : Швидкодрук, 2013. 126 с.
18. Державний архів Львівської області. Ф.Р-1869. Оп. 1. Спр. 346.
19. Каганов Ю.О. Конструювання “радянської людини” (1953–1991): українська версія. Запоріжжя: Інтер-М, 2019. 432 с.
20. Красножон Н. Загальноосвітня школа України в контексті суспільно-політичного життя (1943–1953 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2002. 20 с.
21. Пироженко Л.В. Реформування змісту загальної середньої освіти (середина 60-х – початок 80-х рр. ХХ століття). Київ : Педагогічна думка, 2013. 304 с.
22. Романець Л.М. Організація та зміст навчально-виховної роботи в загальноосвітніх школах повоєнної України (1944 – середини 1950-х рр.). *Освіта, наука і культура на Поділлі*. 2015. Т. 22. С. 118–125.
23. Сворах С. Народна освіта у західноукраїнському регіоні: історія та етнополітика (1944–1964 рр.). Київ : Правда Ярославичів, 1998. 239 с.

24. Федоренко Я.А. Розвиток і основні проблеми освіти у сільській місцевості в період хрущовської “відлиги”. *Український селянин*. 2008. Вип. 11. С. 186–188.

#### REFERENCES

1. Arkhiv Nyzhnohaivskoho NVK I–III st. (dali – Arkhiv NVK). Knyha nakaziv za 1954–1955 rr. [Archive of the Nyzhni Hai Educational Complex of the I–III degrees (hereinafter – Archive of the NEC). Book of orders for 1954–1955]. [in Ukrainian].
2. Arkhiv NVK. Knyha zapysu vydach pokhvalnykh hramot uchniam Nyzhnohaivskoi shkoly [Archive of the NEC. Record book of certificates of commendation issued to students of the Nyzhni Hai School]. [in Ukrainian].
3. Arkhiv NVK. Knyha nakaziv vid 29.02.1980 r. [Archive of the NEC. Book of orders dated February 29, 1980]. [in Ukrainian].
4. Arkhiv NVK. Knyha nakaziv za 1958–1959 rr. [Archive of the NEC. Book of orders for 1958–1959]. [in Ukrainian].
5. Arkhiv NVK. Knyha nakaziv za 1959–1960 rr. [Archive of the NEC. Book of orders for 1959–1960]. [in Ukrainian].
6. Arkhiv NVK. Knyha nakaziv za 1960–1961 rr. [Archive of the NEC. Book of orders for 1960–1961]. [in Ukrainian].
7. Arkhiv NVK. Knyha nakaziv za 1963–1964 rr. [Archive of the NEC. Book of orders for 1963–1964]. [in Ukrainian].
8. Arkhiv NVK. Knyha nakaziv za 1965–1966 rr. [Archive of the NEC. Book of orders for 1965–1966]. [in Ukrainian].
9. Arkhiv NVK. Knyha nakaziv za 1969–1970 rr. [Archive of the NEC. Book of orders for 1969–1970]. [in Ukrainian].
10. Arkhiv NVK. Knyha nakaziv za 1970–1971 rr. [Archive of the NEC. Book of orders for 1970–1971]. [in Ukrainian].
11. Arkhiv NVK. Knyha nakaziv za 1978–1979 rr. [Archive of the NEC. Book of orders for 1978–1979]. [in Ukrainian].
12. Arkhiv NVK. Knyha nakaziv za 1971 r. [Archive of the NEC. Book of orders for 1971]. [in Ukrainian].
13. Arkhiv NVK. Knyha nakaziv za 1974 r. [Archive of the NEC. Book of orders for 1974]. [in Ukrainian].
14. Arkhiv NVK. Knyha nakaziv za I.1976–IX.1976 rr. [Archive of the NEC. Book of orders for I.1976–IX.1976]. [in Ukrainian].
15. Arkhiv NVK. Nakazy raivno. [Archive of the NEC. Orders of the District Department of Public Education]. [in Ukrainian].
16. Berezivska, L.D. (2008). Reformuvannia shkilnoi osvity v Ukraini u XX stolitti [Reforming School Education in Ukraine in the 20th century]. Kyiv, 406 p. [in Ukrainian].
17. Haliv, M.D. & Batiuk, T.V. (2013). Istoriiia shkoly sela Hai Nyzhni. Knyha 1: 1816–1939 rr. [History of the School of the Village of Hai Nyzhni. Book 1: 1816–1939]. Drohobych, 126 p. [in Ukrainian].
18. Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti [State archive of Lviv region]. F. R-1869. Op. 1. Spr. 346. [in Ukrainian].
19. Kahanov, Yu.O. (2019). Konstruiuvannia “radianskoi liudyny” (1953–1991): ukrainska versiiia [Construction of the “Soviet man” (1953–1991): Ukrainian version]. Zaporizhzhia, 432 p. [in Ukrainian].
20. Krasnozhon, N. (2002). Zahalnoosvitnia shkola Ukrainy v konteksti suspilno-politychnoho zhyttia (1943–1953 rr.) [The comprehensive school of Ukraine in the context of social and political life (1943–1953)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 20 p. [in Ukrainian].
21. Pyrozhenko, L.V. (2013). Reformuvannia zmistu zahalnoi serednoi osvity (seredyna 60-kh – pochatok 80-kh rr. XX stolittia) [Reforming the content of general secondary education (mid-60s – early 80s of the 20th century)]. Kyiv, 304 p. [in Ukrainian].
22. Romanets, L.M. (2015). Orhanizatsiia ta zmist navchalno-vykhovnoi roboty v zahalnoosvitnikh shkolakh pivoiennoi Ukrainy (1944 – seredyny 1950-kh rr.) [Organization and Content of Educational Work in Secondary Schools of Post-War Ukraine (1944 – mid-1950s)]. *Education, science and culture in Podillya*. Vol. 22. pp. 118–125. [in Ukrainian].
23. Svorak, S. (1998). Narodna osvita u zachidnoukrainskomu rehioni: istoriia ta etnopolityka (1944–1964 rr.) [Public education in the Western Ukrainian region: history and ethnopolitics (1944–1964)]. Kyiv, 239 p. [in Ukrainian].
24. Fedorenko, Ya.A. (2008). Rozvytok i osnovni problemy osvity u silskii mistsevosti v period khrushchovskoi “vidlyhy” [Development and main problems of education in rural areas during the Khrushchev “thaw”]. *Ukrainian peasant*. No. 11. pp. 186–188. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.07.2023



*“Вчиться у вчора, жити сьогодні, сподіватися на завтра. Головне – не припиняти задавати питання ... Ніколи не втрачайте священної допитливості”.*

*Альберт Ейнштейн  
один з найвизначніших фізиків ХХ століття*

*“Не роби ніколи того, чого не знаєш. Але навчися всього, що слід знати”.*

*Піфагор Самоський  
давньогрецький філософ і математик*

*“І я бачив – нема чоловікові кращого, як ділам своїм радіти, бо це доля його!”*

*Старий Завіт (Екз. 3. 22)*



**БІНАРНІ ЗАНЯТТЯ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ОНП “ПРАВО”  
В НАУКОВО-ДОСЛІДНОМУ ІНСТИТУТІ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗЛОЧИННОСТІ  
ІМЕНІ АКАДЕМІКА В.В. СТАШИСА НАПРн УКРАЇНИ**

---

УДК 378.091.31:347.96-051

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.289415>

**Владислава Батиргарєєва**, доктор юридичних наук, професор, директор  
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності  
імені академіка В.В. Сташиса НАПРн України

**Вікторія Ворожбіт-Горбатюк**, доктор педагогічних наук, професор,  
старший науковий співробітник  
відділу дослідження проблем кримінально-виконавчого права  
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності  
імені академіка В.В. Сташиса НАПРн України

**Дарина Євтєєва**, кандидат юридичних наук, старший дослідник,  
заступник директора з наукової роботи  
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності  
імені академіка В.В. Сташиса НАПРн України,  
гарант освітньо-наукової програми “Право”

**БІНАРНІ ЗАНЯТТЯ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ОНП “ПРАВО”  
В НАУКОВО-ДОСЛІДНОМУ ІНСТИТУТІ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗЛОЧИННОСТІ  
ІМЕНІ АКАДЕМІКА В.В. СТАШИСА НАПРн УКРАЇНИ**

*У статті автори презентували досвід організації і проведення бінарних занять для здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти галузі знань 08 – право, спеціальності 081 – “Право” у Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПРн України.*

*Описано досвід створення мотивуючого середовища для здійснення фундаментальних і прикладних досліджень для забезпечення прав і свобод людини, протидії злочинності, якісної підготовки фахівців для наукової і викладацької діяльності у науковій установі. У статті зазначено, що бінарне заняття має особливу поетапну організацію, інтегрований характер змісту і методики проведення. З опорою на висновки досліджень Z. Bekzhanova, K. Ryssaldy, C. Drinko виокремлено етапи бінарного заняття: організації, зосередження на цілях і очікуваних результатах, енергетичний.*

**Ключові слова:** вища юридична освіта; здобувач; навчальна комунікація; навчання через дослідження; бінарне заняття; професійне мислення; викладацька діяльність; професійна поведінка; освітньо-наукова програма.

*Лит. 15.*

**Vladyslava Batyrgareieva**, Doctor of Science (Law Studies), Professor, Director of the  
Academician Stashysh Scientific Research Institute for the Study of  
Crime Problems of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

**Viktoriia Vorozhbit-Horbatiuk**, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,  
Senior Researcher of the Study of Problems of Criminal Executive Law Department,  
Academician Stashysh Scientific Research Institute for the Study of  
Crime Problems of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

**Daryna Yevtieieva**, Ph.D (Law Studies), Senior Researcher, Deputy Director for  
Research of the Academician Stashysh Scientific Research Institute for the Study of  
Crime Problems of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

**BINARY COURSES IN THE PROCESS OF IMPLEMENTATION OF THE ONP “LAW”  
AT THE ACADEMICIAN STASHISH SCIENTIFIC RESEARCH INSTITUTE FOR THE STUDY  
OF CRIME PROBLEMS NATIONAL ACADEMY OF LAW SCIENCES OF UKRAINE**

*In the article, the authors presented the experience of organizing and conducting binary classes for students of the third educational and scientific level of higher education, field of knowledge 08 – law, specialty 081 – “Law”, Academician Stashysh Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems National Academy of Law Sciences of Ukraine. The authors described the experience of creating a motivating environment for conducting fundamental and applied research to ensure human rights and freedoms, countering crime, and quality training of specialists for scientific and teaching activities in a scientific institution. The article states that the binary class has a special step-by-step organization, the integrated nature of the content and methods of conducting. Based on the findings of Z. Bekzhanova, K. Ryssaldy, and C. Drinko, the stages of binary occupation are distinguished: organization, focus on goals and expected results, energetic.*

*Among the targeted accents, attention is paid to the presentation of the material by lecturers who interact, supplement, and present certain concepts from the standpoint of theory and practice. In this case, the binary class contributes to the formation of the professional thinking of a teacher-researcher and a scientist in the field of law. The organization and conduct of binary classes at the Institute is characterized by such features as: the presence of a “bank” of binary lecturers, which is constantly expanding;*

*the selection of an invited guest as a teacher, based on the characteristics of both the discipline in general and a certain topic in particular; independent determination of the teacher with the format of the lesson and its methods; encouraging pluralism of forms of binary occupations; leaving it up to the student to make a decision regarding one or another problem covered in the lesson. The prospects for the further development of the stated problem are the preparation of scientific and methodological materials for the organization of binary classes in the context of networking and the construction of career planning strategies for those who have obtained the third educational and scientific level and novice researchers in a scientific institution.*

**Keywords:** higher legal education; getter; educational communication; learning through research; binary occupation; professional thinking; teaching activity; professional behavior; educational and scientific program.

**П**остановка проблеми. Сьогодні теорія і практика підготовки наукових кадрів знає відчутних трансформацій, ключові з яких унормовано постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)” від 23.03.2016 р. № 261 [7]. Водночас стрижневим завданням Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 рр. у контексті “прагнення України стати рівноправним членом європейської спільноти” визначено інтегрування України у світову та європейську наукові спільноти [12].

Сучасний освітній і науковий простір підготовки докторів PhD у галузі права в Україні цілком спроможний забезпечити якість підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів, здатних на високому рівні здійснювати фундаментальні наукові і прикладні дослідження, гарантувати не лише високий рівень якості освіти, а й сприяти прогресу правосвіти та правової культури громадян України для утвердження цінностей демократії. Про це також наголошено у Національній доповіді “Цілі сталого розвитку: Україна”, що була підготовлена Міністерством економічного розвитку і торгівлі України [15]. Ця доповідь покладена в основу визначення Цілей сталого розвитку України в Указі Президента України “Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 р.” [14]. Заявлена тема розробляється у контексті завдань, визначених в Указі Президента України “Питання європейської та євроатлантичної інтеграції”, зокрема пункті 10: “Сприяти розробленню та реалізації освітніх програм, проведенню наукових досліджень з питань європейської історії, культури, мистецтва, права, політики та економіки” [13].

Попри труднощі воєнного стану, запровадженого в Україні у зв’язку з військовою агресією РФ, у Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПРН України, який не припиняв своєї роботи у найскладніші моменти життя міста-героя Харків, протягом всього цього часу підтримувалися сприятливі умови для опанування здобувачами третього освітньо-наукового рівня вищої освіти освітньо-наукової програми “Право” (далі – ОНП), реалізації індивідуальної освітньої траєкторії, розробки і реалізації програми спільних дослідницьких проєктів, здійснення авторського дослідження тощо [6]. Саме в цей складний

період наукові розвідки і викладацька діяльність у галузі права набувала особливого соціально вартісного значення, адже на науковців покладено завдання забезпечити наступність поколінь у правознавстві, незважаючи ні на що. Унікальність ОНП “Право” полягає у її реалізації в тісному зв’язку з фундаментальними і прикладними дослідженнями з актуальних проблем боротьби зі злочинністю, що розв’язуються в Інституті, а також з нормопроектною і консультативною діяльністю його фахівців. Програма сфокусована на дисциплінах кримінально-правового циклу (кримінальне право, кримінологія, кримінально-виконавче право, кримінальний процес, криміналістика, судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність, судоустрій, прокуратура, адвокатура) [6].

Заявлена ОНП успішно акредитована. Знаковим для наукової, викладацької і спільноти здобувачів, потенційного абітурієнтського середовища, на наш погляд, є експертний висновок галузевої експертної ради, в якому зазначено: “Зміст освітньо-наукової програми відповідає науковим інтересам аспірантів (ад’юнктів) і забезпечує їх повноцінну підготовку до дослідницької та викладацької діяльності в закладах вищої освіти за спеціальністю та/або галуззю ГЕР погоджується з висновком експертів, що зміст даної освітньо-наукової програми відповідає науковим інтересам аспірантів, забезпечує їх повноцінну підготовку до наукової та викладацької діяльності у закладах вищої освіти” [4]. Це засвідчують, зокрема, результати опитування здобувачів вищої освіти, узагальнені інспектором з аспірантури А. Калініно [11].

Підтверджують високий рівень якості розробленої ОНП, студентоцентрированої стратегії навчальних і науково-дослідницьких взаємодій й результати опитування здобувачів. Зокрема, щодо якості освітніх послуг на запитання “Чи забезпечує освітньо-наукова програма Інституту Вашу індивідуальну освітню траєкторію (персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб’єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання)?” респонденти відповіли так: повністю забезпечує – 63,6 %, скоріше так, ніж ні – 36,4 % [11].

Вивчення позитивного досвіду реалізації ОНП у наукових установах, провідних закладах вищої освіти України і світу сприятиме не лише відновленню України, а й дасть можливість світовій науковій, педагогічній спільноті сформувати конструктивний спільний дослідницький простір і середовище здорової конкуренції на ринку освітніх послуг, створення університетів і наукових установ світового рівня [8].

**Аналіз основних досліджень і публікацій.** Методологічні підвалини цієї публікації сформовано на підставі системних узагальнень світового досвіду Ю. Рашкевича [9; 10]. У контексті заявленої теми статті цінними є висновки Г. Макуріної [5], М. Галіва, О. Свійонтик [3]. Для розроблення змістової частини статті, визначення категоріального поля ми послуговувалися міркуваннями і висновками Z. Bekzhanova, K. Ryssaldy [2]. Цінні альтернативи для організації мотивуючого навчального і дослідницького середовища, професійно спрямованої конструктивної співпраці на основі практик формування стилю професійного мислення містять пропозиції С. Drinko [1]. Утім, незважаючи на незаперечну актуальність теми статті, цінні науково-методичні напрацювання українських фахівців у цій царині не представлено достатньо повно широкому загалу.

**Формування мети статті (постановка завдання).** Метою статті є демонстрація досвіду та висвітлення особливостей організації і проведення бінарних занять для здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти (галузь знань 08 – право, спеціальність 081 – право) у Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Декларуючи відповідність особливостей і фокусу ОНП “Право” місії і цінностям зазначеного НДІ, апріорним завданням групи забезпечення заявленої ОНП є створення мотивуючого середовища задля здійснення фундаментальних і прикладних досліджень у царині забезпечення прав і свобод людини, протидії злочинності, якісної підготовки фахівців для наукової і викладацької діяльності. Цільові і змістові аспекти заявленої ОНП передбачають створення інтегрованого середовища наукової і навчальної комунікації, обмін авторськими позиціями і доктринальними узагальненнями. Бінарні заняття, як випливає із самої назви, передбачають опору на діалог, наукову полеміку, презентацію різних позицій у викладенні навчального матеріалу, наукової інформації, створення умов для самореалізації кожного учасника освітнього процесу через вербальні та невербальні засоби комунікації [6]. Можливість обґрунтування різних точок зору під час наукового діалогу, моделювання такого діалогу з дидактичною метою, долучення до освітнього процесу працевдавців, представників різних наукових галузей стає потужною

мотивацією майбутнього дослідника до активної пізнавальної, наукової і загалом творчої діяльності.

Підготовка конкурентоспроможних фахівців, здатних на основі концептуальних знань здійснювати аналіз соціальних і правових явищ та процесів через призму інформаційного простору й медіа, розв’язувати наукові проблеми через комунікативний дискурс представників різних галузей знань – усе це сприятиме підвищенню рівня академічної мобільності здобувачів вищої освіти, формуванню професійного мислення у дослідників-початківців. Бінарні лекції та семінари, що передбачають участь двох викладачів, є надзвичайно корисними для здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти. Саме такі заняття дають можливість через особливий формат організації показати специфіку наукової полеміки, діалогу представників різних наукових шкіл, дискурсу науки і практика. Інтегративний аспект змістової частини бінарних занять привернув увагу науковців – викладачів групи забезпечення ОНП “Право” в нашому НДІ. Адже бінарні заняття максимально наближені до реалій професійної практики фахівців у галузі права, позаяк на них висока ймовірність несподіванок (предметних, тематичних, соціо-культурних, комунікативних та ін.), що забезпечує реалізацію принципів зв’язку теорії і практики, міждисциплінарного підходу у викладанні тих чи тих дисциплін.

Бінарні заняття вимагають від запрошеного викладача здібностей до імпровізації через фактор другого спікера, який є так само фахівцем у заявленій темі, як й основний викладач. Тому цей формат є своєрідним викликом і стимулом для особистісного і професійного зростання. Варто зазначити, що бажання здобувачів, які опановують ОНП “Право”, збільшити кількість зустрічей із фахівцями з практичним досвідом було задоволено. Зокрема, було започатковано своєрідний челендж бінарних занять фахівцями наукової установи з провідними науковцями і практиками, представниками стейкхолдерів, фахівців у галузі ораторського мистецтва, інформаційно-комунікаційних технологій. Бінарні заняття у науковій установі організовуються щосеместрово.

Наприклад, у 2022–2023 навчальному році кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень І. Христич під час викладення дисципліни “Теорія правової статистики” разом з Л. Колодій – заступницею начальника управління організаційного забезпечення ЄРДР та інформаційно-аналітичної роботи, начальницею відділу організаційного забезпечення Єдиного реєстру Офісу Генерального прокурора організувала науковий дискурс про особливості обліку кримінальних правопорушень в Україні. Кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу кримінологічних досліджень М. Колодяжний у межах дисципліни “Основи сучасної

кримінології” провів лекцію спільно з кандидатом юридичних наук А. Бугайцем, керівником з питань банківської безпеки Департаменту безпеки Національного банку України. Фахівці презентували коло актуальних проблем запобігання злочинності проти власності. Кандидат юридичних наук, старший дослідник, заступник директора з наукової роботи Д. Свєтєєва організувала дискурс щодо напрямів реформування юридичної науки в Україні й актуальних аспектів кар’єри сучасного науковця з А. Лапкіним, представником стейкхолдерів ОНП, доктором юридичних наук, доцентом, доцентом Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (дисципліна “Сучасна правова система України: стан та перспективи розвитку”).

Стейкхолдери освітньо-наукової програми Інституту з підготовки докторів філософії системно долучаються до реалізації змісту освітніх компонент. Так, під час бінарної лекції з основ науково-дослідницької діяльності доктор юридичних наук, професор, директор інституту права та безпеки Одеського університету внутрішніх справ А. Бабенко долучився до обговорення науково-дослідницької діяльності як соціального феномена, її сутності та значення для суспільного прогресу з доктором юридичних наук, професором, директором Інституту В. Батиргарєєвою. Науковий батл з приводу сучасної юридичної освіти та практики у межах дисципліни “Сучасна правова система України: стан та перспективи розвитку” провели кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії Інституту “Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю” Г. Авдєєва з доктором юридичних наук, професором, головним науковим співробітником Львівського державного університету внутрішніх справ, адвокатом, науковим радником адвокатського об’єднання “Баррістерс”, членом науково-консультативної ради при Верховному Суді І. Гловюк.

Доктором юридичних наук, професором, академіком НАПрН України, радником при дирекції Інституту В. Борисовим спільно з випускником Інституту, кандидатом юридичних наук, прокурором Київської місцевої прокуратури В. Олійниченком для здобувачів висвітлювали проблеми застосування кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення проти власності на лекції із навчальної дисципліни “Доктринальні засади кримінально-правового регулювання”.

У 2023 р. до проведення бінарних занять долучилися фахівці з Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. У межах співпраці наукової установи та університету докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри теорії і методики викладання філологічних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціаль-

ній освіті Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди Л. Ткаченко долучилася до бінарної лекції “Мистецтво органічного поєднання традицій і трендів проведення занять” для здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти дисципліни “Педагогічна майстерність при викладанні юридичних дисциплін” (викладачка – В. Ворожбіт-Горбатюк, докторка педагогічних наук, професорка, старша наукова співробітниця відділу дослідження проблем кримінально-виконавчого права), де презентовано авторське бачення прийомів привертання уваги під час публічного виступу.

Бінарне заняття – складне багатофакторне явище. Це не просто діалог двох науковців, викладачів. Воно передусім має на меті продемонструвати інтеграцію і взаємопроникнення різних наукових позицій, точок зору, джерел інформації чи способів її оброблення. Саме бінарне заняття покликане попередити розвиток бінарного мислення, коли треба обрати один із двох запропонованих варіантів. У методології таке мислення ще визначається як дихотомічне. Останнім часом у науково-педагогічному полі спостерігаємо появу стереотипних дихотомій (вибір одного з полярних понять, категорій, суджень). Але основою професійного мислення майбутнього фахівця у галузі права є здатність бачити й аналізувати процеси, явища, події між такими полярними концептами, так би мовити, осмислювати “сіру зону” між двома полярними рішеннями. Викладач-дослідник у галузі права має навчитися бути поміркованим, але уникати категоричності. Тож бінарні заняття дають можливість через форму організації дискусії чи полеміки, діалогу представників різних наукових шкіл, теоретика і практика створити середовище набуття здобувачами вищої освіти нового досвіду без стереотипів і стандартизованих узагальнень.

Конкретизуємо три етапи організації бінарного заняття. У визначенні і характеристиці етапів ми послуговувалися висновками Zhazira Bekzhanova, Kussain Ryssaldy [2], Clay Drinko [1]. Найскладнішим є перший етап, що полягає у пошуку основним викладачем претендента на роль запрошеного викладача, з яким інтелектуальна і психологічна сумісність є виразною і сталою, а обрана тема бінарного заняття містить виразний дискусійний аспект. Викладачі мають узгодити загальні абрисы заняття, формат дискусії, діалогу з можливістю авторської імпровізації, яка зумовлена проблематикою теми, очікуваними результатами. З-поміж розмаїття прийомів ведення бінарного заняття можна виокремити: презентування досвіду одним викладачем для другого; виступ одного супроводжують міркування іншого; викладення інформації, промова, побудовані на контрасті; введення нової інформації, коли передбачається плюралізм наукових позицій, імпровізація, моделювання професійної ситуації та ін.

Дискурсивний характер викладу навчального матеріалу на бінарних заняттях дає можливість здобувачам формувати в дії так звані гнучкі, соціально значимі навички критичного сприйняття інформації, опанування конкретної наукової позиції чи точки зору, ведення діалогу, оволодіння культурою дискусії. Тому після узгодження претендентів, які проводитимуть бінарне заняття, на другому етапі важливим є зосередження на цілях і очікуваних результатах, де визначаються мета, завдання навчання через дослідження, конкретизуються очікувані результати з огляду на ОНП і локальні документи, якими послуговуються викладачі під час підготовки і проведення заняття у конкретному закладі освіти чи науковій установі, вибір методичних прийомів, дидактичних технік.

Третім – енергетичним – етапом бінарного заняття є розроблення його змісту. На цьому етапі вкрай важливо спільно з викладачем-гостем визначити, які аспекти змісту конкретного бінарного заняття сприятимуть реалізації кожним здобувачем наукового дослідження, здійсненню дослідницької роботи чи презентації поточних результатів наукової діяльності. Тут зазначимо, що активність викладачів слугує потужним мотиватором для здобувачів вищої освіти. На цьому етапі важливо продумати способи синергії викладачів, візуалізації змістової частини, методичні рекомендації щодо самопідготовки здобувачів до такого заняття, прийоми привертання уваги і створення сприятливої емоційної атмосфери на ньому, прийоми активізації когнітивної діяльності учасників освітнього процесу.

Бінарні заняття певною мірою передбачають режисуру і розробку інноваційного навчального контенту. Таке заняття є продуктивнішим, оскільки фактично викликає більше зацікавлення і передбачає включеність здобувачів до навчального процесу, ніж традиційні заняття. Воно дає відчутний психолого-педагогічний ефект, оскільки завжди (навіть у ситуації фіаско) спонукає здобувачів оперативно надати зворотний зв'язок, слугують прекрасним ресурсом нетворкінгу, розширення професійних наукових зв'язків, підвищення чи зміцнення наукової репутації викладача, іміджу установи чи закладу вищої освіти, створення спільних дослідницьких груп у співпраці фахівців-практиків і науковців-теоретиків. Бінарні заняття сприяють не лише опануванню досвіду створення проблемної ситуації, а й відпрацюванню методів її розв'язання, є своєрідним тренінгом систем доказів або спростувань.

Організація та проведення бінарних занять у НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України має певну специфіку, яка відбивається у таких аспектах:

– спільнота Інституту сформувала свій “банк” бінарних лекторів, який постійно розширюється.

До нього входять науковці та практики, які співпрацюють із фахівцями установи (у процесі атестації кадрів, підготовки спільних публікацій, роботи над грантовими проектами, участі в наукових заходах та ін.);

– кожен викладач обирає із цього “банку” візаві за певними критеріями (науковця чи практика або ж двох в одному; випускника чи зовнішнього стейкхолдера; молодого науковця чи вченого з великим досвідом; свого учня, вчителя чи колегу; представника спільної наукової школи чи іншої; прибічника академічної науки або ж трендових віянь), керуючись особливостями як дисципліни загалом, так і певної теми зокрема. Наприклад, якщо тема передбачає розгляд проблем правозастосування, то вибір падає на запрошення представника з числа практичних працівників, які на бінарних заняттях акцентують увагу на тих складнощах у застосуванні норм права, що обумовлюються їх недосконалістю, і це стає поштовхом для висунення гіпотез, як уникати таких ситуацій надалі;

– виходячи з принципів академічної свободи, викладачі самостійно визначаються з форматом такого заняття та його прийомами; спільнота Інституту заохочує плюралізм форм бінарних занять для розширення рамок уявлень здобувачів про освітній процес загалом та їх якнайбільшої зацікавленості у матеріях освітніх компонент;

– прийняття рішення щодо розв'язання тієї чи тієї проблеми, що висвітлювалася на занятті і стала предметом, припустимо, дискусії між викладачами, завжди залишається за здобувачем. При цьому акцент робиться на тому, що в науці немає неправильних думок, а є лише недостатньо аргументовані.

**Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.** Отже, бінарне заняття організується за участі двох викладачів (основний і викладач-гість), які моделюють наукову дискусію, діалог для досягнення визначених заздалегідь дидактичних цілей і очікуваних результатів конкретного заняття відповідно до чинної робочої навчальної програми освітньої компоненти. Бінарне заняття має виразний інтегрований характер змісту і методики проведення, що підтверджують численні приклади практики реалізації ОНП “Право” у Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України. Серед цільових акцентів приділено увагу викладу матеріалу лекторами, які взаємодіють, доповнюють, презентують певні концепти з позицій теорії і практики. У такому випадку бінарне заняття сприяє формуванню професійного мислення викладача-дослідника і науковця в галузі права. Бінарні заняття мають специфіку в організації і композиції змісту навчального матеріалу. З урахуванням пропозицій Zhazira Bekzhanova, Kussain Ryssaldy, Clay Drinko у



**БІНАРНІ ЗАНЯТТЯ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ОНП “ПРАВО”  
В НАУКОВО-ДОСЛІДНОМУ ІНСТИТУТІ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗЛОЧИННОСТІ  
ІМЕНІ АКАДЕМІКА В.В. СТАШИСА НАПРН УКРАЇНИ**

статті виокремлено: а) етап організації; б) етап зосередження на цілях і очікуваних результатах; в) нергетичний етап бінарного заняття.

Організація та проведення бінарних занять в Інституті характеризується такими особливостями, як: наявність “банку” бінарних лекторів, який постійно розширюється; обрання викладачем запрошеного гостя, виходячи з особливостей як дисципліни загалом, так і певної теми зокрема; самостійне визначення викладача з форматом заняття та його прийомами; заохочення плюралізму форм бінарних занять; залишення за здобувачем прийняття рішення щодо тієї чи тієї висвітлюваної на занятті проблеми. Перспективами подальшої розробки заявленої проблеми бачимо підготовку науково-методичних матеріалів для організації бінарних занять у контексті нетворкінгу і побудови стратегій планування кар’єри здобувачів третього освітньо-наукового рівня і дослідників-початківців у науковій установі.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Clay Drinko. How to Avoid Binary Thinking and Think More Clearly. *PLAY YOUR WAY SANE* (January 2021, Simon & Schuster). URL: <https://www.lifehack.org/881768/binary-thinking>

2. Zhazira Bekzhanova, Kussain Ryssaldy. Efficiency of Binary Lectures in Teaching Major Linguistic Courses (Linguistics of Discourse and Cognitive Linguistics). *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 214 (2015). pp. 430–438. DOI: 10.1016/j.sbspro.2015.11.703

3. Галів М., Свійонтик О. Освіта як складова Національної безпеки України в умовах сучасної російсько-української війни: правові засади, проблеми, досвід і завдання. *Молодь і ринок*. 2023. № 3 (211). С. 25–31. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.277194>

4. Експертний висновок галузевої експертної ради щодо можливості акредитації освітньої програми Заклад вищої освіти Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України. Освітня програма “Право”. Рівень вищої освіти “Доктор філософії”. Спеціальність 081 “Право”. С. 9. 9.07.2021. URL: <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2021/09/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%93%D0%95%D0%A0.pdf>

5. Макуріна Г., Візір В. Бінарна лекція як інноваційна педагогічна технологія у сучасній вищій освіті. *Актуальні питання підвищення якості освітнього процесу*: зб. тез наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 11 трав. 2018 р. Івано-Франківськ: ІФДМУ, 2018. С. 53. URL: <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/10010>

6. Освітньо-наукова програма “Право”/“Law” зі спеціальності 081 “Право”. 2022. URL: <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2022/09/%D0%9E%D0%9D%D0%9F-2022-2023.pdf>

7. Постанова КМУ Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) від 23 березня 2016 р. № 261. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text>

8. Пропозиції Національного Еразмус+ офісу в Україні до проекту Плану відновлення України (матеріали групи

“Освіта і наука”). 2022. URL: <https://erasmusplus.org.ua/library/vyshha-osvita-v-ukrayini/>

9. Рашкевич Ю.М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія. Львів: Львів. політехніка, 2014, 168 с.

10. Рашкевич Ю.М. Докторські студії в Європейському просторі вищої освіти. 2010. URL: <https://www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/372-doktorski-studiji-v-evropejsko-mu-prostori-vishhoji-osviti.html>

11. Результати опитування здобувачів наукового ступеня доктора філософії в Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України щодо якості освітніх послуг. 2022. URL: <http://surl.li/jockf>

12. Розпорядження КМУ Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>

13. Указ Президента України “Питання європейської та євроатлантичної інтеграції” від 20 квітня 2019 р. № 155/2019/ URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1552019-26586>

14. Указ Президента України “Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року”. Прийняття від 30.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

15. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>

#### REFERENCES

1. Clay Drinko. (2021). How to Avoid Binary Thinking and Think More Clearly. *PLAY YOUR WAY SANE*. January, Simon & Schuster. Available at: <https://www.lifehack.org/881768/binary-thinking> [in English].

2. Zhazira Bekzhanova & Kussain Ryssaldy (2015). Efficiency of Binary Lectures in Teaching Major Linguistic Courses (Linguistics of Discourse and Cognitive Linguistics). *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 214. pp. 430–438. DOI: 10.1016/j.sbspro.2015.11.703 [in English].

3. Haliv, M. & Sviontyk, O. (2023). *Osvita yak skladova Natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovakh suchasnoi rosiisko-ukrainskoi viiny: pravovi zasady, problemy, dosvid i zavdannia* [Education as a component of the National Security of Ukraine in the conditions of the modern Russian-Ukrainian war: legal principles, problems, experience and tasks]. *Youth & market*. No. 3 (211). pp. 25–31. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.277194> [in Ukrainian].

4. Ekspertnyi vysnovok haluzevoi ekspertnoi rady shchodo mozhlivosti akredytatsii osvitnoi prohramy Zaklad vyshchoi osvity Naukovo-doslidnyi instytut vvychennia problem zlochnynosti imeni akademika V.V. Stashysa Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy. (2022). [Expert opinion of the industry expert council regarding the possibility of accreditation of the educational program Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine]. *Educational program “Law”. The level of higher education is Doctor of Philosophy. Specialty 081 Law*. p. 9. Available at: <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2021/09/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%93%D0%95%D0%A0.pdf> [in Ukrainian].

5. Makurina, H. & Vizir, V. (2018). *Binarna leksiia yak innovatsiina pedahohichna tekhnolohiia u suchasni vyshchii*

osviti [Binary lecture as an innovative pedagogical technology in modern higher education]. *Current issues of improving the quality of the educational process*: coll. theses of science and practice conf. from international participation, May 11 2018. Ivano-Frankivsk, p. 53. Available at: <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/10010> [in Ukrainian].

6. Osvitno-naukova prohrama “Pravo”/“Law” zi spetsialnosti 081 “Pravo”. (2022). [Educational and scientific program “Law” with specialty 081 “Law”]. Available at: <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2022/09/%D0%9E%D0%9D%D0%9F-2022-2023.pdf> [in Ukrainian].

7. Postanova KМУ Pro zatverdzhennia Poriadku pidhotovky zdobuvachiv vyshchoi osvity stupenia doktora filosofii ta doktora nauk u zakladakh vyshchoi osvity (naukovykh ustanovakh) (2016). [On the approval of the Procedure for the training of higher education applicants for the degree of Doctor of Philosophy and Doctor of Science in higher education institutions (scientific institutions)]. No. 261. Available at : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

8. Propozytsii Natsionalnoho Erasmus+ ofisu v Ukraini do proiektu Planu vidnovlennia Ukrainy (materialy hrupy “Osvita i nauka”) (2022). [Proposals of the National Erasmus+ office in Ukraine to the project Plan for the recovery of Ukraine (materials of the “Education and Science” group)]. URL: <https://erasmusplus.org.ua/library/vyshha-osvita-v-ukrayini/> [in Ukrainian].

9. Rashkevych, Yu.M. (2014). Bolonskyi protses ta nova paradyhma vyshchoi osvity [The Bologna process and the new paradigm of higher education]. Lviv. 168 p. [in Ukrainian].

10. Rashkevych, Yu.M. (2010). Doktorski studii v Yevropeiskomu prostori vyshchoi osvity [Doctoral studies in the European area of higher education]. Available at: <https://www.empus.org.ua/uk/national-team-here/372-doktorski-studiji-v-jevropejskomu-prostori-vishhoji-osviti.html> [in Ukrainian].

11. Rezultaty opytuvannia zdobuvachiv naukovoho stupenia doktora filosofii v Naukovo-doslidnomu instytuti vyvchennia problem zlochynnosti imeni akademika V.V. Stashysa Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy shchodo yakosti osvity posluh (2022). [The results of a survey of PhD holders at the Scientific Research Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine regarding the quality of educational services]. Available at: <http://surl.li/jockf> [in Ukrainian].

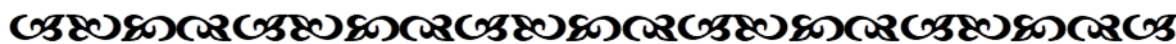
12. Rozporiadzhennia KМУ Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky vid 23 liutoho 2022 r. № 286-r. [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the approval of the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022–2032 dated February 23, 2022 No. 286]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

13. Ukaz Prezydenta Ukrainy “Pytannia yevropeiskoi ta yevroatlantychnoi intehratsii” vid 20 kvitnia 2019 r. № 155/2019. [Decree of the President of Ukraine “Issues of European and Euro-Atlantic Integration”]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1552019-26586> [in Ukrainian].

14. Ukaz Prezydenta Ukrainy “Pro tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku” [Decree of the President of Ukraine “On the goals of sustainable development of Ukraine for the period up to 2030”]. Pryiniattia vid 30.09.2019. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> [in Ukrainian].

15. Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina (2017). [Sustainable Development Goals: Ukraine]. Natsionalna dopovid. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 31.07.2023



*“Сила і можливості виховання невичерпні”.*

*Василь Сухомлинський  
український педагог*

*“І чим більше я розмірковую, тим більше дві речі сповнюють мою душу новим подивом і наростаючою побожністю: зоряне небо наді мною та моральний закон у мені”.*

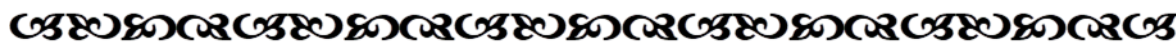
*Іммануїл Кант  
німецький філософ*

*“Нехай справи твої будуть такими, якими ти хотів би їх згадувати на схилі віку”.*

*Марк Аврелій  
римський імператор*

*“Найскладніше почати діяти, все інше залежить тільки від наполегливості”.*

*Амелія Ергарт  
американська авіаторка*



## ДІЯЛЬНІСТЬ БЛАГОДІЙНИХ ФОНДІВ ЩОДО ДОБРОЧИННОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

УДК 329

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.289416>

Галина Білавич, доктор педагогічних наук,  
професор кафедри початкової освіти

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

### ДІЯЛЬНІСТЬ БЛАГОДІЙНИХ ФОНДІВ ЩОДО ДОБРОЧИННОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті висвітлено освітню діяльність окремих благодійних фондів. Наголошено, що благодійність, доброчинність – це ті засади, на яких сьогодні повинна ґрунтуватися професійна підготовка майбутнього фахівця. Проаналізовано освітній досвід діяльності Всеукраїнського благодійного фонду “Щаслива лапа”, зокрема у сфері професійної підготовки майбутніх фахівців. Схарактеризовано роль Благодійного фонду “Повір у себе” у сприянні розвитку освіти та науки. Зроблено висновок, що програма “Сільській дитині – сучасна освіта”, незважаючи на російську агресію, і далі забезпечує підтримку талановитих дітей. Наголошено, що українці мають глибокі традиції благодійності, меценатства. Прикладом може слугувати постать громадського й освітнього діяча, знаного економіста, організатора кооперативного руху, пропагатора ідеї масового господарсько-економічного просвітництва, доброчинця О. Луцького.

**Ключові слова:** благодійні фонди; заклад вищої освіти; національно-свідома особистість; студенти; професійна підготовка; доброчинність; Благодійний фонд “Повір у себе”; Благодійний фонд “Щаслива лапа”.

Літ. 10.

Halyna Bilavych, Doctor of Sciences (Pedagogy),  
Professor of the Primary Education Department,  
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

### ACTIVITIES OF CHARITABLE FUNDS REGARDING CHARITY THROUGH THE PRISM OF TRAINING FUTURE SPECIALISTS

Due to the conditions of modern challenges, the problem of professional training of future specialists, their formation as nationally conscious patriots of Ukraine as people who profess state interests, as well as highly moral personalities is being actualized. In order to form such Ukrainians, it is necessary to rely on the power of Christian morality, since Christianity is the educational factor that directs a person to perfection, makes him/her spiritually rich and strong. Charity, benevolence are the principles on which Christianity is based, and those qualities that have been inherent to Ukrainians since time immemorial, and those values that should be especially expressed in a specialist. They are formed through the participation of students in various charitable actions, and forms of philanthropy. Charitable foundations play an important role in this, the activities of which, despite Russian aggression, continue to be aimed at the educational and cultural needs of students, the development of academic mobility, environmental initiatives, animal protection, etc. The educational experience of the All-Ukrainian Charitable Fund “Happy Paw” was analyzed, in particular in the field of professional training of future specialists. The role of the “Believe in Yourself” Charitable Foundation in promoting the development of education and science is characterized. It was concluded that the program “Rural child – modern education” provides support for talented children, provides for the provision of named scholarships for obtaining a “bachelor’s” degree, promotes the development of academic mobility, etc. The development of charity in Ukraine is legislated by a number of documents. Ukrainians have deep traditions of charity and patronage. In particular, the period of the end of the 19th – the beginning of the 40s of the 20th century. Galicia is rich in numerous examples of charity. For example, the figure of public and educational activist, well-known economist, organizer of the cooperative movement, propagator of the idea of mass economic and economic enlightenment, benefactor O. Lutskiy is iconic.

**Keywords:** charitable funds; institution of higher education; a nationally conscious personality; students; professional training; charity; Charitable Foundation “Believe in Yourself”; Charitable Foundation “Happy Paw”.

**Актуальність проблеми.** За умов війни, коли Україна захищає свій суверенітет, особливо актуалізується проблема формування національно-свідомих патріотів України, людей, наділених високою громадянською свідомістю, осіб, які сповідують державницькі інтереси. З огляду на це сьогодні в професійній підготовці майбутніх фахівців акцент потрібно робити не лише на формування їхньої професіограми, позаяк важливим є не тільки досконале володіння низкою ключових компетентностей, а й набуття таких якостей, як доброчинність, милосердя, взаємодопомога, хрис-

тиянські цінності. А щоб сформувати таких українців (національно-свідому, високо культурну, глибоко моральну спільноту людей), необхідно опиратися на силу християнської моралі, оскільки християнство – це той виховний чинник, що спрямовує особистість до досконалості, формує її духовно багатою, сильною, високоморальною. Благодійність, доброчинність – це ті засади, на яких ґрунтується християнство, і ті якості, які споконвіку були притаманні українству [14, 25].

Численні факти матеріальної підтримки професорсько-викладацьким складом та студентством

українських закладів вищої освіти (ЗВО) різного роду доброчинних акцій, різноманітних форм благодійництва, дієва участь у волонтерських організаціях тощо – усе це засвідчує масовий благодійницький рух в Україні, в авангарді цього процесу – діяльність благодійних фондів, яка, попри військову агресію росії, спрямована і на освітні й культурні потреби студентства та учнівства, соціальні, медичні, інші програми.

**Аналіз останніх досліджень.** Науковці, аналізуючи проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців, наголошують на важливості християнських цінностей / благодійності в системі цієї фахової підготовки (Г. Білавич, Т. Горохівська, Ю. Козловський, Н. Муқан, Ю. Грибовська, І. Зінчук, І. Луцький, Н. Руколяньська, І. Ткачук, Н. Тушніцький та ін.). Автори наукових студій вивчають явище благодійності в різних аспектах (О. Донік, В. Корнієнко, А. Нарядько, В. Николаєвський, В. Омельченко, О. Семашко, Ф. Ступак та ін.), досліджують його як феномен духовного поступу українства [6, 28], розкривають історичний аспект цього явища (О. Адаменко, І. Білавич, Л. Ваховський, О. Кохановська, О. Ніколаєнко, Н. Сейко, О. Сухомлинська, В. Стинська, С. Харченко та ін.), акцентують на діяльності благодійних фондів (І. Завулічна, В. Стинська, Н. Сейко та ін.) тощо, однак цілісно їхню роль у професійній підготовці майбутніх фахівців автори не розглядали.

**Мета статті** – проаналізувати діяльність благодійних фондів щодо доброчинності крізь призму підготовки майбутніх фахівців.

**Виклад основного матеріалу.** За слушною думкою дослідниць В. Стинської та І. Завулічної, на розвиток інституту благодійності в Україні нині впливає низка чинників, зокрема “пандемія, російсько-українська війна зумовили появу нових благодійних фондів, а існуючі фонди окреслили нові завдання, спрямовані не тільки на освіту, охорону здоров’я, науку, культуру, мистецтво, охорону материнства й дитинства, а ще й на допомогу внутрішньо переміщеним особам” [10, 13].

Розвиток благодійності в Україні законодавчо закріплено низкою документів (Закон України “Про благодійництво і благодійні організації” (1997), Постанова Кабінету Міністрів України “Про Положення про порядок державної реєстрації благодійних організацій” (1998), закони України “Про гуманітарні допомогу” (1999), “Про благодійну діяльність та благодійні організації” (2020), розпорядження Президента “Про сприяння благодійній діяльності в Україні” (2000); законопроекти “Про внесення змін до деяких законів України щодо благодійної діяльності” (2005), “Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки благодійництва (меценатства)” (2005); Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” (1997), “Про податок з доходів фізичних осіб” (2004) та ін.), з-поміж

яких ключовим нормативно-правовим актом, який регламентує провідні засади благодійної діяльності в Україні, є Закон України “Про благодійну діяльність та благодійні організації”, у новій редакції якого від 5 липня 2012 р. № 5073-VI було запроваджено такі нововведення: розмежовано поняття “благодійний фонд” і “громадська організація”; введено в обіг нову термінологію (благодійний грант, благодійний сервітут, благодійний ендаумент); розширено сферу благодійної діяльності; узаконено право благодійника контролювати цільове використання благодійної пожертви [11, 397].

Досліджуючи доброчинність як педагогічний феномен у його історичній ретроспективі, вчена Н. Сейко, зокрема, підкреслює, що доброчинність наприкінці XIX – на початку XX ст. визначається як ключовий чинник соціалізації особистості, специфіка якого зумовлена “суб’єкт-об’єктною структурою доброчинної підтримки сфери освіти як соціальної практики” “з боку приватних, державних і громадських пожертв різного роду” [8, 61–62].

Значачмо, що і через сто років така особливість доброчинності у сфері освіти зберігається. Це можна простежити на прикладі Благодійного фонду “Повір у себе” (2009), діяльність якого слугує вдосконаленню професійної підготовки майбутніх фахівців, набуттю ними ключових компетентностей, самовдосконаленню, соціалізації всіх учасників освітнього процесу, розвитку академічної мобільності тощо [13].

Метою Благодійного фонду “Повір у себе” як неприбуткової організації, заснованої Віктором та Іриною Іванчиками, є сприяння розвитку освіти та науки. Від початку повномасштабного вторгнення росії на територію нашої держави пріоритетним напрямом стала гуманітарна підтримка українців. Програма “Сільській дитині – сучасна освіта” забезпечує “підтримку талановитих дітей із сільської місцевості, які прагнуть здобути якісну вищу освіту, отримати професію та реалізувати себе як особистість, та які, в силу соціально-економічних умов, не можуть отримати достатньої фінансової підтримки від батьків чи від держави” [13]. Програма передбачає надання іменних стипендій на здобуття ступеня “бакалавра”; благодійну допомогу на оплату гуртожитку під час навчання на бакалавраті; надання грантів на студентські проекти, зорієнтовані “на розвиток лідерства, дослідження важливих для суспільства тем, винаходи, соціальну активність, особисті досягнення і які сприятимуть реалізації задекларованих цінностей Фонду” [13].

Стипендіати Фонду навчаються у низці ЗВО: Харківському національному університету радіоелектроніки, Прикарпатському національному університету імені Василя Стефаника, Українському католицькому університеті, Національному університеті “Києво-Могилянська академія”. Упродовж 2009–2022 рр. стипендіатами програми “Сільській дитині –

## ДІЯЛЬНІСТЬ БЛАГОДІЙНИХ ФОНДІВ ЩОДО ДОБРОЧИННОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

сучасну освіту” стали 792 студенти [13]. За даними дослідниці І. Завулічної, упродовж 2018–2021 рр. стипендійну підтримку отримали 70 студентів із сільської місцевості, які навчаються у різних ЗВО, зокрема в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника [4, 87].

Роль і значення діяльності Благодійного фонду “Повір у себе” (Програма “Сільській дитині – сучасна освіта”) за умов сучасних викликів, зокрема періоду військової агресії росії, передають слова А. Мартинок, студентки Українського католицького університету: “Два роки мого навчання в Школі журналістики та комунікацій Українського католицького університету я була стипендіаткою “Повір у себе”. Зараз я працюю в Евакуація.city – медіа, що пише для евакуйованих та внутрішньо переселених українців. Ми щодня допомагаємо нашим людям інформаційно, підтримуємо у кожен спосіб, доступний журналістам. Якби колись в моєму житті не стався “Повір у себе”, все було би складніше. Підтримку фонду та його внесок у нас сьогоднішніх переоцінити неможливо” [13].

Такою ж актуальною за умов сучасних викликів, знищення генофонду українства, збільшення кількості безпритульних тварин, перевантаження притулків для тварин домашніми улюбленцями, яких люди просто полишили під час евакуації через повномасштабну російську агресію, складності евакуації тварин із прифронтових зон, зон бойових дій, тощо є формування здобувача вищої освіти як рятувальника рідної природи, довкілля, ековолонтера. Перед педагогами постало завдання – розробити комплекс екологічних заходів природовідновлювального, природозбережувального спрямування, інакше кажучи, створити нову філософію морально-етичного виховання особистості в душі співжиття і комфортного співіснування людини і світу живого, надати екоетичному вихованню новий вектор розвитку, зокрема практико орієнтований, що передовсім передбачає заходи з повоєнного відновлення, збереження екосистем, екологічні ініціативи, спрямовані на пошук нових господарів для покинутих домашніх тварин, опіку над тими, які опинилися у притулках для тварин, любов та гуманне ставлення до всього живого. Підґрунтям такої філософії є духовний світогляд українства, що ґрунтується на християнській філософії – доброчинності, любові до Бога, людини і природи. Повчальним і таким, що вартий глибокого вивчення, є освітній досвід діяльності Всеукраїнського благодійного фонду “Щаслива лапа” [3], мета якого – “популяризація і пропедевтика гуманного ставлення до тварин у суспільстві, насамперед серед школярів від 1-го до випускного класу, а конкретніше – привернення уваги до проблем безпритульних тварин, навчання розуміти відповідальність за домашніх улюбленців, прищеплення навичок захисту “братів наших менших”, ознайом-

лення з наслідками безвідповідального ставлення до тварин, описаний Л. Сухомлинською в дисертаційному дослідженні “Формування у дітей ціннісного ставлення до тварин освітньо-виховними та художньо-образними засобами (кінець XIX – початок XXI ст.)” [12, 177–178].

Наголосимо і на тому, що виховання милосердного ставлення до світу живого нині, як ніколи, постало на передньому плані виховних проблем, і студентство дедалі активніше залучається до діяльності громадських зоозахисних інституцій, еколого-натуралістичних центрів, благодійних організацій, як-от: “Щаслива лапа” (Київ), “Асоціація захисту тварин” (Дніпро), “Дім Сірка” (Івано-Франківськ), притулку для тварин “Милосердя” (Львів) та ін. Дослідниця Л. Сухомлинська, висвітлюючи діяльність Благодійного фонду “Щаслива лапа”, увиразнює його просвітницьку працю зі школярами, їхніми батьками, виокремлює важливі форми роботи, з-поміж яких проведення всеукраїнських тематичних конкурсів, реалізація проєкту “Від серця – до лапок”, мета якого – ознайомлення “з основами спілкування і догляду за свійськими / хатніми тваринами”, заняття із формування гуманного ставлення до тварин, Уроки доброти, які набули міжнародного характеру, інші заходи з біоетики [3].

Підкреслюючи значення освітньої діяльності фонду в професійній підготовці педагогічних працівників, авторка, зокрема, зазначає: “Так, спільно з Інститутом післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка в рамках підвищення кваліфікації педагогів фонд регулярно проводить модулі з біоетики з тематики взаємовідносин “Люди / діти і тварини”, доповнені методичними рекомендаціями щодо організації в різних закладах освіти просвітницької роботи з питань гуманного ставлення до свійських/хатніх і безпритульних тварин” [12, 178].

2018 року Благодійний фонд “Щаслива лапа” у межах реалізації проєкту “Біоетика” видав методичний посібник для вчителів, соціальних працівників, психологів, представників громадських організацій “Гуманне і відповідальне ставлення до тварин” [9], який Науково-методична рада з питань освіти МОН України рекомендувала “до застосування в закладах загальної середньої освіти на тематичних заняттях та виховних заходах для учнів 1–11(12) класів, як доповнення до уроків природознавчих дисциплін. Він містить 3 розділи, що включають 9 занять, та Додатків, які носять інтерактивний характер із застосуванням мультимедіа та відповідних відеоматеріалів” [12, 177–178], та слугує формуванню екологічної свідомості здобувачів освіти.

Зазначмо, що українці мають глибокі традиції благодійності, меценатства. Зокрема, доба кінця XIX – початку 40-х рр. XX ст. у Галичині є багатою на численні приклади доброчинності / благодійності /

харитативності української інтелігенції, яка через безкорисливе добровільне надання допомоги (особистої / майнової), правової [1; 14], через участь в українських громадських товариствах та станових (професійних) інституціях спрямовувала ресурси, майно тощо для допомоги окремим соціально незахищеним групам людей, розв'язання актуальних освітніх, культурних, соціальних, суспільно-політичних, правових проблем, поліпшення умов громадського життя, розвитку україномовної освіти, навчання українського юнацтва у ЗВО, зокрема й закордоння, медичної опіки тощо. Заслуга українських громадських товариств Галичини, десятків добродійників кінця XIX – початку 40-х рр. XX ст. полягає насамперед у тому, що вони вагомо спричинилися до розвитку національного шкільництва, розбудови української вищої освіти (діяльність Українського таємного університету у Львові), створення розгалуженої мережі доповнювальної освіти / освіти впродовж життя через систему курсової підготовки, університети для дорослих, інші форми масового просвітництва. Прикладом слугує постать громадського й освітнього діяча, знаного економіста, організатора кооперативного руху, пропагатора ідеї масового господарсько-економічного просвітництва О. Луцького, добродійця, який, розробляючи засади національно-державного виховання сільського юнацтва, підкреслював необхідність освіти й виховання в українців “підприємливості... сильної волі, духу солідарності, відповідальності”. На досягнення цього необхідно спрямувати зусилля усіх суспільних інститутів – школи, громади, культурно-освітніх і молодіжних товариств, господарсько-економічних установ, які мають стати “трудовою громадою”, школою професійного зростання молоді [5]. Від 1933 р. товариство “Сільський господар” започаткувало інструкторські курси в Янчині, у маєтку Луцьких, на базі зразкового господарства відомого агронома, члена Львівської хліборобської палати у Львові М. Луцького. До викладання залучено найкращих українських фахівців із різних галузей знань: Р. Яціва (рільництво), А. Моспанюка (тваринництво), В. Струка (садівництво, городництво), Б. Гнатевича (пасічництво, садівництво, рибальство) та ін. Окрім 27 учасників курсів із різних повітів Галичини, Лемківщини, Волині, Полісся (більшість мали середню освіту), 1933 р. у них брали участь і “вільні слухачі”, які опановували окремі галузі сільського господарства [7]. Таким чином, зразкове господарство М. Луцького в Янчині, де упродовж зимового періоду 1930-х рр. в маєтку очільника філії “Сільського господаря” у Перемишлянах декілька разів улаштували курси, стало своєрідним освітнім і дослідницьким сільськогосподарським центром, кузницею фахівців у галузі сільського господарства. А завдяки активній подвижницькій

праці М. Луцького та за його участі в організації навчання на Перемишлянщині зимовими місяцями майже в кожному гуртку товариства “Сільський господар” проводилися 2–3-денні господарсько-кооперативні, садівничі курси, курси домашнього господарства й “управи ярини” [2, 420].

**Висновки.** За умов сучасних викликів актуалізується проблема професійної підготовки майбутніх фахівців, формування їх як національно-свідомих патріотів України, людей, які сповідують державницькі інтереси, високоморальних особистостей. Щоб виховати таких українців, необхідно опиратися на силу християнської моралі, оскільки християнство – це той виховний чинник, що спрямовує особистість до досконалості, формує її духовно багату, сильною. Благодійність, добродійність – це ті засади, на яких ґрунтується християнство, і ті якості, які споконвіку були притаманні українству, і ті цінності, які повинні бути особливо виражені у фахівця. Їх формують через участь студентства в різному роду добродійних акціях, різноманітних форм благодійництва. Важлива роль у цьому благодійних фондів, діяльність яких, незважаючи на російську агресію, і далі спрямована на освітні, культурні потреби студентства, розвиток академічної мобільності, екологічні ініціативи, захист тварин тощо. Проаналізовано освітній досвід діяльності Всеукраїнського благодійного фонду “Щаслива лапа”, зокрема у сфері професійної підготовки майбутніх фахівців. Схарактеризовано роль Благодійного фонду “Повір у себе” у сприянні розвитку освіти та науки. Зроблено висновки, що програма “Сільській дитині – сучасна освіта” забезпечує підтримку талановитих дітей із сільської місцевості, передбачає надання іменних стипендій на здобуття ступеня “бакалавр” тощо, сприяє розвитку академічної мобільності. Розвиток благодійності в Україні законодавчо закріплено низкою документів. Українці мають глибокі традиції благодійності, меценатства. Зокрема, доба кінця XIX – початку 40-х рр. XX ст. у Галичині є багатою на численні приклади добродійності. Українська інтелігенція через безкорисливе добровільне надання допомоги (особистої / майнової), правової, участь в українських громадських товариствах, професійних інституціях спрямовувала ресурси, майно тощо для допомоги окремим соціально незахищеним групам людей, розв'язання актуальних освітніх, культурних, соціальних, суспільно-політичних, правових проблем, поліпшення умов громадського життя, розвитку україномовної освіти, навчання українського юнацтва у ЗВО, зокрема й закордоння, медичної опіки тощо. Прикладом слугує постать громадського й освітнього діяча, знаного економіста, організатора кооперативного руху, ідеолога концепції масового господарсько-економічного просвітництва, добродійця О. Луцького.

## ДІЯЛЬНІСТЬ БЛАГОДІЙНИХ ФОНДІВ ЩОДО ДОБРОЧИННОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

До розвитку системи національного шкільництва, науки активно спричинилася Українська греко-католицька церква (УГКЦ). Благодійницька освітня діяльність УГКЦ стане предметом нашого наукового пошуку.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Білавич Г., Мукан Н., Козловський Ю. Благодійність як ключова християнська цінність у професійній діяльності українських юристів. *Нова педагогічна думка*. 2023. № 1 (113).

2. Білоус Т. Філія т-ва “Сільський господар” у Перемишлянах. *Крайове господарське товариство “Сільський господар” у Львові 1899–1939*. Нью-Йорк: Українська вільна академія наук у США, 1970. С. 419–424.

3. Благодійний фонд допомоги безпритульним тваринам “Щаслива лапа”. URL: <https://happyraw.ua/ua>

4. Завулична І.І. Стипендіальні фонди як форма доброчинності у сфері освіти в незалежній Україні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: релігії та перспективи*. Видавничий дім “Гельветика”, 2021. Вип. 80. Т. 1. С. 85–90.

5. Луцький О. Що нам робити? Кілька слів про національно-державне виховання сільської молоді. *Наш шлях до освіти*. Львів, 1922. С. 127.

6. Ніколаєвський В.М., Омельченко В.В. Доброчинність у ретро (перспективи): огляд теоретичних та емпіричних напрямів досліджень у сучасній літературі. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія “Теорія культури і філософія науки”*. 2014. Вип. 52. С. 27–37.

7. Практичні курси “Сільського Господаря” в Янчині. *Сільський Господар*. 1935. 1 квітня. Ч. 7. С. 112.

8. Сейко Н.А. Суб’єкт-об’єктні характеристики доброчинності як чинника соціалізації особистості (XIX – початок ХХ ст.). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія Педагогічні науки*. 2009. Вип. 44. С. 59–63.

9. Спектор О.М., Єнжесєвська Л.М., Москалик Е.А., Хайленко А.О. Гуманне та відповідальне ставлення до тварин: метод. посіб. / БО БФ “Щаслива лапа”. Київ: Компринт, 2018. 87 с.

10. Стинська В.В., Завулична І.І. Діяльність благодійних фондів міста Івано-Франківська: історія і сучасність. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія Педагогічні науки*. 2022. Вип. 1 (108). С. 12–26.

11. Стинська В.В. Нормативно-правове регулювання благодійної діяльності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: “Педагогіка. Соціальна робота”*. 2021. Вип. 1 (48). С. 396–399.

12. Сухомлинська Л.В. Формування у дітей ціннісного ставлення до тварин освітньо-виховними та художньо-образними засобами (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.): дис. ... д-ра філософії: 011 – світні, педагогічні науки / Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2022. 265 с.

13. Фонд “Повір у себе”. URL: <https://povirusebe.org/about-us>

14. Bilavych H., Mukan N., Horokhivska T. Christian values in the professional training of future lawyers. *Молодь і ринок*. 2023. Вип. 2 (210). С. 24–28.

### REFERENCES

1. Bilavych, H., Mukan, N. & Kozlovskiy, Yu. (2023). Blahodiinist yak kluchova khrystyianska tsinnist u profesiinii diialnosti ukrainskykh yurystiv [Charity as a key Christian value in the professional activity of Ukrainian lawyers]. *New pedagogical thought*. No. 1 (113). pp. 61–67. [in Ukrainian].

2. Bilous, T. (1970). Filiia t-va “Sil'skyi hospodar” u Pere-myshlianakh [“Sil'skyi gospod” branch in Przemyslany]. *Regional economic society “Sil'skyi hospodar” in Lviv 1899–1939*. Niu-York, pp. 419–424. [in Ukrainian].

3. Blahodiinyi fond dopomohy bezprytulnym tvarynam “Shchaslyva lapa” [Charitable foundation for helping homeless animals “Happy Paw”]. Available at: <https://happyraw.ua/ua> [in Ukrainian].

4. Zavulichna, I.I. (2021). Stypendialni fondy yak forma dobrochynnosti u sferi osvity v nezalezhnii Ukraini [Scholarship funds as a form of charity in the field of education in independent Ukraine]. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov. Series 5: Educational Sciences: Religions and Perspectives*. No. 80 (1). pp. 85–90. [in Ukrainian].

5. Lutskiy, O. (1922). Shcho nam robyty? Kilka sliv pro natsionalno-derzhavne vykhovannia sil'skoi molodi [What should we do? A few words about national-state education of rural youth]. *Our way to education*. Lviv, p. 127. [in Ukrainian].

6. Nikolaievskiy, V.M. & Omelchenko, V.V. (2014). Dobrochynnist u retro (perspektyvi): ohliad teoretichnykh ta empirychnykh napriamiv doslidzhen u suchasni literaturi [Philanthropy in retro (perspective): review of theoretical and empirical directions of research in modern literature]. *Bulletin of Kharkiv National University named after V.N. Karazin. Series “Theory of Culture and Philosophy of Science”*. No. 52. pp. 27–37. [in Ukrainian].

7. Praktychni kursy “Sil'skoho Hospodaria” v Yanchyni (1935). [Practical courses of “Sil'skyi Hospodar” in Yanchyn. *Sil'skyi Hospodar*. April 1. Part 7. p. 112. [in Ukrainian].

8. Seiko, N.A. (2009). Subiekt-obiektni kharakterystyky dobrochynnosti yak chynnyka sotsializatsii osobystosti (XIX – pochatok XX st.) [Subject-object characteristics of charity as a factor of socialization of the individual (XIX – beginning of XX centuries)]. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University. Pedagogical sciences series*. No. 44. pp. 59–63. [in Ukrainian].

9. Spektor, O.M., Yenzheievskaya, L.M., Moskalyk, E.A. & Khailenko, A.O. (2018). Humanne ta vidpovidalne stavlennia do tvaryn: metod. posib. [Humane and responsible treatment of animals: method. manual]. БО БФ “Shchaslyva lapa”. Kyiv, 87 p. [in Ukrainian].

10. Stynska, V.V. & Zavulichna, I.I. (2022). Diialnist blahodiinykh fondiv mista Ivano-Frankivska: istoriia i suchasnist [Activities of charitable funds of the city of Ivano-Frankivsk: history and modernity]. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University. Pedagogical sciences series*. No. 1 (108). pp. 12–26. [in Ukrainian].

11. Stynska, V.V. (2021). Normatyvno-pravove rehuliu-vannia blahodiinoi diialnosti v Ukraini [Normative and legal regulation of charitable activities in Ukraine]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: “Pedagogy. Social work”*. No. 1 (48). pp. 396–399. [in Ukrainian].

12. Sukhomlynska, L.V. (2022). Formuvannia u ditei tsinnisnoho stavlennia do tvaryn osvityvno-vykhovnymy ta khudozhno-obraznymy zasobamy (kinets XIX – pochatok XX st.) [For-

mation of children's valuable attitude towards animals through educational and artistic means (end of the 19th – beginning of the 21st century)]. *Doctor's thesis*. Kyiv, 265 p. [in Ukrainian].

13. Fond "Povir u sebe" ["Believe in Yourself"]. Available at: <https://povirusebe.org/about-us> [in Ukrainian].

14. Bilavych, H., Mukan, N. & Horokhivska, T. (2023). Christian values in the professional training of future lawyers. *Youth and the market*. No. 2 (210). pp. 24–28. [in English].

Стаття надійшла до редакції 18.08.2023

---

УДК 37.013.8

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.289430>

**Тетяна Пантюк**, доктор педагогічних наук, професор,  
завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти  
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка  
**Олена Невмержицька**, доктор педагогічних наук,  
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти  
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

### **РОЛЬ МУЗЕЮ У СУЧАСНІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ**

Статтю присвячено розгляду важливості ролі музею у сучасній шкільній освіті. Доведено, що в сучасних умовах музейні експозиції стають важливим засобом навчання. Визначено проблеми впровадження здобутків музейної освіти у практику діяльності закладів освіти. Музеї пропонують різні способи навчання учнів, що не можуть дати традиційні методи роботи в класі і закладають основу для розвитку важливих навичок. Музейний простір розширює світогляд школярів при вивченні навчальних дисциплін та формуванні необхідних навичок, даючи змогу пізнати глибший контекст предмету, сприяють застосуванню вмінь і навичок. Сучасні музеї використовують новітні технологічні основи для поліпшення навчання учнів. Більшість із них розробляють освітні та культурні програми, пов'язані з регіональним компонентом змісту освіти та відповідають потребам навчання.

**Ключові слова:** музей; школа; музейна освіта; музейна педагогіка; традиційний музей; інтерактивний музей науки.

**Літ. 9.**

**Tetiana Pantiuk**, Doctor of Sciences (Pedagogy),  
Professor of the General and Preschool Education Department,  
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University  
**Olena Nevmerzhytska**, Doctor of Sciences (Pedagogy),  
Professor of the General and Preschool Education Department,  
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

### **THE ROLE OF MUSEUMS IN THE MODERN SECONDARY SCHOOLS EDUCATION**

The article is devoted to the importance of museums in modern school education. Based on the analysis of the legislative framework, a museum is defined as a scientific-research and cultural-educational institution created for the study, preservation, usage and popularization of museum objects and museum collections for scientific and educational purposes in order to attract citizens to the national and world cultural heritage. The museum implements exhibition, educational and instructional activities. It has been proven that in modern conditions, museum expositions have become an important means of education. The problems of implementing the achievements of museum education into the practice of educational institutions have been identified. It was also established that the development of the latest technologies had an impact on the improvement of museum education. However, at the applied level, its implementation is often equated with the demonstration of exhibits, mainly of a cultural and historical direction, during a visit to the museum, with the aim of obtaining information, the basis of which is intellectual cognition according to a clearly defined and premeditated plan. Museums offer various ways of teaching students that cannot be provided with traditional classroom methods and lay the foundation for the development of important skills. The museum space expands the pupils' worldview when studying academic disciplines and forming the necessary skills. It also allows them to learn a deeper context of the subject and promotes the application of skills and abilities. Today's museums use the latest technology to enhance student learning. Most modern museums develop educational and cultural programs that are related to the regional component of the educational content and meet the needs of learning. The specifics of educational and instructional activities of interactive, science, reserve museums, etc. are characterized. In particular, the importance of interactivity of modern museums is emphasized. It has been established that the observance of the principle of interactivity in the activities of museums involves the multifaceted transfer of specific content through exhibitions using a wide range of media, i.e. multimedia (films, music, multimedia presentations, visualizations), original exhibits and photographs or other forms of presentation.

**Keywords:** museum; school; museum education; museum pedagogy; traditional museum; interactive museum of science.



**П**остановка проблеми. Реалізація завдань Нової української школи (НУШ) ставить перед освітянами нові виклики, завдання та вимоги. Швидкий темп розвитку суспільства стимулює необхідність виходу на сучасний ринок праці різнобічно розвинених, фахівців, які вміють критично мислити, є патріотично загартованими та демократично орієнтованими. Успішне майбутнє залежить від здорового суспільства і спирається на прийняття більш активних, різноманітних і неформальних методів педагогіки, а відтак – необхідність відходу від традиційних методів.

Сьогодення також вимагає особливої уваги до природничих наук, трансформації у способах викладання відповідних навчальних дисциплін. Розвиток науки вказує на необхідність більш прогресивних освітніх ініціатив, що вказують на пріоритетність партнерства між музеями і школами.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідження проблем музейної педагогіки реалізуються у міждисциплінарній площині педагогіки, психології, музеєзнавства та культурології.

Роль музеїв в освітній діяльності школи стала центром уваги багатьох сучасних вітчизняних дослідників, серед яких О. Гудіменко, О. Гуменюк, О. Караманов, О. Сліпучин, Я. Савченко, Л. Гайда, Т. Белофастова, Ю. Ключко, О. Міхно, Н. Філіпчук. Науковці переконують, що музеї навчають учнів критичного мислення, важливих навичок, розширюють знання про світ, виступають чудовим засобом навчання, надаючи можливість захопити їх шкільними предметами, а також виховують у них почуття толерантності, гуманності та патріотичності.

**Мега статті** – дослідження ролі музею у системі сучасної шкільної освіти.

**Виклад основного матеріалу.** Пошук педагогами нових методів роботи з учнями актуалізував розвиток музейної освіти. Музейні експозиції стали важливим засобом навчання. Однак впровадження здобутків музейної педагогіки у практику діяльності закладів освіти стикнулося з певними проблемами, оскільки теоретичні напрацювання у цій царині не завжди легко екстраполювати на практичну площину. Тому беручи до уваги той факт, що музейна освіта має бути похідною від практики а не від теоретичного дискурсу, сьогодні досить гостро відчувається брак чітких концепцій цілісних розробок як теоретичних теорій музейної освіти, так і методики їх реалізації.

На сучасному етапі реформування освіти також відчувається потреба напрацювань для поліпшення якості змісту й організаційних форм музейної освіти, адже не всі педагоги готові до впровадження таких новацій. До того ж сучасна реформа освіти підтримує впровадження інноваційних форм навчання, оскільки Концепція нової української школи наголошує на посиленні ефективності взаємодії тео-

ретичної, дослідницької і практичної підготовки педагогічних кадрів, яка стала б важливим інструментом для здобуття нових знань, інноваційних форм, методів, технологій педагогічної діяльності в сучасних умовах освітнього процесу [1].

Розвиток новітніх технологій вплинув на удосконалення музейної освіти, однак на прикладному рівні її впровадження часто ототожнюється із демонстрацією експонатів, переважно культурно-історичного спрямування, під час відвідування музею, з метою отримання інформації, в основі якої лежить інтелектуальне пізнання за чітко визначеним та заздалегідь продуманим планом.

Власне охарактеризований вище підхід відповідає тлумаченню Законом України “Про музей та музейну справу” поняття музей: це “... науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини” [2].

Важливими категорійними ознаками поняття “музей” виступають: виставкова, освітня та просвітницька діяльність [9]. Виходячи з такого міркування, доцільно підкреслити, що просвітницька діяльність традиційного музею методологічно визначена та зазвичай асоціюється, як уже підкреслювалося, з трансляванням певної інформації.

Щоправда, на думку О. Караманова, позашкільна освіта у контексті організації просвітницької та педагогічної діяльності музеїв відкриває можливості для:

- розвитку розумових здібностей дитини (у процесі конструювання нових умінь і навичок у просторі музею);
- формування відповідних емоцій (у ході створення ефектів “занурення” й “переживання” знань);
- організації колективної співтворчості (спільна продуктивна діяльність дітей з метою розв’язання проектних завдань у межах творчої пошукової діяльності, історичних реконструкцій, краєзнавчої роботи) тощо [4, 105].

- Крім зазначеного, уроки в музеї сприяють:
- формуванню у школярів пізнавальної активності, пізнавальних інтересів, а також мотивації на навчання;
  - розширенню світогляду, формуванню здатності до самоосвіти та саморозвитку;
  - розвитку креативності тощо.

Відтак можна констатувати, що музей можна розглядати як цілісну педагогічну систему, яка охоплює:

- 1) суб’єкт;
- 2) об’єкт педагогічного впливу;
- 3) спільну діяльність суб’єкта та об’єкта;
- 4) мету – формування різнобічно розвинутої особистості;

5) Засоби – музейні предмети, слово музейного педагога тощо.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної освіти, музеї також повинні переосмислити свою роль задля посилення співпраці зі школами. Адже досі більшість із них виконують лише функцію хранителів культури, досвіду, історії. Однак функціонал музеїв має бути набагато ширшим. Їхнім обов'язком має стати розробка механізмів взаємодії з метою навчання, підприємництва, творчості чи просто звичайного задоволення. У зв'язку з цим музеї намагаються розширити доступ до колекцій та пропонують послуги задля задоволення потреб аудиторії [3, 44].

У наукових працях західної музеології зазначається, що інтерпретація та взаємодія музею з відвідувачами залежать від багатьох факторів, не тільки від методу презентації самого експоната, але також від сприйняття, знань і досвіду реципієнта [7, 103–103].

Аналогічної думки дотримується вітчизняна дослідниця Т. Курченко, зазначаючи: “у практичній культурно-освітній діяльності західних музеїв поряд з традиційними лекціями, екскурсіями, консультаціями, музейними гуртками, студіями, клубами, вже давно широкого вжитку набули музейні свята, рольові ігри, різні форми роботи з дітьми з обмеженими можливостями та спеціальними потребами тощо”. Дослідниця підтримує таку тенденцію роботи музеїв: “музеї мають переглянути весь спектр традиційних форм культурно-освітньої діяльності, модернізувати їх та ввести до їхнього арсеналу нові форми, що відповідають сучасним тенденціям і запитам” [5]. Багато музеїв у наш час стараються надати у своїй програмі пропозиції позакласних заходів, таких як телевізійні програми, відеоекскурсії до музеїв, відеофільми, навчальні ігри, мистецькі конкурси та інші екологічні просвітницькі заходи. Діти дізнаються різні речі про довкілля та способи захисту навколишнього середовища.

Найбільш показово відповідного принципу навчання дотримуються сучасні інтерактивні музеї. Така модель їх діяльності розкриває сутність сучасної музейної освіти, яка полягає у відході від традиційної освіти, наданні та передачі наукової інформації, спрямованої на користь індивідуального саморозвитку, самотворення, самоконтролю і самоствердження особистості [8, 14].

Сучасні інтерактивні музеї не просто представляють експозицію, а намагаються пояснювати певні наукові явища. Діяльність інтерактивних музеїв є багатоплановою передачею конкретного змісту за допомогою виставок, оформлених із використанням широкого спектру медіа, тобто мультимедіа (фільми, музика, презентації мультимедіа, візуалізації), оригінальних експонатів та фотографій або інших форм презентації.

Завдяки музеям науки в освітньому процесі забезпечується дотримання принципу інтерактивності.

Ці музеї мають унікальну здатність створювати партнерські взаємовідносини з аудиторією [8]. Крім того, сучасні музеї відіграють важливу роль у процесі формування національно-культурної ідентичності та історичної пам'яті, що забезпечується створенням різноманітних транскультурних музеїв, використанням новітніх цифрових технологій для створення експозиції тощо [6, 298].

Музеї-заповідники відіграють домінуючу роль у процесі ознайомлення з природою.

Музеї здатні також виконувати розважальну функцію. Відтак експонати відіграють другорядну роль, а спілкування з колекцією відбувається в атмосфері веселощів і приємного проведення часу.

Отже, можна констатувати, що сучасний музей – це багатопрофільний центр, діяльність якого базується на основних засадах діяльнісного підходу, принципу комунікації та діалогу музейних працівників і відвідувачів, ідеях неперервної освіти, впровадженні інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

**Висновки.** Отже, музеї надають виняткову можливість для навчання. Проте школи почасти використовують її досить обмежено, що пов'язано із браком практичних напрацювань освітян. Натомість реформування освіти вказує на необхідність більш прогресивних освітніх ініціатив.

Музеї відіграють позитивну роль у формуванні різнобічно розвинених особистостей, громадян-патріотів з демократичним типом мислення. Майбутнє успішної освітньої реформи спирається на прийняття більш активних, різноманітних і неформальних методів педагогіки і відходу від застарілих методів. Відтак музеї та школи спільними зусиллями здатні виконувати важливу роботу для забезпечення цікавого навчання шкільної аудиторії у просторі музею.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С. та ін. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Закон України “Про музеї та музейну справу”. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1995. № 25. Ст. 191.
3. Караманов О.В. Музей – школа – університет: особливості педагогічної взаємодії в сучасному “суспільстві знань”. *Освіта та педагогічна наука*. 2013. № 4. С. 44–50.
4. Караманов О.В. Організація педагогічно-просвітницької діяльності музеїв у взаємодії із закладами позашкільної освіти в Україні. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2018. № 2. С. 99–107.
5. Курченко Т.Є. Інноваційні форми культурно-освітньої діяльності музейних установ України у світлі сучасних потреб інформаційного суспільства. *Культурні трансформації в синхронії та діахронії: теорія і практика: тези доповідей Міжнародної наукової конференції 24–27 вересня 2012 р., м. Київ, Україна (до 20-річчя кафедри культурології)*. Київ: Стародавній світ, 2012. С. 79–81.

6. Урбан В.А. Суспільне значення музеїв. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 листоп. 2020 р.). Харків, 2020. С. 298–299.

7. Kamińska A. Rekonstrukcje muzeum w kulturze współczesnej. Studium socjopedagogiczne, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Praca Doktorska, Wydział Studiów Edukacyjnych, Poznań, 2015.

8. Pater R. *Uczyć się przez całe życie w muzeum, z muzeum i poprzez muzeum. Muzea i uczenie się przez całe życie*. Warszawa, 2013. S. 14.

9. Poprzęcka M. Od oświatówki do centrum edukacji; Forum edukatorów muzealnych. URL: <https://www.nck.pl/szkolenia-i-rozwoj/aktualnosci/portal-edukacji-muzealnej>

#### REFERENCES

1. Hrynevych, L., Elkin, O., Kalashnikova, S. & Shyyan, R. (2016). Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannya serednoi shkoly [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform]. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].

2. Zakon Ukrainy “Pro muzei ta muzeinu spravu” [The Law of Ukraine “On Museums and Museum Matters”] (1995). *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 25, p. 191. [in Ukrainian].

3. Karamanov, O.V. (2013). Muzei – shkola – universytet: osoblyvosti pedahohichnoi vzaiemodii v suchasnomu “susilstvi znan” [Museum – school – university: peculiarities of pedagogical interaction in the modern “knowledge society”]. *Education and pedagogical science*, No. 4, pp. 44–50. [in Ukrainian].

4. Karamanov, O.V. (2018). Orhanizatsiia pedahohichno-prosvitnytskoi diialnosti muzeiv u vzaiemodii iz zakladamy pozashkilnoi osvity v Ukraini [Organization of pedagogical

and educational activities of museums in cooperation with out-of-school education institutions in Ukraine]. *Collection of scientific works of the Uman State Pedagogical University*, No. 2, pp. 99–107. [in Ukrainian].

5. Kurchenko, T.Ye. (2012). Innovatsiini formy kulturno-osvitnoi diialnosti muzeinykh ustanov Ukrainy u svitli suchasnykh potreb informatsiinoho suspilstva [Innovative forms of cultural and educational activities of museum institutions of Ukraine in the light of modern needs of the information society]. *Cultural transformations in synchrony and diachrony: theory and practice*: Abstracts of reports of the international scientific conference, September 24–27, 2012, Kyiv, Ukraine (to the 20th anniversary of the Department of Cultural Studies). Kyiv, pp. 79–81. [in Ukrainian].

6. Urban, V.A. (2020). Suspilne znachennia muzeiv [Social importance of museums]. *Modern problems of legal, economic and social development of the state*: theses add. International science and practice conf. (Kharkov, November 27, 2020). Kharkiv, pp. 298–299. [in Ukrainian].

7. Kamińska, A. (2015). Rekonstrukcje muzeum w kulturze współczesnej [Museum reconstructions in modern culture]. Studium socjopedagogiczne, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Praca Doktorska, Wydział Studiów Edukacyjnych, Poznań. [in Polish].

8. Pater, R. (2013). *Uczyć się przez całe życie w muzeum, z muzeum i poprzez muzeum [Lifelong learning in museum, with and through the museum]*. Warszawa, p. 14. [in Polish].

9. Poprzęcka, M. Od oświatówki do centrum edukacji; Forum edukatorów muzealnych [From school to educational center; Forum of museum teachers]. Available at: <https://www.nck.pl/szkolenia-i-rozwoj/aktualnosci/portal-edukacji-muzealnej> [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 23.08.2023



“Митець потрібен своєму народові та й усьому світові тільки тоді, коли його творчість зливається з криком його нації”.

Василь Стус  
український поет

“Мистецтво – найбільш глибока форма індивідуалізму, будь-коли знана людством”.

Оскар Уайльд  
ірландський поет, драматург

“Світ – чудове місце, гідне того, щоб за нього боротися”.

Ернест Темінгвей  
американський письменник, журналіст

“Відклади щось на завтра – і воно зникне, нездійснене і забуте”.

Пабло Пікасо  
іспанський художник



## ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ТРЕНІНГІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

УДК 378

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.285380>

**Каталін Гнатик**, доктор філософії, доцент кафедри філології  
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II  
**Катерина Лізак**, доцент кафедри філології  
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II  
**Катерина Фодор**, доктор філософії, доцент кафедри філології  
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

### ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ТРЕНІНГІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

У статті аргументовано актуальність використання навчальних тренінгів у професійній підготовці майбутніх філологів. Підкреслено, що використання педагогічних інновацій у навчанні студентів-філологів базується на формуванні вмінь і навичок створювати оптимальне комунікативне середовище активної міжособистісної взаємодії. Обґрунтовано, що участь майбутніх філологів у навчальних тренінгах поліпшує підготовку студентів до читання, перекладу, аудіювання, спілкування іноземною мовою. Представлено план-схему навчального тренінгу, до якої можна вносити уточнення і доповнення.

**Ключові слова:** філологи; навчальні тренінги; професійна підготовка; навчання; іноземна мова.

**Таб. 1. Літ. 10.**

**Katalin Hnatyk**, Doctor of Sciences (Philosophy),  
Associate Professor of the Philology Department,  
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

**Kateryna Lizak**, Associate Professor of the Philology Department,  
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

**Kateryna Fodor**, Doctor of Sciences (Philosophy), Associate Professor of the Philology Department,  
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

### USE OF EDUCATIONAL TRAININGS IN THE PROFESSIONAL STUDIES OF FUTURE PHILOLOGISTS

In the article actuality of the use of the educational training is argued in professional studies of future philologists. Underline, that the use of training in the studies of students-philologists is based on forming of skills to create the optimal communicative environment of active cooperation. Reasonably, that participating of future philologists in the educational training improves studies of students to reading, translation, speaking a foreign language. The plan-chart of the educational training, that brings the clarification, is presented. Each of the stages of the educational training has a clearly certain goal. On the organizational stage teachers can to use different forms and methods, to cause personal interest of students in participating in the educational training. The important constituent of the educational training is the communicative-motivational stage. On this stage reasons of future philologists are formed to promote the level of the knowledge and abilities. On the third stage of the educational training the special attention is spared to acquisition by the students of certain philological knowledge. The primary purpose of realization of this stage is expansion of vocabulary of students from a foreign language, spread of learning of grammar, standard, typical and basic grammatical constructions, and saturation of professional language by new terms, terminological word-combinations, and willingness to apply lexical and grammatical receptions in the process of translating activity and others like that. On the communicative-situation stage there is activation of creative approach of students to creation of professionally-functional, communicative-speech situations. In the process of implementation practical actions there is verification of theoretical and practical studies of students. There is forming of work experience of future philologists. The obligatory constituent of the program of the educational training is the result-analytical stage. There is an estimation of educational achievements of every student on this stage, the level of his activity, level of the formed abilities and skills, is determined.

**Keywords:** philologists; educational training; professional preparation; studies; foreign language.

**Постановка проблеми.** На формування сучасного освітнього середовища в закладах освіти різних рівнів (починаючи від дошкільних закладів, продовжуючи в загальноосвітній школі й у закладах професійної та вищої освіти) впливає сукупність різних чинників. Одним із важливих складників оновлення системи освіти є впровадження в навчальне середовище ефективних педагогічних технологій, адекватних окресленим

освітологічним цілям. Важливо, щоб обрані педагогічні інновації (кількість яких нині обчислюється десятками і навіть сотнями) спрямовувалися на інтенсифікацію навчально-пізнавальної діяльності учнів чи студентів, підвищували результативність роботи всіх суб'єктів педагогічного процесу, були апробовані й експериментально перевірені в умовах роботи відповідного закладу освіти. Якщо торкатися проблеми осучаснення професійної підготовки май-

бутих фахівців, то у виборі педагогічних технологій необхідно враховувати специфіку майбутньої роботи за фахом випускників закладу вищої освіти. Так, у роботі майбутніх філологів важливим складником є комунікативний аспект. Відтак у навчанні студентів філологічних спеціальностей доречним видається використання таких педагогічних технологій, які базуються на формуванні, наприклад, у вчителів-філологів умінь і навичок створювати оптимальне комунікативне середовище активної міжособистісної взаємодії. Такими педагогічними технологіями є інтерактивні. Однак окремі інтерактивні вправи, засоби, методи і форми навчання студентів-філологів зазвичай спрямовуються на формування окремих професійних ознак і характеристик майбутніх фахівців. Важливо, щоб у використанні педагогічних інновацій інтерактивного характеру поєднувалися всі цільові аспекти у спрямуванні професійної підготовки майбутніх філологів. Такими педагогічними технологіями розглядаємо навчальні тренінги, в яких поєднуються різні інтеракції та засоби інших технологій (наприклад, інформаційних). Проте організація та проведення занять з використанням навчальних тренінгів потребує сумлінної підготовки як викладачів, так і студентів до означеної освітньої діяльності, що потребує окремого дослідження.

**Аналіз основних досліджень і публікацій**, в яких започатковано розв'язання означеної проблеми, дає змогу узагальнити, що проблему оновлення професійної підготовки майбутніх філологів науковці розглядають у різних напрямках. Так, Н. Арістова обґрунтовує теоретичні та методичні засади формування професійної суб'єктності майбутніх філологів [2], аргументує доцільність виокремлення в досліджуваному феномені актуалізаційно-ціннісного компонента [1]. Комунікативну компетентність майбутніх філологів Ю. Рибінська пропонує формувати засобами креативного перекладу [10], що можна розглядати як один із способів інноватизації професійної підготовки студентів філологічних спеціальностей. Розширення змісту комунікативної компетентності студентів-філологів О. Вовк убачає на основі доповнення когнітивним складником шляхом реалізації комунікативно-когнітивного підходу [3]. Актуальність використання сучасних педагогічних технологій у вищій школі підкреслюється у фундаментальних дослідженнях вітчизняних науковців [6; 7; 8]. Зокрема, дослідники доводять ефективність використання ігрових методів [4], кейс-методу [5] як засобів вивчення іноземної мови і розвитку гнучких навичок фахівців в умовах змін ринку праці [9].

Однак аргументація доцільності застосування окремих (навіть найефективніших) методів у професійній підготовці майбутніх філологів не свідчить про можливість їх систематичного впровадження в освітнє середовище вищої школи, що може при-

звести до одноманітності навчального процесу й відтак – до втрати інноваційності. Виникає потреба комплексного використання взаємопов'язаних методів, форм і технологій навчання, що уможливило виявлення синергетичного ефекту. На нашу думку, такими педагогічними інноваціями є навчальні тренінги, що дають змогу комбінувати методики навчання майбутніх філологів з метою підготовки студентів до читання, перекладу, аудіювання, спілкування іноземною мовою.

**Мета статті** полягає в аргументації доцільності використання навчальних тренінгів як сучасних педагогічних інновацій у професійній підготовці майбутніх філологів.

**Виклад основного матеріалу.** Важливим складником навчання майбутніх фахівців філологічних спеціальностей є вивчення іноземної мови. Досі ще не виокремлено й не обґрунтовано оптимальної і загальноєдиної методики, яка дає змогу учням загальноосвітньої школи опанувати іноземну мову на такому рівні, що дозволить їм адаптуватися в іноземному середовищі. Визначальну роль у цьому відіграють вчителі-філологи, які опановують основи педагогічної майстерності, інноваційні методики навчання іноземної мови ще у процесі здобуття відповідного кваліфікаційного рівня фахівця філології, апробовуючи педагогічні інновації на практиці у процесі навчання. Відтак традиційні лексично-перекладацькі методи, що базуються на знанні граматичних правил, умінні їх застосовувати у ситуаціях комунікативної взаємодії, потребують розширення різноманітності, цільового призначення та взаємозв'язку ситуативних завдань і комунікативних вправ у цілісному комплексі (яким є навчальний тренінг), що сприятиме підвищенню результативності професійної підготовки майбутніх філологів.

Використання навчальних тренінгів у підготовці студентів-філологів потребує урахування таких вимог і покрової діяльності:

- розробка навчально-тренінгової програми, що поєднує різні інноваційні форми, методи і педагогічні технології, ефективні у філологічній освіті, тобто такі, що базуються на активній комунікативній взаємодії учасників (володіють високим рівнем інтерактивності);

- формування сукупності інтерактивних завдань, використання яких має чітко окреслену мету, а саме:

1) мотивацію студентів до активної участі у виконанні завдань;

2) розширення бази знань, що сприятиме глибшому засвоєнню, впізнаванню, розумінню і використанню основних граматичних конструкцій мови, що вивчається, наприклад, у висловлюваннях носіїв іноземної мови або в озвучених текстах;

3) опанування умінь і навичок спілкування (вміння говорити і розуміти іноземну мову, вдоскона-

**ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ТРЕНІНГІВ  
У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ**

лення іншомовної вимови тощо), що формуються у процесі систематичної діалогічної взаємодії;

4) вияв творчого підходу викладачів і студентів до оновлення освітнього процесу професійної підготовки майбутніх філологів;

- структурування часових меж у виконанні кожного інтерактивного завдання для проведення навчального тренінгу в межах одного заняття (90 хв) або кількох (двох-трьох) інтегрованих занять на засадах міждисциплінарності чи тематичної спрямованості вивчення однієї дисципліни;

- виділення оптимального часу для обговорення й оцінювання результатів навчального тренінгу та визначення перспектив.

Пропонуємо план-схему використання деяких завдань у навчальному тренінгу, до якої викладачі можуть вносити уточнення і доповнення відповідно до вивчення конкретної дисципліни і теми заняття (табл. 1).

Кожен з етапів навчального тренінгу має чітко визначену мету, що зосереджує учасників на цільових аспектах і дотриманні часових меж його реалізації.

*Таблиця 1*

**План-схема використання інтерактивних завдань у навчальному тренінгу**

Етап тренінгу	Вправи	Мета
1. Організаційний (10 хв)	<b>Мікрофон:</b> кожен учасник озвучує свої цілі в роботі тренінгової групи <b>Тестування</b> з урахуванням теми заняття	Встановити рівень готовності студентів до роботи навчального тренінгу
2. Комунікативно-мотиваційний (10 хв)	<b>Діалог ("пінг-понг")</b> – робота студентів у мікрогрупах – для мотивації використання доречного висловлювання і розвитку мовленнєвих умінь	Сприяти встановленню студентами цільових орієнтирів опанування вмінь і навичок іншомовної комунікативної взаємодії
3. Комунікативно-когнітивний (30 хв)	<b>Школа пам'яті</b> – асоціативне запам'ятовування навчального матеріалу на основі використання нових понять, слів і незвичних асоціацій <b>Мозковий штурм</b>	Розширення знаннєвого контенту і словникового запасу з іноземної мови
4. Комунікативно-ситуативний (30 хв)	<b>Моделювання її участь у ситуативних вправах</b> , в яких відбувається обмін інформацією тільки іноземною мовою (без перекладу на рідну мову) з використанням живої мови спілкування	Опанування вмінь і навичок вести невимушене спілкування на будь-які теми; активне слухання; рефлексивне слухання
5. Підсумково-аналітичний (20 хв)	<b>Полілог</b> – обмін думками <b>Тестування</b> <b>Практичне виконання комунікативних вправ</b>	Встановлення й оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів

Якщо хтось зі студентів не викладається у визначені межі і не виконує поставлених завдань, він втрачає можливість отримати певну кількість балів за результативність власної навально-пізнавальної активності й роботи на кожному етапі, що фіксується викладачем і враховується на підсумково-аналітичному етапі навчального тренінгу.

Розглянемо очікувані результати кожного етапу навчального тренінгу.

Так, на організаційному етапі викладачі мають змогу використовувати різні форми і методи, щоб викликати інтерес і зацікавленість студентів (спочатку до участі у роботі тренінгової групи, а надалі – в подальшій педагогічній діяльності) й активізувати підготовку майбутніх філологів до проведення тренінгового заняття. Якщо на першому занятті з використанням навчального тренінгу студентам було складно одним реченням сформулювати цілі власної участі в таких педагогічних інноваціях, то вже на другому-третьому кожен з учасників чітко визначав власні цільові орієнтири. Відтак тривалість першого

(організаційного) етапу могла зменшуватися, що давало змогу приділити більше уваги іншим теоретично-практичним аспектам тренінгової програми.

Важливим складником навчального тренінгу є комунікативно-мотиваційний етап. Доречним є використання мотивогенних ситуацій професійного спрямування, які можуть зустрічатися в роботі майбутніх філологів. Якщо в розробці першої програми навчального тренінгу більшість таких ситуацій і вправ – це результат навчально-методичної роботи викладача, то в подальшому такий функціонал виконують самі студенти, усвідомлюючи потреби і прагнення здобути високий рівень професійної підготовки.

На комунікативно-когнітивному етапі навчального тренінгу особлива увага приділяється взаємозв'язку теми заняття і вимог до набуття студентами конкретних філологічних знань. Основною метою реалізації означеного етапу є розширення словникового запасу студентів з іноземної мови і контенту знань граматики, стандартних, типових і основних

## ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ТРЕНІНГІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

лексико-граматичних конструкцій, насиченість професійної мови новими термінами, термінологічними словосполученнями, готовність застосовувати лексичні та граматичні прийоми у процесі перекладацької діяльності тощо. Відтак відзначається тісний і безпосередній зв'язок між комунікативно-когнітивним і комунікативно-ситуативним етапами навчального тренінгу.

Для організації комунікативно-ситуативного етапу знову ж таки залучаються студенти, які пропонують результати власної навчально-креативної роботи у моделюванні оптимальних ситуацій. Участь майбутніх філологів у розробці таких ситуацій виконує кілька важливих завдань й сприяє отриманню позитивних результатів:

- активізація творчого підходу до створення таких професійно-функціональних, комунікативно-мовленнєвих, процесуально-діяльнісних ситуацій, які на даному етапі навчання є актуальними для студентів з урахуванням рівня їхньої підготовки і практичного досвіду іншомовної комунікації;

- опанування студентами вмінь і навичок на практиці, позаяк оволодіння певною діяльністю та формування готовності до неї можливі лише при взаємопроникненні та взаємозумовленості теоретичної і практичної підготовки майбутнього філолога. У процесі виконання певних практичних дій відбувається перевірка теоретичної та практичної підготовки студентів до майбутньої самостійної роботи за фахом. Водночас майбутні філологи навчаються сепарувати навчальний матеріал, планувати, структурувати й проєктувати оптимальну модель навчальної ситуації з охопленням усіх учасників навчального тренінгу та організації їхньої комунікативної діяльності [6]. Важливою мірою застосування у цій роботі є урахування студентами нових досягнень науки та передового педагогічного досвіду [7];

- спостерігається систематичність і безперервність творчої роботи студентів у розробці ситуативних завдань, ускладнення змісту і методів створенням ситуації реальної професійної діяльності майбутніх філологів, перспективність планування майбутньої практичної діяльності;

- відбувається формування досвіду розчленованості професійних дій з метою оволодіння окремими прийомами й уміннями;

- демонструється готовність до застосування органічної єдності вправ, які змодельовані в аудиторних умовах [8] і водночас відображають специфіку практики роботи за фахом тощо.

Обов'язковим складником програми навчального тренінгу є підсумково-аналітичний етап, який дає змогу здійснити оцінку навчальних досягнень кожного студента, визначити міру його активності, підготовленості, рівень сформованих умінь і навичок, окреслити перспективні цілі у професійній підготовці майбутніх філологів.

**Висновки.** Отже, одним із дієвих інноваційних підходів у професійній підготовці майбутніх філологів є використання навчальних тренінгів. Впровадження означених педагогічних технологій потребує підготовки всіх учасників навчального процесу до роботи в умовах тренінгу. Основним є розробка програми навчального тренінгу з конкретизацією часових меж кожного етапу, навчально-методичного забезпечення, що відповідає темі заняття конкретної дисципліни.

**Перспективи подальших розвідок у даному напрямі** вбачаємо у створенні комплексу навчально-ситуативних завдань і комунікативно-інтерактивних вправ, що уможливлять підвищення рівня готовності майбутніх філологів до професійної діяльності в результаті участі студентів у навчальних тренінгах.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Арістова Н. Актуалізаційно-ціннісний компонент професійної суб'єктності майбутніх філологів. *Молодь і ринок*. 2018. № 4 (159). С. 15–20.

2. Арістова Н.О. Теоретичні і методичні засади формування професійної суб'єктності майбутніх філологів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Національний авіаційний університет. Київ, 2017. 572 с.

3. Вовк О.І. Характеристика комунікативно-когнітивної компетентності студентів-філологів в аспекті комунікативно-когнітивного підходу. URL: <https://nv-kogni.ucoz.ua/vupysk3/Vovk.htm> 2013.

4. Волошина О.В., Попенко Ю.В. Ігрові методи, як засіб вивчення іноземної мови. *SworldJournal*. Болгарія, 2020. № 4. С. 31–39.

5. Гунько І.В., Волошина О.В. Застосування кейс-методу в процесі викладання іноземної мови в умовах навчально-науково-виробничого комплексу "Всеукраїнський науково-навчальний консорціум". *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 32. Т. 2. С. 75–79.

6. Педагогічна майстерність / за ред. І.А. Зязюна. Київ: Вища школа, 1997. 349 с.

7. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: монографія / за ред. С.О. Сисоєвої. Київ: ВІПОЛ, 2001. 504 с.

8. Перспективні освітні технології: наук.-метод. посіб. / за ред. Г.С. Сазоненко. Київ: Гопак, 2000. 560 с.

9. Піддячий В. Розвиток гнучких навичок фахівців в умовах змін ринку праці. *Молодь і ринок*. 2022. № 7–8 (205–206). С. 77–83.

10. Рибінська Ю. Особливості формування комунікативної компетентності майбутніх філологів засобами креативного перекладу. 2013. URL: [https://zagpedagogika.at.ua/load/osoblivosti\\_formuvannja\\_komunikativnoji\\_kompetentnosti\\_majbutnikh\\_](https://zagpedagogika.at.ua/load/osoblivosti_formuvannja_komunikativnoji_kompetentnosti_majbutnikh_)

### REFERENCES

1. Aristova, N. (2018). Aktualizatsiino-tsinnisnyi komponent profesii noi subiektnosti maibutnikh filolohiv [Actualizing and evaluative component of professional subjectivity of future philologists]. "Youth and market". *Monthly scientific pedagogical journal*. Drohobych, Vol. 4 (159), pp. 15–20. [in Ukrainian].

## СТОРИТЕЛІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2. Aristova, N.O. (2017). Teoretychni i metodychni zasady formuvannia profesiinoi subiektnosti maibutnikh filolohiv [Theoretical and methodological basis of forming future philologists' professional subjectness]. *Doctor's thesis*. National aviation university. Kyiv, 572 p. [in Ukrainian].

3. Vovk, O. (2013). Kharakterystyka komunikatyvno kohnityvnoi kompetentnosti studentiv-filolohiv v aspekti komunikatyvno-kohnityvnoho pidkhodu [Characteristics of communicative and cognitive competence students of philology in the aspect of the communicative and cognitive approach]. Available at: <https://nv-kogpi.ucoz.ua/vupysk3/Vovk.htm>. [in Ukrainian].

4. Voloshyna, O.V. & Popenko, Y.V. (2020). Ihrovi metody, yak zasib vyvchennia inozemnoi movy [Playing methods, as a mean of study of foreign language]. *Sworld Journal*. Bolgariya. No. 4, pp. 31–39. [in Bolgariya].

5. Hunko, I.V. & Voloshyna, O.V. (2021). Zastosuvannia keis-metodu v protsesi vykladannia inozemnoi movy v umovakh navchalno-naukovo-vyrobnogo kompleksu "Vseukrainsky I naukovo-navchalny I konsortsium" [Application of the case method in the process of teaching a foreign language in the econditions of the educational, scientific and industrial complex "All-Ukrainian scientific-educational consortium"]. *Innovative pedagogy*. No. 32, pp. 75–79. [in Ukrainian].

6. Pedahohichna maisternist (1997). [Pedagogical skill]. (Ed.). I.A. Ziazium. Kyiv, 349 p. [in Ukrainian].

7. Pedahohichni tekhnolohii u neperervnii profesiinii osviti (2001). [Pedagogical technologies in continuous professional education]. (Ed.). S.O. Sysoieva. Kyiv, 504 p. [in Ukrainian].

8. Perspektyvni osvichni tekhnolohii: nauk.-metod. posib. (2000). [Promising educational technologies: Scientific method. manual]. (Ed.). H.S. Sazonenko. Kyiv, 560 p. [in Ukrainian].

9. Piddiachyi, V. (2022). Rozvytok hnuchkykh navychok fakhivtsiv v umovakh zmin rynku pratsi [Development of flexible skills of specialists in conditions of changes in the labor market]. *Youth and market*. No. 7–8 (205–206), pp. 77–83. [in Ukrainian].

10. Rybinska, Yu. (2013). Osoblyvosti formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh filolohiv zasobamy kreatyvnoho perekladu [Features of formation of communicative competence of future philologists by means of creative translation]. Available at: [https://zagpedagogika.at.ua/load/oso\\_blivosti\\_formuvannja\\_komunikativnoji\\_kompetentnosti\\_majb\\_utnikh\\_filologiv\\_zasobami\\_kreatyvnoho\\_perekladu/1-1-0-275](https://zagpedagogika.at.ua/load/oso_blivosti_formuvannja_komunikativnoji_kompetentnosti_majb_utnikh_filologiv_zasobami_kreatyvnoho_perekladu/1-1-0-275) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.07.2023

УДК 378.81-808.51.81.271.16

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.285797>

**Наталія Грицак**, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри української та зарубіжної літератури і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

## СТОРИТЕЛІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито значення сторітелінгу як важливого засобу формування професійно-мовленнєвої компетентності здобувачів освіти. Проаналізовано поняття "сторітелінг" у педагогічних дослідженнях. Виокремлено та охарактеризовано його функції як методу навчання, описано ознаки пасивного й активного сторітелінгу. Охарактеризовано критерії ефективного використання у навчальному процесі. Розкрито і доповнено змістове наповнення поняття "педагогічний сторітелінг". Показано, що він є дієвим засобом формування професійно-мовленнєвої компетентності здобувачів освіти.

**Ключові слова:** сторітелінг; педагогічний сторітелінг, професійно-мовленнєва компетентність; здобувач вищої освіти; освітній процес; формування професійно-мовленнєвої компетентності.

**Лім. 12.**

**Nataliia Hrytsak**, Doctor of Sciences (Pedagogy), Associate Professor, Head of the Theory and Methods of the Ukrainian and World Literature Department, Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University

## STORYTELLING AS A TOOL OF PROFESSIONAL SPEECH COMPETENCE FORMATION OF HIGHER EDUCATION STUDENTS

The author of this work focuses on the revealing of the importance of the pedagogical storytelling as an important means of the professional speech competence forming of the students of higher education. The concept of storytelling is analysed in pedagogical researches. The functions of storytelling are described and described as to the method of studies: motivational and purposeful, communicative, axiological, sociocultural, convincing, effective, educator. The criteria of the effective use of storytelling are briefly described in an educational process and additional criteria are offered. Advantages of storytelling are underline as to the method of studies at forming of the professional speech competence forming of the students of higher education. The signs of passive and active storytelling are described in an educational process. The passive type of storytelling is envisaged by creation of history after the algorithm of teacher or teacher independently tells history. Active storytelling is orientated on independent creation and story of history by the students of higher education. Based on the analysis of scientific and pedagogical works and own pedago-



*gical experience the semantic filling of concept is exposed and complemented pedagogical storytelling. Pedagogical storytelling interpret as a productive method of exposition of educational information by creation of history. A teacher uses pedagogical storytelling with the aim of activation and motivation of educational activity of the students of higher education. It is shown that pedagogical storytelling is the effective means of the professional speech competence forming of the students of higher education. The use of storytelling as gives an opportunity to form own opinions the method of studies, logically and consistently to think, to gather additionally speech constructions and oriented for them, to extend a vocabulary. It is well-proven that the use of pedagogical storytelling is the important means of motivation of increase of level of professional speech competence of students of higher education. The list of questions is offered with the aim of opening of value of storytelling as productive means of forming of professional speech competence of students of higher education. It is shown that combination of pedagogical storytelling with working of text assists the increase of level of professional speech competence of students of higher education.*

**Keywords:** *storytelling; pedagogical storytelling; professional speech competence; higher education students; educational process; formation of professional speech competence.*

**П**остановка проблеми. Візитівкою успішної людини є високий рівень її професійно-мовленнєвої компетентності. Вміння правильно формулювати висловлювання, використовувати різноманітні засоби мовленнєвої виразності, ставити запитання з професійної тематики і вести дискусію, моделювати комунікативну ситуацію є визначальними для висококваліфікованого спеціаліста у будь-якій галузі. Окреслені завдання ефективно в сучасній освітній парадигмі вирішує педагогічний сторітелінг. Має рацію С. Ковпик, стверджуючи, що у процесі створення певних тематичних історій вагому роль відіграє ґрунтовні знання мови, “вміння контролювати та володіти темпом, ритмом мовлення, відчувати необхідність підвищення або зниження висоти звучання голосу, використання пауз тощо” [6, 269]. У форматі нашої розвідки сторітелінг розглядаємо ефективним засобом формування професійно-мовленнєвої компетентності здобувачів вищої освіти.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема сторітелінгу є об’єктом дослідження низки наукових праць сучасних українських учених (Н. Бондаренко, М. Братко, Г. Гич, Н. Горбач, А. Житницька, Л. Кайдалова, С. Ковпик, Г. Крохмальна, С. Кость, С. Микитюк, М. Науменко, С. Паламар, І. Побідаш, О. П’ятецька та інші). Студіювання наукових джерел дає змогу увиразнити ключові напрями вивчення сторітелінгу, зокрема: теоретико-методологічне обґрунтування терміна “сторітелінг”; розкриття сторітелінгу як інструменту комунікацій сучасного бізнесу; вивчення ролі сторітелінгу у практиці журналістської діяльності; зосередження уваги на цифровому сторітелінгу; з’ясування значення сторітелінгу у формуванні іміджу; дослідження сторітелінгу як ефективного методу викладання.

**Мета статті** – розкрити значення сторітелінгу як ефективного засобу формування професійно-мовленнєвої компетентності здобувачів освіти.

**Виклад основного матеріалу.** Сторітелінг як один із інноваційних методів передавання інформації активно використовується у менеджменті, маркетингу, коучингу та журналістиці. Великий потенціал сторітелінгу відкриває нові перспективи для педагогічних досліджень, адже він за своєю сутністю

інтегрує у собі компоненти практичної іміджології, інструментарій психології, ознаки управлінської діяльності, елементи ораторського мистецтва і акторської майстерності тощо. Саме тому в останні роки виникає посилений науковий інтерес до сторітелінгу у галузі педагогіки, зокрема вивчається питання його застосування в освітньому процесі. Враховуючи поліфункціональність сторітелінгу, важливо передусім звернутись до його змістового наповнення.

Сторітелінг є калькою англійських слів “story” і “telling”, що дослівно перекладаються як “розповідати історії”. Ідея активно реалізовувати його як технологію комунікації належить Д. Армстронгу, голові міжнародної компанії Armstrong International. Використання сторітелінгу сприяє викладу потрібної інформації у доступній, зручній та зрозумілій формі. Відтак, потенційний адресат / клієнт не лише краще сприймає цю інформацію і запам’ятовує, але, що головне для маркетологів, піар-агентів, коуч-менеджерів, зробить висновок і прийме рішення, яке їм необхідно. Як бачимо, фундаментом сторітелінгу є такий ланцюжок: емоції → висновок → дія.

Утім має рацію С. Микитюк, стверджуючи, що теоретико-методологічна база сторітелінгу була закладена педагогами ще у XIX ст. і ґрунтується на наукових засадах, аргументованих освітньою діяльністю і педагогічним досвідом. Мова йде про роздуми над потребою емоційного впливу на учнів (О. Духнович, К. Ушинський, С. Миропольський); проблемою структури розповіді (А. Коні); питанням особливості педагогічної техніки, яка б сприяла фіксації і концентрації уваги та запам’ятовуванню навчальної інформації (А. Макаренко, В. Сухомлинський) [8, 136–137]. Розмірковуючи над витоками сторітелінгу, варто згадати і ораторське мистецтво античності, усну традицію розповіді та теорію нарративної комунікації, увага яких зосереджена в руслі питань про комунікативний аспект взаємин людей. Зрозуміло, що інформаційна епоха внесла значні корективи у добре відому “розповідь історій”. У сучасних реаліях сторітелінг – це власна інтерпретація / конструювання з елементами інтерактивності історії з метою заохочування, мотивації та впливу на цільову аудиторію.

У сучасних соціогуманітарних студіях сторітелінг розглядають як ефективний інструмент розвитку соціально-комунікативних здібностей людини. Г. Гич зазначає, що “сторітелінг – це спосіб впливу на людину через вміле розповідання історій” [2, 189]. Подібну думку висловлює і С. Микитюк, акцентуючи при цьому особливу увагу на впливі сторітелінгу на емоційну, мотиваційну і когнітивну сферу слухача [8, 134]. Зазначимо, що особливу увагу І. Побідаш акцентує саме на емоції як вагомому елементі сторітелінгу [10, 148]. Однак важливо пам’ятати, що сторітелінг не передбачає надмірного емоційного втручання на формування думки цільової аудиторії, оскільки слухач повинен самостійно дійти потрібного висновку. Відтак сторітелінг зорієнтований не лише на емоційний контент, але й на актуальність, чесність і відвертість перед адресатами. У цьому контексті важливого значення набувають уміння ораторського мистецтва. Варто наголосити, що для сторітелінгу важливу роль відіграє саме заголовок, вдала назва якого покликає викликати інтерес слухачів, акцентувати їх увагу саме на цій історії.

Відштовхуючись від розуміння сторітелінгу як інструменту трансформації та передачі інформації, А. Житницька наголошує, що цей новітній метод “забезпечує вихід на особисте зростання та зміни, є джерелом заохочення до знань, оволодіння новими компетенціями, сприймається як достовірне джерело інформації, стимулює до дії, сприяє активності учасників” [4, 88]. Цілком погоджуємось із авторкою, що новочасні потреби і запити освітнього простору нівелюють процес укладання сторітелінгу за певними шаблонами чи алгоритмами, адже він є засобом миттєвого реагування на вимоги освітнього середовища та інтереси здобувачів освіти.

З’ясовуючи змістове наповнення поняття “сторітелінг” в освітньому середовищі, доцільно сфокусувати увагу на його функціях, перелік яких залежить від обраного педагогом ракурсу дослідження. До прикладу, Н. Горбач виокремлює такі: інформативну, пізнавальну, асоціативну, емотивну, експресивну, розважальну [3, 189]. Натомість Л. Кайдалова, вивчаючи питання важливості педагогічного сторітелінгу у підготовці майбутніх фахівців охорони здоров’я, до домінуючих функцій відносить: освітню, мотиваційну, переконувальну, розвивальну, об’єднувальну, комунікативну, наставницьку, виховну [5, 138]. М. Мазурок та О. Саприкіна ключовими функціями сторітелінгу вважають мотиваційну, об’єднувальну, комунікативну, функцію впливу та утилітарну [7, 163]. Спираючись на науково-педагогічні праці з окресленої проблематики та власний викладацький досвід, увиразнюємо такі функції педагогічного сторітелінгу: мотиваційно-цільова, комунікативна, аксіологічна, соціокультурна, переконувальна, результативна, виховна.

Структурним центром педагогічного сторітелінгу

є мотивація здобувачів освіти при вивченні навчальних дисциплін. Так, С. Паламар і С. Науменко сенс сторітелінгу як методу у професійній підготовці майбутніх педагогів вбачають у налаштуванні відповідної емоційної атмосфери в аудиторії, активізації навчальної діяльності, встановленні контакту між студентами і викладачами, розширенні словникового запасу різними мовленнєвими конструкціями, формуванні вмінь швидко орієнтуватись та оперативно приймати рішення [9, 51]. У цьому руслі мислить М. Братко, наголошуючи, що основою сторітелінгу є “використання історій з певною структурою та героєм та спрямований на вирішення освітніх завдань, розвитку, мотивації, наставництва” [1, 71].

Крім того продуктивне застосування сторітелінгу буде неможливе без урахування критеріїв до цього інноваційного методу. Так, на думку Н. Горбач такими критеріями є:

1) специфічний тип героя (оповідач, реальний або вигаданий персонаж, приклад якого спонукає до прийняття рішення, він долає перешкоди, шукає вихід зі складних ситуацій і завжди його знаходить, герой має бути прив’язаний до навчального матеріалу);

2) сторітелінг повинен мати чітку і конкретну мету;

3) стиль сторітелінгу має бути різним (дидактичним, розважальним, науково-популярним тощо);

4) дотримання чіткості композиційних елементів (екскурс, зав’язка, розвиток подій, кульмінація і розв’язка) [3, 188–189].

До запропонованих критеріїв, на нашу думку, доцільно також додати такі:

– наявність актуальної, оригінальної, цікавої та корисної теми; відповідність психологічним і віковим особливостям цільової аудиторії;

– використання правдивих (історичних, документальних, літературних, життєвих, економічних тощо) фактів;

– висловлювання авторської позиції;

– супровід відеоконтентом, що загалом розширює спектр емоційно-чуттєвого сприйняття цільової аудиторії;

– використання різноманітних мовних засобів відповідно до конкретної теми і мети історії.

Розмірковуючи про переваги педагогічного сторітелінгу, варто згадати й про створення персоналізації навчального процесу, що уможливує самостійно здобувачам освіти приймати рішення і аргументувати власну позицію. Зазначимо, що наголос на формуванні критичного мислення здобувачів освіти є в концепції “Нової української школи”. Читаємо: “Цільовим мейнстрімом освіти сьогодні є формування нової людини, що володіє “мисленням вищого порядку”, яке має бути критичним, креативним і піклувальним” [11]. Крім окреслених переваг сто-

рителінгу як методу навчання, В. Швирка слушно додає підвищення рівня “мультиmodalної” грамотності, що пов’язана з процесом читання, візуальним сприйняттям, реагуванням, генеруванням цифрових і мультимедійних текстів [12, 203].

Отже, студіювання наукових розвідок, урахування ключових ознак і визначальних функцій сторітелінгу дають змогу розглядати педагогічний сторітелінг як продуктивний метод викладу навчальної інформації шляхом створення історії, яка зорієнтована на специфічний тип героя, дотримання обов’язкових композиційних елементів і використання різноманітних мовних засобів, урахування соціокультурних цінностей і вікових особливостей аудиторії, з метою активізації та мотивації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти.

Педагогічний сторітелінг є ефективним інструментом формування професійно-мовленнєвої компетентності здобувачів вищої освіти, адже вчить формувати власні думки, логічно і послідовно мислити, встановлювати асоціативно-сміслові зв’язки, добирати мовленнєві конструкції та орієнтуватись у різних формах мовленнєвого висловлювання. Важливо, що він сприяє не лише опануванню комплексу норм і правил мовлення, розвитку комунікативної діяльності, формуванню вмінь оперативно розв’язувати комунікативні завдання, але й мотивує особисте прагнення здобувачів освіти до мовленнєвої досконалості. Використовуючи сторітелінг як метод навчання, викладач з урахуванням освітніх цілей застосовує його пасивний чи активний види. Пасивний – передбачає створення історії за алгоритмом викладача або викладач самостійно розповідає історію. Натомість активний – зорієнтований на самостійне створення і розповідь історії здобувачами освіти. Пасивний вид сторітелінгу рекомендують застосовувати викладачам на лекціях для викладу нових теоретичних знань, натомість активний є продуктивним для перевірки набутих знань здобувачами освіти, виявленню інтересу до навчальної теми, коригуванню тематики лекційних чи практичних занять.

З метою вираження ефективності сторітелінгу як ефективного засобу формування професійно-мовленнєвої компетентності рекомендуємо поставити здобувачам освіти такі питання:

– Чи цікаво вам створювати і розповідати на занятті історії на запропоновані теми?

– Чи виникають у вас труднощі під час створення історій?

– Як ви міркуєте, чи супровід історії відеоконтентом поліпшує її сприйняття?

– На вашу думку, створення і розповідь історії виразніше індивідуальне мовлення?

– Як ви вважаєте, ефектний початок і завершення розповіді пов’язані з умінням оперувати мовленнєвими конструкціями та орієнтуватись у формах мовленнєвого висловлювання?

– Для створення історії з урахуванням обов’язкових композиційних елементів, типу героя і теми потрібно мати високий рівень професійно-мовленнєвої компетентності?

– Чи за допомогою розповіді історії можна ефективно донести інформацію?

– Як ви вважаєте, під час розповіді історії потрібні вміння контролювати темп, ритм і голос?

– Чи використання викладачем педагогічного сторітелінгу мотивує вас підвищувати рівень професійно-мовленнєвої компетентності?

– Уміння розповідати історії за певною структурою і темою сприятимуть вашому професійному зростанню?

Результати отриманих відповідей дадуть викладачеві змогу сформулювати тему і мету сторітелінгу, обрати той чи той його тип (цифровий; на основі реальних ситуацій, вигаданих фактів чи особистої історії; сімейний, культурний; соціальний; економічний; дружній тощо), змоделювати сюжет сторітелінгу; запропонувати тип героя; конструювати модель його поведінки; продумати виховний аспект; добрати мовленнєві конструкції, що впливають на емоційний стан здобувачів освіти; підготувати перелік питань, що активізують мовленнєві здібності тощо.

У формуванні професійно-мовленнєвої компетентності вагоме значення займає самостійна робота здобувачів вищої освіти. Мова йде передусім про читачку практику студентської молоді, яка, беззаперечно, є важливим підґрунтям формування професійно-мовленнєвої компетентності. У сучасній практиці читання виокремлюють два види: з метою отримання літературного досвіду і з метою отримання інформації. Другий вид читання здебільшого зорієнтований на побіжне ознайомлення з текстом, перегортання сторінок у пошуках потрібної інформації. Синтез педагогічного сторітелінгу з пошуком ключових слів у тексті, розробкою системи запитань до нього, знаходження значимих текстових епізодів і фрагментів, відтворення текстової інформації значною мірою сприяє підвищенню рівня професійно-мовленнєвої компетентності здобувачів освіти.

**Висновки.** Педагогічний сторітелінг є продуктивним засобом формування професійно-мовленнєвої компетентності здобувачів освіти. Використання його в освітньому процесі дає змогу активізувати інтерес здобувачів до опанування теоретичного матеріалу, формувати індивідуальний професійно-мовленнєвий стиль, виявляти власний рівень професійно-мовленнєвої компетентності, розвивати професійно-мовленнєву компетентність, прагнення вдосконалювати рівень професійно-мовленнєвої компетентності. Перспективним убачаємо розробку методики формування професійно-мовленнєвої компетентності здобувачів освіти за допомогою цифрового сторітелінгу.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Братко М.В. Сторителлінг як ефективна технологія викладання курсу “Лідерство в освіті” для магістрів. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2022. № 1. С. 68–75. DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2022.1.7>.

2. Гич Г.М. Сторителлінг як інноваційна методика формування мовної компетентності учнів ЗНЗ. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. № 4. С. 188–191. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup\\_2015\\_4\\_44](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2015_4_44).

3. Горбач Н.В. Техніка сторителлінгу в педагогічній практиці. *Академічні студії: Серія “Педагогіка”*. 2021. № 3. С. 187–192. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.1.28>

4. Житницька А.А. Сторителлінг як метод формування гнучких навичок комунікації майбутніх учителів іноземних мов. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2022. Вип. 52. С. 85–94. DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2022.52.08>

5. Кайдалова Л.Г. Педагогічний сторителлінг у підготовці майбутніх фахівців охорони здоров’я. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 29. Т. 1. С. 136–139. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/29-1.27>

6. Ковпик С.І. Сторителлінг та його специфічні перлокуції в різних типах промов. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71), № 4, ч. 3. С. 268–272.

7. Мазурок М.В., Саприкіна О.П. Сторителлінг як ефективний інструмент формування комунікативної компетентності здобувачів освіти Нової української школи. *Молодь і ринок*. 2022. № 1 (199). С. 160–165. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.254106>

8. Микитюк С.О. Елементи сторителлінгу як навчального методу у погляді педагогів, громадських діячів минуло. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: Реалії та перспективи*. 2019. Вип. 66. С. 134–137.

9. Паламар С.П., Науменко М.С. Сторителлінг у професійній підготовці майбутніх педагогів: сучасні інструменти. *Електронне наукове фахове видання “Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету”*. 2019. Вип. 7. С. 48–55. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019.7.5>.

10. Побідаша І.Л. Сторителлінг: ознаки “гарної” історії. *Обрії друкарства*. 2019. № 1. С. 144–150. DOI: [https://doi.org/10.20535/2522-1078.2019.1\(7\).169575](https://doi.org/10.20535/2522-1078.2019.1(7).169575)

11. Програма “Нова українська школа” у поступі до цінностей. URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-skola/> (дата звернення: 03.08.2023).

12. Швирка В.М. Технологія сторителлінгу в практиці викладання педагогічних дисциплін. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. 2021. № 6 (344), Ч. 2. С. 202–208. DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-202-208

#### REFERENCES

1. Bratko, M.V. (2022). Storitellinh yak effektivna tekhnolohiia vykladannia kursu “Liderstvo v osviti” dlia mahistriv [Practice of continuing professional education]. *Continuous professional education: theory and practice*. No. 1, pp. 68–75. [in Ukrainian].

2. Hych, H.M. (2015). Storitellinh yak innovatsiina metoda formuvannia movnoi kompetentnosti uchniv ZNZ [Storytelling as an innovative method of forming pupils’ linguistic competence of secondary schools]. *Scientific Bulletin of Mykolajiv Vasyl Sukhomlynskiy National University. Pedagogical sciences*. No. 4, pp. 188–191. [in Ukrainian].

3. Horbach, N.V. (2021). Tekhnika storitellinhu v pedahohichnii praktytsi [The technique of “storytelling” in pedagogical practice]. *Academic studies: “Pedagogy” series*. No. 3. pp. 187–192. [in Ukrainian].

4. Zhytnytska, A.A. (2022). Storitellinh yak metoda formuvannia hnuchkykh navychok komunikatsii maibutnikh uchyteliv inozemnykh mov [Storytelling as a method of forming soft communication skills of future foreign language teachers]. *Theory and methods of teaching and education*. Vol. 52, pp. 85–94. [in Ukrainian].

5. Kaidalova, L.H. (2020). Pedahohichni storitellinh u pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv okhorony zdorovia [Pedagogical storytelling in the training of the future healthcare professionals]. *Innovative pedagogy*. Issue. 29, Vol. 1, pp. 136–139. [in Ukrainian].

6. Kovpik, S.I. (2021). Storitellinh ta yoho spetsyfichni perluktsii v riznykh tyпах promov [Storytelling and its perlocution specifics in different types of speeches]. *Academic notes of the Tavriya Volodymyr Vernadskyi National University. Series: Philology. Journalism*. Vol. 32 (71), No. 4, part. 3, pp. 268–272. [in Ukrainian].

7. Mazurok, M.V. & Saprykina, O.P. (2022). Storitellinh yak efektyvnyi instrument formuvannia komunikativnoi kompetentnosti zdobuvachiv osvity Novoi ukrainskoi shkoly [Storytelling as an effective tool formation of communicative competence of educators of the new ukrainian school]. *Youth & market*. No. 1 (199), pp. 160–165. [in Ukrainian].

8. Mykytiuk, S.O. (2019). Elementy storitellinhu yak navchalnoho metodu u pohliadakh pedahohiv, hromadskykh diachiv mynuloho [Elements of Storytelling as a teaching method in the views of a teachers, public figures of the past]. *Scientific journal of Mykhaylo Drahomanov National Pedagogical University. Series 5. Pedagogical sciences: Realities and prospects*. Vol. 66, pp. 134–137. [in Ukrainian].

9. Palamar, S.P. & Naumenko, M.S. (2019). Storitellinh u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh pedahohiv: suchasni instrumenty [Storytelling in the professional training of future teachers: modern instruments]. *Electronic scientific publication “Open educational e-environment of a modern university”*. Vol. 7, pp. 48–55. [in Ukrainian].

10. Pobidash, I.L. (2019). Storitellinh: oznaky “haranoi” istorii [Pageing: signs of “good” history]. *Horizons of printing*. No. 1, pp. 144–150. [in Ukrainian].

11. Prohrama “Nova ukrainska shkola” u postupi do tsinnostei [The “New Ukrainian School” program is on the way to values]. Available at: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/> (Accessed 03. Aug. 2023). [in Ukrainian].

12. Shvyrka, V.M. (2021). Tekhnolohiia storitellinhu v praktytsi vykladannia pedahohichnykh dystsyplin [Storytelling Technology in the Practice of Teaching Pedagogical Disciplines]. *Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University: Pedagogical Sciences*. No. 6 (344), part. 2, pp. 202–208. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.08.2023

УДК 378.14.015.62

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.289422>

**Роман Горбатюк**, доктор педагогічних наук, професор,  
завідувач кафедри машинознавства і транспорту  
Тернопільського національного педагогічного університету  
імені Володимира Гнатюка

**Наталія Білан**, доктор філософії, старший викладач  
кафедри гуманітарної освіти і туризму  
ВП НУБіП України “Бережанський агротехнічний інститут”

**Степан Сіткар**, кандидат педагогічних наук,  
викладач кафедри машинознавства та транспорту  
Тернопільського національного педагогічного університету  
імені Володимира Гнатюка

### **ДІАГНОСТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

*Обґрунтовано необхідність формування діагностичної компетентності для всіх учасників освітнього процесу. Подано авторську дефініцію поняття “діагностична компетентність”. Охарактеризовано місце діагностичної компетентності у структурі професійної підготовки майбутніх здобувачів вищої освіти. Розроблено діагностичний інструментарій. Встановлено, що рівень сформованості діагностичної компетентності визначає професійну майстерність науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти.*

**Ключові слова:** діагностична компетентність; освітній процес; науково-педагогічні працівники; здобувачі вищої освіти; професійна підготовка; діагностичний інструментарій.

**Табл. 1. Літ. 12.**

**Roman Horbatiuk**, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,  
Head of the Mechanical Engineering and Transport Department,  
Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University  
**Nataliia Bilan**, Doctor of Sciences (Philosophy), Senior Lecturer of the  
Humanitarian Education and Tourism Department,  
SS NULES of Ukraine “Berezhany Agrotechnical Institute”  
**Stepan Sitkar**, Ph.D. (Pedagogy), Senior Lecturer of the  
Mechanical Engineering and Transport Department,  
Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University

### **DIAGNOSTIC COMPETENCE IN THE PROFESSIONAL TRAINING STRUCTURE OF HIGHER EDUCATION ACQUIRES**

*The necessity for the formation of diagnostic competence and the expediency of actively possessing it by all participants of the educational process are described in the article. The author’s definition of the “diagnostic competence” concept is provided. By it we understand the integrated ability of scientific and pedagogical workers to determine the formation of the motivational sphere of higher education seekers for professional training, purposefully forecast, timely monitor, systematically check and objectively evaluate the level of their educational success, as well as the individual readiness of future specialists to actively participate in control measures, proactive self-diagnosis and unbiased / independent self-assessment. The place of diagnostic competence in the structure of future specialists professional training at the preparatory, main and final stages is characterized. A diagnostic toolkit has been developed. The key concepts (setting goals, planning, implementation, analysis, reflection) are defined. They reveal the content of the main stages of the educational process and diagnostic competence takes a purposeful position at each of them. The ability to possess diagnostic competence allows you to achieve the main goals of the preparatory stage, in particular: to establish the level of basic training of students of higher education, to determine the educational motives of future specialists for the study of normative and selective disciplines. The main stage of the educational process is aimed at diagnosing the theoretical knowledge formation level, practical abilities and skills of students of higher education. The program results of the future specialists training were evaluated by the scaling method at the final stage of the educational process. It was established that the diagnostic competence formation level determines the professional skill of scientific and pedagogical workers, the current course and the final result of the professional training of students and their perspective in the implementation of the profession, improvement of qualifications, self-education.*

**Keywords:** diagnostic competence; educational process; scientific and pedagogical workers; students of higher education; professional training; diagnostic tools.

**П**остановка проблеми. Під впливом викликів суспільної інформатизації та інтеграції професійна підготовка здобувачів вищої освіти переорієнтувалася на компетентнісний підхід, засади якого уможливають формування особистості майбутнього фахівця нової генерації з універсальними знаннями, критичним і творчим мисленням, генеруючими ідеями, інноваційною діяльністю тощо. Адже вміння активно інтегрувати інтелектуальний потенціал з актуальною інформацією та цифровими технологіями в науку, техніку, виробництво тощо є пріоритетним показником компетентності фахівців, затребуваних на сучасного ринку праці. Відповідно в центрі уваги опинилася проблема якісного моніторингу та контролю рівня засвоєння теоретичних знань, сформованості практичних умінь і навичок здобувачів вищої освіти з нормативних та вибіркового дисциплін освітніх компонентів. Засобом її розв'язання є діагностична компетентність як сполучний елемент структурних компонентів моделі професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти за програмними результатами навчання. З огляду на це виникає необхідність у її формуванні та доцільності практично нею володіти усіма учасниками освітнього процесу.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** У наукових розвідках дослідження діагностичної компетентності вважається досить актуальним у різних сферах професійного спрямування, зокрема біологів (С. Горбулінська, Л. Боднар, Н. Голуб); фахівців фізичної культури і спорту (О. Дубровська, Г. Гац); офіцерів-фахівців фізичної підготовки та спорту збройних сил України (О. Кириченко, В. Ягупов); реабілітологів (А. Фастівець, П. Хоменко, А. Кужільна, К. Крачун); викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів (О. Застело, Ю. Грищук, Ю. Кузьменко, Т. Ковальчук); вчителів початкової школи (С. Мартиненко, І. Новик) і музичного мистецтва (О. Матвеева); педагогів-психологів (П. Абдулаєва); логопедів (С. Чупахіна); соціальних працівників (А. Конончук). У публікаціях зазначених дослідників обґрунтовано основні аспекти формування здатності й готовності особистості здійснювати діагностичні процеси з урахуванням особливостей та специфіки майбутньої професійної діяльності. Аналіз наукових праць учених дає підстави стверджувати, що недостатньо вивченою залишається проблема формування діагностичної компетентності здобувачів вищої освіти для реалізації контролю їх знань, умінь і навичок на усіх етапах освітнього процесу.

**Мета статті** – визначити й обґрунтувати місце діагностичної компетентності у структурі професійної підготовки здобувачів вищої освіти.

**Виклад основного матеріалу.** Важливим аспектом освітнього процесу є діагностування рівня ус-

пішності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки. Від здатності своєчасно, цілеспрямовано, систематично організувати й проводити заходи моніторингу, контролю та оцінювання засвоєних знань, сформованих умінь і навичок здобувачів вищої освіти з нормативних та вибіркового дисциплін залежать програмні результати навчання. У зв'язку з цим діагностична компетентність викладача є "одним із критеріїв його здатності та готовності до педагогічної діяльності, адже від її здатності й точності, оцінювати стан, динаміку просування та перспективи розвитку майбутнього фахівця залежить, чи буде поєднання освітніх цілей із потребами та можливостями самого майбутнього фахівця" [9, 48]. Підтримуючи позицію В. Ягупова та І. Плохути, констатуємо, що діагностична компетентність має вагомое значення у структурі професійної підготовки майбутніх фахівців.

Перш ніж обґрунтувати зазначене вище твердження та підтвердити його достовірність, з'ясуємо сутність основного поняття нашого дослідження.

У психолого-педагогічній літературі подаються різні наукові підходи щодо трактування вченими поняття "діагностична компетентність". Так, О. Лагодинський та А. Зінченко розуміють під ним "здатність і готовність виконувати діагностичну функцію, використовуючи сучасні методики і технології, встановлювати прогалини в знаннях і корегувати їх, а також прогнозувати навчальну успішність тих, хто вчиться" [5, 6–7]. Дослідниця С. Мартиненко визначає діагностичну компетентність як "інтегровану здатність особистості (вчителя) на основі знань про педагогічну діагностику, сформованих діагностичних умінь, навичок, досвіду вивчати, досліджувати та прогнозувати розвиток навчально-виховного процесу загалом і конкретного учня зокрема" [6, 156]. Науковці С. Горбулінська, Л. Боднар, Н. Голуб розглядають діагностичну компетентність як "практику виявлення якості освітньої діяльності, причин її успіхів і невдач, що розвивається і вдосконалюється в процесі творчої педагогічної діяльності та має науково-теоретичне спрямування щодо вдосконалення цієї практики" [3, 53]. Цікавою є колективна дефініція В. Ягупова, О. Застело, В. Свистун, Н. Коршинської, О. Чорної, В. Крикун, які вважають, що це "діагностувальна підготовленість, інтелектуальна, діяльнісна та суб'єктна здатність, а також професійна, особистісна й психологічна готовність до реалізації діагностувальної функції шляхом творчого дотримання педагогічних принципів і використання в педагогічній діяльності сучасних методів, методик, технологій і засобів педагогічного діагностування" [12, 1215]. Нам імпонує також трактування зарубіжних дослідників Й. Клуга, С. Брудера, В. Шмітта, що діагностична компетентність – це найважливіша складова професійної компетентності викладача, яка позитивно впливає, як на перебіг навчального

## ДІАГНОСТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

процесу і його результати, так і здобувачів освіти [10].

Беручи до уваги зазначені вище дефініції, пропонуємо авторське трактування поняття “діагностична компетентність”. У контексті теми дослідження вважаємо за доцільне розглядати його з позицій усіх учасників освітнього процесу (науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти). У зв’язку з цим під діагностичною компетентністю розуміємо інтегровану здатність науково-педагогічних працівників визначати сформованість мотиваційної сфери здобувачів вищої освіти до професійної підготовки, цілеспрямовано прогнозувати, своєчасно моніторити, систематично перевіряти й об’єктивно оцінювати рівень їх навчальної успішності, а також індивідуальну готовність майбутніх фахівців до активної участі в контролюючих заходах, ініціативної самодіагностики та неупередженого / незалежного самооцінювання.

Практична реалізація усіх дій і процесів, на яких ґрунтується наведене вище визначення, залежить від сформованості діагностичних умінь, які, на думку І. Новик, “виявляються в тому, що в процесі їх формування об’єднуються і систематизуються знання з різних галузей – психології, педагогіки, фізіології, теорії діагностики тощо. На етапі функціо-

нування діагностичних умінь ці теоретичні знання переводяться в інструмент практичної діяльності” [7, 4]. Вважаємо, що до них належать: уміння визначати мету, прогнозувати, спостерігати, проводити моніторинг, аналізувати, синтезувати, узагальнювати, моделювати діагностичний інструментарій, розробляти діагностичні завдання, контролювати, об’єктивно оцінювати, здійснювати самодіагностику, практично реалізовувати діагностичні та коригуючі заходи на всіх етапах освітнього процесу.

Діагностична компетентність, якість викладання, успішність навчання – усі ці категорії, на думку Ф.-В. Шрадера, є взаємозалежними [11, 159]. Підтримуємо позицію німецького педагога і вважаємо за доцільне розглянути діагностичну компетентність у площині підготовчого, основного та заключного етапів освітнього процесу професійної підготовки здобувачів вищої освіти.

Постановка цілей, планування, реалізація, аналіз, рефлексія – це ключові поняття, що розкривають зміст основних етапів освітнього процесу, на кожному з яких діагностична компетентність займає цілеспрямовану позицію.

Пропонуємо коротку характеристику діагностичного інструментарію, розробленого для кожного з етапів освітнього процесу (табл. 1).

Таблиця 1

**Діагностичний інструментарій**

№ з/п	Етапи освітнього процесу	Цілі діагностичних заходів	Діагностичні методи	Діагностичні засоби
1.	Підготовчий	Встановити рівень базової підготовки здобувачів вищої освіти. Визначити навчальні мотиви до вивчення нормативних та вибіркових дисциплін майбутніх фахівців.	Спостереження, бесіда, опитування	Анкети
2.	Основний	Перевірити рівень сформованості теоретичних знань, практичних умінь і навичок здобувачів вищої освіти	Тестування	Тестові завдання
3.	Заключний	Оцінити програмні результати навчання майбутніх фахівців	Шкалювання	Рейтингова шкала оцінок

На підготовчому етапі проявляються перші ознаки готовності науково-педагогічних працівників практично володіти діагностичною компетентністю, оскільки без перевірки базових знань здобувачів вищої освіти, неможливо визначити мету освітнього процесу і виявити суперечності між загальними вимогами професійної підготовки та індивідуальними можливостями майбутніх фахівців. У зв’язку з цим формулювання цілей вивчення освітніх компонентів, постановка завдань для їх досягнення, шляхи врегулювання виявлених суперечностей залежать від здатності науково-педагогічних працівників здійснювати діагностичні функції.

Беручи до уваги те, що “результат будь-якої діяльності залежить від її мотивованого виконання, зацікавленні особистості у досягненні прогнозова-

них результатів” [2, 110], діагностична компетентність виступає своєрідним засобом для встановлення рівня сформованості мотиваційної сфери майбутніх фахівців до професійної підготовки, яка є “дефінітивним чинником, що суттєво впливає на організацію та здійснення навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти. Мотиви визначають особистісне ставлення студентів до навчання, розвивають інтерес до змісту дисциплін циклу загальної і професійної підготовки, формують мотивацію до їх пріоритетного вивчення” [1, 12].

Зазначене вище стосується діагностичної компетентності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. Зі свого боку, здобувачі вищої освіти, здійснюючи моніторинг вибіркових дисциплін та надаючи пріоритет у їх вивченні, вже на підго-

товчому етапі освітнього процесу проявляють свою діагностичну компетентність.

Інтегральною ознакою діагностичної компетентності, яка об'єднує всіх учасників освітнього процесу на підготовчому етапі, є прогнозування очікуваних програмних результатів з кожної нормативної та вибіркової дисципліни.

Під час формування діагностичної компетентності на основному етапі освітнього процесу акцентуємо увагу на контроль знань, умінь і навичок здобувачів вищої освіти, який "є стимулюючим засобом, своєрідним імпульсом для розвитку мотивів до навчання, систематичної роботи, досягнення успіхів" [2, 98]. Вважаємо, що в умовах змішаного навчання, тестування – це найефективніший метод діагностики. Перевагами використання тесту як елементу комплексної оцінки якості знань, є однакові умови для всіх здобувачів вищої освіти, єдність інструкцій та чітке їх розуміння. Такі принципи покладено в основу стандартизації процедури проведення тестування [4, 85].

Тестовий контроль дозволяє майбутнім фахівцям "оцінювати свої знання і здібності, що сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання, виховання моральних якостей, адекватної самооцінки, дисциплінованості, самостійності, почуття відповідальності. В процесі навчання розвиваються вміння самостійно оцінювати власні досягнення, можливості, життєві перспективи, недоліки, проблеми, що є важливою складовою самостійного навчання, самоактуалізації особистості" [8, 215].

Заключний етап освітнього процесу спрямований на перевірку програмних результатів навчання та визначення рейтингової оцінки, де діагностична компетентність займає ключову позицію.

На основі отриманих відомостей, констатуємо про досягнення навчальних цілей під час вивчення освітніх компонентів (нормативних та вибіркового дисциплін), визначення якості освітнього процесу загалом.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Узагальнюючи викладене вище, вважаємо, що діагностична компетентність – це інтегральна ознака особистості усіх учасників освітнього процесу практично реалізовувати діагностичні функції, зокрема прогнозування, моніторингу, контролю, оцінювання програмних результатів навчання. За результатами дослідження встановлено, що діагностична компетентність є важливою складовою професійної майстерності науково-педагогічних працівників у педагогічній діяльності та сполучним елементом підготовчого, основного, підсумкового етапів у структурі професійної підготовки майбутніх фахівців як суб'єктів діагностувальних заходів.

Зазначимо, що в статті частково висвітлено діагностичну компетентність у структурі професійної підготовки здобувачів вищої освіти. Перспективи

подальших наукових розвідок вбачаємо у розробці діагностичної методики для експериментальної перевірки рівня сформованості структурних компонентів моделі професійної підготовки майбутніх фахівців.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Білан Н.М. Дослідження мотиваційної сфери майбутніх інженерів-енергетиків до вивчення іноземної мови. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології* : зб. наук. праць ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний вищий навчальний заклад імені Григорія Сковороди". Переяслав-Хмельницький : СКД, 2019. Вип. 10. С. 9–24.

2. Білан Н.М. Формування іншомовної компетентності майбутніх інженерів-енергетиків засобами проєктних технологій у технічних університетах : дис. ... д-ра філософії : 015. Тернопіль, 2022. 350 с.

3. Горбулінська С., Боднар Л., Голуб Н. Формування діагностичної компетентності вчителя біології. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2021. № 4. С. 46–54.

4. Горбатюк Р.М., Сіткар Т.В., Сіткар С.В., Ковальчук С.А., Бурега Н.В. Ефективність тестування як методу педагогічного контролю майбутніх фахівців з вищою освітою. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології* : зб. наук. праць. Переяслав : ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди", 2021. Вип. 12. 228 с. С. 39–48.

5. Лагодинський О.С., Зінченко, А.А. Формування діагностичної компетентності майбутнього викладача закладу вищої освіти як проблема педагогіки. *Академічні візії*. 2023. № 21. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/450>.

6. Мартиненко С.М. Формування діагностичних компетенцій у майбутніх учителів початкової школи. *Наукові записки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки*. 2012. № 103. С. 155–161.

7. Новик І.М. Формування діагностичних умінь студентів напряму підготовки "Початкова освіта" у процесі індивідуальної навчально-дослідницької роботи. *Вісник психології і педагогіки*. 2014. Вип. 16. URL: [https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/12022/1/L\\_Novuk\\_FdysnpPOpindr\\_VP\\_P\\_2014.pdf](https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/12022/1/L_Novuk_FdysnpPOpindr_VP_P_2014.pdf).

8. Фицула М.М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : "Академвидав", 2006. 352 с.

9. Ягупов В.В., Плохута І.С. Діагностувальна компетентність майбутніх докторів філософії: поняття, структура і зміст. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2022. X (103), Issue 265. P. 47–53.

10. Klug J., Bruder S., Schmitz B. Which variables predict teacher's diagnostic competence when diagnosing students' learning behavior at different stages of a teacher's career? 2015. DOI: <https://doi.org/10.1080/13540602.2015.1082729>.

11. Schrader F.W. Diagnostische Kompetenz von Lehrpersonen. *Beiträge zur Lehrerbildung*. 2013. 31 (2). S. 154–165.

12. Yahupov V., Zastelo O., Svystun V., Korchynska N., Chorna O., Krykun V. Development of Foreign Language Teachers' Diagnostic Competence in the System of Military Education. *TEM Journal*. 2020. Vol. 9, Issue 3. P. 1213–1220.

#### REFERENCES

1. Bilan, N.M. (2019). Doslidzhennia motyvatsiinoi sfery maibutnix inzheneriv-enerhetykiv do vyvchennia inozemnoi



movy [The Research of the Motivation Sphere of Future Electric Power Engineers to Study Foreign Language]. *Professional Education: Methodology, Theory and Technologies. Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University*. Vol. 10. pp. 9–24. [in Ukrainian].

2. Bilan, N.M. (2022). Formuvannia inshomovnoi kompetentnosti maibutnikh inzheneriv-enerhetykiv zasobamy proiektnykh tekhnolohii u tekhnichnykh universytetakh [Formation of foreign language competence of future energy engineers by means of project technologies in technical universities]. *Candidate's thesis*. Ternopil. [in Ukrainian].

3. Horbulinska, S., Bodnar, L. & Holub, N. (2021). Formuvannia diahnostychnoi kompetentnosti vchytelia biolohii [Formation of diagnostic competence of a biologist teacher]. *Collection of Scientific Papers of Uman State Pedagogical University*. No. 4. pp. 46–54. [in Ukrainian].

4. Horbatiuk, R.M., Sitkar, T.V., Sitkar, S.V., Kovalchuk, S.A. & Bureha, N.V. (2021). Efektyvnist testuvannia yak metodu pedahohichnoho kontroliu maibutnikh fakhivtsiv z vyshchoiu osvitoiu [Effectiveness of testing as a method of pedagogical control of future specialists with higher education]. *Professional education: methodology, theory and technologies*. Pereiaslav, Vol. 12. 228 p.; pp. 39–48. [in Ukrainian].

5. Lahodynskyi, O.S. & Zinchenko, A.A. (2023). Formuvannia diahnostychnoi kompetentnosti maibutnoho vykladacha zakladu vyshchoi osvity yak problema pedahohiky [The development of the aspiring university teacher's diagnostic competence as a problem of pedagogy]. *Academic visions*. No. 21. [in Ukrainian].

6. Martynenko, S.M. (2012). Formuvannia diahnostychnykh kompetentsii u maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly [Future primary school teachers diagnostic competencies forming]. *Scientific notes of the National Pedagogical University named*

*after M.P. Drahomanov. Series: Pedagogical and historical sciences*. No. 103. pp. 155–161. [in Ukrainian].

7. Novyk, I.M. (2014). Formuvannia diahnostychnykh umin studentiv napriamu pidhotovky "Pochatkova osvita" u protsesi individualnoi navchalno-doslidnytskoi roboty [Formation of diagnostic skills of students of the "Primary Education" training direction in the process of individual educational and research work]. *Herald of psychology and pedagogy*. Issue 16. Available at: [https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/12022/1/L\\_Novuk\\_FdysnpPOpindr\\_VPP\\_2014.pdf](https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/12022/1/L_Novuk_FdysnpPOpindr_VPP_2014.pdf). [in Ukrainian].

8. Fitsula, M.M. (2006). Pedahohika vyshchoi shkoly: navch. posib. [Pedagogy of the higher school: a study guide]. Kyiv, 352 p. [in Ukrainian].

9. Yahupov, V.V. & Plokhuta, I.S. (2022). Diahnostuvalna kompetentnist maibutnikh doktoriv filosofii: poniattia, struktura i zmist [Diagnostic competence of future doctors of philosophy: understanding, structure and understanding]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. No. X (103). pp. 47–53. [in Ukrainian].

10. Klug, J., Bruder, S. & Schmitz, B. (2015). Which variables predict teacher's diagnostic competence when diagnosing students' learning behavior at different stages of a teacher's career? DOI: <https://doi.org/10.1080/13540602.2015.1082729>. [in English].

11. Schrader, F.W. (2013). Diagnostische Kompetenz von Lehrpersonen. [Diagnostic competence of teachers]. *Contribution to pedagogical education*. No. 31 (2). pp. 154–165. [in German].

12. Yahupov, V., Zastelo, O., Svystun, V., Korchynska, N., Chorna, O. & Krykun, V. (2020). Development of Foreign Language Teachers' Diagnostic Competence in the System of Military Education. *TEM Journal*. Vol. 9, Issue 3. pp. 1213–1220. [in English].

Стаття надійшла до редакції 19.07.2023



*“Учітесь, читайте, і чужому навчайтесь, й свого не цурайтесь”.*

*Тарас Шевченко  
український поет, прозаїк*

*“Мислить той, кому ставлять розумні запитання”.*

*Народна творчість*

*“Будь-яке навчання людини – це не що інше, як мистецтво сприяти прагненню природи до свого розвитку”.*

*Йоганн Генріх Песталоцці  
видатний швейцарський педагог-новатор*

*“В силу самої своєї природи наука і логічне мислення ніколи не здатні судити, що можливо, а що – ні. Їх єдине призначення – пояснювати те, що було зафіксовано досвідом і спостереженнями”.*

*Рудольф Штайнер  
австрійський вчений, філософ*



УДК 378-047.48

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.289427>

**Ірина Герасимова**, доктор педагогічних наук, професор,  
професор кафедри педагогіки, професійної освіти  
та управління освітніми закладами  
Вінницького державного педагогічного університету  
імені Михайла Коцюбинського  
**Валентина Малик**, викладач іноземних мов  
кафедри української та іноземних мов  
Вінницького національного аграрного університету

### СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “ОСВІТНІЙ ПРОСТІР УНІВЕРСИТЕТУ”

У статті розкрито такі складові поняття “освітній простір”, як “простір” та його “освітня” характеристика. Проаналізовано розвиток поняття “простір” і доведено, що воно є формою існування об’єктивної реальності та пояснює взаємини між об’єктами, визначає особливості їх розташування. Було встановлено, що поняття “освітній”, що характеризує ознаку словосполучення “освітній простір”, визначається трактуванням його основного поняття “освіта”. Показано, що провідний концепт “простір” за допомогою характеристики “освітній” сформував концепт “освітній простір”, який з урахуванням змістового наповнення структурних компонентів розуміється як певна впорядкована структура. Суть проблеми зводиться до того, що під освітнім простором необхідно розуміти просторово-часове поле функціонування та розвитку системи освіти як відкриту й активну соціальну сферу, в якій діє ідеологія формування особистості з урахуванням умов довкілля освітнього закладу.

**Ключові слова:** простір; освітній простір; ЗВО; виховання; культура; іншомовна комунікативна культура.

**Лім. 10.**

**Iryna Gerasymova**, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,  
Professor of the Pedagogy, Vocational Education and  
Management of Educational Institutions Department,  
Vinnytsia Mykhaylo Kotsyubynskiy State Pedagogical University  
**Valentyna Malyk**, Lecturer of Foreign Languages of the  
Ukrainian and Foreign Languages Department,  
Vinnytsia National Agrarian University

### MODERN APPROACHES TO THE INTERPRETATION OF THE CONCEPT OF “UNIVERSITY EDUCATIONAL SPACE”

The article describes the components of the concept of “educational space” as a proper “space” and its “educational” characteristic. The development of the concept of “space” was analyzed and it was proved that it is a form of existence of objective reality and explains the relationship between objects and determines the peculiarities of their location. It was established that the concept of “educational”, which characterizes the feature in the phrase “educational space”, is determined by the interpretation of its basic concept “education”. It is shown that the leading concept of “space” with the help of the sign “educational” formed the concept of “educational space”, which, taking into account the semantic content of its structural components, is understood as a certain ordered structure. The essence of the problem boils down to the fact that the educational space should be understood as the spatio-temporal field of the functioning and development of the education system as an open and active social sphere in which the ideology of personality formation operates taking into account the conditions of the external environment of the educational institution.

**Keywords:** space; educational space; higher education; education; culture; foreign language communicative culture.

**Постановка проблеми.** Процеси глобалізації, які стосуються всіх сфер життя суспільства, зокрема освітніх систем, привели до появи поняття “освітній простір”. Включення цього визначення до тезаурусу педагогічної науки потребує наукового обґрунтування.

**Аналіз останніх досліджень.** Дослідженням питання освітнього простору займалися такі науковці: М. Бастун, С. Бондарева, О. Верняєв, Т. Ткач, А. Цимбалару, М. Тютя, Н. Касярум та ін., проте

сутність поняття “освітній простір університету” не розкрито достатньою мірою.

**Мета статті** – проаналізувати сутнісне наповнення поняття “освітній простір університету”.

**Виклад основного матеріалу.** Слово “простір” визначає порядок речей та процесів у світі. Особисте і професійне життя, робота та освіта людей відбуваються у просторі [1]. Для людини дуже важливими є просторові характеристики буття. Простір розглядається як умова та результат діяльності су-

б'єкта, її продукт. Увага до проблем життєвого світу людини змусила переосмислити сучасну освітню парадигму, зосередити увагу на тих просторах, які є похідними від суб'єкта діяльності – людини [4].

Крім того, простір є філософською категорією, спорідненою із категорією “час” (спочатку поняття “простір” та “час” не відокремлювалися один від одного) і розглядається як форма існування матерії [9].

В історії філософії можна простежити різні позиції щодо феномену “простір”. Свої погляди на це визначення висловлювали мислителі різних часів та епох, у тому числі Аристотель, Берклі, П. Бурдье, В. Виноградський, К. Гаус, Демокрит, І. Кант, Г. Лейбніц, І. Ньютон, Платон, М. Гайдеггер та ін. Так, Демокрит і Епікур ототожнювали простір з порожнечою, що містить реально наявні матеріальні об'єкти і яка абсолютно, завжди та скрізь однакова і нерухома. Аристотель визначав простір як властивість тіл. Г. Лейбніц – як порядок існування об'єктів. І. Ньютон вважав простір абсолютним і незалежним від речей, що розміщені у ньому. І. Кант визначав простір як “форму всіх явищ зовнішніх почуттів, суб'єктивний стан чуттєвості, у якому нам доступне лише зовнішнє спостереження”. Далі змінюється розуміння простору як абстрактної, абсолютної та об'єктивної системи координат. Теорія відносності А. Ейнштейна визначає простір як невіддільне від матерії, повністю залежне від неї, де воно втрачає свою самостійність і постає як частина єдиного цілого [9].

На сучасне розуміння простору вплинули дослідження (К. Гауса, Б. Римана та ін.), які обґрунтували залежність просторових властивостей від фізичної природи матеріальних тіл, що зумовлюють фізико-хімічні властивості матерії просторовим розташуванням атомів. Виділяють три напрями сучасного розуміння цього феномену:

- образ світу як сукупності зовнішніх предметів,
- світ є уявлення почуттів та думок суб'єктів,
- суб'єкт та об'єкт поєднують діяльність, що створює не тільки речі, а й їх значення.

Прискорення інтеграційних процесів у різних сферах суспільного життя визначило тенденцію позначати їх суть як формування та розвиток певного простору: економічного, інформаційного, освітнього, надаючи йому сенсу взаємодії суб'єктів соціальної діяльності (соціальних інститутів) на окремих територіях: освітній установі, місті, області, а також у межах групи країн, що мають спільні історичні, культурні, освітні традиції [2].

Таким чином, як форма існування об'єктивної реальності простір виражає відносини між об'єктами, визначає порядок їх розміщення, щільність, план, структуру, характеризує всі форми та траєкторії руху матерії.

Поняття “освітній”, що характеризує особливість словосполучення “освітній простір”, визначається трактуванням його основного поняття “освіта” – такого, що забезпечує можливості формування “духовної особи людини, яка формується під впливом моральних та духовних цінностей, що є надбанням її культурних кіл, а також процесу виховання, самоосвіти, впливу, процесу формування особистості людини” [7, 241].

Таким чином, провідне поняття “простір” за допомогою “навчального” знака сформувало поняття “освітній простір”, яке з урахуванням змісту його структурних компонентів розуміється як упорядкована структура, що характеризує всі процеси, форми, траєкторії руху та виражає зв'язок між об'єктами освітньої діяльності, забезпечуючи соціальну й особистісну значимість результату вдосконалення умінь і поведінки її суб'єктів.

Аналіз сучасної наукової літератури свідчить про багатовимірність та універсальність цього поняття, яке почало набувати самостійного змісту, що відмінного від того, який закладений у його структурні компоненти. Є кілька аспектів значення цього поняття: як розвиток педагогічних технологій; власний простір навчальної дисципліни; дидактичний простір; концептуальний простір ціннісного прогнозування освіти; єдиний освітній простір людської цивілізації; як синонім понять “соціально-освітній простір”, “духовно-педагогічний простір”, “освітній простір” тощо.

Крім того, варто звернути увагу на те, що в освітній простір людина входить у будь-який період свого життя. При цьому відбувається поєднання життя людини та діяльності певної установи в освітній сфері: дошкільної установи, загальноосвітньої школи, професійної освітньої установи, курсів перепідготовки / підвищення кваліфікації, освітньої установи, інституту “третього віку” і т. д. У цей момент життя людини разом з її навчальною діяльністю регламентується правилами освітньої установи, протікає у певних умовах, певному просторі та часі, що дає підстави говорити про оволодіння частиною навчальної діяльності.

Термін “освітній простір” відображає певні зміни у поглядах вчених на проблему впливу суспільства на умови розвитку особистості, взаємодію суспільства й особистості. Освітній простір трактується як сфера соціальної діяльності, в якій здійснюється цілеспрямоване соціокультурне відтворення людини, формування та розвиток особистості. Освітній простір, поєднуючи ідеї освіти та виховання, створює освітнє доповнення з освітніми подіями, явищами культурної трансмісії, соціального досвіду та особистісних смислів. Під освітнім простором необхідно розуміти просторово-часове поле функціонування та розвитку системи освіти як відкритої й

активну соціальну сферу, в якій ідеологія формування особистості враховує умови довкілля (природно-кліматичні, демографічні, екологічні, соціально-економічні, політичні та ін.).

У педагогічному словнику освітній простір визначається як простір, що надає можливості для формування “духовного образу людини, який формується під впливом моральних та духовних цінностей, що є надбанням його культурного кола, а також процес зростання, самоосвіти, впливу, шліфування, процесу формування особи людини” [7, 241].

Освітній простір суспільства – це форма соціального єднання людей, яка створюється внаслідок їхньої спільної освітньої діяльності, цілі якої визначаються потребами суб’єктів, які навчаються. Метою освітнього простору є створення необхідних умов передачі досвіду в суспільстві від покоління до покоління, які забезпечуються такими чинниками, як адекватна інфраструктура, інформаційне забезпечення, соціальні умови.

Аналіз професійної літератури показує багатоаспектність і різноманітність значень цього поняття. Залежно від підходів до розуміння феномена “простір” можна назвати два аспекти розуміння поняття “освітній простір”. У рамках першого – загальноприйнятого (офіційного, державного) – освітній простір характеризується як певна частина суспільства, де створюються умови для розвитку особистості. Контент-аналіз наукових праць у галузі педагогіки та дефініцій показує, що більшість дослідників (М. Бастун, С. Бондарева, О. Верняєва та ін.) розуміють під цим визначенням певну територію, пов’язану з масштабними явищами в галузі педагогіки. Освіта – як маса соціального простору (соціальної організації), у межах якого здійснюється стандартизована освітня діяльність; внаслідок інтеграційних процесів у системі освіти формування комплексу елементів чи його конструктивна активність; як єдина цілісна освіта у сфері освіти, що має свої межі, які конкретизуються окремо – глобальний (світовий) освітній простір, міжнародний освітній простір, європейський освітній простір, регіональний (районний) освітній простір, університет. Воно відображає систему зв’язків та суспільних відносин у сфері освіти, характер відносин суспільства та соціальних інститутів, пов’язаних із задоволенням освітніх потреб його членів. Таке освітнє розуміння природи відносин між суспільством та соціальними інститутами пов’язане із задоволенням освітніх потреб його членів. Зазначене виховне розуміння характеру відносин між суспільством та соціальними інститутами пов’язане із задоволенням освітніх потреб його членів. Таке розуміння освіти “як сукупності освітніх установ, освітніх процесів та освітнього середовища, що діють на певній території, сукупність умов, які можуть вплинути на людину, не включає людину”. Цей простір складається лише з “імовірних,

потенційно можливих подій, які можуть ніколи не відбутися” в житті людини, тому розглядатимемо його як простір його освітніх можливостей [8]. Натомість освітній простір особистості – це наявність можливостей, а й ефективність результатів реалізації.

У рамках другого аспекту – субстанціального (або індивідуального) – освітній простір визначається як можливість та доступність формування особистого простору суб’єкта освітнього процесу. Такий підхід пов’язаний з “відмовою від прийнятого в рамках минулої парадигми освіти уявлення про освітній процес як лінію, траєкторію, за якою повинен слідувати студент”. Воно виникає внаслідок організації взаємодії особистості з об’єктами довкілля. Важливо розуміти феномен “освітнього простору”, встановлений у межах цього аспекту, як педагогічну реальність, яка концентрує у собі сутнісні ознаки простору, що демонструє багатомірність можливих проявів освітньої діяльності [10].

Освітньому простору притаманні певні характеристики: територіальна визначеність освітніх послуг, цілісність елементів освіти, системність, наявність просторових координат, інформативність, спрямованість на особистісний розвиток освіти, єдність вимог до змісту освіти на рівні певного рівня та певна територія, характерна для суспільства чи спільноти під час передачі соціально досвіду [6]. Освітній простір складається із самостійних автономних структур, об’єднаних певними ідеями та концепціями. Поліструктурна природа ОП дає змогу розуміти його як умову збагачення та розвитку автономних структур, сукупність освітніх систем (просторів) різного рівня, що взаємодіють між собою, різних за масштабом.

Освітній простір складається з освітніх процесів, які включають виховання, зростання, соціалізацію, навчання тощо. Можна виділити такі характеристики ОП: фізичні, соціокультурні, психологічні, комунікативні, віртуальні, парадигматичні. Варто наголосити, що поняття “освітній простір” відображає головню внутрішні зміни (педагогічні, психологічні, дидактичні тощо) освітньої системи. Характеризуючи ОП вищої освіти, можна відзначити його основні компоненти як середовища: штучне робоче (освітнє) середовище, інформаційне середовище, соціальне середовище, внутрішнє середовище та ін. Також виділяють такі компоненти простору, як рівні (методичний, методологічний та ін.), сегменти (освітній простір, інформаційний простір, індивідуальні простори учасників освітнього процесу та ін.), поля (етика та ін.) [3].

У створенні ОП беруть участь: міжнародна діяльність держав у сфері освіти; соціальні освітні інституції; заклади освіти; окремі регіональні, міждержавні та недержавні освітні структури (союзи, асоціації, фонди); природні об’єкти, що мають ос-

вітний потенціал; ЗМІ; Інтернет; освітні теорії та концепції; соціально-психологічні стереотипи людей, що регулюють їхню поведінку щодо освіти. Освітній простір передбачає формування кола суб'єктів, створення системи опосередкованого управління освітнім розвитком особистості, пропонує варіативні освітні послуги.

Крім того, сучасний розвиток освітніх програм в Україні полягає у пошуку ефективних засобів реалізації провідної ідеї реформування системи освіти – створення оптимальних умов для розвитку особистості, перетворення освіти на активний фактор розвитку людини [5]. В умовах нової освітньої парадигми та світогляду вищої школи України виникла гостра необхідність у розробці й впровадженні такої психолого-педагогічної моделі закладу вищої освіти, яка б враховувала національно-культурні традиції функціонування простору навчально-виховних та сучасних прогресивних світових тенденцій педагогічного прогресу [3].

**Висновки.** Ми пояснили такі складові поняття “освітній простір”, як власне “простір” та його “освітню” характеристику. Проаналізувавши розвиток поняття “простір”, дійшли висновку, що воно є формою існування об'єктивної реальності та пояснює взаємовідносини між об'єктами і визначає особливості їхнього розташування. Виявилось, що поняття “освітнє”, яке характеризує ознаку словосполучення “освітній простір”, визначається трактуванням його основного поняття “освіта”. Показано, що провідний концепт “простір” за допомогою “освітнього” знака формує концепт “освітній простір”, який з урахуванням змістового наповнення структурних компонентів розуміється як певна впорядкована структура. Під освітнім простором необхідно розуміти просторово-часове поле функціонування та розвитку системи освіти як відкриту й активну соціальну сферу, в якій діє ідеологія формування особистості з урахуванням умов довкілля освітнього закладу.

Було виділено такі компоненти освітнього простору: штучне робоче середовище (освітнє), інформаційне середовище, соціальне середовище, внутрішнє середовище.

Поняття “освітній простір” може вивчатися на таких рівнях: національному, на який впливають глобальні процеси у сфері освіти, що потребує подальших досліджень у майбутньому; індивідуальному, чому сприяє сучасна гуманістична парадигма освіти. Зазначена парадигма передбачає орієнтацію освітнього процесу не так на предмет, як на особистість учня, його професійний розвиток і особистісне зростання. Для цього сам педагог повинен мати високий рівень самореалізації, особистісної та громадянської зрілості. Гуманістична спрямованість освітнього простору спрямована на актуалізацію творчого потенціалу мислення, почуттів та глибоке осмислення педагогічної проблеми.

Таким чином, питання про потенціал освітнього простору ЗВО у вихованні іншомовної комунікативної культури студентів потребує додаткових наукових досліджень.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
2. Герасимова І., Мозгальова Н. Обдаровані діти: виявлення, навчання, розвиток. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2019. Вип. 26 (1). С. 138–143.
3. Голубова Г.В. Сутність та структурні компоненти освітньо-виховного простору педагогічного вишу як заporуки організації НДР. URL: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/8\\_2011/11.pdf](chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/8_2011/11.pdf)
4. Касярум Н. Освітній простір: становлення поняття. *Витоки педагогічної майстерності*. 2013. Вип. 12. С. 107–113.
5. Малик В.М. До проблеми виховання іншомовної комунікативної культури у ЗВО. *Молодь і ринок*. 2023. № 3/211. С. 133–139.
6. Освітній простір : веб-сайт. URL: <http://education-ua.org/osvitniy-prostir.php>
7. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України Ярмаченка М.Д. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.
8. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 352 с.
9. Цимбалару А.Д. Компонентно-структурний аналіз поняття “освітній простір”. URL: [http://www.rusnauka.com/20\\_PRNiT\\_2007/Pedagogica/23997.doc.htm](http://www.rusnauka.com/20_PRNiT_2007/Pedagogica/23997.doc.htm)
10. Цимбалару А.Д. Освітній простір: сутність, структура і механізми створення. URL: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP\\_meta&C21COM=S&2\\_S21P03=FILE=&2\\_S21STR=ukrj\\_2016\\_1\\_7](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=ukrj_2016_1_7) (дата звернення: 17.06.2023).

#### REFERENCES

1. Busel, V.T. (2005). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainiskoi movy* [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv, 1728 p. [in Ukrainian].
2. Herasymova, I. & Mozghalova, N. (2019). *Obdarovani dity: vyivlennia, navchannia, rozvytok* [Gifted children: identification, learning, development]. *Pedagogical education: theory and practice*. No. 26 (1), pp. 138–143. [in Ukrainian].
3. Holubova, H.V. *Sutnist ta strukturi komponenty osvithno-vykhovnoho prostoru pedahohichnoho vyshu yak zaporuky orhanizatsii navchalno-doslidnoi roboty* [The essence and structural components of the educational and educational space of the pedagogical university as guarantees for the organization of educational and research work]. Available at: [chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/8\\_2011/11.pdf](chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/8_2011/11.pdf) [in Ukrainian].
4. Kasiarum, N. (2013). *Osvitnii prostir: stanovlennia poniattia* [Educational space: formation of the concept]. *Origins of pedagogical skills*. Issue 12, pp. 107–113. [in Ukrainian].
5. Malyk, V.M. (2023). *Do problemy vykhovannia inshomovnoi komunikativnoi kultury u zakladakh vyshchoi osvityni* [To the problem of education of foreign language communicative culture in institutions of higher education]. *Youth & market*. No. 3/211, pp. 133–139. [in Ukrainian].

## ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ДО ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КАЗКИ

6. Educational space. Available at: <http://education-ua.org/osvitniy-prostir.php>. [in Ukrainian].
7. Yarmachenko, M.D. (2001). Pedahohichnyi slovnyk [Pedagogical dictionary]. Kyiv. [in Ukrainian].
8. Fitsula, M.M. (2006). Pedahohika vyshchoi shkoly: navchalnyi posibnyk [Higher school pedagogy: study guide]. Kyiv. [in Ukrainian].
9. Tsymbalaru, A.D. (2023). Komponentno-strukturnyi analiz poniattia "osvitnii prostir" [Component-structural analysis of the concept of "educational space"]. Available at: [http://www.rusnauka.com/20\\_PRNiT\\_2007/Pedagogica/23997.doc.htm](http://www.rusnauka.com/20_PRNiT_2007/Pedagogica/23997.doc.htm). [in Ukrainian].
10. Tsymbalaru, A.D. Osvitnii prostir: сутність, структура і механізми створення [Educational space: essence, structure and mechanisms of creation]. Available at: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP\\_meta&C21COM=S&2\\_S21P03=FLA=&2\\_S21STR=ukrpj\\_2016\\_1\\_7](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FLA=&2_S21STR=ukrpj_2016_1_7) (Accessed 17 June 2023). [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.08.2023

УДК 371.016:[784.9+78.036.9]

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.286185>

**Тетяна Шупик**, аспірантка кафедри педагогіки  
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка  
**Ольга Лобова**, доктор педагогічних наук, професор,  
професор кафедри дошкільної і початкової освіти  
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

### ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ДО ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КАЗКИ

У статті охарактеризовано загальну характеристику, цільовий і методологічний блоки організаційно-методичної моделі підготовки майбутнього вихователя бакалаврського рівня до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки. Творчий розвиток майбутнього вихователя – це складна система, з якої складається її розвиток, удосконалення. Творчий розвиток вихователя ґрунтується на засадах когнітивного, науково-творчого, мотиваційного підходів. Враховуються принципи творчого розвитку загальнодидактичні та спеціальні для забезпечення підготовки майбутнього вихователя у навчально-ігровому процесі закладу освіти. На основі цих особливостей розроблена організаційно-методична модель підготовки майбутнього вихователя бакалаврського рівня до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки, яка містить цільовий, методологічний, змістово-методичний і результативний блоки. Запровадження цієї моделі передбачає застосування технологій творчого розвитку, які спрямовані на виявлення вмінь, знань та навичок майбутнього вихователя. Застосування цієї моделі на всіх етапах навчання студентів сприяє поступовому зростанню творчого розвитку та самостійної роботи в майбутньому дошкільному закладі.

**Ключові слова:** організаційно-методична модель; підготовка майбутнього вихователя; творчий розвиток; старші дошкільники; казка.

**Літ. 6.**

**Tetiana Shupyk**, Postgraduate Student of the Pedagogics Department,  
Sumy Anton Makarenko State Pedagogical University  
**Olga Lobova**, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,  
Professor of the Preschool and Elementary Education Department,  
Sumy Anton Makarenko State Pedagogical University

### ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL MODEL OF THE TRAINING OF THE FUTURE EDUCATOR FOR THE CREATIVE DEVELOPMENT OF CHILDREN OF OLDER PRESCHOOL AGE THROUGH FAIRY TALE

The article describes the organisational and methodological model of training future educators for the creative development of senior preschool children using fairy tales.

Using the methods of analysis of scientific works and pedagogical experience, generalisation and theoretical modelling, the main structural components of the model are briefly presented – target, methodological, content and methodological and resultant.

The goal and tasks of preparing students for the creative development of children are outlined within the target block, based on the provisions of modern state regulations and programmes. The methodological block substantiates the scientific approaches and principles of organising this process in higher pedagogical education institutions.

The content and methodological block includes stages, forms and methods of preparing a future educator for the creative development of children through fairy tales. Its core is the pedagogical conditions for organising this process: 1) actualisation

*of positive attitudes and motivational orientation of students towards creative development of senior preschool children by means of fairy tales; 2) enrichment of content and organisational and methodological support for the preparation of future bachelor's level educators for creative development of senior preschool children by means of fairy tales; 3) intensification of practical and creative activity, dialogue communication, interactive interaction in the subsystems "teacher-student-preschooler" in the process of preparing a future educator for the creative development of children through fairy tales.*

*The result block defines the result, which is the formation of future educators' readiness for the creative development of senior preschoolers through fairy tales.*

*Prospects for further research are seen in the disclosure of pedagogical conditions and methods of training future bachelor's level educators for the creative development of senior preschool children through fairy tales.*

**Keywords:** *organisational and methodological model; training of future educator; creative development; senior preschool children; fairy tale.*

**П**остановка проблеми. Однією з провідних проблем вищої педагогічної освіти в Україні є професійна підготовка майбутніх вихователів до розв'язання соціально значущих завдань освітньої галузі, зокрема формування їх готовності до розвитку творчого потенціалу дітей у закладі дошкільної освіти. На цьому наголошено в Законі України "Про вищу освіту" (2014), де творчість розглядається як принцип упровадження інноваційної педагогічної діяльності, критерій якості підготовки фахівця. Важливість творчого розвитку дітей як одного з провідних завдань загальної освіти підкреслено також у чинних державних документах нашої країни (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст., Закон України "Про дошкільну освіту", Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нової редакції (2021), концепція "Нова українська школа" тощо).

У контексті творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку особливої значущості набуває використання казки як ефективного засобу, що сприяє розвитку уяви, фантазії, логічного та евристичного мислення тощо. Розв'язання проблеми творчого розвитку дітей засобами казки вимагає пошуку нових шляхів і ресурсів, педагогічних умов, форм і методів підготовки майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти як високопрофесійної, компетентної, креативної особистості.

Зазначені положення зумовили проблематику нашого дослідження, що спрямоване на розроблення організаційно-методичної моделі підготовки майбутнього вихователя бакалаврського рівня до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки.

**Аналіз досліджень.** У психолого-педагогічній літературі процес підготовки вихователя до творчого розвитку дітей трактують вельми різноманітно: як розвиток педагогічної креативності (В. Лісовська), творчих здібностей до прогнозування, імпровізації, інноваційності (І. Каневська, С. Левчук), ціннісних орієнтацій на творчість (Н. Нестерова, В. Свердлова), педагогічного мислення і соціальної активності (В. Сагарда), як формування творчого потенціалу особистості педагога (Н. Кичук), підготовку до науково-дослідної роботи (І. Гуткіна, І. Івановська), ви-

ділення творчих можливостей кожного компоненту професійної діяльності (М. Ломонова) тощо.

У наукових працях досліджено питання творчості педагога як фахівця, що створює умови для розвитку творчих здібностей своїх вихованців (С. Сисоєва [4] та ін.); студійовано зв'язки між професіоналізмом педагогів і підвищенням професійної майстерності (І. Зязюн [1] та ін.); розкрито психологічні аспекти становлення творчої особистості (В. Рибалка, В. Моляко [2; 3]; висвітлено різні аспекти фахового становлення майбутніх вихователів (Г. Беленька, А. Богущ, Н. Гавриш, Н. Лисенко та ін.); шляхи та засоби оптимізації, підвищення ефективності й якості підготовки майбутніх педагогів (Г. Абросимова, І. Волков, Т. Гуцан, Л. Кадченко, В. Мороз, Р. Пріма, С. Смирнов, Л. Хомич та ін.), формування їхньої готовності до творчої діяльності (Т. Танько, Г. Тимофеева та ін.) та розвитку творчого потенціалу в процесі фахової підготовки (Л. Яренчук). Проблему використання літературних творів, зокрема казки, у розвитку дітей дошкільного віку висвітлили у своїх працях Н. Погосова, Д. Соколов та ін.

Водночас питання цілеспрямованої, систематизованої підготовки майбутнього вихователя до творчого розвитку старших дошкільників засобами казки не знайшли достатнього розкриття у наукових дослідженнях, що й визначило спрямованість нашої наукової розвідки.

**Мета статті** – схарактеризувати організаційно-методичну модель підготовки майбутнього вихователя бакалаврського рівня до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки.

**Методи дослідження:** аналіз наукових праць і педагогічного досвіду, узагальнення, теоретичне моделювання.

**Виклад основного матеріалу.** Підготовка майбутнього вихователя до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки розглядається нами як спеціально організований, міждисциплінарний процес формування системи настанов, знань, умінь і навичок, що необхідні майбутньому фахівцеві для ефективного становлення креативності дітей шляхом їх залучення до казкотворення та інших методів опрацювання жанру казки.

Казкотворення є інтерактивним методом для творчого розвитку дітей дошкільного віку та дітей з

особливими освітніми потребами в інклюзивних групах. Виконання творчих ігрових завдань, побудованих на основі казки, допомагає дітям з ООП засвоювати навички комунікативного розвитку.

Доцільно зазначити, що підготовка майбутнього вихователя до творчого розвитку дітей засобами казки є досить складним і тривалим процесом, який потребує певного структурування й унаочнення. З цією метою ми використали метод теоретичного моделювання та розробили організаційно-методичну модель означеного процесу. Зазначимо, що в контексті нашого дослідження *організаційно-методична модель* трактується як систематизований опис взаємопов'язаних організаційних і методичних елементів, що уможливають розв'язання проблеми підготовки майбутнього вихователя до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки для професійної реалізації у майбутньому робочому просторі.

Розроблена нами організаційно-методична модель містить цільовий, методологічний, змістово-методичний і результативний блоки, які визначають мету і завдання, наукові підходи і принципи, етапи, форми і методи підготовки майбутнього вихователя бакалаврського рівня до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки, а також передбачають перевірку результативності означеного процесу.

*Цільовий блок* окреслює мету та завдання підготовки майбутнього вихователя до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки, підґрунтям яких стали положення сучасних державних нормативних документів і програм, які спрямовують педагогічний процес у площину творчого розвитку особистості.

Зокрема, в Законі України "Про вищу освіту" творчість розглядається як принцип упровадження інноваційної педагогічної діяльності, а однією з провідних проблем вищої педагогічної освіти в Україні визначено формування готовності майбутніх вихователів до розвитку творчого потенціалу дітей у закладі дошкільної освіти. Безпосереднім нормативним орієнтиром організаційно-методичної моделі стала освітньо-професійна програма "Дошкільна освіта" першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, розроблена в 2020 р. на кафедрі дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

Згідно з положеннями зазначених нормативних документів, метою запропонованої організаційно-методичної моделі визначено формування готовності майбутнього вихователя бакалаврського рівня до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки. Відповідно, завдання передбачають комплексне формування визначених нами

структурних компонентів готовності майбутнього вихователя до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки, зокрема формування:

1) мотиваційно-ціннісного компонента, що передбачає усвідомлення студентами значення творчого розвитку дитини як суспільно та особистісно вартісного феномену; розвиток вмотивованості й позитивно-активного ставлення майбутніх вихователів до творчого розвитку дітей засобами казки;

2) когнітивного компонента, що характеризується опануванням студентами систематизованих знань з педагогіки, психології, дошкільної дидактики, дитячої літератури щодо творчого розвитку дітей засобами казки; набуттям методичної компетентності щодо форм, методів, умов творчого розвитку дітей засобами казки;

3) діяльнісно-творчого компонента, що передбачає практичне оволодіння майбутніми вихователями провідними формами, методами, умовами творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки; спроможність до творчої реалізації опанованих методичних основ творчого розвитку дітей в практичній діяльності (під час лабораторних і практичних занять, а також педагогічної практики).

Зазначимо, що розроблена модель передбачає переважно послідовне розв'язання зазначених завдань, проте вдосконалення компонентів готовності майбутнього вихователя до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки відбувається протягом усього періоду навчання. Наприклад, при формуванні мотиваційно-ціннісного компонента, основи розуміння студентами важливості творчого розвитку, їх вмотивованості й позитивно-активного ставлення до творчого розвитку дітей засобами казки розпочинається з першого року навчання, поглиблюючись під час наступних років освітнього процесу.

*Методологічний блок* організаційно-методичної моделі окреслює наукові підходи та принципи підготовки майбутнього вихователя до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки, що забезпечують спрямування зазначеного процесу в закладах вищої педагогічної освіти й захоочення студентів до вдосконалення креативності.

На наш погляд, найвідповіднішими поставленій меті є системно-структурний, особистісно-розвивальний, діяльнісний, компетентнісний і культурологічний наукові підходи, що сприятимуть комплексному формуванню мотиваційно-ціннісного, когнітивного й діяльнісно-творчого компонентів підготовки майбутніх вихователів до творчого розвитку дітей засобами казки та подальшого розвитку студентів у творчій діяльності.

Відповідно до вищезазначеного, ми виокремили дві категорії принципів підготовки майбутнього вихователя до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки:



## ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ДО ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КАЗКИ

1) *загальнодидактичні* – принципи систематичності і послідовності, розвивального навчання, культуровідповідності та зв'язку теорії з практикою;

2) *спеціальні* – принципи комплексного формування усіх компонентів готовності, інтегративного характеру змісту підготовки, домінування творчої діяльності студентів у процесі їх підготовки до творчого розвитку дітей тощо.

*Змістово-методичний блок* організаційно-методичної моделі містить у своєму складі педагогічні умови, етапи, форми та методи підготовки майбутнього вихователя до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки.

У нашому розумінні педагогічні умови, що сприяють підготовці майбутнього вихователя до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки, – це сукупність факторів, за яких педагогічний процес формування готовності студента до творчого розвитку дітей засобами казки відбувається найбільш цілісно й ефективно, забезпечуючи комплексне формування відповідної мотивації, знань та умінь майбутніх вихователів.

Розробляючи педагогічні умови підготовки студентів, ми зважали на важливість урахування зовнішніх і внутрішніх факторів організації освітнього процесу. До зовнішніх факторів віднесли створення сприятливої атмосфери, спрямованість освітнього процесу на відповідну творчу діяльність, застосування різнобічних і багатогранних творчих завдань тощо. До внутрішніх – особисті чинники, такі як рівень креативності студентів, їх наукового і життєвого досвіду, творчого мислення тощо.

Відповідно до зазначених положень, було виділено такі педагогічні умови підготовки майбутнього вихователя до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки:

1) актуалізація позитивної настанови й мотиваційної спрямованості студентів щодо творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки;

2) збагачення змістового й організаційно-методичного забезпечення підготовки майбутнього вихователя бакалаврського рівня до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки;

3) активізація практично-творчої діяльності, діалогічного спілкування, інтерактивної взаємодії у підсистемах “викладач – студент – дошкільник” у процесі підготовки майбутнього вихователя до творчого розвитку дітей засобами казки.

Для реалізації розкритих вище педагогічних умов ми виокремили основні *етапи підготовки* майбутнього вихователя до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки в закладі вищої освіти:

1) мотиваційно-теоретичний – I курс (формування позитивної мотивації щодо творчого розвитку дітей засобами казки; опанування відповідних знань

з дошкільної педагогіки, психології, дитячої літератури щодо);

2) навчально-практичний – II–III курси (опанування форм, методів, прийомів, педагогічних умов творчого розвитку дітей засобами казки під час вивчення психолого-педагогічних та методичних дисциплін);

3) діяльнісно-творчий – IV курс (практична реалізація здобутих знань, умінь і навичок на практичних, лабораторних заняттях методичного спрямування та під час педагогічної практики).

Як бачимо, етапи підготовки майбутнього вихователя до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки розподілені за навчальними роками, починаючи від першого й до моменту випуску із закладу вищої освіти. На першому етапі виявляємо та підвищуємо рівень мотивації студентів до творчого розвитку дітей, а також до власного творчого самовдосконалення у професійній сфері, розуміння їх важливості для професійної діяльності. Майбутні вихователі усвідомлюють потребу в постійному розвитку та вдосконаленню своїх творчих і професійних якостей. Погоджуємося з думкою Л. Романишиної, що акмеологічний підхід в освітньому процесі закладів вищої освіти дає змогу майбутнім вихователям ЗДО досягнути як особистісного, так і професійного зростання, примножує можливість ефективної професійної самореалізації. Отже, основними “китами” на першому етапі є мотивація, потреба і ціль. На навчально-практичному етапі студенти засвоюють теоретичні та методичні основи (педагогічні умови, етапи, форми і методи) творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки; у них відбувається усвідомлення, аналіз та систематизація знань, умінь і навичок, отриманих під час навчального процесу й індивідуальної роботи. На третьому етапі студенти мають можливість вільно проявляти творчу особистість, розв'язувати творчо-педагогічні завдання з творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки під час практичних занять і педагогічної практики. На цьому етапі важливим є ступінь виявлення таких професійно-творчих якостей, як самостійність, ініціативність, імпровізація, фантазування, а також пошук шляхів оригінальних розв'язків поставлених завдань.

Усі зазначені етапи передбачають застосування різноманітних форм підготовки майбутнього вихователя до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки, до яких належать:

– *аудиторні* (лекції, практичні та лабораторні заняття);

– *позааудиторні* (самостійна робота, практика в ЗДО), під час яких студенти самостійно засвоюють і практично опрацьовують навчальний матеріал.

У межах вищевказаних форм ми пропонуємо поєднуватися різноманітними методами: загально-

дидактичними (евристичні, проблемні, дискусійні, ігрові, “мозковий штурм”, моделювання навчальної діяльності, мікрвикладання тощо) та спеціальними методи підготовки студентів до творчого розвитку дітей дошкільного віку засобами казки (моделювання евристичних бесід з дошкільниками за змістом казок; придумування завдань на розвиток уяви, творчих літературних, музичних, художніх здібностей дітей; створення студентами власних казок тощо).

Останній, *результативний блок* моделі окреслює результат, яким є сформованість готовності майбутніх вихователів бакалаврського рівня до творчого розвитку старших дошкільників засобами казки. Ми визначили високий, середній і низький рівні сформованості зазначеної якості, а також критерії, що корелюють з її структурними компонентами:

- 1) мотиваційно-ціннісний (усвідомлення важливості творчого розвитку старших дошкільників засобами казки, наявність відповідних мотивів);
- 2) когнітивний (наявність знань щодо творчого розвитку старших дошкільників засобами казки);
- 3) діяльно-творчий (наявність умінь і навичок творчого розвитку старших дошкільників засобами казки).

**Висновки.** Отже, в статті теоретично обґрунтовано модель підготовки майбутніх вихователів до творчого розвитку старших дошкільників засобами казки, що реалізується протягом всього навчання у системі бакалаврату.

Завдяки методам аналізу наукових праць і педагогічного досвіду, узагальнення та теоретичного моделювання стисло представлено основні структурні компоненти моделі – цільовий, методологічний, змістово-методичний і результативний блоки.

Цільовий блок окреслює мету й завдання підготовки майбутнього вихователя до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки, підґрунтям яких стали положення сучасних державних нормативних документів і програм. Методологічний – обґрунтовує наукові підходи та принципи організації означеного процесу, що забезпечують його спрямування в закладах вищої педагогічної освіти й заохочення студентів до вдосконалення власної креативності. *Змістово-методичний блок* об’єднує у своєму складі педагогічні умови, етапи, форми та методи підготовки майбутнього вихователя до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки. *Результативний блок* моделі окреслює результат, яким є сформованість готовності майбутніх вихователів бакалаврського рівня до творчого розвитку старших дошкільників засобами казки.

Застосування моделі на всіх етапах навчання сприяє поступовому зростанню творчого потенціалу студентів як майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти.

**Перспективи подальших досліджень** вбачаємо у розкритті педагогічних умов і методів підготовки майбутнього вихователя бакалаврського рівня до творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами казки.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Білавич Г., Пантюк Т., Крайник У., Петруняк М. Інтерактивні засоби навчання як чинник комунікативного розвитку дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами. *Молодь і ринок*. 2023. № 5 (215). С. 7–11.
2. Зязюн І.А. Естетичні засади розвитку творчої особистості. Мистецтво у розвитку особистості: монографія / за ред. Н.Г. Нічкало. Чернівці: Зелена Буковина, 2006. С. 14–36.
3. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості. *Обдарована дитина*. 2004. № 6. С. 2–9.
4. Рыбалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості: навч. посіб. Київ: ІЗМН, 1996. 236 с.
5. Романишина Л., Зданевич Л., Миськова Н. Готовність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до професійної самореалізації: акмеологічний підхід. *Молодь і ринок*. 2023. № 5 (213). С. 39–43
6. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: підручник. Київ: Міленіум, 2006. 344 с.

#### REFERENCES

1. Bilavych, G., Pantyuk, T., Krainyk, U. & Petrynyak, M. (2023). Interaktyvni zasoby navchannia yak chynnyk komunikatyvnoho rozvytku ditei doshkilnoho viku z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [Interactive learning tools as a factor in the communicative development of preschool children with special educational needs]. *Youth & market*. No. 5 (215). pp. 7–11. [in Ukrainian].
2. Ziaziun, I.A. (2006). Estetychni zasady rozvytku tvorchoi osobystosti [Aesthetic principles of creative personality development]. *Art in personality development: monograph*. (Ed.) N.G. Nichkalo. Chernivtsi, pp. 14–36. [in Ukrainian].
3. Moliako, V.O. (2004). Psykholohichna teoriia [Psychological theory of creativity]. *A gifted child*. No. 6. pp. 2–9. [in Ukrainian].
4. Rybalka, V.V. (1996). Psykholohiia rozvytku tvorchoi osobystosti: navch. posib. [Psychology of creative personality development: teaching. manual]. Kyiv, 236 p. [in Ukrainian].
5. Romanyshina, L., Zdanevich, L., Myskova, N. (2023). Hotovnist maibutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity do profesiinoi samorealizatsii: akmeolohichniy pidkhid [Readiness of future teachers of preschool education institutions for professional self-realization: acmeological approach]. *Youth & market*, No. 5 (213), pp. 39–43. [in Ukrainian].
6. Sysoeva, S.O. (2006). Osnovy pedahohichnoi tvorchosti: pidruchnyk [Basics of pedagogical creativity: a textbook]. Kyiv, 344 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 22.08.2023



**МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО  
ВИХОВАННЯ КУРСАНТІВ ЗВО СИСТЕМИ МВС І ФОРМУВАННЯ У НИХ ПАТРІОТИЗМУ  
ЯК КОМПЛЕКСНОЇ ОСОБИСТІСНОЇ І БАЗОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ЯКОСТІ**

---

УДК 355.095.5/.233.2:172.15:001.8

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.289413>

*Інна Ящук, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки  
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії*

*Наталія Казакова, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки  
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії*

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО  
ВИХОВАННЯ КУРСАНТІВ ЗВО СИСТЕМИ МВС І ФОРМУВАННЯ У НИХ ПАТРІОТИЗМУ  
ЯК КОМПЛЕКСНОЇ ОСОБИСТІСНОЇ І БАЗОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ЯКОСТІ**

*Стаття присвячена проблемі організації національно-патріотичного виховання курсантів (студентів) закладів вищої освіти системи Міністерства внутрішніх справ України та формування у них патріотизму як комплексної особистісної і базової професійної якості.*

*За результатами теоретичного аналізу сучасних нормативно-правових документів і психолого-педагогічної літератури визначено змістові складові національно-патріотичного виховання як одного з провідних напрямів освітньої і виховної роботи закладів освіти: емоційну (ставлення) і діяльну (готовність до конкретних дій і актів), а також сформульовано сутність патріотизму.*

*Розкрито сутність поняття “методологічний підхід”; конкретизовано зміст і значення системного, аксіологічного, практико-зорієнтованого, діалогічного, етнопедагогічного, рефлексивно-діяльностного підходів в організації національно-патріотичного виховання курсантів (студентів), а також принципів виховання, які корелюються з вищенаведеними методологічними підходами, забезпечуючи формування патріотизму як комплексної особистісної і базової професійної якості.*

***Ключові слова:** національно-патріотичне виховання; патріотизм; курсанти (студенти) ЗВО МВС України; методологічний підхід; принципи формування патріотизму.*

*Лит. 12.*

*Inna Yashchuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,  
Professor of the Pedagogy Department,  
Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy  
Nataliia Kazakova, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,  
Associate Professor of the Pedagogy Department,  
Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy*

**METHODOLOGICAL APPROACHES TO ORGANIZING  
NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF CADETS IN THE SYSTEM OF THE MINISTRY  
OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE AND FORMATION OF PATRIOTISM  
AS A COMPREHENSIVE PERSONAL AND BASIC PROFESSIONAL QUALITY**

*This article is dedicated to the issue of organizing national-patriotic education of cadets (students) in higher education institutions within the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and the development of patriotism in them as a comprehensive personal and fundamental professional quality. Through the theoretical analysis of modern normative and legal documents and psychological-pedagogical literature, the substantive components of national-patriotic education have been determined as one of the leading directions in the educational work of educational institutions: emotional (attitude) and practical (readiness for specific actions).*

*The essence of patriotism, which manifests itself in feelings of love for the homeland, loyalty to the oath and professional duty, a values-based attitude towards the state, readiness to defend its interests, territorial integrity, and sovereignty; political and legal literacy; respect for the laws of the state; understanding the value of civil society institutions; respect for human rights and a desire to protect them; understanding the importance and readiness to fulfill the constitutional duty to defend the homeland; interest in the political life of the country; thoughtful and critical attitude toward events, phenomena, personalities, pivotal periods, and crises in the life of the state, as well as the ability to interpret social, economic, and political processes in the country; readiness to actively participate in solving social and professional problems; civic consolidation with all social subjects interested in the further development of the state; negative attitude towards lawbreakers and their negative impact on the life of society have been described.*

*The essence of the concept of a “methodological approach” is disclosed, and the content and significance of various methodological approaches, such as systemic, axiological, practice-oriented, dialogical, ethno pedagogical, reflexive-activity-based approaches, in the organization of national-patriotic education of cadets (students) are specified. Principles of forming patriotism are presented, which are correlated with the aforementioned methodological approaches (integration, humanistic orientation of professional education, national orientation, unity of discrete and continuous in national-patriotic education, active activity, individual-differentiated personal orientation, state-patriotic orientation, historical and social memory, consideration of regional conditions, social-pedagogical partnership, reflection), ensuring the formation of patriotism as a comprehensive personal and fundamental professional quality.*

## МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ КУРСАНТІВ ЗВО СИСТЕМИ МВС І ФОРМУВАННЯ У НИХ ПАТРІОТИЗМУ ЯК КОМПЛЕКСНОЇ ОСОБИСТІСНОЇ І БАЗОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ЯКОСТІ

*Keywords: national-patriotic education; patriotism; cadets (students) of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine educational institutions; methodological approach; principles of forming patriotism.*

**П**остановка проблеми. Повномасштабне вторгнення росії в Україну сколихнуло усе громадянське суспільство країни, підвищило розуміння необхідності захистити себе, свій рід, рідний край, Батьківщину, державний суверенітет і територіальну цілісність держави. У цей кризовий момент історичного розвитку Української держави прискорився процес осмислення національної ідеї – стратегічного шляху українського народу та ідеології української державності. Однак жодна національна ідея не може реалізуватися, якщо не пронизана ідеєю патріотизму, жодне суспільство не може досягти подальшого розвитку, якщо у його громадян не сформована ця важлива особистісна і соціальна якість.

Тому правомірним є розгляд патріотизму як базової спрямованості соціальної поведінки кожного, а національно-патріотичного виховання – як одного з провідних напрямів освітньої і виховної роботи закладів освіти.

**Аналіз останніх досліджень з проблеми.** У Законі України “Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності” національно-патріотичне виховання молоді розглядається як “наскрізний виховний процес, спрямований на утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов’язку із захисту національних інтересів, державної незалежності і територіальної цілісності України” [4].

Його мета і завдання чітко окреслені в нормативно-правових документах останніх років: “виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору” [3]; “формування патріотизму та утвердження української громадянської ідентичності на основі єдиних суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність) і загальнолюдських цінностей, принципів любові і гордості за власну державу, її історію, мову, здобутки та досягнення у сфері культури, економіки, науки, спорту, дієве сприяння органам державної влади та органам місцевого самоврядування в захисті й охороні національної державності Українського народу, готовність до захисту державної незалеж-

ності і територіальної цілісності України, усвідомлення громадянського обов’язку із розвитку успішної країни та забезпечення власного благополуччя в ній” [6]; “формування активної громадянської позиції на основі поваги до прав людини, духовних цінностей українського народу, національної самобутності, оборонної свідомості та громадянської стійкості, патріотизму” [4].

Розглядаючи категорію здобувачів вищої освіти як соціально активну групу населення, сучасними вітчизняними вченими досліджується ціннісно-смілова сфера та патріотичні установки студентської молоді (В. Костюк, І. Карпунь, І. Мурсамітова, Т. Гарбузюк); вивчаються особливості національно-патріотичного виховання у контексті вивчення навчальних дисциплін і позааудиторної діяльності майбутнього фахівця (О. Абрамчук, М. Башмет, В. Кульчицький, І. Хрупович); висвітлюються психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти і національно-патріотичного виховання персоналу системи МВС України (Г. Звірянський, Н. Казаріна, А. Ключко, О. Міршук, О. Федоренко, І. Яшук); здійснюється аналіз емпіричних досліджень особливостей функціонування патріотизму у свідомості та поведінці учнівської і студентської молоді (І. Бех, Р. Петронговський); розробляється педагогічний інструментарій національно-патріотичного виховання студентської молоді (І. Яшук, Н. Казаріна) тощо.

Зважаючи на наявні наукові доробки з проблеми організації національно-патріотичного виховання у сучасній психолого-педагогічній літературі, враховуючи особливості організації виховного процесу в закладах вищої освіти в умовах війни, вважаємо за необхідне обґрунтувати методологічні підходи до організації національно-патріотичного виховання курсантів (студентів) ЗВО системи МВС України і формування у них почуття патріотизму як комплексної особистісної і базової професійної якості, що й визначає мету нашої статті.

**Виклад основного матеріалу.** Теоретичний аналіз окреслених в нормативно-правих документах останніх років мети і завдань національно-патріотичного виховання, результатів психолого-педагогічних досліджень вітчизняних вчених дав нам змогу визначити дві його змістові складові: емоційну (ставлення) і діяльну (готовність до конкретних дій і актів), а також розглянути патріотизм як комплексну особистісну і базову професійну якість.

Як комплексна особистісна якість, патріотизм передбачає сформованість національно-патріотичних знань і на цій основі патріотичних переконань, патріотично зорієнтованого світогляду, національно-патріотичної свідомості і самосвідомості; ціннісних орієнтацій та соціально-позитивного ставлення до

## МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ КУРСАНТІВ ЗВО СИСТЕМИ МВС І ФОРМУВАННЯ У НИХ ПАТРІОТИЗМУ ЯК КОМПЛЕКСНОЇ ОСОБИСТІСНОЇ І БАЗОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ЯКОСТІ

Батьківщини, держави, українського народу, його історії, звичаїв і традицій, навколишнього соціального й природного середовища; повагу до історичного минулого країни, героїчних сторінок її історії, учасників воєнних подій різних часів і людей праці; шанобливе ставлення до державних символів (герба, прапора, гімну), національної символіки; повагу до національних традицій та звичаїв, почуття гордості за здобутки свого народу, своєї країни; любов до рідного краю, малої батьківщини, закладу освіти; готовність до праці задля розвитку країни і здатність її захистити від будь-яких чужоземних зазіхань [8; 12].

Оскільки у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що перебувають у сфері управління МВС України, національно-патріотичне виховання спрямоване на “формування та розвиток в учасників освітнього процесу особистої відповідальності за виконання вимог Конституції та законів України, вірності Присязі, особистої відповідальності за свідоме виконання правил етичної поведінки поліцейських, високої духовної культури і моральних якостей, почуття патріотизму, державного світогляду” [1]; соціально зрілої, громадянсько-активної і професійно компетентної особистості зі сформованими моральними ідеалами і суспільно-державними (національними) цінностями (самобутність, воля, соборність, гідність), “спроможної на високому професійному рівні захищати територіальну цілісність країни, її кордони, права, свободи та інтереси громадян, протидіяти злочинності, забезпечувати публічну безпеку і порядок у державі” [7], то як базова професійна якість курсантів закладів вищої освіти МВС України патріотизм проявляється у почутті любові до Батьківщини, вірності присязі і професійному обов’язку, ціннісному ставленні до держави, готовності стати на захист її інтересів, територіальної цілісності і суверенітету; політичний і правовий грамотності; повазі до законів держави; розумінні цінності інститутів громадянського суспільства; дотриманні прав людини і прагненні до їхнього захисту; розумінні значущості та готовності до виконання конституційного обов’язку щодо захисту Батьківщини; інтересі до політичного життя країни; осмисленому і критичному ставленні до подій, явищ, персоналій, переломних періодів і кризових моментів держави та вмінні інтерпретувати соціальні, економічні й політичні процеси у країні; готовності до активної участі у розв’язанні соціальних і професійних проблем; до громадянської консолідації з усіма соціальними суб’єктами, зацікавленими у подальшому розвитку держави; негативному ставленні до порушників закону і прояву ними негативних явищ у житті суспільства [8; 11].

Якісна реалізація процесу національно-патріотичного виховання і формування почуття патріотизму як комплексної особистісної і базової професійної якості, на нашу думку, можлива за умови чіткого

окреслення методологічних підходів і педагогічних принципів його організації.

У науковій літературі поняття “методологічний підхід” тлумачиться як “стратегічний напрям, який визначає всі компоненти системи освіти: її цілі, завдання, зміст, шляхи і способи їх досягнення” [2]. Він конкретизує методичні засади здійснення теоретичної або практичної діяльності, визначає концепти виконання певного виду діяльності, трансформуючи їх у сукупність принципів, що визначають загальну мету і стратегію цієї діяльності; окреслює способи, прийоми, процедури, що забезпечують перетворення обраної стратегії на тактику здійснення цієї діяльності та її практичну реалізацію; забезпечує методологічні основи пізнання і перетворення досліджуваних об’єктів реальної дійсності (явищ, процесів, систем тощо). Кожен окремо взятий підхід становить якісно новий спосіб вивчення досліджуваного явища, але жоден із них не є універсальним, оскільки не забезпечує усіх методологічних характеристик дослідження конкретного процесу, явища, об’єкта чи системи. А тому потрібна їхня сукупність.

Оскільки вибір тих чи тих методологічних підходів визначається самим дослідником відповідно до специфіки досліджуваного феномена, то провідними в організації національно-патріотичного виховання курсантів (студентів) ЗВО МВС України і формування у них патріотизму як комплексної особистісної і базової професійної якості ми визначили системний, аксіологічний, практико-орієнтований, діалогічний, рефлексивно-діяльнісний підходи.

**Системний підхід** дає змогу розглядати національно-патріотичне виховання у системі всієї роботи закладу освіти: організаційної, навчальної, позааудиторної, управлінської.

Організаційна робота з національно-патріотичного виховання передбачає визначення місця та візії закладу освіти, розробку концепцій і програм патріотичного виховання здобувачів вищої освіти з урахуванням специфіки майбутньої професії, планів виховної роботи академічних груп тощо.

“Навчальний і виховний потенціал кожної дисципліни передбачає формування світогляду, загальної культури і ціннісних орієнтацій, визначає ставлення до різних сторін суспільного життя, соціальних орієнтацій, особистісно-професійного самоствердження, сприяє розвитку творчого потенціалу та інтересу до практичної участі у соціальних перетвореннях, забезпечує усвідомлення, що кожен особисто здійснює свій конкретний внесок у збереження національної безпеки України, а вона забезпечує безпеку життєдіяльності кожного. При цьому здійснюється подолання протиріч між інтересами особи та держави, відбувається поєднання державних, групових та індивідуальних інтересів. У такий спосіб формується імунітет до ворожих ідеологій, розвиваються навички оцінки подій суспільно-політичного

## МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ КУРСАНТІВ ЗВО СИСТЕМИ МВС І ФОРМУВАННЯ У НИХ ПАТРІОТИЗМУ ЯК КОМПЛЕКСНОЇ ОСОБИСТІСНОЇ І БАЗОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ЯКОСТІ

характеру на основі вибору цілей добра і справедливості в поведінці майбутнього фахівця, підвищується активність у виконанні ним свого громадського обов'язку" [11, 138].

Поаудиторна робота розширює діапазон патріотичної діяльності курсантів (студентів) шляхом участі в науковій діяльності закладу вищої освіти (написання курсових, кваліфікаційних робіт, участь у студентських конкурсах й олімпіадах), проблемних студентських групах і гуртках, органах студентського (курсантського) самоврядування, соціально корисній і волонтерській діяльності тощо.

Саме системний підхід забезпечує творче перетворення нових знань на стійкі патріотичні переконання і на цій основі формування патріотизму, активної громадянської позиції, національної свідомості і самосвідомості, потреби у вдосконаленні себе як громадянина-патріота.

Системний підхід конкретизується такими загальнопедагогічними принципами:

– *інтеграції* – маєтсья на увазі така організація цілісного педагогічного процесу національно-патріотичного виховання, у якому органічно поєднуються розвиток, навчання та виховання курсантів (структурний аспект); забезпечення єдності методології, теорії та практики національно-патріотичного виховання і його інтеграції з іншими напрямками виховної роботи (змістовий аспект); підбір та застосування найбільш ефективних методів, форм і засобів національно-патріотичного виховання, які поєднуються між собою і забезпечують єдність виховних впливів; (організаційний аспект);

– *гуманістичної спрямованості професійної освіти* – передбачає створення умов для прояву особистісних якостей курсантів і їх врахування під час залучення до практичної діяльності з національно-патріотичного виховання (при цьому важливо, щоб гуманність поєднувалася з адекватною вимогливістю до їхньої поведінки та діяльності).

**Аксіологічний підхід** розглядає особистість як найвищу цінність, носія базових патріотичних цінностей (любов до Батьківщини, національна гордість і гідність, національний ідеал, суверенність, соборність, воля, Конституційний устрій держави і її територіальна цілісність), морально-етичних норм поведінки, прийнятих у суспільстві. Патріотизм є тим базовим утворенням, що підсилює духовні, культурні, соціально-економічні й політичні підвалини держави, її право функціонувати на міжнародній арені як вільна і суверенна держава.

Ціннісною основою патріотизму є:

– цінності, спрямовані на підтримання соціального порядку в суспільстві: "готовність на високому професійному рівні захищати територіальну цілісність держави, її кордони, права, свободи та інтереси громадян, протидіяти злочинності, забезпечувати публічну безпеку і порядок у державі" [7]; "команд-

на єдність; добросесність; відповідальність за спільну справу; цінності кожного; відкриті можливості для всіх; гордість за професію" [10]; переживання почуття гордості за свою країну;

– цінності, що відображають морально-духовну складову патріотизму: людина і її життя, праця, суспільство, соборність, самобутність, воля, національна гідність, віра, мова, традиції, гордість за досягнення в науці, культурі, спорті, здоров'я, природа тощо;

– цінності, що спонукають до прояву соціальної активності: праця на користь іншим, соціальна солідарність, згуртованість у суспільстві, підтримка державного устрою і політики уряду, любов до закладу освіти, населеного пункту, краю, волонтерська допомога тим, хто її потребує, дбайливе ставлення до природи, досконале оволодіння майбутньою професією.

Для аксіологічного підходу характерними є такі принципи:

– *національної спрямованості* – передбачає формування ціннісного ставлення до рідної землі, природи, українського народу, його культури, історії, традицій; повагу до культури всіх народів, які населяють Україну; здатність зберігати національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу [6];

– *єдності дискретного й безперервного в національно-патріотичному вихованні* – полягає у дозуванні емоційного навантаження при його організації, врахуванні психологічного стану курсантів і їх особистісних якостей (що є дуже важливим в умовах війни).

**Практико зорієнтований підхід** передбачає посилення практичної спрямованості підготовки курсантів (студентів) до оволодіння майбутньою професією, взірцями справжнього патріотизму, відданості своїй професії; прояв готовності до виконання конституційного, громадянського і професійного обов'язку. Формування патріотичних якостей окремо взятого курсанта (студента) відбувається у процесі співпраці з іншими, при прояві ініціативи, самостійності, громадянської активності, соціальної відповідальності. Шляхом активної участі в різних сферах життєдіяльності суспільства відбувається інтенсивний обмін соціальним досвідом і освоюється система моральних цінностей суспільства.

Цей підхід зорієнтований не тільки на зміну способів взаємодії викладачів і курсантів, а й наповнення національно-патріотичним змістом навчальних текстів, дидактичних матеріалів, методичних рекомендацій щодо їх використання, засобів дидактичної комунікації, форм контролю особистісного розвитку вихованців у процесі оволодіння знаннями і на цій основі розвиток державного мислення, формування чіткої позиції в оцінці та розумінні державної політики, виховання у душі відданості Бать-

## МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ КУРСАНТІВ ЗВО СИСТЕМИ МВС І ФОРМУВАННЯ У НИХ ПАТРІОТИЗМУ ЯК КОМПЛЕКСНОЇ ОСОБИСТІСНОЇ І БАЗОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ЯКОСТІ

ківщині та службовому обов'язку, вірності Присязі і Правилам поведінки та професійної етики осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України; на створення умов, за яких курсант проявляє й розвиває свою суб'єктність як організатор національно-патріотичного виховання, носій патріотичних ідей у суспільстві, активний та свідомий громадянин.

Ми виокремлюємо такі загальнопедагогічні та специфічні принципи практико-орієнтованого підходу:

– *активної діяльності* – передбачає залучення курсантів (студентів) до різноманітної за змістом і формами діяльності, що сприяє виробленню досвіду патріотичної поведінки у соціумі, а емоційно прийнятні ідеї закріплюються і стають усвідомленою необхідністю. Позиція справжнього патріота – добровільне включення в активну соціальну діяльність на користь іншим;

– *індивідуально-диференційованої особистісної орієнтованості* – означає розумне поєднання та врахування в патріотично спрямованій діяльності особистих і колективних інтересів, потреб і можливостей, створення умов для їх повної реалізації;

– *державно-патріотичної спрямованості* – передбачає “вірність державі, Міністерству внутрішніх справ, повазі і коректному ставленні до держави та її громадських інститутів” [9].

**Етнопедагогічний підхід** відображає єдність загальнонародського, національного та індивідуального і ґрунтується на національній культурі, звичаях і традиціях українського народу. Саме в традиціях закладено механізм духовного відродження людини культури, громадянина, патріота, що виступає особливим процесом її самоідентифікації та спрямованості. Традиції існують як особливі моделі колективного буття людей на певній території, а зміна поколінь відбувається разом із постійним перенесенням цієї моделі з минулого в сьогодення і майбутнє. Цей підхід передбачає органічне “входження” у світову культуру з урахуванням спадщини національної культури; використання народної педагогіки в організації освітнього процесу; забезпечення взаємодії закладу освіти із соціокультурним середовищем.

У процесі реалізації етнопедагогічного підходу важливою є опора на:

– *принцип історичної і соціальної пам'яті* – спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців та відтворює її у реконструйованих і осучаснених формах і методах діяльності [6];

– *принцип урахування регіональних умов* – передбачає розвиток ідей і цінностей не тільки державницького патріотизму, а й регіонального, що характеризується прив'язаністю і любов'ю до рідного краю.

**Діалогічний підхід** передбачає організацію процесу національно-патріотичного виховання і форму-

вання патріотизму на засадах пріоритету суб'єкт-суб'єктних відносин. Педагог не стільки навчає і виховує, реалізуючи мету і завдання національно-патріотичного виховання, скільки стимулює прагнення курсантів (студентів) до саморозвитку, патріотично зорієнтованої діяльності, створює умови для самоактуалізації. Згідно з цим підходом, педагог надає максимальну допомогу лише на початковій стадії виховного процесу, а потім шляхом поступової активізації майбутніх працівників правоохоронних органів забезпечує повну саморегуляцію у навчанні і вихованні.

Діалогічний підхід характеризується *принципом соціально-педагогічного партнерства* – передбачає оптимізацію спільної діяльності на основі діалогової взаємодії викладачів і курсантів; координації дій усього професорсько-викладацького складу закладу вищої освіти у формуванні патріотизму як базової професійної якості.

**Рефлексивно-діяльнісний** підхід означає, що патріотизм проявляється і формується у діяльності на користь рідного народу, своєї Батьківщини, студентського колективу, ЗВО; передбачає використання рефлексії та аналізу на всіх етапах діяльності, врахування психофізіологічних особливостей і опору на розвиток відповідних смислових і ціннісних утворень, що забезпечують становлення людини як суб'єкта власної життєдіяльності. Загальновідомо, що індивід стає особистістю, лише включаючись у систему наявних суспільних відносин, набуває нової системної якості, стаючи елементом більшої системи – суспільства. Цей підхід спонукає до самоаналізу на основі базових культурних цінностей, рефлексію щодо усвідомлення власного вибору національно-патріотичних цінностей, відповідальності за свої судження і вчинки.

Ключовим у *принципі рефлексії* є розуміння того, що інтелектуальні та методологічні здібності (розуміння, мислення, комунікація тощо) не можуть бути сформовані просто шляхом передачі знань у вигляді інформації, а потребують особливої активності здобувачів освіти, що є інтелектуальною діяльністю, здійснюваною в рефлексивному режимі.

**Висновки.** Проблема національно-патріотичного виховання молоді є однією з найактуальніших у сучасних умовах розвитку суспільства, адже пов'язана із формуванням патріотизму як комплексної особистісної і базової професійної якості. Якісне її формування великою мірою залежить від чітко окресленої державою мети і завдань національно-патріотичного виховання, професійної спрямованості закладу вищої освіти, а також опори на методологічні підходи. Кожен із виокремлених підходів представлений з позиції продуктивності використання, конкретизується загально-педагогічними і специфічними принципами виховання, що загалом забезпечує оптимальні умови для забезпечення кінцевого

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО  
ВИХОВАННЯ КУРСАНТІВ ЗВО СИСТЕМИ МВС І ФОРМУВАННЯ У НИХ ПАТРІОТИЗМУ  
ЯК КОМПЛЕКСНОЇ ОСОБИСТІСНОЇ І БАЗОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ЯКОСТІ**

результату – сформованого громадянина, патріота, здатного на професійному рівні відстояти незалежність держави і її територіальну цілісність.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Відділ виховної, соціальної роботи та дозвілля. URL: НАВС (naiau.kiev.ua). (дата звернення 20.08.2023).

2. Дубницька О.М. Методологічні підходи у професійній підготовці майбутніх фахівців. URL: O. Dubnytska.pdf (npu.edu.ua) (дата звернення 11.08.2022).

3. Закон України “Про освіту” (2017). URL: Про освіту – Освіта.UA (osvita.ua) (дата звернення 12.08.2023).

4. Закон України “Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності” (2022). URL: Про основні засади державної... | від 13.12.2022 № 2834-IX (rada.gov.ua) (дата звернення 12.08.2023).

5. Концепція Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року (2020). URL: Про схвалення Концепції Держа... | від 09.10.2020 № 1233-р (rada.gov.ua) (дата звернення 12.08.2023).

6. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022). URL: 62a0421e24258666156501.pdf – Google Диск (дата звернення 12.08.2023).

7. Концепція реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ. URL: koncepc\_reform16-1.pdf (naiau.kiev.ua) (дата звернення 13.08.2023).

8. Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 24 берез. 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. 236 с.

9. Правила поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України (2012). URL: Про затвердження Правил поведінк... | від 22.02.2012 № 155 (rada.gov.ua) (дата звернення 15.08.2023).

10. Стратегічний план розвитку Національної академії внутрішніх справ на 2018–2024 рр. (2018). URL: strategichnij-plan-rozvitku-nacionalnoyi-akademiyi-vnutrishnih-sprav-na-2018-2024-roki.pdf (naiau.kiev.ua) (дата звернення 12.08.2023).

11. Яшук І.П. Громадянське становлення курсантів ЗВО системи МВС у процесі їх професійної підготовки: до постановки проблеми. *Іноватика у вихованні*: зб. наук. пр. Вип. 15 / упоряд. О.Б. Петренко ; ред. кол.: О.Б. Петренко, Т.С. Ціпан та ін. Рівне : РДГУ, 2022. 354 с.

12. Яшук І.П., Казакова Н.В. Ціннісні основи громадянського патріотизму. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки* / за заг. ред. В.Є. Бенери. Одеса : Видавничий дім “Гельветика”, 2023. Вип. 16. 146 с. С. 65–74.

#### REFERENCES

1. Viddil vykhovnoi, sotsialnoi roboty ta dozvillia [Department of educational, social work and leisure]. Available at: NAVS (naiau.kiev.ua). (Accessed 20 Aug. 2023). [in Ukrainian].

2. Dubnytska, O.M. Metodolohichni pidkhody u profesiinii pidhotovtsi maibutnix fakhivtsiv [Methodological approaches in professional training of future specialists]. Available at: O. Dubnytska.pdf (npu.edu.ua) (Accessed 11 Aug. 2023). [in Ukrainian].

3. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” (2017). [The Law of Ukraine “On Educatio”]. Pro osvitu – Osvita.UA (osvita.ua) (Accessed 12 Aug. 2023). [in Ukrainian].

4. Zakon Ukrainy “Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainsoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti” (2022). [The Law of Ukraine “On the basic principles of state policy in the sphere of the establishment of Ukrainian national and civil identity”]. URL: Pro osnovni zasady derzhavnoi... | vid 13.12.2022 No. 2834-IX (rada.gov.ua) (Accessed 12 Aug. 2023). [in Ukrainian].

5. Kontseptsiiia Derzhavnoi tsilivoi sotsialnoi prohramy natsionalno-patriotychnoho vykhovannia na period do 2025 roku (2020). [Concept of the State targeted social program of national and patriotic education for the period until 2025]. URL: Pro skhvalennia Kontseptsii Derzha... | vid 09.10.2020 No. 1233-r (rada.gov.ua) (Accessed 12 Aug. 2023). [in Ukrainian].

6. Kontseptsiiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy (2022). [The concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine]. URL: 62a0421e24258666156501.pdf – Google Dysk (Accessed 12 Aug. 2023). [in Ukrainian].

7. Kontseptsiiia reformuvannia osvity v Ministerstvi vnutrishnikh sprav [The concept of reforming education in the Ministry of Internal Affairs]. Available at: koncepc\_reform16-1.pdf (naiau.kiev.ua) (Accessed 13 Aug. 2023). [in Ukrainian].

8. Psykholohichni ta pedahohichni problemy profesiinoi osvity ta patriotychnoho vykhovannia personalu systemy MVS Ukrainy: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. (m. Vinnytsia, 24 berez. 2023 r.) [Psychological and pedagogical problems of professional education and patriotic education of the personnel of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: materials of Ukrainian science and practice conf. (Vinnytsia, March 24, 2023)]. Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kharkiv. National University of Vinnytsia, 2023. 236 p. [in Ukrainian].

9. Pravyla povedinky ta profesiinoi etyky osib riadovoho ta nachalnytskoho skladu orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy (2012). [Rules of conduct and professional ethics of the rank and file members of the internal affairs bodies of Ukraine]. Available at: Pro zatverdzhennia Pravyl povedink... | vid 22.02.2012 № 155 (rada.gov.ua) (Accessed 15 Aug. 2023). [in Ukrainian].

10. Stratehichniy plan rozvytku Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav na 2018–2024 roky [Strategic plan for the development of the National Academy of Internal Affairs for 2018–2024]. Available at: strategichnij-plan-rozvitku-nacionalnoyi-akademiyi-vnutrishnih-sprav-na-2018-2024-roki.pdf (naiau.kiev.ua) (Accessed 12 Aug. 2023). [in Ukrainian].

11. Yashchuk, I.P. (2022). Hromadianske stanovlennia kursantiv ZVO systemy MVS u protsesi yikh profesiinoi pidhotovky: do postanovky problemy. *Innovatyka u vykhovanni* [Civic formation of cadets of higher education institutions of the Ministry of Internal Affairs in the process of their professional training: before posing the problem. Innovation in education]. Vol. 15. (Ed.). O.B. Petrenko, T.S. Tsipan et al. Rivne, 354 p. [in Ukrainian].

12. Yashchuk, I.P. & Kazakova, N.V. (2023). Tsinnisni osnovy hromadianskoho patriotyizmu [Value bases of civic patriotism]. *Scientific Bulletin of the Kremenets Regional Humanitarian and Pedagogical Academy named after Taras Shevchenko. Series: Pedagogical sciences*. (Ed.). V.Ye. Benery. Odessa, Vol. 16. 146 p.; pp. 65–74. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 23.08.2023



**Анатолій Мартинюк**, доктор педагогічних наук, професор  
кафедри музичного мистецтва і методик навчання  
Університету Григорія Сковороди в Переяславі

### СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ІНДІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті розглянуто особливості розвитку системи вищої освіти в Україні та Індії, здійснено порівняльний аналіз, розглянуті механізми її функціонування. Систематизовано й охарактеризовано основні елементи вищої освіти, яка визначається як сукупність закладів вищої освіти, які забезпечують фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку, здобуття випускниками освітньо-кваліфікаційних рівнів, удосконалення наукової і професійної підготовки, перепідготовку та підвищення кваліфікації.

**Ключові слова:** Україна; Індія; система вищої освіти; державна політика; традиції та реформи; зарубіжний досвід.

**Лім. 9.**

**Anatoliy Martyniuk**, Doctor of Science (Pedagogy), Professor of the  
Musical Art and Teaching Methods Department,  
Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav

### SYSTEM OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE AND INDIA: A COMPARATIVE ANALYSIS

The article examines the peculiarities of the development of the higher education system of Ukraine and India, carries out a comparative analysis, examines the mechanisms that are carried out under the influence of the state on the processes implemented in the system and the tools used by universities. It was concluded that by developing their competitive advantages, competitively strong higher educational institutions can influence the implemented state policy in the field of higher education.

The place of the higher education system, which is both a subject of the market economy and a social institution, has been determined. The role of the higher education system in restoring the scientific potential of society and social reproduction is substantiated.

The main elements of higher education are systematized and characterized, which is defined as a set of higher educational institutions that provide fundamental scientific, professional and practical training, the acquisition by graduates of educational and qualification levels, improvement of scientific and professional training, retraining and advanced training.

The article analyzes the impact of state policy in the field of higher education on changes in society. In the case of globalization and the development of a post-industrial society, higher education is becoming more and more popular, which reduces its value in the labour market, and the process of evaluating young professionals is becoming more and more complicated. Higher education contributes to the transformation of the main components of the social structure of society. New economic classes, strata and strata with their social conflicts and contradictions are emerging, as a result of which the marginalization of society increases, and the effect of a large-scale increase in the prestige of education and qualifications disappears. Higher education contributes to the reproduction of both the structure of society and the existing social class and professional contradictions.

It was established that in modern conditions, Ukraine continues to create its national system of higher education, which is oriented towards socio-economic modernization. The experience accumulated by foreign countries that have similar problems can be very interesting and instructive. They carried out their transformations in conditions of limited financial resources, as well as a difficult socio-economic situation. In this regard, higher education in India, which is also undergoing a modernization process, is of particular interest.

**Keywords:** Ukraine; India; higher education system; state policy; traditions and reforms; foreign experience.

**Постановка проблеми.** У сучасних умовах вища освіта відіграє також важливу соціально-економічну роль у розвитку суспільства. Однією із актуальних тенденцій на етапі розвитку суспільства є глобалізація та інтеграція систем вищої освіти між різними країнами. На сьогоднішній день можна спостерігати тенденцію до взаємодії університетів України та Індії через програми академічної мобільності.

Порівнювані системи вищої освіти мають схожість у підходах до змісту та організації навчання, проте, на відміну від українських університетів, індійські успішніші в експорті освіти.

За останні два десятиліття було зафіксовано феноменальне зростання кількості іноземних студентів, і Україна стала основним центром навчання для здобувачів освіти з Індії. Згідно з даними українського уряду, Індія відправляє в Україну найбільшу кількість студентів з-поміж зарубіжних країн.

Аналіз освітньої політики показує, що державою за допомогою вищої освіти розв'язуються насамперед економічні завдання. Заохочується масовість вищої освіти (вищий рівень освіти означає зростання рівня статків громадян, а значить, і податкові надходження до бюджету). Вища освіта перестала бути гарантією підвищення соціального статусу та

престижу особистості. Для України ця проблема особливо актуальна, оскільки професійне становлення молоді, яка має вищу освіту, супроводжується критичною оцінкою “суспільства минулого” та “моделі майбутнього, що ще не склалася”. Перелічені проблеми та суперечності зумовлюють необхідність наукового підходу до корекції державної освітньої політики та вимагають підвищеної уваги до перетворень в управлінні системою вищої освіти.

**Аналіз основних досліджень і публікацій.** Основу дослідження складають положення і наукові узагальнення з питань сутності системи вищої освіти в Україні та Індії. Питаннями розвитку системи освіти України, а також аналізу і взаємодії України та країн світу в галузі освіти присвячені роботи низки авторів, таких як: І. Курдюмова, Ю. Кушнерева, Р. Бест, М. Фуллан. Проблеми державного управління вищою освітою, зокрема сучасної реформи, розглядаються у публікаціях Ю. Беляєва, І. Вакарчука, Л. Горбунової, Л. Гриневич, В. Журавського, М. Загірняк, М. Згуровського, В. Кременя, В. Лугового, С. Ніколаєнка, Т. Фінікова та ін. Аналіз проблем й особливостей системи вищої освіти в Індії в її різних аспектах досліджуються у наукових студіях Б.Д. Дуа, Б. Фадія, П. Кумар, Н. Мукараджі, А. Бенерджі, Ч. Пал, С. Рас та багатьох інших. Основні функції університету обґрунтували класики “ідеї університету” В. Гумбольдт, Д. Ньюмен, М. Вебер, К. Ясперс, Х. Ортега-і-Гассет та ін. Але сьогодні ця проблема потребує більш детального та предметного дослідження.

**Мета статті** полягає у порівняльному аналізі систем вищої освіти в Україні та Індії, визначенні їх спільних рис та відмінностей, а також переваг і недоліків кожної для вдосконалення системи вищої освіти України.

**Виклад основного матеріалу.** Зростання чисельності студентів є ключовим фактором сучасної системи вищої освіти у світовому масштабі. У багатьох країнах зросла доступність освіти, диплом і вчений ступінь почали більшою мірою визначати працевлаштування та соціальну мобільність, вища освіта перетворилася на провідний фактор економіки. На думку дослідників, у перспективі XXI ст. у закладах вищої освіти навчатиметься більше студентів, ніж протягом минулих століть.

Система вищої освіти – це сукупність закладів вищої освіти, які забезпечують фундаментальну наукову, професійну, практичну підготовку, здобуття випускниками освітньо-кваліфікаційних рівнів, удосконалення наукової та професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації.

Останнім часом масовізація системи освіти, зокрема вищої, перемістилася з розвинених європейських країн, які досягли за цим показником дуже високого рівня, у бік країн азійського регіону, що розвиваються. У перспективі інтенсивне зростання

студентської маси в найближчі кілька десятиліть припаде на дві країни – Китай та Індію. Збільшення кількості зарахованих до ЗВО, найімовірніше, зумовлено зростанням населення цих країн. За прогнозами аналітиків, до 2050 р. на їхню частку припаде майже половина всіх студентів у світі [5].

Сьогодні такі відомі країни азійського регіону, як Індія та Китай, займають провідні позиції на глобальному ринку освітніх послуг. Відомий дослідник Б. Данронг зазначає, що за останні десятиліття система вищої освіти в багатьох азійських країнах переживає стрімке зростання попиту на вищу освіту з-поміж учнів, тобто йде “масовізація” вищої освіти [2]. Як основну причину розширення та трансформації системи вищої освіти він вказує на перехід від елітарної до масової освіти.

Ці процеси не могли пройти осторонь України, оскільки вона є активним суб’єктом міжнародної освітньої політики та прагне різнобічної співпраці в цьому напрямі. Для здійснення ефективної діяльності нашої держави необхідне вивчення міжнародного досвіду з питань масовізації вищої освіти, зокрема таких азійських країн, як Індія, де ці процеси відбуваються найбільш інтенсивно та масштабно.

У вітчизняній науковій літературі можна зустріти різну оцінку значення системи вищої освіти. Окремі дослідники вважають, що значення вищої освіти для країни надзвичайно важливе.

Наприклад, О. Грішнова підкреслює зв’язок між розвитком вищої освіти і формуванням людського капіталу [7].

Д. Лук’яненко розглядає розвиток освіти як фактор конкурентоспроможності національної економіки [3]. За словами Б. Данилишина і В. Куценка, зростаюча освіченість є вимогою сучасної економіки і сприяє зростанню ВВП на душу населення [4].

В. Сафонова зазначає, що розвиток системи вищої освіти сприятиме досягненню високого рівня національного добробуту [6].

Як Індія, так і Україна налічує багато університетів, у яких можна здобути вищу освіту. В Індії державні та приватні університети пропонують вищу освіту в різних галузях, таких як інженерія, медицина, наука та технології, мистецтво та гуманітарні науки. В Україні є 802 університети, а в Індії – понад 10000 закладів освіти.

В Україні вища освіта регулюється Міністерством освіти і науки України, а в Індії – Комісією з вищої освіти (University Grants Commission). В Індії виникли проблеми з медичною освітою, у зв’язку з нестачею місць у медичних школах. Це призвело до того, що країна протягом багатьох років покладалася на Україну для заповнення пропуску для студентів із низькими статками. Однак війна в Україні створила кризу в медичній освіті в Індії, і через це нещодавно тисячі індійських студентів-медиків повернулися додому.

Система вищої освіти України проходить період трансформації та становлення, метою якого є адаптація її до світових освітніх процесів, формування механізму, який, зрештою, дозволить випускникам університетів України бути затребуваними та конкурентоспроможними у Європі й світі [7].

Загалом підвищення якості освіти має забезпечити підвищення конкурентоспроможності України та благополуччя її регіонів [1]. Ситуація у системі вищої освіти України характеризується такими проблемними факторами: якість освіти не відповідає очікуванням роботодавців; кількість та структурний склад випускників не відповідають потребам економіки країни; кошти, що виділяються державою, витрачаються неефективно; недосконала система управління та контролю якості освіти; кадрове забезпечення системи освіти та необхідність у кадровому “перезавантаженні” [1].

Для побудови ефективної системи освіти доцільно розглянути досвід провідних країн світу щодо організації та функціонування освітнього процесу. Зміни у системі управління вищою освітою відіграють у цьому контексті дуже важливу роль.

Отримання Індією незалежності привело до зміни державного підходу щодо розвитку науки і техніки [5]. Курс на індустріалізацію країни зумовив необхідність підвищення промислового потенціалу, зокрема у вигляді підтримки науково-технічного розвитку. Однак в умовах відсутності відповідних інститутів зростання фінансування, призначеного для реалізації зазначених завдань, не дало очікуваного результату. Проте в країні було засновано Індійський інститут технології (Indian Institute of Technology – ІІТ), який отримав значну автономію, що зумовило поділ освітньої та дослідницької функції університету [5]. Це стало постійною характеристикою наукового ландшафту Індії.

За кілька десятиліть суверенного розвитку Індія створила власну сучасну освітню модель, зуміла в найкоротші терміни модернізувати національну систему вищої освіти. Винятковий інтерес становить подолання тих труднощів і проблем, які були притаманні Індії, що раніше значно відставала у соціально-економічному розвитку, а також існувала на становищі колонії та нагромадила негативний багаж складних суперечностей [2].

Можна констатувати той факт, що в Індії реформи вищої освіти були успішно здійснені, “проривні” напрями науково-технічного прогресу отримали необхідні наукові та практичні кадри, більше того, підвищилася конкурентоспроможність національних фахівців на світових ринках праці.

Гуманістична парадигма є основою розвитку сучасної системи вищої освіти України. Вища освіта – складова системи освіти, функціонування якої регулюється законами України “Про освіту”, “Про вищу освіту”; основні напрями державної політики

у сфері вищої освіти в Україні визначено Конституцією України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України [9].

Системні зміни відбулися завдяки ухваленню у 2014 р. Закону України “Про вищу освіту”, який певною мірою враховує стандарти та рекомендації Болонського процесу. Законом було скасовано освітні рівні вищої освіти (неповну, базову, повну), освітньо-кваліфікаційний рівень “фахівець”, рівні акредитації вишів (I–IV); запроваджено освітньо-науковий рівень “доктор філософії”; проведено чітку градацію ЗВО (класичний / профільний університет, академія, коледж, професійний коледж); суттєво розширено автономію й академічні свободи, громадське самоврядування у ЗВО, зокрема, запроваджено норми, що дозволяють ЗВО відкривати рахунки, користуватися банківськими кредитами, не використовувати тендерні процедури; надано право визначати плату за навчання; законодавчо закріплено зовнішнє незалежне оцінювання [3].

Сьогодні, відповідно до рівня підготовки, матеріально-технічного забезпечення та наявності науково-педагогічних кадрів, для визначення статусу закладів вищої освіти в Україні встановлено чотири рівні акредитації: перший – технікум, училище та інші заклади вищої освіти, прирівняні до них; другий – коледж та інші, прирівняні до нього заклади вищої освіти; третій та четвертий рівні (залежно від результатів акредитації) – університет, інститут, академія, консерваторія.

Зклади вищої освіти вищого рівня акредитації можуть здійснювати підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями, які забезпечують заклади освіти найнижчого рівня акредитації. Технікуми, училища, коледжі можуть бути структурними елементами закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації [9].

Нині високими рівнями підготовки спеціаліста-професіонала є аспірантура та докторантура. Студії аспірантів передбачають обов’язковий супровід з боку наукового керівника та складання кандидатських іспитів. Успішний захист дисертаційної роботи у спеціалізованих вчених радах, що функціонують у провідних закладах вищої освіти або у наукових установах Національної академії наук України чи галузевих академій, дає право на здобуття наукового ступеня кандидат наук.

Кандидат наук має право продовжити навчання в докторантурі, захистити велику за обсягом дисертацію у тій самій чи іншій (зазвичай суміжній) галузі знань у спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктор наук. Доктор наук є найвищим рівнем наукової кваліфікації в Україні та дає широкі права на особисту автономію і розподіл вищих посад у науковій ієрархії. Присудження спеціалізованими вченими радами наукових ступенів кандидата наук та доктора наук затверджується дер-

жавним органом – Вищою атестаційною комісією (ВАК) України [9].

До магістерських досліджень можуть залучатися студенти, які отримали високий рівень підготовки у першому циклі та здатні навчатися за магістерськими програмами, які, до речі, в майбутньому пропонується модифікувати [4].

Ланкова система вищої освіти України покликана забезпечити: глибокі знання та можливості задоволення різних культурно-освітніх потреб особистості і суспільства (загальноосвітню, загальнокультурну, професійну, наукову підготовку фахівців різних рівнів та галузей знань); підвищення соціальної значущості, престижу знань та соціального захисту особи в умовах частоті зміни потреб економіки і ринку праці; фундаментальність знань випускників вищої школи та її інтеграцію до світової системи освіти.

Отже, в Україні існує бінарна система закладів освіти – гармонійне поєднання двоступеневої структури вищої академічної освіти та професійної підготовки за дворівневою структурою – бакалавра і магістра. Це є гарантією адаптації національної системи вищої освіти до потреб суспільства, що динамічно змінюється, а також реалізації ідеї створення системи освіти протягом усього життя. Сучасні реалії свідчать про невідворотність суттєвих змін у структурі системи вищої освіти [2].

Успадкувавши систему вищої освіти від колонізаторів, незалежна Індія від початку усвідомлювала фундаментальну роль освіти в інноваційному розвитку країни, забезпеченні прогресу у різних сферах життя суспільства. При цьому особливо наголошувалося на необхідності гуманітарної освіти для всіх студентів, незалежно від вибору ними конкретної спеціальності, що згодом було оформлено у вигляді відповідного державного рішення.

Комісія Радхакрішна у 1948 р. сформулювала це так: “Академічні проблеми набули нової форми; у нас тепер є ширше бачення обов’язків та відповідальності університетів. Вони забезпечують лідерство в політиці та управлінні, професійних сферах промисловості та торгівлі. Така парадигма має відповідати зростаючим потребам у всіх видах вищої освіти, грамотності, науковому, технічному та професійному знанні” [8]. Передбачалося, що студенти володітимуть трьома мовами – регіональною, федеральною і англійською, а також ця мова може бути якнайшвидше замінена хінді, яка проголошена державною мовою Індії [5].

Проте проведення реформ не увінчалось бажаним успіхом. Як слушно підкреслює індійський дослідник Паван Агарвал, “величезний розмір Індії, довга історія та різноманітність культур, а також складна природа індійського суспільства та політичного процесу роблять індійську вищу освіту вкрай

складним явищем” [2]. Ця складність виявляється у таких аспектах.

По-перше, вища освіта країни розвивається вкрай нерівномірно. Вона не відповідає потребам зростаючої індійської економіки.

Незважаючи на масове зростання кількості студентів, відсоток тих, хто навчаються у системі вищої освіти Індії (від 7 до 11 %) [8] значно менший, ніж не тільки на Заході, а й в інших країнах [8].

По-друге, зберігається дефіцит професорсько-викладацького складу (близько 54 % за даними Міністерства розвитку людських ресурсів). І це, незважаючи на те, що викладачі ЗВО прирівняні в Індії до державних службовців.

По-третє, якість навчання дуже відрізняється залежно від конкретного закладу вищої освіти – “острови найвищого рівня в океані посередності” [5]. Спроби моніторингу та регулювання якості викликають опір і нерідко перетворюються на недоречний ритуал.

Система вищої освіти в Індії переходить на новий рівень і з кожним роком удосконалюється: у країні налічується 221 університет та 10555 коледжів. Для того, щоб учень був зарахований на навчання, не потрібно складати вступний іспит: там звертають увагу на останні іспити, складені в школі.

Варто зазначити, що в Індії вища освіта має три ступені кваліфікацій: бакалавра, магістра, доктора наук [8].

Система вищої освіти Індії поділяється на два сектори: власне університетський та сектор вищих шкіл.

У найзагальнішому вигляді можна назвати п’ять типів ЗВО, які утворюють свого роду неформальну ієрархію: інститути загальнонаціонального значення (національні інститути); центральні університети; університети штатів (суб’єктів федерації); субсидовані коледжі, які є частиною якогось університету або афілійовані з ним; не субсидовані (у чистому вигляді приватні) університети / коледжі.

До національних інститутів належать 16 індійських технологічних інститутів (ТІ), три інститути, що спеціалізуються на медицині, статистиці та вивченні мови хінді. Вони мають особливий статус, наданий парламентом Індії, безпосередньо фінансуються урядом країни через Міністерство розвитку людських ресурсів. Їм надано право присвоювати вчені ступені [5].

Після закінчення аспірантури та захисту дисертації можна отримати один науковий ступінь доктора наук. Університети відрізняються від усіх інших ЗВО тим, що мають право самостійно присвоювати вчені ступені та визначати умови їх отримання.

На відміну від європейських країн, в Індії університети мають більшу варіативність магістерських програм, широкую академічну свободу, специфічні

напрями підготовки, що пояснюється складною і багатогранною етноконфесійною ситуацією в республіці. Так, у регіональних закладах вищої освіти Індії здійснюється підготовка філологів, лінгвістів та інших фахівців із місцевих, досить рідкісних мов. Регіональний чинник враховується і під час підготовки майбутніх істориків, політологів, етнологів тощо [5].

Індійська вища школа розвивається комплексно та відповідає основним запитам соціально-економічного розвитку країни.

Практично всі індійські університети є великими науковими центрами, де здійснюються глибокі й різнобічні наукові дослідження. Їхніми пріоритетними напрямками стали критичні технології. Так, у провідних університетах Ченнаї, Мумбаї, Колкатти, Делі та в інших великих ЗВО країни проводяться наукові дослідження у галузі біосинтетичних та біосенсорних технологій, геномних і постгеномних, клітинних технологій, нанотехнологій та наноматеріалів, технологій створення біосумісних матеріалів тощо. Успіхи індійських учених у цих сферах вражають: їх визнають у всьому світі [2].

Основна маса студентів навчається за програмою бакалаврату в коледжах, афілійованих з університетами штатів (близько 84 %) [5].

Таким чином, в Індії університетська система здебільшого зорієнтована на передачу знань, а не на їх поглиблення та збільшення – останнє є основним завданням спеціальних науково-дослідних інститутів та лабораторій за межами університетської системи. Тут ми бачимо явну схожість із українською моделлю, де зберігається поділ науки на університетську й академічну [4].

У 14 штатах та союзних територіях рівень доступності вищої освіти вищий, ніж у середньому по країні (12,7 вищів на 100 000 населення вікової групи з 18 до 23 років). Якщо в Пондічеррі цей показник досягає 27, то в Західному Бенгалі – лише 4 вищі на 100 тис. молодих людей [5].

У Дадрі та Нагар-Хавелі і Лакшадвіпі практично немає закладів вищої освіти. За всіх проблем, що зберігаються, доцільно підкреслити, що в останні роки в Індії було зроблено низку серйозних кроків щодо проведення системних і структурних перетворень вищої освіти, які вже стали приносити певні обнадійливі результати [2].

Індія є лідером у дистанційному навчанні. На відповідних онлайн-курсах у провідних дослідницьких університетах країни навчаються 60 % усіх студентів, які обрали цю форму здобуття освіти у світі. Сьогодні особлива увага надається: підвищенню доступності вищої освіти для різних груп населення.

У навчальних закладах Індії професори зазвичай застосовують так зване “механічне навчання” (rote-learning). Це метод запам’ятовування фактів і термінів дослівно шляхом багаторазового повторення.

Такий підхід може збентежити студентів, які звикли засвоювати знання по-іншому, наприклад, через семінарські дискусії. З іншого боку, навчання часто будується за принципом конкурентності. За такого формату метою стає не поліпшення власних результатів, а отримання кращих оцінок, ніж інші студенти. Це створює не дуже комфортну психологічну атмосферу [8].

Незважаючи на те, що індійська система вищої освіти є другою у світі за кількістю закладів вищої освіти після китайської, аудиторії тут переповнені [8]. Причиною є висока щільність населення. Це негативно впливає на ефективність навчального процесу.

Індійське суспільство відоме своєю єдністю у різноманітті, але в ньому відсутня рівність в освіті, зайнятості та прибутках на основі кастової та етнічної приналежності. Індійський уряд не надає безкоштовної освіти, оскільки більшість шкіл є приватними, нижчі верстви населення не можуть дозволити собі вищу освіту. У результаті цей прощарок суспільства позбавлений високого рівня освіти [8].

Отже, місце системи вищої освіти в сучасному суспільстві визначається її дуалістичною унікальністю, яка полягає у тому, що вона одночасно виступає і суб’єктом ринкової економіки, і соціальним інститутом, який виконує функцію чинника соціально-економічного розвитку суспільства.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Система вищої освіти потрібна для того, щоб зробити будь-яку країну незалежною. Важливо зробити кроки для розв’язання цих проблем, тому що освіта буде майбутнє будь-якої країни.

Відповідно система вищої освіти в Україні нині зазнає радикальних змін. З одного боку, вона шукає своє місце в європейському освітньому просторі, з іншого – бореться з руйнівними наслідками військової агресії Росії, яка триває. Якість вищої освіти в Україні не відповідає очікуванням роботодавців, студентів і суспільства загалом.

Індія відома як центр освіти та займає третє місце у світі в категорії вищої освіти. Діяльність університетів України та Індії має значні подібності в організації та змісті вищої освіти, що пов’язано із загальноосвітньою тенденцією практико-орієнтованості навчання. Однак українськими університетами, як і раніше, не враховуються повною мірою індивідуальні потреби та можливості здобувачів освіти при організації навчального процесу, що призводить до зниження якості навчання.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні досвіду індійських університетів щодо застосування гнучких графіків навчання студентів та розроблення педагогічних умов їх адаптування до системи української вищої освіти. Українська вища освіта поступається за обсягами експорту освітніх послуг індійській, незважаючи на відносно невелику вартість освітніх послуг для іноземних

громадян. Тому ми вважаємо за необхідне акцентувати увагу на якості освітніх програм і менеджменту в галузі міжнародного співробітництва вітчизняних університетів. Крім того, необхідно розвивати програми академічної мобільності спільно з індійськими університетами, що дозволить українській системі вищої освіти запозичити та впровадити найкращі практики, що підвищують якість вищої освіти.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Альтбах Ф.Дж. Масовізація вищої освіти і глобальна економіка знань: суперечності, що тягнуться. *Міжнародна вища освіта. International Higher Education (Бостонський коледж, США)*. 2015. № 80. С. 8–9.
2. Вархесе Н.В. Управління ринками та масовізацією вищої освіти в Індії. *Міжнародна вища освіта. Бюлетень International Higher Education (Бостонський коледж, США)*. 2016. № 3 (86). С. 18–20.
3. Головаха Є., Паніна Н. Основні етапи та тенденції трансформації українського суспільства: від перебудови до “помаранчевої революції”. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2016. № 3. С. 32–51.
4. Гриневич Л. Право на вищу освіту не прив’язане до ринку праці. *Вища освіта. Інформаційно-аналітичний портал*. 11.07.2016. URL: <http://vnz.org.ua/novyny/nauka/9374>
5. Данронг Б. Демографічні зміни в системі вищої освіти в Азії. *Економіка освіти*. 2018. № 1 (44). С. 88–91.
6. Закон України “Про вищу освіту”. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 37–38. Ст. 2004. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print1444301441120304>
7. Полькін С.І., Небера В.П. Науково-дослідні інститути та вищі навчальні заклади Індії. *Вісті вищих навчальних закладів: Кольорова металургія*. 2015. № 5. С. 149–155.
8. Радченко Л.Р. Вища школа Індії за умов сучасності. Київ, 2019. 326 с.
9. Указ Президента України “Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року”. Схвалено Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013. *Верховна Рада України*: Офіційний сайт. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

#### REFERENSE

1. Altbakh, F.Dzh. (2015). Masovizatsiia vyshchoi osvity i hlobalna ekonomika znan: superechnosti, shchotiahnutsia

[Massization of higher education and the global knowledge economy: lingering contradictions]. *International higher education. International Higher Education (Boston College, USA)*. No. 80. p. 8–9. [in Ukrainian].

2. Varhkese, N.V. (2016). Upravlinnia rynkamy ta masovizatsiieu vyshchoi osvity v Indii [Managing markets and the massification of higher education in India]. *Biuletyn International Higher Education (Boston skyi koledzh, SShA)*. No. 3 (86). pp. 18–20. [in Ukrainian].

3. Holovakha, Ye. & Panina, N. (2016). Osnovnie tapyta tendentsii transformatsii ukrainskoho suspilstva: vid perebudovy do “pomaranchevoi revoliutsii” [The main stages and trends of the transformation of Ukrainian society: from perestroika to the “Orange Revolution”]. *Sociology: theory, methods, marketing*. No. 3. pp. 32–51. [in Ukrainian].

4. Hrynevych, L. (2016). Pravo na vyshchu osvitu ne pryv'язane do rynku pratsi [The right to higher education is not tied to the labor market]. *Higher Education. Informational and analytical portal*. 11.07.2016. Available at: <http://vnz.org.ua/novyny/nauka/9374>. [in Ukrainian].

5. Danronh, B. (2018). Demografichni zminy v systemi vyshchoi osvity v Azii [Demographic changes in the system of higher education in Asia]. *Economics of education*. No. 1 (44). pp. 88–91. [in Ukrainian].

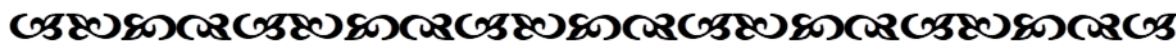
6. Zakon Ukrainy “Pro vyshchu osvitu” [Law of Ukraine “On Higher Education”]. *Information of the Verkhovna Rada (IVR)*. 2014. No. 37–38. Art. 2004. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print1444301441120304> [in Ukrainian].

7. Polkin, S.I. & Nebera, V.P. (2015). Naukovo-doslidni instyuty ta vyshchi navchalni zaklady Indii [Research institutes and higher educational institutions of India]. *News of higher educational institutions: Non-ferrous metallurgy*. No. 5. pp. 149–155. [in Ukrainian].

8. Radchenko, L.R. (2019). Vyshcha shkola Indii za umov suchasnosti [Higher education in India under modern conditions]. Kyiv, 326 p. [in Ukrainian].

9. Ukaz Prezydenta Ukrainy “Pro Natsionalnu stratehiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku” [Decree of the President of Ukraine “On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the Period Until 2021”]. Approved by the Decree of the President of Ukraine dated June 25, 2013 No. 344/2013. *Verkhovna Rada of Ukraine: Official site*. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 23.08.2023



“Лиш праця світ тақим, як є, створила. Лиш в праці варто і для праці житть”.

Іван Франко  
український поет, прозаїк

“І я дійшов переконання: треба опанувати одну справу, одну ділянку життя – і знати її досконало. Поді станеш справді қимось помітним у ній”.

Петро Яцик  
президент “Ліги українських меценатів” підприємець і філантроп



УДК 376.091.12-057.164:376.015.311

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.289439>

*Леся Смеречак, кандидат педагогічних наук, доцент  
кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти  
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

### ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ І НАВИЧОК КОМУНІКАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

*У статті висвітлено основні аспекти формування комунікації дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі; акцентовано увагу на тому, що якість освітнього процесу в інклюзивному класі визначається насамперед тим, як реалізуються потенційні можливості кожної дитини з особливими освітніми потребами, враховуються її індивідуальні особливості.*

*Виокремлено такі компоненти комунікативної компетентності дітей з особливими освітніми потребами: когнітивно-регулятивний, емоційно-мотиваційний, діяльно-практичний.*

***Ключові слова:** діти з особливими освітніми потребами; спілкування; уміння та навички комунікації; асистент вчителя; заклад освіти.*

*Літ. 10.*

*Lesya Smerechak, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the  
Social Pedagogy and Correctional Education Department,  
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

### TO THE PROBLEM OF FORMATION OF SKILLS AND COMMUNICATION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

*The article highlights the main aspects of the formation of communication between children with special educational needs in an inclusive educational environment; it is emphasized that the effectiveness of the formation of communication among children with special educational needs depends on the ability of the teacher's assistant to establish contact with a child with special educational needs and his cooperation with other teachers of the educational institution with inclusive education; the teacher's assistant's awareness of the nature of the child's violations in order to choose the right tactics of communication with the child and gain his trust; cooperation and maintaining trusting relationships with parents of a child with special educational needs.*

*It is proved that it is from the established level of communication of children with special educational needs that not only the quality of the educational process, but also the nature of the social formation of this category of children will completely depend.*

*It is emphasized that not only the further success of learning and development of the child, but also the emotional and psychological state of both the child and the teacher will depend on the properly adjusted communicative interaction between the teacher and the child even from the moment of acquaintance.*

*The following components of communicative competence of children with special educational needs are allocated: cognitive-regulatory, emotional-motivational, activity-practical. Orientation to these components will allow pedagogical workers to carry out educational and educational activities aimed at the formation of communicative skills and skills of children with special educational needs.*

***Keywords:** children with special educational needs; communication; communication skills; teacher's assistant; educational institution.*

**П**остановка проблеми. Поведінка людини змінюється на різних етапах життя від народження до юності, зрілості та старості. Комунікативні процеси виступають необхідною умовою не тільки соціального становлення особистості, але й розвитку та функціонування будь-якої соціальної системи. Саме спілкування забезпечує зв'язки між людьми, дозволяє їм накопичувати, передавати й збагачувати соціальний досвід та організовувати спільну діяльність. З точки зору психології "спілкування трактується як специфічна форма діяльності та як процес взаємодії, необхідний для здійснення інших видів активної діяльності особистості. Водночас саме спілкування на різних

етапах життя стає основним шляхом соціалізації особистості" [10, 43].

Сьогодні, коли Україна стала на рейки впровадження інклюзивної освіти, одним із найактуальніших питань, поряд із забезпеченням архітектурної безбар'єрності в закладі освіти та розумної організації його приміщень, не втрачає своєї гостроти й питання розвитку комунікації, спілкування дітей з особливими освітніми потребами не тільки як однієї з найважливіших соціальних потреб особистості, але й провідного чинника її розвитку.

**Аналіз останніх досліджень.** Розвиток комунікативних умінь і навичок дітей з ООП в закладах інклюзивної освіти у вітчизняній науковій літературі

представлено у наукових розвідках таких дослідників, як І. Дорожко, О. Малихіна, Л. Туріщева [2], Н. Компанець, Л. Коваль-Бардаш [1], О. Шестопап [9], О. Чопік [8]. Окремі аспекти специфіки використання засобів альтернативної комунікації та їх значення у роботі з дітьми з ООП представлено у працях М. Чайки, Л. Самсонової та ін.

Водночас здійснений нами аналіз означеної у статті проблеми дав підставу дійти висновку, що питання формування умінь і навичок комунікації, спілкування дітей з ООП ще не набули достатньо широкого висвітлення у вітчизняній науковій літературі. Ми цілком погоджуємося з висновком науковця Л. Коврігіної [5, 26], яка наголошує, що якість освітнього процесу в інклюзивному класі визначається насамперед тим, як реалізуються потенційні можливості кожної дитини з особливими освітніми потребами, враховуються її індивідуальні особливості. Окрім того, вважаємо за доцільне розширити цю думку. На наше переконання, саме від сформованого рівня комунікації дітей з ООП цілком залежатиме не тільки якість освітнього процесу, але й насамперед характер їхнього соціального становлення. Власний досвід роботи з дітьми з ООП, систематична взаємодія з фахівцями, які працюють у закладах інклюзивної освіти, дозволяють нам стверджувати, що від правильно налагодженої комунікативної взаємодії педагога і дитини навіть вже з моменту знайомства залежатиме не тільки її подальший успіх навчання і розвитку, але й емоційно-психологічний стан обидвох учасників освітнього процесу.

**Мета статті** – висвітлення окремих, найбільш значимих, з нашої точки зору, аспектів формування комунікації дітей з ООП в інклюзивному освітньому середовищі.

**Виклад основного матеріалу.** Коли діти “виходять” з дому в соціум, вони потрапляють у систему вимог і правил, яка відрізняється від сімейної. У таких випадках вона може узагальнювати домашні правила в іншому соціальному середовищі. Якщо стиль спілкування батьків схожий на стиль спілкування вчителя, то дитина може узагальнювати домашні правила в іншому середовищі (у цьому випадку – школі). Негативне поєднання або невідповідність стилів спілкування педагогів і батьків швидше призводить до дезадаптації дитини протягом досить тривалого періоду часу [1].

Професійна діяльність педагогів неможлива без педагогічної комунікації. Педагогічне спілкування – це система комунікативної взаємодії між педагогами та дітьми з метою формування педагогічно доцільних стосунків та створення сприятливого мікроклімату для розвитку особистості, формування комунікативної компетентності [10].

Комунікативна компетентність у науковій літературі трактується як інтегроване та відносно стійке загальне утворення, що знаходить прояв у психо-

логічних характеристиках особистості. Розвиток комунікативної компетентності проходить кілька послідовних етапів. На процес формування комунікативних умінь і навичок особистості впливають такі групи чинників, як психологічні та соціально-психологічні. Перші визначаються типом вищої нервової діяльності, потребами, інтересами і здібностями особистості. Водночас комунікативна компетентність особистості пов’язана з індивідуально-типологічними особливостями, розвиток яких пояснюється її внутрішньою структурою. Соціально-психологічні чинники демонструють зв’язок між комунікативною компетентністю та соціальним середовищем. У такому випадку соціально-психологічні чинники включають досвід особистості у сфері соціальних відносин, особливості мікросередовища, особистісні характеристики людей, з якими контактує особистість, і взаємозв’язок між ставленням дорослого до дитини та рівнем розвитку комунікативної компетентності. Взаємовідносини між дорослим і дитиною з особливими освітніми потребами визначають характер і спосіб задоволення потреби у спілкуванні та емоційному контакті, а також формують первинну мотивацію дитини [2; 3; 10].

Для того, щоби зрозуміти причини поведінкових особливостей дітей з особливими освітніми потребами, недостатньо брати до уваги, з одного боку, обмежене коло їх контактів з іншими дітьми та інтенсивний контакт з батьками, з іншого. Цим фактором зумовлена необхідність педагогів звертати увагу й аналізувати специфіку конкретного змісту спілкування цієї категорії дітей з дорослими та однолітками як в умовах закладу освіти, так і поза ним. При цьому важливо пам’ятати, що діти з особливими освітніми потребами почасти спілкуються з однією і тією ж досить вузькою групою однолітків (маємо на увазі середовище школи), оскільки не можуть через об’єктивні причини бути залученими до інших груп (зокрема, як діти, котрі мають можливість бути учасниками різних форм позашкільної діяльності), але водночас не можуть бути і виключеними з них. Цей безпосередній зв’язок у спілкуванні з однолітками в закладах освіти можна розглядати як позитивний фактор, що сприяє емоційній стабільності та безпеці, коли група однолітків (першочергово класу) функціонує як своєрідний аналог “сім’ї”. Такий контакт сприяє розвитку навичок спілкування з однолітками, необхідних для налагодження взаємовідносин, умінню встановлювати рівноправні стосунки з однокласниками [1].

При цьому наголосимо, що результативність формування умінь і навичок комунікативності дітей з особливими освітніми потребами залежить від таких чинників:

- уміння асистента вчителя налагоджувати контакт з дитиною з ОПП та його співпраці з іншими педагогами закладу освіти, які мають бути обізнані



як із загальними правилами взаємодії та спілкування з дитиною, яка має певні порушення розвитку, так і зі специфікою спілкування з конкретною дитиною з урахуванням її особистісного досвіду та можливостей комунікації;

- обізнаності асистента вчителя щодо характеру порушень дитини з метою обрання правильної тактики спілкування та завоювання її довіри;

- співпраці та підтримування довірливих стосунків з батьками дитини з ООП. Подібна тактика, на наше переконання, допоможе сформувати комфортну для дитини атмосферу навчання в інклюзивному середовищі, сприятиме попередженню можливих бар'єрів у ході комунікативної взаємодії педагогів і дитини з особливими освітніми потребами, педагогів і батьків. І найголовніше – така тактика слугуватиме дієвою платформою для подальшого розвитку умінь і навичок комунікації дітей з особливими освітніми потребами у спільній діяльності та взаємодії педагогічного колективу та їхніх батьків. У контексті порушеного питання важливо наголосити й на тому, що співпраця педагогів інклюзивного закладу освіти та батьків дітей з особливими освітніми потребами повинна передбачати своєрідне двостороннє навчання: батьки допомагають вчителям краще зрозуміти особливості власних дітей, а педагоги своїми професійними порадами сприяють формуванню реабілітаційної активності та реабілітаційної культури батьків. На наше переконання, тільки за таких умов можливе створення суб'єкт-суб'єктних, рівноправних стосунків педагогів і батьків дітей з особливими освітніми потребами в закладі інклюзивної освіти. А це, своєю чергою, – потужний чинник розвитку дитини.

Як свідчить практика, діти з особливими освітніми потребами почасти відчують дефіцит спілкування. Маємо на увазі якісну та кількісну нестачу їхніх міжособових контактів з іншими людьми. Наголосимо, що дефіцит спілкування є однією з головних причин затримок та відхилень у психічному розвитку дитини, а особливо – у віці немовляти та ранньому дошкільному віці. Означений фактор диктує необхідність організувати якісно адекватне спілкування, з урахуванням вікових особливостей дитини з особливими освітніми потребами та її минулого комунікативного досвіду [6, 42].

При цьому, на наш погляд, необхідно враховувати рівень сформованості у дитини з особливими освітніми потребами комунікативних умінь і навичок. Основними компонентами комунікативної компетентності є: когнітивно-регулятивний, емоційно-мотиваційний, діяльнісно-практичний.

**Когнітивно-регулятивний компонент** забезпечує оволодіння дітьми з особливими освітніми потребами знаннями щодо правил спілкування, завдяки яким організовується і реалізується ефективна комунікативна взаємодія, формується досвід спіл-

кування, усвідомлюються особистісні якості, що сприяє не тільки залученню до комунікації, її активізації, але й розумінню її важливості для успішної взаємодії людей, їхнього взаємоприйняття і взаємозбагачення.

Серед головних показників сформованості комунікативних умінь і навичок науковці виділяють такі:

- обізнаність з правилами спілкування і способами їх реалізації (знання про правила вербального й невербального спілкування);

- знання про способи застосування правил спілкування у процесі взаємодії з іншими дітьми та дорослими;

- адекватне розуміння різних ситуацій спілкування;

- прийняття правил спілкування (ціннісне ставлення до правил спілкування; орієнтація на діалогічну взаємодію з іншими дітьми та дорослими);

- дотримання правил спілкування (уміння дотримуватися правил спілкування в різних ситуаціях міжособистісної взаємодії; встановлювати конструктивні комунікативні контакти з іншими дітьми та дорослими) [1; 10].

**Емоційно-мотиваційний** компонент розкриває змістовий простір дітей з особливими освітніми потребами, систему ставлень, яка спрямовує психічну активність дитини на задоволення наявних потреб. Це “інтегральна система вибірково свідомих зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності” [2; 10], яка визначає форми ставлення дитини з ООП до себе, інших дітей та дорослих, характеризується стилем організації поведінки.

Емоції – такий внутрішній організатор наших реакцій, який напружує, збуджує, стимулює чи затримує всі інші. При цьому емоції не можна викликати прямо, за бажанням, оскільки вони слабо піддаються вольовій регуляції [10]. Наголосимо, емоції завжди тісно пов'язані з потребами особистості.

Відзначимо, що педагогу, який працює з дітьми з ООП, важливо враховувати, що емоційні стани процесу формування комунікативних навичок можуть відігравати як позитивну, так і негативну роль. Позитивні емоційні стани сприяють встановленню контактів між учасниками комунікативної взаємодії, конструктивному врегулюванню проблемних ситуацій, створенню атмосфери невимушеної взаємодії. Недостатній та односторонній розвиток емоційної сфери педагогічного персоналу закладу освіти впливає на розвиток (у тому числі і соціальний) дітей з особливими освітніми потребами, формування їхньої емоційної сфери.

**Діяльнісно-практичний** компонент забезпечує актуалізацію знань і ставлень дітей з особливими освітніми потребами, дає змогу перебудувати знання, застосовувати їх відповідно до конкретної ситуації, переносити в нові обставини міжособистісної комунікації [9].

Окреслені вище компоненти комунікації демонструють її сутність насамперед з позиції норми. Натомість для фахівців, які працюють з дітьми з ООП, важливо бути обізнаними з тим, як характер вад і порушень у дитини може виходити за межі означеної норми і що за таких умов може зробити педагог як для побудови ефективної власної комунікативної взаємодії з дитиною, так і з метою розвитку умінь і навичок її комунікації.

Зосередившись на цих компонентах, педагог і асистент вчителя зможуть здійснювати освітню діяльність відповідно до процесу формування таких специфічних умінь та навичок:

- мовна коректність, умінь організувати спілкування з огляду на конкретну ситуацію;
- готовність і здатність до ведення діалогу;
- умінь висловлюватися так, щоб домогтися поставленої мети;
- володіння різним прийомом передачі інформації як в усному, так і в писемному спілкуванні;
- умінь виконувати різні комунікативні ролі;
- здатність соціально взаємодіяти з дітьми та дорослими [1; 9].

Орієнтування на ці компоненти дозволить педагогічним працівникам здійснювати освітню та виховну діяльність, спрямовану на формування комунікативних умінь і навичок дітей з особливими освітніми потребами.

У контексті означеної у пропонованій статті проблеми необхідно особливу увагу звернути на значимість створення безпечного освітнього середовища.

Нагадаємо, безпечне освітнє середовище – це сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу будь-якої шкоди (фізичної, майнової та/або моральної тощо), зокрема через невідповідність вимогам санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечності та якості харчових продуктів та/або неякісного харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі та гідності (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивої інформації тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням соціальних мереж, а також унеможливають вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин [4].

**Висновки.** Узагальнюючи зазначене вище, відзначимо, що діти з особливими освітніми потребами зазвичай через цілком об'єктивні обставини не завжди володіють різними варіантами комунікативно-мовних стратегій спілкування, навичками вибору адекватних мовних чи альтернативних засобів спілкування та уважного слухання, передачі інформації й підтримування бесіди. Це, своєю чер-

гою, диктує необхідність цілеспрямованої професійної підготовки насамперед асистентів вчителя, озброєних знаннями щодо особливостей комунікації з дітьми з різними особливостями (сліпими і слабозорими, глухими і слабочуючими, з розладами аутистичного спектру тощо), фахівців, здатних розвивати умінь і навички комунікації дітей з ООП, вибудовувати стратегію і тактику спільної командної роботи з батьками таких школярів, педагогами та учнівським колективом.

**Перспективи подальших досліджень** полягають в удосконаленні та пошуку нових і дієвих способів організації комунікативного простору дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного закладу освіти з метою реалізації усіх потенційних можливостей їх соціалізації.

#### **ЛІТЕРАТУРА**

1. Включення дітей з особливими потребами у соціальне середовище: особливості формування комунікації та подолання поведінкових розладів: навчально-методичний посібник / Н.М. Компанець, Л.В. Коваль-Бардаш. Київ, 2020. 138 с.
2. Дорошко І.І., Малихіна О.Є., Туріщева Л.В. Розвиток комунікативних умінь дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія Психологія*. 2021. Вип. 4. С. 134–138.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І.Д. Звервої. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.
4. Закон України “Про освіту”, Р. 1., ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-195>
5. Коврігіна Л. Особливості організації освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2019. № 4 (75). С. 22–28.
6. Словник термінів і понять сучасної освіти / уклад.: Л.М. Михайлова, О.В. Пагава, О.В. Проніна; за заг. ред. Л.М. Михайлової. Сєвєродонецьк, 2020. 194 с. С. 42.
7. Тараскіна Л.В. Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі в умовах упровадження інклюзивної моделі навчання. *Дитина з особливими потребами*. 2016. № 5. С. 8–11.
8. Чопік О.В. Дослідження міжособистісних взаємин учнів інклюзивних класів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 19. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. № 23. С. 273–277.
9. Шестопап О.О. Особливості формування соціальних стосунків учасників освітнього процесу інклюзивного класу. *Практичні комунікаційні кейси в інклюзивному освітньому середовищі*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 22 листопада 2019 р.). Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019. С. 103–116.
10. Філоненко М.М. Психологія спілкування: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 224 с.

#### **REFERENCES**

1. Vkluchennia ditei z osoblyvymy potrebamy u sotsialne sere dovyyshche: osoblyvosti formuvannia komunikatsii ta pod-

## ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

lannia povedinkovykh rozladiv: navchalno-metodychni posibnyk [Inclusion of children with special needs in the social environment: features of the formation of communication and overcoming behavioral disorders: educational manual]. (Ed.). N.M. Kompanets, L.V. Koval-Bardash. Kyiv, 2020. 138 p. [in Ukrainian].

2. Dorozhko, I.I., Malykhina, A.E. & Turishcheva, L.V. (2021). Rozvytok komunikatyvnykh umin ditei z OOP v umovakh inkluzyvnoho navchannia [Development of communication skills of children with OOP in conditions of inclusive education]. *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University, Series Psychology*. Vol. 4. pp. 134–138. [in Ukrainian].

3. Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Encyclopedia for specialists in the social sphere]. (Ed.). I.D. Zvierieva. Kyiv, Simferopol, 2012. 536 p. [in Ukrainian].

4. Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [Law of Ukraine "On Education"]. Section 1, Art. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. [in Ukrainian].

5. Kovrigina, L. (2019). Osoblyvosti orhanizatsii osvitnoho protsesu dlia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [Features of the organization of the educational process for children with special educational needs]. *Education and development of a gifted personality*. Vol. 4 (75). pp. 22–28. [in Ukrainian].

6. Slovnyk terminiv i poniat suchasnoi osvity [Dictionary of terms and concepts of modern education]. (Ed.). L.M. Mikhailova, A.V. Pagava, A.V. Pronina. Severodonetsk, 2020. 194 p. P. 42. [in Ukrainian].

7. Taraskina, L.V. (2016). Sotsializatsiia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v zahalnoosvitnomu prostori v umovakh uprovadzhennia inkluzyvnoi modeli navchannia [Socialization of children with special educational needs in the general educational space in the context of the implementation of an inclusive model of education]. *A child with special needs*. Vol. 5. pp. 8–11. [in Ukrainian].

8. Chopik, O.V. (2013). Doslidzhennia mizhosobystisnykh vzaiemyn uchniv inkluzyvnykh klasiv [Research of interpersonal relationships of students of inclusive classes]. *Scientific journal of the NPU named after M.P. Drahomanov. Series 19*. Kyiv, Vol. 23. pp. 273–277. [in Ukrainian].

9. Shestopal, A.A. (2019). Osoblyvosti formuvannia sotsialnykh stosunkiv uchasnykiv osvitnoho protsesu inkluzyvnoho klasu [Features of the formation of social relations of participants in the educational process of an inclusive class]. *Praktychni komunikatsiini keisy v inkluzyvnomu osvitnomu seredovyschi: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Kyiv, 22 lystopada 2019 r.) – *Practical communication cases in an inclusive educational environment: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (Kyiv, November 22, 2019). (pp. 103–116). Kyiv. [in Ukrainian].

10. Filonenko, M.M. (2008). Psykholohiia spilkuvannia: navch. posib. [Psychology of Communication: Teaching Manual]. Kyiv, 224 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.08.2023

УДК 37.015.31:172.5]377-057.87“36”

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.289442>

**Тетяна Стамбульська**, кандидат педагогічних наук,  
викладач вищої категорії ВСП “Івано-Франківський фаховий коледж  
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника”

## ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

За сучасних жорстких викликів, перед якими опинилася Україна, особливої актуальності та першочерговості набуває проблема національно-патріотичного виховання, яке є осердям освітнього процесу за умов російсько-української війни. У контексті запиту національно-патріотичного виховання розглядаємо питання формування національно-мовної особистості здобувачів фахової передвищої освіти, адже в їх компетенції – виховати громадян нового еволюційного ступеня розвитку вільної України.

Сьогодні національно-мове виховання особистості – одне з провідних завдань розвитку української державності, відродження національної культури та освіти, відтворення способу життя, світобачення українців, розвитку національної самосвідомості.

Визначальна цінність побудови нової моделі юного патріота ґрунтується на історії народу, географії країни, традиціях, мові. Для молодого патріота ключовою була, є і буде свобода.

**Ключові слова:** здобувач фахової передвищої освіти; національно-мовна особистість; патріотичне виховання; війна; національна самосвідомість; майбутній педагог.

**Лит. 5.**

**Tetiana Stambulska, Ph.D. (Pedagogy), Lecturer of the Highest Category,**  
Ivano-Frankivsk Vacation College of  
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

## PECULIARITIES OF EDUCATION OF THE NATIONAL AND LINGUISTIC PERSONALITY OF APPLICANTS FOR PROFESSIONAL HIGHER EDUCATION IN THE CONDITIONS OF WAR

The article analyzes the concept of “national-linguistic personality”, outlines the paradigm and orbit of national-patriotic education, the formation of national-linguistic personality in educational institutions; the conditions for the development of the national-linguistic personality of the student of professional preliminary higher education are revealed.

*The article also describes the importance of volunteer activities of education seekers, because the educational process in the current conditions in institutions of vocational pre-higher education is carried out in real time.*

*In addition, the article highlights the task of a teacher of a pre-higher education institution in forming the personality of a student who knows how to work on the information front: fighting fakes, working with media texts that reveal the insidious intentions of the enemy, orientation in the information field, etc.*

*Given the current severe challenges facing Ukraine, the problem of national and patriotic education, which is the core of the educational process in the context of the Russian-Ukrainian war, is of particular relevance and priority. In the context of the demand for national and patriotic education, we consider the formation of the national and linguistic personality of students of professional higher education, because it is their responsibility to educate citizens of a new evolutionary stage of development of a free Ukraine.*

*Today, the national and linguistic education of the individual is one of the leading tasks of the development of Ukrainian statehood, the revival of national culture and education, the reproduction of the lifestyle and worldview of Ukrainians, and the development of national identity.*

*The defining value of building a new model of a young patriot is based on the history of the nation, the country's geography, traditions, and language. For a young patriot, freedom was, is and will be the key.*

**Keywords:** *applicant for professional undergraduate education; national and linguistic personality; patriotic education; war; national identity; future teacher.*

**Постановка проблеми.** Війна, розгорнута росією, наблизилася до влади й український народ до згуртованості, до усвідомлення ідентичності, національної унікальності і самодостатності, а також загострила питання, які давно визрівали, а то й подекуди озвучувалися в українській спільноті.

Мова постає могутнім чинником відображення дійсності в її національному виявленні. Національно-мовна особистість – це не тільки людина, яка володіє українською мовою, а й національна по духу; це особистість, котра розуміє значення і важливість внутрішньої української інтеграції; це носій як національно-мовленнєвої, національно-мовної, так і загальнонародської культури, який володіє соціокультурним і мовним багажем, вільно спілкується рідною та іншими мовами, любить і поважає не тільки свій народ, а й усе людство [2, 192].

Відродження й розвиток національної духовності немислимі без мови. Тому проблема виховання національно-мовної особистості здобувача фахової передвищої освіти пролонгує порушення питань щодо нових підходів до навчання й виховання на основі невмирущих скарбів національної духовності, усної народної творчості.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Вітчизняні вчені активно досліджують проблеми національно-патріотичного виховання особистості, формування мовної особистості, виховання національно-мовної особистості.

Ще в основі педагогічної системи концепції національного виховання Софії Русової знаходимо ази проблеми формування національно-мовної особистості з дошкільного віку. Лінгводидактичні основи національно-мовного виховання здобувача початкової освіти досліджували Т. Котик, М. Оліяр, Т. Симоненкова, О. Смолінська. Різні аспекти формування мовної особистості здобувачів усіх рівнів освіти схарактеризовано вченими Г. Білавич, Н. Благун, О. Семенов та ін. Однак питання щодо виховання

національно-мовної особистості здобувачів фахової передвищої освіти в умовах війни не знайшло достатнього висвітлення в науці.

**Мета статті.** Окреслити зміст формування національно-мовної особистості здобувачів фахової передвищої освіти в умовах війни.

**Виклад основного матеріалу.** Нині проблема виховання національно-мовної особистості загострюється з огляду на низку як попередніх, так і новонабутих причин. Його успішному здійсненню перешкоджають російсько-українська війна й окремі негативні тенденції в суспільстві, що проявляються у поведінці людей. За тривалий час війна різко змінила світогляд більшості українців, однак проблема виховання національно-мовної особистості не стала менш актуальною.

Патріотизм несумісний із чужою мовою, тим більше мовою вбивці, мета якого – знищити Україну разом з українцями. Адже саме патріотизм і мова перетворюють населення на народ. Влучно з цього приводу сказала письменниця, поетеса Ліна Костенко “Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову”.

Шлях до високого рівня виховання національно-мовної особистості сьогоденного і майбутнього українця лежить через ефективну українізацію на рівні мови та свідомості. Процес формування національно-свідомої особистості потрібно починати з раннього віку. Цю роботу необхідно проводити з дитинства: “Усе приміщення дитячого садка з його окрасою має казати дитині: ти українець, ти українка, навкруги тебе рідна твоя земля – Україна, рідний тобі нарід, ти мусиш знати, що твій нарід створив героїчного, вічного, прекрасного” [4]. А для того, щоб, починаючи із закладу дошкільної освіти, продовжуючи у ЗЗСО і впродовж усього життя, у дітей формувалися патріотизм, державницькі ідеали їх мають виховувати педагоги з високим рівнем національної свідомості. Тому проблема виховання національно-мовної особистості здобувачів фахової

передвищої освіти – запорука того, що дітей 3–17 років виховуватимуть ті, хто сформував свою патріотичну свідомість за період жорстокої війни.

Сьогоднішня свідомо молодь долає мовне рабство і мовну нестійкість; “присікає” перехід на мову ката-вбивці у спілкуванні зі співвітчизниками; критично мислить, що через російську мову ворог поширює агресивну ідеологію україноненавистництва й нищення всього українського [3, 8].

Молоді українці відмовляються від спілкування мовою окупанта, від споживання російського контенту, російської культури. Важливим є усвідомлення того, що харківської чи одеської мови не існує. Мовне питання не розколює суспільство, суспільство розколює “язик”.

Нині заклади освіти різко змінили парадигму й орбіту національно-патріотичного виховання – від словесно-споглядально-абстрактного до активного, дієвого, співпричетного. Ми погоджуємося з думкою науковців з приводу того, що порушену проблему треба розглядати не тільки в теоретичному вимірі, а й у практичній площині. “Відсутність чітких і науково обґрунтованих методичних рекомендацій для педагогів щодо основних напрямів роботи з розвитку національно-мовної особистості здобувача освіти – це певна суперечність, яка склалася сьогодні в освітній сфері” [1, 121].

Та, попри все, сьогодні всі працюють задля спільної мети. Педагоги скеровують студентів та спрямовують їх діяльність так, щоб виховати гідного патріота вільної України.

Здобувачі освіти, котрі у 2021/2022, 2022/2023 рр. і надалі залишаються у лавах студентства свого закладу освіти – патріоти, що зможуть виховати такими ж наступне покоління; здобувачі освіти, котрі вступили у ряди ЗСУ задля збереження своєї держави, сім’ї, наступного покоління – патріоти; здобувачі освіти, котрі перейшли на українську мову – патріоти; здобувачі освіти, котрі волонтерять – патріоти. Отже, ми говоримо про активне виховання національно-мовної особистості, того здобувача освіти, котрий діє.

Виховний процес у теперішніх умовах у закладах фахової передвищої освіти здійснюється в реальному часі: студенти долучаються до плетіння маскувальних сіток на потреби захисників України; допомагають внутрішньо переміщеним особам; різноманітними способами сприяють соціальній підтримці українців, які постраждали внаслідок воєнних дій; молодь організує збір коштів на потреби ЗСУ; поширює у соціальних мережах інформацію щодо внесків; долучається до приготування їжі для тих, хто цього потребує; займається поширенням гуманітарної допомоги. Та навіть у перші дні літніх канікул студенти зайнялися благодійною роботою, вирішивши допомогти тим, кому це зараз дуже потрібно – потерпілим від теракту на Каховській ГЕС.

Здобувачі фахової передвищої освіти розуміють, що у такий складний час найважливіше – це підтримка українців, згуртованість, дружба і співчуття!

Сьогоднішні здобувачі фахової передвищої освіти вміють працювати на інформаційному фронті. Першість в освітній діяльності закладів фахової передвищої освіти, які готують майбутніх педагогів, займає робота зі студентами у боротьбі з фейками. Центральним суб’єктом у ЗФПО, котрий спрямовує роботу студентів, є академнастанник, за активної участі якого для здобувачів освіти проводяться виховні години, їх залучають до проходження курсів та вебінарів стосовно критичного мислення та медіаграмотності. Також чільне місце посідає робота з медіатекстами, де розкриваються підступні наміри ворога; з орієнтування в інформаційному полі, вибору достовірних перевірених джерел, ретельного добору й перевірки інформації.

У Відокремленому структурному підрозділі “Івано-Франківський фаховий коледж Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника” тільки за 2022–2023 навчальний рік кураторами академічних груп було проведено понад 15 виховних заходів спрямованих на формування національно-мовної особистості. Наприклад, у вересні 2022 р. зі студентами першого курсу було організовано виховну годину на тему “Ми українці: честь і слава незламним”. Метою години спілкування було: формувати у здобувачів освіти усвідомлення, що таке Батьківщина, держава, патріотизм, національно-мовна особистість; виховувати почуття гордості й приналежності до незламного українського народу, глибоку пошану до загиблих героїв і вшанування їх світлої пам’яті, повагу до Збройних сил України й усіх причетних до справи захисту нашої Вітчизни і вдячності їм, співчуття до людей, скалічених війною, до родичів тих, хто загинув на війні, тих, хто втратив житло або був змушений його покинути, стійкість до впливів пропаганди країни-агресора. Також наприкінці 2022 р. зі студентами 3–4-х курсів був проведений “круглий стіл” на тему “Мовна стійкість як ключова риса національної особистості”. Названий захід присвячувався з’ясуванню суті понять “мовна особистість”, “мовна стійкість”; розвитку словесно-логічного та образного мислення, зв’язного мовлення, мовних смаків й мовних чуттів, активізації критичного мислення; вихованню патріотичних почуттів, готовності повсякчас спілкуватися українською мовою.

Тому зараз неабияку увагу в освітньому процесі здобувачів фахової передвищої освіти приділяють формуванню у майбутніх педагогів адекватного образу України і здатності протистояти фейкам. Готовий до такої діяльності сьогоднішній здобувач фахової передвищої освіти – завтрашній педагог, котрий навчатиме й виховуватиме наступне покоління патріотів України.

Також звертаємо увагу на те, що формуванню національно-патріотичного світогляду здобувачів освіти сприяє саме зміст мовної освіти [5], тому ми говоримо про кардинальність виховання національно-мовної особистості майбутнього педагога. Власне національно-культурна функція мови відбиває взаємозалежний зв'язок: людина – людина – суспільство – мова – культура. У мові відображаються історія, культура, система цінностей, світогляду українців, взаємозв'язків із народами світу та їх надбаннями. У сформованій національно-мовної особистості розвинуті універсальні вищі цінності: людяність, свобода, гідність, справедливість, совісність, сердечність, порядність, відповідальність, чесність, працьовитість, працелюбність, наполегливість, вірність, безконфліктність, повага до людей і людської гідності. Основні національні й суспільні цінності нинішніх здобувачів фахової передвищої освіти, які в умовах сучасності набувають універсального, загальнолюдського характеру, закладають інтеграційну основу навчання, виховання й розвитку їх вихованців у майбутньому.

**Висновки.** Отож, виховання національно-мовної особистості здобувачів фахової передвищої освіти в умовах війни має свої особливості та вимагає від педагогів певних зусиль.

Кожен сантиметр нашої землі відвоюється пекельними зусиллями та кров'ю. Україна існує завдяки цій крові, Україна бореться завдяки цій крові і Україна вистійть. Військові, волонтери, медики, педагоги і кожен, хто відчуває себе дотичним до війни, – це той скелет, який нас тримає. Це ті, хто сформований як національно-мовна особистість. І все це на часі, навіть під час війни.

Таким чином, однією з основних завдань виховання національно-мовної особистості є формування патріотичних почуттів та громадянської свідомості у студентів. В умовах війни ці завдання набувають ще більшого значення. Студенти повинні розуміти важливість захисту своєї країни та бути готовими допомогти їй у будь-який момент. Зараз ми вже бачимо зміни в освітній діяльності, адже нова модель освітнього процесу щодо виховання національно-мовної особистості змінилася від теоретично-абстрактної до активної, дієвої. Формування національно-мовної особистості майбутнього педагога розкриває співпричетність усіх учасників освітнього процесу задля реалізації поставлених завдань.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у розкритті важливості впливу виховання у сім'ї на

формування національно-мовної особистості учня Нової української школи.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Білавич Г., Оліяр М., Піддубрівна І. Розвиток національно-мовної особистості учня початкової школи у вимірі новітнього етапу розбудови української освіти. *Молодь і ринок*. 2021. № 10. С. 120–124.
2. Білавич Г.В., Стамбульська Т.І. Концепція виховання національно-мовної особистості у творчій спадщині Софії Русової. *Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика, присвяченій 160-річчю від дня народження С. Русової*: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Івано-Франківськ, 25 лютого 2016 р.). Івано-Франківськ, 2016. С. 191–195.
3. Бондаренко Н.В., Косянчук С.В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.
4. Русова С. Роль жінки в дошкільному вихованню. *Рідна школа*. 1936. С. 85–86.
5. Симоненко Т. Шляхи і засоби формування національно-мовної особистості в школі. *Українська мова і література в школі*. 2000. № 1. С. 8–10.

#### REFERENCES

1. Bilavych, H., Oliiar, M. & Piddubrivna, I. (2021). Rozvytok natsionalno-movnoi osobystosti uchnia pochatkovoї shkoly u vymiri novitnoho etapu rozbudovy ukrainkoї osvity [Evolution of national-linguistic personality of a primary school student in the context of the modern stage of the ukrainian education development]. *Youth & market*. No. 10. pp. 120–124. [in Ukrainian].
2. Bilavych, H.V. & Stambulska, T.I. (2016). Kontseptsiiia vykhovannia natsionalno-movnoi osobystosti u tvorchiї spadshchyni Sofii Rusovoї [The concept of education of a national-linguistic personality in the creative heritage of Sofia Rusova]. *Pedahohichna personalistyka: teoriia, istoria, osvitiina praktyka, prysviachenii 160-richchiiu vid dnia narodzhennia S. Rusovoї: materialy I Vseukrainskoї nauko-vo-praktychnoї internet-konferentsii (m. Ivano-Frankivsk, 25 liutoho 2016 r.)* – *Pedagogical personalistics: theory, history, educational practice dedicated to the 160th anniversary of the birth of S. Rusova: materials of the 1st All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference (Ivano-Frankivsk, February 25, 2016)*. Ivano-Frankivsk. pp. 191–195. [in Ukrainian].
3. Bondarenko, N.V. & Kosianchuk, S.V. (2022) Natsionalno-patriotychnе vykhovannia u konteksti suchasnykh vyklykiv [National-patriotic education in the context of modern challenges]. Guidelines. Kyiv, 64 p. [in Ukrainian].
4. Rusova, S. (1936). Rol zhinky v doshkilnomu vykhovanni [The role of women in preschool education]. *Native school*. pp. 85–86. [in Ukrainian].
5. Symonenko, T. (2000). Shliakhy i zasoby formuvannia natsionalno-movnoi osobystosti v shkoli [Ways and means of forming a national-language personality in school]. *Ukrainian language and literature at school*. No. 1. pp. 8–10. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.08.2023



УДК 378.147-057.86-047.58

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.289417>

**Ванда Вишківська**, кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри педагогіки педагогічного факультету  
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова  
**Євген Прокоф'єв**, кандидат педагогічних наук, доцент,  
старший викладач кафедри психології і педагогіки  
Національного університету фізичного виховання і спорту України  
**Ольга Ступак**, старший викладач кафедри психології, філософії  
та соціально-гуманітарних дисциплін  
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

### МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ

У статті проаналізовано основні теоретико-практичні аспекти проблеми моделювання професійної діяльності майбутніх фахівців.

Актуалізовано значущість у проблемі моделювання включення студентів до квазіпрофесійної діяльності, яка розглядається як сполучна ланка між навчальною та професійною діяльністю. Представлено логіку процесу педагогічного моделювання професійної діяльності студентів на етапі навчання у ЗВО.

Доведено, що моделювання дає змогу сконструювати в освітньому процесі цілісний феномен професійної діяльності фахівця, допомагає студентам включитися до соціально-предметної професійної діяльності, підвищує якість професійної підготовки.

**Ключові слова:** модель; педагогічне моделювання; моделювання професійної діяльності майбутнього фахівця; логіка процесу педагогічного моделювання; квазіпрофесійна діяльність.

**Табл. 1. Літ. 10.**

**Vanda Vyshkivska**, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,  
Associate Professor of the Pedagogy Department, Pedagogical Faculty,  
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University  
**Yevhen Prokofiev**, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the  
Psychology and Pedagogy Department,  
National University of Physical Education and Sports of Ukraine  
**Olga Stupak**, Senior Lecturer of the Psychology,  
Philosophy and Social-Humanities Studies Department,  
Admiral Makarov National University of Shipbuilding

### MODELING OF THE PROFESSIONAL ACTIVITIES OF SPECIALISTS: CONCEPTUAL BASIS

The article clarifies the content and functional aspects of the process of modeling the process of professional development of future specialists. It has been proven that a generalized model of a specialist's practical professional activity should consist of ideas about the goals of the specialist's activity, the functions for which he must be prepared, the results of training and personally significant professional qualities. It was found that the modeling of the professional activity of the future specialist can be considered as a complex step-by-step process that can be represented in the unity of its sides: the development of the subject as an individual and his professional training in the course of educational and professional activities in a higher education institution. The content of this process is determined by a combination of external (the content of educational and professional activities in the process of obtaining an education, social environment) and internal (personal motives, needs, values; natural abilities and formed knowledge and skills) development factors, and its structure includes a complex of interrelated components of the educational process (planning, management, monitoring of the obtained results, their assessment and correction).

In the problem of modeling professional activity, the importance of including students in the process of solving quasi-professional tasks aimed at forming the skills necessary for professional activity is actualized.

The logic of the process of pedagogical modeling of the professional activity of students at the stage of training in higher education institutions is presented.

A generalization is made that the technology of pedagogical modeling of the professional development of future specialists reflects the specifics of professional activity, the dynamism of the researched process, its functional dependencies and regular trends, allows a comprehensive consideration of the researched process, creates an opportunity to cover in a single system the main directions and pedagogical conditions that ensure the optimization of the professional development of future specialists.

**Keywords:** model; pedagogical modeling; modeling of the professional activity of a future specialist; logic of the process of pedagogical modeling; quasi-professional activity.

**П**остановка проблеми. Політичні, соціально-економічні перетворення, що відбуваються в нашій країні, радикальні зміни в соціокультурній сфері викликали необхідність суттєвої модернізації освіти. Проблема підготовки висококваліфікованих фахівців у контексті цих змін набуває особливої гостроти й актуальності, підвищуються вимоги до її якості. В умовах дедалі більшого економічного та соціального розвитку суспільства майбутній фахівець повинен мати глибоку теоретичну і, що особливо важливо, практичну підготовку до професійної діяльності, щоб гнучко реагувати на інноваційні процеси та творчо підходити до виконання професійних завдань.

Нестабільні зміни в структурі номенклатури затребуваних виробництвом і суспільством фахівців змушують заклади вищої освіти постійно розробляти нові (більш актуальні) довгострокові та короткострокові освітні програми, адаптуючись до соціально-економічних умов, що змінилися, і тенденцій їх трансформації. Виграють при цьому ті заклади вищої освіти, які швидко розв'язують питання гнучкого й ефективного (з найменшими ресурсними втратами) переходу на нові освітні програми, створюючи та структуруючи новий зміст професійного навчання.

Особливої актуальності в цьому контексті набуває проблема педагогічного моделювання професійної діяльності студентів – майбутніх фахівців.

**Аналіз основних досліджень та публікацій.** Проблемам модернізації вищої професійної освіти присвячені праці В. Алтуніна, В. Приходько, Н. Сидорчук.

Увагу таких науковців, як С. Бобокало, К. Дворянкін, І. Сабатовська, Н. Сура, Ю. Шапрана привертало моделювання освітніх систем.

Проблеми педагогічного моделювання в освіті знайшли відображення у працях О. Антонової, С. Вітвицької, О. Дубасенюк, В. Семиченко, В. Олійника, Н. Клокар, С. Крисюка, В. Маслова, Н. Протасової, Т. Сорочан та ін.

Наукову площину моделювання підготовки майбутнього вчителя вивчали О. Будник, Н. Глузман, О. Савченко, Л. Хомич та ін.

Метод моделювання як метод пізнання, що має метою відображення цілісного процесу професійної підготовки майбутніх фахівців досліджувався О. Ярошинською, Л. Виготським, Дж. Гібсон, В. Ясвінім, В. Рубцовим та ін.

Водночас теоретичний аналіз наукових джерел засвідчує, що теоретико-практичні аспекти моделювання професійної підготовки фахівців досліджені недостатньо.

**Мета статті** – проаналізувати змістові та функціональні аспекти процесу моделювання професійної діяльності майбутніх фахівців у закладах вищої освіти; представити загальну логіку процесу педаго-

гічного моделювання професійної діяльності студентів на етапі навчання у ЗВО.

**Виклад основного матеріалу.** Моделювання здебільшого трактується через розуміння моделі, у якій відтворюються найбільш важливі компоненти, властивості досліджуваних систем та процесів, що дає можливість адекватно оцінювати їх, прогнозувати перспективи розвитку і здійснювати управління. Найявністю відношення часткової подібності дає змогу використовувати модель як замітника системи, що вивчається. Відтак, прийнято виділяти такі функції моделі: 1) відтворення та множення знань про оригінал; 2) конструювання його нових властивостей; 3) управління та розвиток.

Концептуально важливою є така вимога до моделі, як її “адекватність, тобто відповідність реальній дійсності, суттєвим властивостям об’єкта” [3, 516].

Розглянемо детальніше тлумачення науковцями сутності феномену “моделювання”.

Так, С. Павлютенков доводить, що “процес моделювання – це відтворення характеристик одного об’єкта на іншому, спеціально створеному для їх вивчення. Модель має декілька застосувань: по-перше, вона чітко визначає компоненти, які складають систему, по-друге, схематично подає зв’язки між компонентами, по-третє, модель генерує і породжує питання, стає інструментом для порівняльного вивчення різних галузей явища, процесу” [6, 1].

Як зауважує В. Набока, “моделювання є специфічним методом проектування у прийнятті управлінських рішень, спрямованих на запровадження сучасних технологій у навчальний процес та застосування інноваційних методів управління” [11, 208]. Використовується моделювання в “гносеологічному, загальнометодологічному та психологічному контекстах, які на різних рівнях дозволяють оцінювати зв’язки і відношення між характеристиками стану різних елементів навчально-виховного процесу” [11, 197].

Як “метод пізнавальної й управлінської діяльності, котрий дозволяє адекватно й цілісно відобразити в модельних уявленнях сутність, найважливіші якості й компоненти системи”, аналізує досліджуваний феномен О. Столяренко. Науковець додає, що “змодельована система дозволяє отримати інформацію про її минулий, теперішній і майбутній стан, можливості та умови побудови, функціонування й розвитку” [10, 11].

Важливим для нас є розуміння сутності “педагогічної моделі” О. Кустинського, який виокремлює два інтегровані типи моделей: модель підготовки фахівця й модель діяльності фахівця [4, 241].

Близькою до наведеної є позиція М. Опачко, яка стверджує, що “моделювання професійної підготовки реалізується на засадах системного підходу, з одного боку, як професійної діяльності, до якої го-



тують студентів (модель діяльності), з іншого – як змісту освіти та навчання (модель підготовки)” [5, 4].

На думку І. Сабатовської, узагальнена модель практичної професійної діяльності фахівця має складатися із уявлень про цілі діяльності фахівця, функції, до виконання яких він повинен бути підготовлений, результати підготовки і про особистісно значущі професійні якості. Також у майбутнього фахівця мають бути сформовані навички роботи з різноманітними джерелами і базами інформації, а також навички прийняття управлінських рішень у нестандартних ситуаціях [8, 78].

У проблемі моделювання професійної діяльності М. Опачко актуалізує значущість включення студентів до процесу розв’язання квазіпрофесійних зав-

дань, які мають на меті формування необхідних для професійної діяльності умінь. При цьому в багатьох психолого-педагогічних дослідженнях (О. Вербицький, Н. Дем’яненко, Ж. Фріцко та ін.) квазіпрофесійна діяльність розглядається як сполучна ланка між навчальною та професійною діяльністю, що здійснюється паралельно з освітнім процесом на безперервній основі за рахунок переживання досвіду і пов’язаних з ним проблем майбутньої професійної діяльності. Важливо додати, що таке розуміння ґрунтується на взаємодії та передбачає постійний контакт студентів, викладачів і спеціалістів-практиків. Тому квазіпрофесійна діяльність студентів за формою є навчальною, а за змістом – професійною (див. табл. 1).

*Таблиця 1*

**Професійна підготовка фахівців**

<i>Аспекти професійної підготовки</i>	<i>Зміст діяльності</i>
<b>Навчальна діяльність</b>	
Академічне (теоретичне) навчання (лекції, семінари)	Засвоєння інформації
<b>Квазіпрофесійна діяльність</b>	
Теоретичне навчання з елементами практики (ігрові технології, проєктування)	Структурування цілісних фрагментів педагогічної діяльності (предметно-технологічний та соціально-рольовий контекст)
<b>Навчально-професійна діяльність</b>	
Педагогічна практика, навчально-дослідницька діяльність	Практична діяльність, що відповідає нормам професійних та соціальних вимог

За необхідне вважаємо зауважити, що сучасна ситуація підготовки фахівців у вищій школі, орієнтована на наближення освітньої ситуації до умов професійної діяльності, загострила низку суперечностей між:

- змістом професійних та державних освітніх стандартів;
- зазначеними у державних освітніх стандартах компетенціями та змістом навчальної діяльності, який студент має опанувати під час вивчення освітньої програми;
- обсягом професійних умінь, необхідних для входження у професію, та можливостями оволодіння ними в освітньому середовищі ЗВО.

Означені суперечності значною мірою мають врегулюватися у процесі розробки та реалізації освітніх програм. Зауважимо і те, що нині у системі підготовки випускника вищої школи відбувається зміна парадигм: парадигма “знання для практики”, яка тривалий час успішно реалізовувалась у системі університетської освіти, перебудовується на парадигму “знання у практиці і через практику”, яка спирається на запити сфери професійної реалізації випускників.

Відтак, М. Опачко обґрунтовує, що процес моделювання підготовки фахівців через систему квазіпрофесійних завдань має відповідати таким вимогам:

1. Довершеність і узагальненість моделі. Квазіпрофесійні завдання мають розроблятися згідно зі змістом майбутньої професійної діяльності і сприяти розвитку “професійного мислення”.

Освітній процес ЗВО охоплює не тільки технологічну практико-орієнтовану підготовку студентів, а й формування у них глибокого розуміння сутності процесів, що відбуваються у суспільстві, розвиток здатності досліджувати соціально-культурні явища, формування готовності до виконання різнопланових соціально-професійних завдань. Професійна діяльність майбутнього педагога включає і науково-дослідницьку, і проєктну, і методичну, і управлінську, і культурно-просвітницьку діяльність. І лише оволодіння усіма необхідними компетенціями забезпечить належний рівень професійної підготовки за умови належного розвитку професійного мислення.

У професійній підготовці мислення необхідно розвивати на трьох рівнях:

- методологічного мислення, що допомагає майбутньому вчителю дотримуватися правильних орієнтирів у професійній діяльності, виходячи зі своїх педагогічних поглядів та переконань;
- тактичного мислення, що допомагає впроваджувати педагогічні ідеї у технології освітнього процесу;
- оперативного мислення, яке найчастіше проявляється у практичній діяльності, самостійному твор-

чому застосуванні загальних педагогічних закономірностей [2, 95].

2. Вибір адекватних форм, методів та прийомів навчальної діяльності. Вдало підібраний комплекс методичного забезпечення дає можливість моделювати в освітньому процесі цілісний феномен професійної діяльності викладача, а студентам включитися до низки ситуації предметної професійної діяльності, робить продуктивним їхній професійний розвиток, підвищує якість професійної підготовки.

3. Забезпечення формування продуктивної самостійності студентів у навчальній діяльності. А. Бугра та О. Коновал зазначають, що “самостійна робота студентів є важливим чинником підвищення ефективності пізнавального процесу під час підготовки майбутніх фахівців, оскільки тільки в процесі самостійної роботи студент одержує міцні знання, розвиває вміння творчо мислити та використовувати знання у практичній діяльності” [1, 5].

Необхідність розвитку навичок і формування досвіду самостійної роботи студентів обумовлено досить радикальними перетвореннями інформаційної культури суспільства, основними ознаками яких є:

- зростання обсягу та високі темпи оновлення змісту інформаційних потоків;
- швидкі темпи технічного вдосконалення носіїв інформації та засобів обміну нею;
- зміна співвідношення ролі та функцій джерел інформації в освітньому просторі;
- удосконалення змісту та способів інформаційного наповнення джерел, зростання рівня системної організації інформації і різноманітності форм її подання на носіях;
- розвиток засобів пошуку й оперативної обробки інформації;
- розширення спектру інформаційних послуг та можливостей участі кожного члена суспільства у заповненні інформаційного простору (особливо через систему масової комунікації Internet).

Необхідно зауважити, що процес становлення пізнавальної самостійності є продуктивним, якщо структура, функції та тенденції керованого вдосконалення інформаційно-освітнього середовища відповідають природі феномена самостійності особистості, закономірностям його розвитку та особливостям прояву у конкретній діяльності. Цей процес можна визначити як продуктивний, якщо будуть забезпечені в комплексі соціальні та психолого-дидактичні умови його організації.

Для цього має бути:

- розроблена відповідна система засобів навчання, що підтримує зовнішні та внутрішні контексти самостійної навчальної діяльності з предмету;
- уведена в дію система засобів та способів комплексної підтримки структурних елементів процесу свідомої саморегуляції навчальної активності студента на заняттях з предмету (мотивації, цілепо-

кладання, виконання, контролю), що відображає у своєму змісті та його послідовній модифікації закономірності цього процесу та визначає в результаті становлення вищих форм самостійності особистості у навчанні (психолого-дидактичний аспект). А також необхідно забезпечити організаційні умови для самостійної навчальної діяльності та визначити її сенс.

4. Врахування типових помилок у професійній діяльності фахівця.

Система квазіпрофесійних завдань повинна охоплювати питання (навіть часткові випадки), що за статистикою викликають ускладнення у професійній діяльності, готуючи майбутнього фахівця до їх подолання (формування умінь “подолання” проблем) [5, 4–5].

Виокремлені М. Опачко умови вважаємо за доцільне доповнити вимогою щодо підбору контрольно-оцінних процедур, адже питання оцінки якості навчання – одне з найважливіших. Безумовно, експертиза якості професійної підготовки повинна включати знансвий компонент, оскільки без знання, глибокого розуміння процесу немислиме ефективне професійне навчання. При цьому цей компонент має доповнюватися інтерактивним компонентом: інтерактивні методи дозволяють перевірити ступінь володіння дією. На сьогодні у професійному педагогічному середовищі активно розробляється новий діагностичний інструментарій: комплексні ситуаційні завдання, квести, кейси, компетентісно-орієнтовані завдання та ін.

Вищевикладене дає підстави стверджувати, що моделювання професійної діяльності майбутніх фахівців може розглядатися як складний поетапний, багатосторонній процес, який може бути репрезентований у педагогічній моделі в єдності сторін: розвитку суб'єкта як особистості та його професійної підготовки в ході навчально-професійної діяльності в закладі вищої освіти. Зміст цього процесу визначається поєднанням зовнішніх (зміст навчально-професійної діяльності в процесі здобуття освіти, соціальне оточення) і внутрішніх (особистісні мотиви, потреби, цінності; природні здібності та сформовані знання і вміння) факторів розвитку.

У моделюванні освітнього процесу у вищій школі, як зазначає М. Опачко, важливо врахувати, що:

- кожна наукова дисципліна вивчається студентами в її динаміці;
- необхідним є зв'язок освітнього процесу з найновішими науковими дослідженнями;
- оптимальним має бути обсяг самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів;
- освітній процес має бути професійно орієнтованим [5, 35].

Своєю чергою, зауважуємо, що моделювання освітнього процесу передбачає і розв'язання проблеми управління пізнавальною діяльністю.

При масовому навчанні, безперервному потоці інформації й обмеженості термінів навчання спільна діяльність викладача та студента практично відсутня, тому передача інформації не супроводжується формуванням необхідних прийомів діяльності та мислення. У зв'язку з цим недостатньо визначити склад, обсяг і структуру навчального матеріалу – необхідно розробити певну технологію навчання, знайти способи управління процесом оволодіння студентами досвідом, що їм передається.

Діяльність викладача ЗВО, як відомо, включає два типи відносин: суб'єктні (ставлення викладача до предметного змісту дисципліни) та суб'єкт-суб'єктні (взаємодія педагога та студента в процесі навчання). Відбираючи зміст, визначаючи рівень системності навчальної інформації та розробляючи її методичний супровід, викладач має проектувати характер пізнавальної діяльності студента, тобто метод навчання.

Вибір форми навчання – характеру взаємодії студентів з педагогом та між собою – спрямований на стимуляцію активності і творчого потенціалу особистості студента.

Визначаючи спосіб подачі інформації та її опрацювання студентами, викладач отримує можливість підвищити швидкість присвоєння знань, домогтися необхідного рівня та міцності засвоєння за рахунок інтенсифікації, індивідуалізації, оптимізації і адаптивності управлінських впливів.

Беручи за основу положення синтетичного підходу, О. Дубасенюк, А. Іванченко розробили таку структуру процесу моделювання:

- постановка завдання;
- створення або вибір моделі;
- дослідження моделі;
- перенесення знань з моделі на оригінал [7, 40].

Науковці О. Спірін, А. Яцишин, С. Іванова та ін. запропонували п'ять етапів педагогічного моделювання:

- вивчення проблеми побудови моделі та визначення функцій об'єкта, який досліджується;
- постановка завдань для з'ясування компонентів моделі, її ефективного функціонування і діагностики;
- виокремлення необхідних компонентів моделі та визначення критеріїв для їх діагностики;
- встановлення взаємозв'язків між компонентами моделі;
- розробка моделі, прогнозування її розвитку [9].

Узагальнюючи, представимо логіку процесу педагогічного моделювання професійної діяльності студентів на етапі навчання у ЗВО:

- аналіз розвитку педагогічної ситуації професійного становлення та формулювання проблеми;
- висування ідей у межах певної системи цінностей майбутніх фахівців, які можуть сприяти врегулюванню визначених суперечностей та розв'язанню проблем;

- формулювання припущення про способи досягнення цілей;
- конкретизація завдань, які необхідно виконати для реалізації задуму;
- встановлення критеріїв оцінки очікуваних результатів;
- побудова моделі бажаного педагогічного об'єкта (професійної діяльності) відповідно до провідних ідей та цінностей;
- етап реалізації змодельованого проекту за умови безперервної діагностики, аналізу та коригування процесу його впровадження;
- заключний етап: узагальнення результатів, висновки.

**Висновки.** Отже, технологія педагогічного моделювання професійного розвитку майбутніх фахівців відображає специфіку професійної діяльності, динамічність досліджуваного процесу, його функціональні залежності та закономірні тенденції, дозволяє комплексно розглянути досліджуваній процес, створює можливість охопити в єдиній системі основні напрямки та педагогічні умови, що забезпечують оптимізацію професійного розвитку та саморозвитку майбутніх викладачів; передбачає реалізацію індивідуальних запитів студентів з урахуванням варіативних форм, методів, засобів та технологій організації освітнього процесу у ЗВО.

Перспективними напрямками залишаються дослідження таких аспектів проблеми, як: вивчення та педагогічне моделювання індивідуальної траєкторії розвитку майбутніх фахівців; педагогічне моделювання різноманітних форм дистанційного навчання як засобу професійного розвитку майбутніх спеціалістів.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Бугра А.В., Коновал О.А. Методика самостійної роботи студентів : навчально-методичний посібник. Кривий Ріг : КП ДВНЗ “КНУ”, 2014. 124 с.
2. Вишківська В., Кондратенко Л., Патлайчук О. Тренінг як засіб розвитку професійного мислення майбутніх фахівців. *Молодь і ринок*. 2022. № 2 (200). С. 93–99.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Кустинський О.В. Модель спеціальної підготовки майбутніх офіцерів запасу. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ : ВІКНУ, 2010. Вип. № 26. С. 239–245.
5. Опачко М.В. Моделювання професійної підготовки та діяльності : навчально-методичний посібник. Ужгород : УжНУ, 2016. 86 с.
6. Павлютенков Є.М. Моделювання педагогічних процесів. *Управління школою*. 2007. № 10. С. 2–19.
7. Практикум з педагогіки : навч. посіб. / за заг. ред. Дубасенюк О.А., Іванченко А.В. Житомир : ЖДПУ, 2002. 483 с.
8. Сабатовська І.С., Кайдалова Л.Г. Моделювання діяльності фахівця : навч. посіб. Харків : Вид-во НФаУ, 2014. 180 с.

9. Спірін О.М., Яцишин А.В., Іванова С.М., Кільченко А.В., Лупаренко Л.А. Модель інформаційно-аналітичної підтримки педагогічних досліджень на основі електронних систем відкритого доступу. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. № 3 (59). С. 134–154.

10. Столяренко О.В. Моделювання педагогічної діяльності у підготовці фахівця : навч.-метод. посіб. Вінниця : ТОВ “Нілан-ЛТД”, 2015. 196 с.

11. Набока Б.С. Сутність та зміст моделювання в управлінні загальною середньою освітою: національний та світовий досвід. *Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки / ред. кол.: В.В. Радул та ін. Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка*, 2011. Вип. 101. С. 196–208.

#### REFERENCES

1. Buhra, A.V. & Konoval, O.A. (2014). *Metodyka samoistiinnoi roboty studentiv* [Methodology of students' independent work]. Kryvyi Rih, 124 p. [in Ukrainian].

2. Vyshkivska, V., Kondratenko, L. & Patlaichuk, O. (2022). *Treninh yak zasib rozvytku profesiinoho myslennia maibutnikh fakhivtsiv* [Training as a means of developing the professional thinking of future specialists]. *Youth & market*. No. 2 (200). pp. 93–99. [in Ukrainian].

3. *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of education]. Akad. ped. nauk Ukrainy; (Ed.). V.H. Kremen. Kyiv, 2008. 1040 p. [in Ukrainian].

4. Kustynskyi, O.V. (2010). *Model spetsialnoi pidhotovky maibutnikh ofitseriv zapasu* [Model of special training of future reserve officers]. *Collection of scientific works of the Military Institute of Kyiv Taras Shevchenko National University*. Kyiv, Vol. 26. pp. 239–245. [in Ukrainian].

5. Opachko, M.V. (2016). *Modeliuvannia profesiinnoi pidhotovky ta diialnosti* [Modeling of professional training and activity]. *Educational and methodological manual*. Uzhhorod, 86 p. [in Ukrainian].

6. Pavliutenkov, Ye.M. (2007). *Modeliuvannia pedahohichnykh protsesiv* [Modeling of pedagogical processes]. *School management*. No. 10. pp. 2–19. [in Ukrainian].

7. *Praktykum z pedahohiky* [Workshop on pedagogy]. *Tutorial*. (Ed.). Dubaseniuk O.A., Ivanchenko A.V. Zhytomyr, 2002. 483 p. [in Ukrainian].

8. Sabatovska, I.S. & Kaidalova, L.H. (2014). *Modeliuvannia diialnosti fakhivtsia* [Modeling the activity of a specialist]. *Tutorial*. Kharkiv, 180 p. [in Ukrainian].

9. Spirin, O.M., Yatsyshyn, A.V., Ivanova, S.M., Kilchenko, A.V. & Luparenko, L.A. (2017). *Model informatsiino-analitychnoi pidtrymky pedahohichnykh doslidzhen na osnovi elektronnykh system vidkrytoho dostupu* [Model of informational and analytical support of pedagogical studies and teaching aids]. *Information technologies and teaching aids*. No. 3 (59). pp. 134–154. [in Ukrainian].

10. Stoliarenko, O.V. (2015). *Modeliuvannia pedahohichnoi diialnosti u pidhotovtsi fakhivtsia* [Modeling of pedagogical activity in the training of a specialist]. *Educational and methodological manual*. Vinnytsia, 196 p. [in Ukrainian].

11. Naboka, B.S. (2011). *Sutnist ta zmist modeliuvannia v upravlinni zahalnoi serednoi osvitoi: natsionalnyi ta svitovyi dosvid* [The essence and content of modeling in the management of general secondary education: national and world experience]. *Scientific notes of KSPU. Series: Pedagogical sciences*. Kirovohrad, Vol. 101. pp. 196–208. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.07.2023



*“Завдяки історичній пам’яті людина стає особистістю, народ – нацією, країна – державою”.*

*Михайло Грушевський  
український історик, громадський та політичний діяч*

*“Роби добро не тільки тоді, коли тебе бачать люди; значно більше треба для того, щоби бути справжньою людиною, коли тебе ніхто не бачить”.*

*Василь Сухомлинський  
український педагог*

*Кредо інтерактивного навчання:*

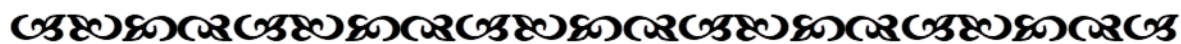
*“Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу й чую, я трохи пам’ятаю. Те, що я чую, бачу, обговорюю – я починаю розуміти. Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю – я набуваю знань і навичок. Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром”.*

*Наочність варта не тільки сотні слів, а й утричі ефективніша за одні лише слова. Слова – це кольорові камінці. Мало їх назбирати – треба ще навчитися з них узори викладати.*

*Грина Вільде  
українська письменниця*

*“Досконалість – це не тоді, коли нічого додати, а тоді, коли нічого відняти”.*

*Антуан де Сент-Екзюпері  
французький письменник*



**Юлія Мендрух**, кандидат педагогічних наук, доцент  
кафедри іноземних мов факультету фінансів  
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана  
**Ельвіра Остапенко**, кандидат педагогічних наук, старший викладач  
кафедри іноземних мов факультету фінансів  
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана  
**Ольга Ходакевич**, кандидат психологічних наук, доцент кафедри  
іноземних мов факультету фінансів  
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана  
**Вадим Тинний**, кандидат педагогічних наук, доцент  
кафедри іноземних мов факультету фінансів  
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

### МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті розглянуто сутність поняття “методологічний підхід”, виокремлено методологічні підходи до формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю і проаналізовано основні риси особистісного, діяльнісного і комунікативного підходів. Розкрито особливості застосування особистісного, діяльнісного і комунікативного підходів до формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю.

**Ключові слова:** методологічний підхід; особистісний підхід; діяльнісний підхід; комунікативний підхід; комунікативна компетентність.

*Лім. 15.*

**Iuliia Mendruk**, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the  
Foreign Languages Department of Finance Faculty,  
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman  
**Elvira Ostapenko**, Ph.D. (Pedagogy), Senior Lecturer of the  
Foreign Languages Department of Finance Faculty,  
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman  
**Olha Khodakevych**, Ph.D. (Psychology), Associate Professor of the  
Foreign Languages Department of Finance Faculty,  
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman  
**Vadym Tynnyi**, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor  
of the Foreign Languages Department of Finance Faculty,  
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

### METHODOLOGICAL APPROACHES TO FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE ECONOMISTS

The article deals with the actual problem of communicative competence formation which requires the application of particular methodological approaches. The article focuses on the meaning of the concept “methodological approach”, determines methodological approaches to the process of communicative competence formation and analyses the key features of personality-oriented approach, activity-based approach and communicative approach. The application of personality-oriented, activity-based and communicative approaches to the formation of communicative competence of future economists is disclosed. The personality-oriented approach implies taking into consideration personality traits, aims and objectives as well as professional inclinations of every individual student and requires developing and using in practice meaningful situations of learning which promote the development of subject-oriented professional communication and reflection on it. The activity-based approach implies organized learning activity based on specially designed exercises, presentations, design of professionally oriented dialogues as well as analysis and modelling of situations of professional communication. The communicative approach implies the use of real-life situations of communication, problem-solving communicative tasks and detailed analysis of student’s verbal messages.

**Keywords:** approach; personality-oriented approach; activity-based approach; communicative approach; communicative competence.

**П**остановка проблеми. Сучасна професійна підготовка майбутнього фахівця фінансово-економічного профілю спрямована на оволодіння ним не лише професійними знаннями, уміннями та навичками, а й комунікативною компетентністю, яка є системоутворювальним елементом у загальній системі всіх підструктур професійної діяльності. Цілеспрямоване формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю передбачає виокремлення методологічних підходів, які є визначальними для розробки і впровадження ефективних форм, методів, прийомів та засобів формування комунікативної компетентності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблемі дослідження комунікативної компетентності присвячено праці таких вітчизняних та західних науковців, як М. Заброцький, С. Максименко, К. Ларсон, Ф. Бекланд, М. Редмонд, А. Барбор, Дж Віман, Б. Шпіцберг. Поняття комунікативної компетентності у різних професійних контекстах розглядається у дослідженнях Є. Герасименко, Г. Данченко, О. Жирун, В. Черевко. Основні положення особистісного, діяльнісного і комунікативного підходів до навчання висвітлено в роботах В. Рибалки, М. Чобітька, З. Жигаль, Т. Зубенко, І. Танцерової. Водночас особливості застосування методологічних підходів у процесі цілеспрямованого формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю не знайшли відображення у роботах науковців.

**Мета статті:** виокремити методологічні підходи до формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю, проаналізувати основні положення особистісного, діяльнісного і комунікативного підходів до навчання і розкрити особливості застосування цих підходів у процесі формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Передовсім розглянемо поняття “підхід”. У Словнику української мови (СУМ-11), поняття “підхід” розглядається як сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-, що-небудь, ставлення до кого-, чого-небудь [11]. Методологія – це сукупність підходів, способів, методів, прийомів та процедур, що застосовуються у процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети [13, 374]. Поняття “методологічний підхід” розглядаємо як сукупність ідей, які визначають наукову позицію дослідника, принципів, які є основою стратегії дослідницької діяльності, а також способів, процедур і прийомів, які забезпечують реалізацію обраної стратегії у практичній діяльності.

Відповідно до результатів аналізу наукової літератури [1; 3; 7; 8] вважаємо, що формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю повинно базуватись на особистісному, діяльнісному та комунікативному підходах.

Розглянемо сутність особистісного підходу. Він передбачає ставлення педагога до вихованця як до особистості, як до самосвідомого відповідального суб’єкта власного розвитку і як до суб’єкта виховної взаємодії. На думку В. Рибалки, особистісний підхід полягає у сукупності концептуальних уявлень, принципів, цільових установок, орієнтацій, методико-психодіагностичних і психодідактичних засобів, які сприяють більш глибокому і повноцінному баченню, розумінню особистості дитини і на цій основі – її гармонійному вихованню і самовихованню [10, 12]. Як зазначає дослідник, особистість – це суб’єкт свідомої продуктивної діяльності та сучасної поведінки, індивід із соціально зумовленою системою психічних властивостей, що формується і виявляється у діяльності, спілкуванні та опосередковує, регулює взаємодію людини з навколишнім світом [10, 25].

На основі аналізу сучасної літератури З. Жигаль виділяє такі основні ознаки особистісно орієнтованої освіти: головна мета навчання – розвиток особистості учня; особистість виступає системоутворювальним фактором організації всього освітнього процесу; учні та педагоги є рівноправними суб’єктами освітнього процесу; провідними мотивами особистісно орієнтованої освіти, її ціннісним змістом є саморозвиток і самореалізація всіх суб’єктів навчання [5].

На думку М. Чобітько, основними акцентами особистісно орієнтованого навчання є: знання, навчальний матеріал – засіб розвитку особистості; критерій ефективності організації освітнього процесу – процесуальна позитивна динаміка особистісного росту; процес навчання будується, виходячи з індивідуальних психологічних можливостей, особистісних переваг та вибору школяра; результат навчання у школі – особистість, спроможна розуміти і знаходити себе в соціальних умовах, які постійно змінюються, впливати на обставини, використовуючи на підставі актуалізації способи мислення, діяльності, прояву культури почуттів, волі і поведінки [14, 145].

І. Танцорова зазначає, що особистісно зорієнтований освітній процес будується на навчальному діалозі учня і вчителя, який спрямований на спільну побудову програмної діяльності. У цьому процесі обов’язково враховується індивідуальна вибірковість учня до змісту, виду і форми навчального матеріалу, його мотивація, намагання використати отримані знання самостійно, з власної ініціативи. В основу діалогу покладено обмін думками заради кінцевого

результату, невідомого учневі, і саме знаходження, оформлення і формування цього результату учнем і є метою діалогу, запропонованого вчителем. Забезпечення логіки системи запитань діалогу і робить можливим запланований результат [12, 4].

Розглянемо основні характеристики діяльнісного підходу. Як зазначено в енциклопедії освіти, діяльнісний підхід виражається у прагненні дослідників використовувати положення теорії діяльності в методиці й інтерпретації змісту своїх праць. Сутність цього підходу полягає у тому, що досліджується наявний процес взаємодії людини з навколишнім світом, який забезпечує виконання певних життєво важливих завдань. Стосовно проблеми навчання діяльнісний підхід означає виявлення й опис тих способів дії, які повинні привести до розкриття змісту поняття у навчальному матеріалі й повноцінного засвоєння відповідних знань [4, 500]. У законодавчій базі України діяльнісний підхід визначається як спрямованість навчально-виховного процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань з різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти [9].

Г. Дегтярьова і Т. Якимович зазначають, що діяльнісний підхід передбачає зв'язок змісту професійної освіти і навчання з професійно-трудовою діяльністю. Знання, здобуті майбутніми фахівцями під час навчання, оцінюються з позицій розв'язання проблем і виконання завдань, що виникають у їхній професійній діяльності. Відповідно, побудова навчального процесу повинна починатися саме з аналізу професійної діяльності у відповідній галузі [2, 370].

Обґрунтування комунікативного підходу до навчання знаходимо у наукових працях, які присвячені навчанню іноземних мов [6; 15].

Як зазначають К. Джонсон і К. Мороу, комунікативний підхід орієнтований на вивчення мови через спілкування. Використання мови у реальній комунікативній ситуації породило в рамках комунікативного підходу деякі тенденції: 1) комунікативна спрямованість усіх видів навчання; 2) процес навчання зосереджений не на викладачеві, а на студентові ("learner-centred approach"); 3) врахування інтересів, здібностей і потреб студентів для зацікавлення процесом навчання ("the whole person approach"); 4) ситуативно-тематичний чи функціональний принципи організації навчально-методичних матеріалів; 5) основними видами роботи студентів є парна робота (діалог) і групова робота (полілог); 6) комунікативний підхід до вивчення мови породив нетрадиційне ставлення до помилки. Виникають питання: що вважати помилкою? Яка природа помилки? [15].

Т. Зубенко однією з ключових дефініцій теорії комунікативного підходу вважає принцип комунікативності [6, 146]. Як зазначає дослідниця, до прин-

ципів комунікативності більшість учених відносять такі: ситуативність (створення та використання ситуацій реального спілкування); мовленнєво-мисленнєва діяльність (мовленнєвий, творчий характер і проблемність завдань); новизна (новизна змісту та форми мовленнєвого висловлювання, прийомів, завдань і змісту навчання); функціональність (засвоєння нових лексичних і граматичних одиниць у тісному зв'язку з їхніми функціями в мовленні); індивідуалізація (врахування індивідуальних особливостей) та діалог культур [6, 147–150].

**Висновки.** На нашу думку, застосування особистісного підходу до формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю має враховувати особисті якості, цільові настанови і професійні орієнтації кожного майбутнього фахівця фінансово-економічного профілю, що сприяє саморозвитку і самореалізації студентів. Цей підхід передбачає розробку і практичне використання навчальних ситуацій із засвоєння змісту навчання в умовах створення спеціального комунікативного середовища, що забезпечує розвиток професійного спілкування як суб'єктно-значеннєвого, а також його рефлексію. Згідно з основними положеннями діяльнісного підходу, формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю має відбуватися у процесі спеціально організованої навчальної діяльності студентів. Цей підхід передбачає виконання циклу спеціально підібраних та розроблених вправ, презентацій, розробку та реалізацію діалогів професійного спілкування, аналіз і моделювання його певних ситуацій. Під час організації цієї діяльності вважаємо за необхідне враховувати її складники, а саме мотиваційні, орієнтовні, виконавчі і контрольні дії. Комунікативний підхід до формування досліджуваного виду компетентності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю передбачає використання у процесі навчання ситуацій реального спілкування, постановку проблемних комунікативних завдань та їх розв'язання, а також детальний аналіз мовленнєвих висловлювань студентів.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Брюханова Н.О. Застосування діяльнісного підходу до навчання у вищій школі. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2007. № 4. С. 80–87.
2. Дегтярьова Г. Особистісний та діяльнісний підходи у післядипломній освіті інженерно-педагогічних працівників. *Вісник Львівського університету*. Львів : Львівськ. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2005. Вип. 19. Ч. 1. С. 369–378.
3. Д'яконов Г.В. Основи діалогічного підходу в психологічній науці і практиці : монографія. Кіровоград : РІО КДПУ ім. Винниченка, 2007. 84 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук ; гол. редактор В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Жигаль З.М. Впровадження технології особистісно орієнтованого навчання як один із пріоритетних напрямів

організації сучасного уроку музики. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 10 (2). С. 38–43.

6. Зубенко Т.В. Комунікативний підхід до навчання іноземної мови учнів початкової школи як стратегічна проблема у підготовці майбутнього вчителя. *Науковий вісник Миколаївського державного університету*: зб. наук. праць / за заг. ред. В.Д. Будака, О.М. Пехоти. Миколаїв: МДУ, 2008. Вип. 23: *Педагогічні науки*. Т. 1. С. 146–152.

7. Лупак Н.М. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецтва: Засади інтермедіальної технології: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2020. 452 с. URL: [http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/24188/1/Monograf\\_Lupak.pdf](http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/24188/1/Monograf_Lupak.pdf)

8. Подмазін С.І. Особистісно-зорієнтована технологія навчання. *Завуч*. 2002. № 4. С. 1–3.

9. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.

10. Рибалка В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників: монографія / за ред. Г.О. Балла. Київ: ІПППО АПН України, Деміур, 1998. 160 с.

11. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. URL: [http://ukrlit.org/slovnky/slovnky\\_ukrainskoi\\_movy\\_v\\_11\\_tomakh/%D0%BF%D1%96](http://ukrlit.org/slovnky/slovnky_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/%D0%BF%D1%96)

12. Танцєрова І. Освіта – це те, що залишилось, коли все забуто. *Завуч*. 2002. № 8 (122). С. 3–5.

13. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди; голов. ред. В.І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

14. Чобітько М.Г. Перехід від когнітивної до особистісно орієнтованої парадигми в освіті. *Педагогічні умови професійного становлення учнівської молоді*: зб. наук. праць / за ред. Г.Є. Гребенюка. Харків, 2003. С. 140–148.

15. Johnson K., Morrow K. *Communication in the Classroom*. Longman Group, 1992. 140 p.

#### REFERENCES

1. Bryukhanova, N.O. (2007). Zastosuvannya diyalnogo pidkhodu do navchannya u vyshchii shkoli [Application of activity-based approach to education in higher education]. *Theory and practice of social systems management: philosophy, psychology, pedagogics, sociology*. No. 4, pp. 80–87. [in Ukrainian].

2. Dehtyarova, G. (2005). Osobystisnyi ta diyalnisnyi pidkhody u pislyadiplomni osviti inzhenero-pedagogichnykh pratsivnykiv [Personality-oriented and activity-based approaches in postgraduate education of engineering and pedagogical professionals]. *Bulletin of Lviv University*. Lviv, Issue. 19, part 1, pp. 369–378. [in Ukrainian].

3. Dyakonov, G.V. (2007). Osnovy dialogichnogo pidkhodu v psykholoichni nauki i praktytsi [Essentials of activity-based approach in psychological science and practice]. Monograph. Kirovograd, 847 p. [in Ukrainian].

4. Entsyklopediya osvity [Encyclopedia of education]. National Academy of Sciences of Ukraine, editor-in-chief V.G. Kremen. Kyiv, 2008. 1040 p. [in Ukrainian].

5. Zhigal, Z.M. (2013). Vprovadzhenya tekhnologii osobystisno orientovanogo navchannya yak odyn iz prioritetnykh napryamiv organizatsii suchasnoho uroku muzyky [Implementation of technology of personality-oriented education as a key direction of organizing music lesson of nowadays]. *Bulletin of Luhansk National University named after Taras Shevchenko. Pedagogichni nauky*. No. 10 (2), pp. 38–43. [in Ukrainian].

6. Zubenko, T.V. (2008). Komunikativnyi pidkhid do navchannya inozemnoi movy uchniv pochatkovoї shkoly yak strategichna problema u pidgotovtsi maybutnogo vchytelya [Communicative approach to foreign language teaching of primary school learners as strategic problem in training future teachers]. *Scientific bulletin of Mykolaiv State University*. Issue. 23. Vol. 1, pp. 146–152. [in Ukrainian].

7. Lupak, N.M. (2020). Formuvannya komunikativnoi kompetentnosti majbutnih uchiteliv mystetstva; Zasady intermedialnoi tehnologii [Formation of communicative competence of future art teachers: Foundations of intermediate technology]. Ternopil, 2020. 452 p. Available at: [http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/24188/1/Monograf\\_Lupak.pdf](http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/24188/1/Monograf_Lupak.pdf) [in Ukrainian].

8. Podmazin, S.I. (2002). Osobistisno-zorientovana tekhnologiya navchannya [Personality-oriented technology of teaching]. *Zavuch*. No. 4, pp. 1–3. [in Ukrainian].

9. Pro zatverdzhennya Derzhavnogo standartu bazovoi i povnoi zagalnoi serednoi osvity [On approval of state standard of basic and complete comprehensive secondary education]. Act of the Cabinet of Ministers of Ukraine as of November 23, 2011. No. 1392. Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>. [in Ukrainian].

10. Rybalka, V. (1998). Osobystisnyi pidkhid u profilnomu navchanni starshoklasnykiv [Personality-oriented approach in teaching high school learners]. Monograph. Kyiv, 160 p. [in Ukrainian].

11. Slovnkyk ukrainskoi movy [Dictionary of Ukrainian language]. in 11 books. Kyiv, 1970–1980. Available at: [http://ukrlit.org/slovnky/slovnky\\_ukrainskoi\\_movy\\_v\\_11\\_tomakh/%D0%BF%D1%96](http://ukrlit.org/slovnky/slovnky_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/%D0%BF%D1%96). [in Ukrainian].

12. Tantsєrova, I. (2002). Osvita – tse te, shcho zalyshylos, koly vse zabuto [Education is what is left when everything is forgotten]. *Zavuch*. No. 8 (122), pp. 3–5. [in Ukrainian].

13. Filozofskyi entsyklopedichnyi slovnkyk: entsyklopediya [Philosophic encyclopedic dictionary: encyclopedia]. National Academy of Sciences of Ukraine, Philological Institute named after Hryhoriy Skovoroda, editor-in-chief V.I. Shynkaruk. Kyiv, 2002, 742 p. [in Ukrainian].

14. Chobitko, M.G. (2003). Perekhid vid kognyivnoi do osobystisno orientovanoi paradygmy v osviti [Transition from cognitive to personality-oriented paradigm in education]. *Pedagogical conditions of professional development of young students*. Coll. of science works. Kharkiv, pp. 140–148. [in Ukrainian].

15. Johnson, K. & Morrow, K. (1992). *Communication in the Classroom*. Longman Group, 140 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 28.07.2023





## ВИХОВАННЯ ДОБРОЗИЧЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ОДНОЛІТКІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 37.01

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.285890>

**Людмила Врочинська**, кандидат педагогічних наук, доцент,  
декан факультету дошкільної і початкової освіти, історії та мистецтв  
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

**Надія Кравець**, кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти  
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

**Людмила Лук'яник**, кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри теорії і методик початкової освіти  
Рівненського державного гуманітарного університету

### ВИХОВАННЯ ДОБРОЗИЧЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ОДНОЛІТКІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто сутність виховання доброзичливого ставлення до однолітків у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності; встановлено, що у закладах дошкільної освіти з цією метою використовують різні методи, охарактеризовано види ігор, що сприяють розвитку цієї риси. Розкрито особливу роль ігор-модельовання у вихованні доброзичливого ставлення до однолітків у дітей старшого дошкільного віку. Визначено, що доброзичливість сформована в старшому дошкільному віці, є рисою, що здатна впливати на взаємодію дітей у молодшому шкільному віці.

**Ключові слова:** виховання; ігрова діяльність; діти молодшого шкільного віку; доброзичливе ставлення; дошкільного віку; ігри; однолітки; розвиток; старший дошкільний вік.

**Рис. 1. Табл. 1. Літ. 12.**

**Liudmyla Vrochynska, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,**  
Dean of the Faculty of Preschool and Primary Education, History and Arts,  
Kremenets Taras Shevchenko Regional Academy of Humanities and Pedagogy  
**Nadia Kravets, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor, Associate Professor of the**  
Theory and Methods of Preschool and Special Education Department,  
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University  
**Liudmyla Lukianyuk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor, Associate Professor of the**  
Theory and Methods of Primary Education Department,  
Rivne State Humanities University

### EDUCATION OF BENEVOLENT ATTITUDE TOWARDS PEERS IN CHILDREN OF OLDER PRESCHOOL AGE IN THE PROCESS OF GAME ACTIVITIES

The article examines the essence of fostering a benevolent attitude towards peers in children of older preschool age in the process of playing. It has been established that preschool education institutions use various methods of forming kindness in children of older preschool age. The types of games that contribute to the development of kindness in a child of older preschool age are characterized. The special role of modeling games in fostering a friendly attitude towards peers in children of older preschool age is revealed.

It was determined that in the younger preschool age and the middle preschool age, the development of the education of benevolent attitude towards peers in children of older preschool age begins. The main processes of the development of benevolence in these age ranges have been established. The essence of the education of benevolence in older preschool age and the age-pedagogical peculiarities of the formation of this process at the age of 5–7 years are revealed. It was determined that benevolence is formed in the older preschool age; it is a trait that can influence the interaction of children in the younger school age.

Such methods of fostering a benevolent attitude towards peers in children of older preschool age are characterized as training, example, verbal-visual, organization of joint activities. The importance of each method is revealed. The place of the organization of joint activities in the formation of a benevolent attitude with the help of games is determined.

The types of games that contribute to the development of a friendly attitude towards peers in children of older preschool age are described. The essence of such games as didactic, story role-playing, dramatization games, theatrical games, modeling games, business games, and active games is revealed. The most optimal types of games for the development of benevolence have been determined. Modeling games are characterized as a type of game activity that, based on various practical situations, allows the formation of a friendly attitude of older preschoolers towards their peers.

**Keywords:** education; children of primary school age; friendly attitude; preschool age games; peers; development; older preschool age.

**П**остановка проблеми. Проблема дослідження зумовлена тим, що питання розвитку доброзичливості у дітей старшого дошкільного віку є досить актуальним, адже саме старший дошкільний вік є найбільш сприятливим для усвідомленого засвоєння загальнолюдських моральних та етичних цінностей. Відповідно, старший дошкільник все більше комунікує з однолітками, що призводить до формування у нього такої риси, як “доброзичливість”. Це дає підставу говорити про значущість формування доброзичливого ставлення у дошкільному віці.

**Аналіз основних досліджень і публікацій.** Питання виховання доброзичливого ставлення до однолітків у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності досліджували такі вітчизняні дослідники, як Н. Гавриш [1], В. Гнатюк [2], О. Гудименко [3], Т. Пономаренко [4], Л. Скорба [5]. На їхню думку, старший дошкільний вік є найбільш сприятливим періодом для розвитку доброзичливого ставлення у дитини. Зокрема, дослідниця В. Гнатюк у праці “Формування доброзичливості у дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО” наголошує на тому, що цю рису доцільно розвивати за допомогою ігрової діяльності [2, 12].

**Мета статті** – охарактеризувати виховання доброзичливого ставлення до однолітків у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності. Відповідно до мети дослідження визначено такі завдання:

- розкрити особливості виховання доброзичливого ставлення до однолітків у дітей старшого дошкільного віку;
- описати методи виховання доброзичливого ставлення до однолітків у дітей старшого дошкільного віку;
- охарактеризувати види ігор, що сприяють розвитку доброзичливості у дитини старшого дошкільного віку;

– проаналізувати важливість використання ігор-моделювання як засобу виховання доброзичливого ставлення до однолітків у дітей старшого дошкільного віку.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Питання формування доброзичливості у дітей дошкільного віку на сьогодні є досить актуальним. Це зумовлюється тим, що сучасні діти швидко дорослішають, а в умовах нестабільної політично-економічної ситуації їм складно засвоїти моральні та етичні норми, що призводить до розвитку неповаги й упередженого ставлення до однолітків [2, 11].

У закладах дошкільної освіти формування доброзичливості дітей до однолітків починається із молодшого дошкільного віку, коли вони потрапляють у новий для них колектив, і практичному досвіді засвоюють правила поведінки у групі. Вже у середньому дошкільному віці вони засвоюють за допомогою вихователів основні моральні цінності, які стосуються поваги до інших дітей та розуміння їх ситуації. Однак основна увага вихователів спрямована на дітей старшого дошкільного віку [1, 17].

Уважається, що діти старшого та молодшого шкільного віку найкраще засвоюють основні норми доброзичливого ставлення до однолітків. Це зумовлено тим, що у віці 5–7 років психологічний стан дитини відповідає її можливостям усвідомлювати сутність доброзичливого ставлення до дітей такого ж віку. Крім того, дитина у цьому віці найбільш сприйнятлива до спілкування з однолітками: прагне більше розповісти іншим дітям про себе та поділитися своїми переживаннями [6, 163].

В умовах закладу дошкільної освіти використовуються різні методи виховання доброзичливого ставлення до однолітків у дітей старшого дошкільного віку. Це продемонстровано на Рис. 1.

Таким чином, важливо зазначити, що з-поміж методів виховання доброзичливого ставлення до однолітків у дітей старшого дошкільного віку най-

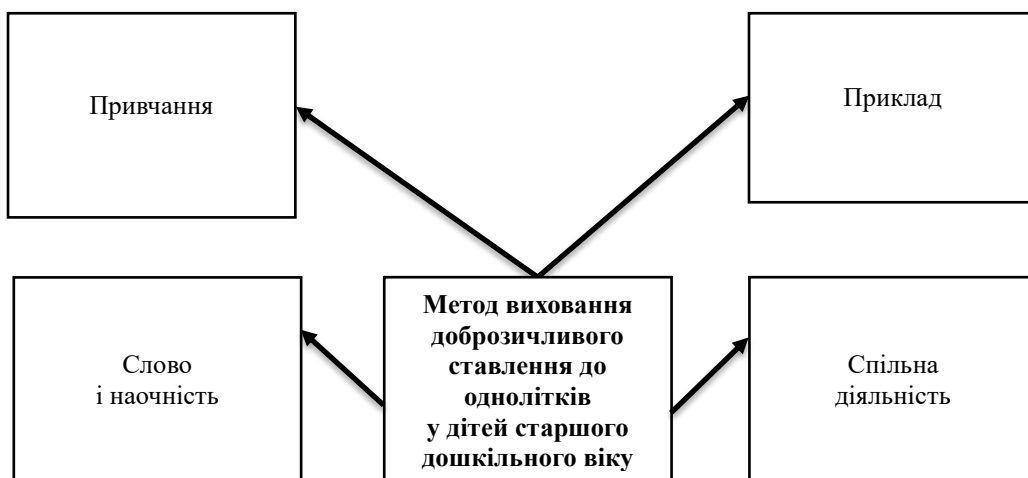


Рис. 1. Методи виховання доброзичливого ставлення до однолітків у дітей старшого дошкільного віку

**ВИХОВАННЯ ДОБРОЗИЧЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ОДНОЛІТКІВ  
У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

більш доцільними є привчання, приклад, словесно-наочний, спільна діяльність. Метод привчання полягає у тому, що дитину вихователі спонукають до доброзичливого ставлення щодо однолітків, наприклад, за допомогою нагадування. Метод прикладу полягає як у прикладі самих вихователів у ставленні до дітей, так і у розповідях про те, що дорослі доброзичливо ставляться один до одного. Словесно-наочний метод виявляється в обговоренні картинок чи книги, де продемонстровано доброзичливе ставлення [7, 12].

Однак одним з основних методів можна визначити організацію спільної діяльності, оскільки саме тут діти краще засвоюють досвід суспільної поведінки, у них формується ставлення до себе, близьких, однолітків, речей і природи. У такому випадку досить продуктивною визначено ігрову діяльність, перевагами якої є те, що виховання доброзичливості

відбувається на основі засвоєння важливої інформації за допомогою прикладів та практичних ситуацій. Уже під час самих ігор діти усвідомлюють, як правильно поводитися, як спілкуватися з однолітками, реагувати на ту чи ту подію. Як наслідок, дитина не ображається на іншу дитину та не чинить їй зла надалі, а розуміє, що до неї потрібно ставитися доброзичливо, адже це лише гра і не варто жартівливе переносити у реальне. При цьому сформована доброзичливість у старшому дошкільному віці відіграє позитивну роль у становленні дитини у молодшому шкільному віці, де відбувається адаптація до початкової школи, отже, дитина опиняється всередині вже іншої системи [10, 119].

З метою формування у дитини доброзичливості до однолітків доцільно запропонувати такі види ігор, що продемонстровано у таблиці 1.

Водночас, варто зазначити, що у сучасних реаліях

*Таблиця 1*

**Види ігор, що сприяють розвитку доброзичливості у дитини старшого дошкільного віку**

№ п/п	Види ігор	Характеристика виду гри
1	Дидактичні	Дидактичні ігри передбачають моделювання певної ситуації та дослідження чогось. Для гри дитина повинна контактувати з однолітками, що сприяє розвитку доброзичливого ставлення [12, 15].
2	Сюжетно-рольові	Сюжетно-рольові ігри передбачають ігрову діяльність за певним задумом. Їхнє застосування передбачає співпрацю дитини з однолітками, що сприяє розвитку доброзичливості [11, 403].
3	Ігри-драматизації	У іграх-драматизаціях дитина зображує героя певного літературного твору. Відповідно, на прикладі персонажа вчиться доброзичливості [3, 11].
4	Театралізовані ігри	Театралізовані ігри є постановками за мотивами казок та літературними творами. Дитина тут на основі сюжету вчиться бути доброзичливою [4, 12].
5	Ігри-моделювання	Ігри-моделювання передбачають відтворення потенційно можливих ситуацій. Тож дитина вчиться доброзичливості на основі уявної ситуації щодо того як правильно ставитися до інших дітей [8, 28].
6	Ділові ігри	Ділові ігри передбачають відтворення певної професійної ситуації. Під час цих ігор дитина вчиться взаємодіяти з іншими [2, 13].
7	Активні ігри	Активні ігри передбачають постійну рухову діяльність. Під час них дитина на прикладі реальних ситуацій вчиться бути доброзичливою [5, 28].

найбільш позитивно на формування доброзичливості впливають саме ділові та театралізовані ігри, а також ігри-драматизації та сюжетно-рольові. Продуктивними є також ігри-моделювання, адже вони реально відображають можливі проблеми через відсутність сформованого доброзичливого ставлення дитини до однолітків у майбутньому. Ігри-моделювання мають набір різних ситуацій. Ситуаційну модель формування емпатії – доброзичливого, позитивного ставлення до однолітків та інших людей, створюють ситуації, спрямовані на констатацію і розпізнавання емоційних станів і переживань [9, 3].

**Висновки і перспективи подальших розвідок.** Проведене дослідження підтверджує думку, що іг-

рова діяльність значно впливає на розвиток у дітей старшого дошкільного віку доброзичливого ставлення до однолітків. Зокрема, дитина приймає норми поведінки та приклади дорослих, а також набуває практичного досвіду, легко засвоюючи набуті знання. Водночас з-поміж методів виховання доброзичливого ставлення до однолітків у дітей старшого дошкільного віку визначено привчання, приклад, словесно-наочний, організацію спільної діяльності. Також доцільно зазначити, що видами ігор, які найбільш сприяють розвитку доброзичливості у дитини старшого дошкільного віку, є дидактичні, сюжетно-рольові, ігри-драматизації, ігри-моделювання, ділові ігри, активні ігри. Особливу роль відведено іграм-моделювання, які відповідають сучасним реаліям.

## ВИХОВАННЯ ДОБРОЗИЧЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ОДНОЛІТКІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Перспективу дослідження вбачаємо у проблемах впливу на виховання доброзичливості в дітей старшого дошкільного віку інформаційно-комунікаційних технологій і театрално-ігрової діяльності у закладах дошкільної освіти. При цьому доцільно здійснити порівняльний аналіз розвитку означеного питання на базі кількох закладів дошкільних закладів України. Також важливо дослідити наступність у розвитку доброзичливості у старшому дошкільному віці під час переходу до молодшого шкільного віку.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Гавриш Н. Розумне виховання сучасних дошкільнят : методичний посібник. Київ : Видавничий дім "Слово", 2015. 176 с.
2. Гнатюк В. Формування доброзичливості у дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО. Херсон : Херсонський державний педагогічний університет, 2020. 52 с.
3. Гудименко О. Виховання у дітей старшого дошкільного віку чуйного ставлення до однолітків засобами художньої літератури. Ніжин : Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2020. 108 с.
4. Коваль А. Особливості соціалізації дітей старшого дошкільного віку засобами творчих ігор. Ніжин : Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2020. 121 с.
5. Копанич М. Ранкове коло – заряд позитиву на весь день. *Дошкільне виховання*. 2018. № 11. С. 28–29.
6. Охріменко Л. Розвиток soft skills як складова фахової підготовки майбутніх вчителів початкових класів. *Молодь і ринок*. 2023. Вип. 3. С. 162–165.
7. Піроженко Т. Сучасні діти – відображення цінностей дорослого світу. Київ – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 120 с.
8. Піроженко Т. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі. Київ : Видавничий Дім "Слово", 2016. 248 с.
9. Поніманська Т. Гуманізація освіти – ознака її якості. *Дошкільне виховання*. 2016. № 9. С. 2–5.
10. Пономаренко Т. Формування доброзичливого відношення до однолітків у дітей молодшого шкільного віку. *Міжнародні Чертанівські психолого-педагогічні читання*. 2020. Вип. 1. С. 118–125.
11. Скорба Л. Проблема формування у дітей старшого дошкільного віку доброзичливого ставлення до однолітків засобами казок В.О. Сухомлинського. *Молодий вчений*. 2019. Вип. 9. С. 402–406.
12. Смоляно Ю. Розвиток soft skills у дітей старшого дошкільного віку. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2021. Вип. 6. С. 15–21.

### REFERENCES

1. Havrysh, N. (2015). Rozumne vykhovannya suchasnykh doshkilnyat [Smart education of modern preschoolers]. *Methodical manual*. Kyiv, 176 p. [in Ukrainian].
2. Hnatyuk, V. (2020). Formuvannya dobrozychlyvosti u ditey starshoho doshkilnoho viku v umovakh ZDO [The formation of benevolence in children of older preschool age in the conditions of ZDO]. Kherson, 52 p. [in Ukrainian].
3. Gudymenko, O. (2020). Vykhovannya u ditey starshoho doshkilnoho viku chuynoho stavlennya do odnolitkiv zasobamy khudozhnoyi literatury [Education of children of older preschool age sensitive attitude to peers by means of fiction]. Nizhyn, 108 p. [in Ukrainian].
4. Koval, A. (2020). Osoblyvosti sotsializatsiyi ditey starshoho doshkilnoho viku zasobamy tvorchykh ihor [Peculiarities of socialization of children of older preschool age by means of creative games]. Nizhyn, 121 p. [in Ukrainian].
5. Kopanych, M. (2018). Rankove kolo – zaryad pozytyvu na ves den [Morning circle – charge of positivity for the whole day]. *Preschool education*, No. 11, p. 28–29. [in Ukrainian].
6. Okhrimenko, L. (2023). Rozvytok soft skills yak skladova fakhovoyi pidgotovky maybutnikh vchyteliv pochatkovykh klasiv [Development of soft skills as a component of professional training of future primary school teachers]. *Youth and the market*, issue 3, pp. 162–165. [in Ukrainian].
7. Pirozhchenko, T. (2014). Suchasni dity – vidobrazhennya tsinnostey dorosloho svitu [Modern children – a reflection of the values of the adult world]. Kyiv – Kirovograd, 120 p. [in Ukrainian].
8. Pirozhchenko, T. (2016). Tsinnisni oriyentatsiyi dytyny u dorosloму sviti [Value orientations of a child in the adult world]. Kyiv, 248 p. [in Ukrainian].
9. Ponimanska, T. (2016). Humanizatsiya osvity – oznaka yiyi yakosti [Humanization of education is a sign of its quality]. *Preschool education*, No. 9, pp. 2–5. [in Ukrainian].
10. Ponomarenko, T. (2020). Formuvannya dobrozychlyvoho vidnoshennya do odnolitkiv u ditey molodshoho shkilnoho viku [Formation of a benevolent attitude towards peers in children of primary school age]. *International Chelpaniv psychological and pedagogical readings*, issue 1, pp. 118–125. [in Ukrainian].
11. Skorba, L. (2019). Problema formuvannya u ditey starshoho doshkilnoho viku dobrozychlyvoho stavlennya do odnolitkiv zasobamy kazok V.O. Sukhomlyns'koho [The problem of forming a benevolent attitude towards peers in children of older preschool age by means of V.O. Sukhomlynskyi's fairy tales]. *A young scientist*, issue 9, pp. 402–406. [in Ukrainian].
12. Smolyanko, Yu. (2021). Rozvytok soft skills u ditey starshoho doshkilnoho viku [Development of soft skills in older preschool children]. *Acta Paedagogica Volynienses*, issue 6, pp. 15–21. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.08.2023



"Добру науку приймай, хоч її від простого чуєш; злої ж на ум не бери, хоч би й святий говориє".

Іван Франко  
український поет, прозаїк



УДК 378:811.11:614.23

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.289420>

**Ельвіра Манжос**, кандидат педагогічних наук, доцент  
кафедри іноземних мов з курсом латинської мови та медичної термінології  
Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова  
**Алла Кондратюк**, кандидат педагогічних наук, доцент  
кафедри іноземних мов з курсом латинської мови та медичної термінології  
Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова  
**Юлія Остраус**, кандидат педагогічних наук, доцент  
кафедри іноземних мов з курсом латинської мови та медичної термінології  
Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова

### РОЗВИТОК НАВИЧОК ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ

У статті продемонстровано основні дидактичні та методичні принципи, спрямовані на розвиток професійного мовлення студентів-медиків, крім того, проаналізовано важливі аспекти, які впливають на спосіб вживання мови і комунікативні навички майбутніх фахівців. Запропоновано основні принципи методики навчання розвитку навичок усного професійного мовлення майбутніх фахівців медичної галузі, що сприяють розвитку фахово комунікативної готовності до взаємодії у медичному середовищі з фахівцями-медиками та пацієнтами.

**Ключові слова:** культура мовлення; професійне мовлення; майбутні фахівці; спілкування; комунікативна культура.

**Літ. 6.**

**Elvira Manzhos**, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the  
Foreign Languages Department with Latin and Medical Terminology Course of  
National Mykola Pyrohov National Memorial Medical University, Vinnytsya  
**Alla Kondratiuk**, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the  
Foreign Languages Department with Latin and Medical Terminology Course of  
National Mykola Pyrohov National Memorial Medical University, Vinnytsya  
**Yuliia Ostraus**, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the  
Foreign Languages Department with Latin and Medical Terminology Course of  
National Mykola Pyrohov National Memorial Medical University, Vinnytsya

### DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMMUNICATIVE SKILLS OF FUTURE MEDICAL SPECIALISTS

The article demonstrates the main didactic and methodical principles aimed at the development of professional speech of medical students; in addition, it analyzes important aspects that affect the way of language use and communication skills of future specialists. The basic principles of teaching methods for the development of professional communicative skills of future medical specialists are proposed, which contribute to the development of professional communicative readiness for interaction with medical specialists and patients in the medical environment.

It should be noted that correcting and maintaining a high culture of speech is a component of general human culture. Thus, in our time, the issue of developing speaking skills of medical students is relevant from the point of view of the issue of increasing language activity among medical students. A future medical specialist must have well-developed speech skills and use them in the performance of official duties, because deep professional language skills contribute to mastering the profession, increase work efficiency, and strengthen business relationships.

Well-developed speaking skills are an extremely important aspect for future specialists. Clarity, compassion, and the ability to express complex medical terms in simple language can make it easier for patients to understand their condition and treatment plan. Many medical situations require the effective cooperation of all members of the medical team. The ability to clearly express thoughts and instructions helps to avoid misunderstandings and mistakes. Medical conferences, seminars, student training are all areas where public speaking skills are important. Medical professionals must be able to plan and conduct visual, interesting and understandable presentations. It should be emphasized that clearly explaining to patients their medical condition, treatment options, and consequences is key to making informed decisions.

The ability to communicate freely with colleagues from different fields of medicine contributes to a more successful integration with the team. The ability to focus on the key points of the conversation and express thoughts succinctly helps to optimize the work process.

Thus, the development of speaking skills is an important task for future medical specialists. These skills help to improve the quality of medical services, increase the level of trust of patients and contribute to a more successful integration into the professional community.

**Keywords:** speech culture; professional speaking; future specialists; communication; communicative culture.

**П**остановка проблеми. Культура мовлення є важливим аспектом розуміння національного і соціокультурного феномена особистості, а також впливає на сприйняття особистості як фахівця у будь-якій сфері та галузі. Мова відіграє ключову роль у сприйнятті, обробці й передачі інформації, а також у спілкуванні. Тому навички мовлення, а також розуміння та використання мовних засобів є важливими аспектами професійної й особистісної самореалізації кожної людини. У цьому і полягає універсальність мови, необхідність оволодіння нею фахівцями, тому що вона потрібна представникам будь-якої професії та профілю. Особливо на факультетах та в інших галузях, де комунікація має велике значення, вміння виразно та логічно висловлювати думки допомагає студентам стати ефективними комунікаторами. Це навички, які знадобляться їм як на ринку праці, так і у повсякденному житті. Мовна освіта і мовне виховання важливі не лише для розвитку навичок усного мовлення, але й для розвитку загального інтелектуального рівня студентів. Вони допомагають розширювати словниковий запас. Розуміння структури мови і мовних засобів, зі свого боку, сприяє якісній комунікації, аналізу і аргументації думок. Інтеграція навичок мовлення в освітній процес допомагає студентам відчувати себе впевненими у своїх знаннях та вміннях, а також розвивати критичне мислення і здатність аналізувати інформацію з різних джерел.

Загалом, розвиток навичок усного професійного мовлення та культури мови у вищій освіті є важливим завданням, що сприяє як особистісному росту студентів, так і підвищенню інтелектуального потенціалу країни загалом.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Розвиток міжнародних відносин України у сфері економіки та техніки є ключовим фактором для забезпечення стабільності і процвітання країни. Для досягнення цієї мети необхідний більш високий рівень вихованості й освіченості фахівців, а також уміння пристосовуватися до соціальних умов, що постійно змінюються. Володіння мовою і технікою мовлення є ключовими навичками для взаємодії з довкіллям і впливу на соціальне оточення. Існують деякі способи, у яких фахівець може використовувати ці навички: ефективне спілкування, лідерські якості, вплив на думку громадськості, публічні виступи тощо. А маючи на увазі багатоплановість людської особистості взагалі й складність освітньо-виховного процесу зокрема, можна передбачити, що підвищення культури мовлення майбутнього фахівця медичної сфери забезпечить його гармонійне входження до системи загальнодержавних і міжособистісних стосунків, досягнення успіху. Питання розвитку навичок професійного мовлення у студентів медичного напрямку є надзвичайно важливим і актуальним з багатьох причин. Медичний персо-

нал повинен володіти високим рівнем мовної компетенції для ефективної комунікації з пацієнтами, колегами та іншими фахівцями в галузі охорони здоров'я. Важливо зазначити, що сучасна медицина є глобальною галуззю, де співпраця між фахівцями з різних країн – необхідна. Добре розвинуті навички усного мовлення допоможуть студентам ефективно спілкуватися з колегами з інших країн, обмінюватися досвідом і знаннями. До того ж багато наукових досліджень і статей публікуються англійською мовою. Студенти-медики повинні мати змогу не лише читати їх, але і представляти власні дослідження та результати на міжнародних конференціях. Крім того, деякі медичні фахівці можуть вирушати за кордон на стажування, навчання або для участі у конференціях. Гарна іншомовна підготовка допоможе їм більш повноцінно використовувати можливості для професійного росту.

Проблема розвитку навичок професійного мовлення у студентів нефілологічних спеціальностей, зокрема тих, хто навчається на спеціальностях медичної галузі, часто привертала до себе увагу дослідників. Цьому питанню присвячено праці таких дослідників, як А. Ворон, О. Груздьева, Л. Гутор, Л. Дудікова, Г. Кисіль, В. Кульчицький, М. Лісовий, І. Макодай, П. Содомора, Л. Фоміна, О. Чорногуз та багатьох інших.

Актуальним є питання розвитку навичок професійного мовлення студентів-медиків у процесі їхнього навчання та діяльності, тому **метою дослідження** визначено розкриття можливостей розвитку навичок усного мовлення студентів медичних ЗВО, адже для студентів медичної галузі оволодіння вміннями усного мовлення є важливим процесом тому, що в майбутньому вони будуть застосовувати їх у своїй роботі.

**Виклад основного матеріалу.** Емоційна забарвленість є важливою складовою успішного розвитку навичок усного мовлення. Вона додає жвавості та виразності висловлюванням і допомагає досягти більш глибокого зв'язку з аудиторією.

Процес мовлення студента відображається у виборі лексико-граматичних засобів та інтонаційному оформленні висловлювань. “Коли студент висловлює свої думки, почуття та інше, він використовує слова, фрази та граматичні конструкції, щоб передати свої ідеї і сприйняття” [6, 10].

Лексико-граматичні засоби включають у себе використання конкретних слів, синонімів, антонімів, виразів та ідіом, які найкраще відображають його задум. Вибір слів може відображати його емоційний стан, ставлення до обраної для обговорення теми та інше.

Ключовим показником мовного розвитку особистості є комунікативність. Це означає не тільки володіння мовою, а й вміння використовувати її для ефективного спілкування. Особистість, яка розви-

ває комунікативні навички, здатна не лише передавати інформацію, а й розуміти, адаптуватися до співрозмовника, висловлювати думки, аргументувати погляди та врегульовувати конфлікти [1; 2; 3].

Уміння спілкуватися є надзвичайно важливим аспектом для майбутніх фахівців медичної галузі. Це навичка, яка впливає на їхні можливості взаємодії з колегами, пацієнтами, керівництвом, іншими зацікавленими сторонами. Спілкування є невід'ємною частиною міжособистих і міжгрупових взаємодій усередині суспільства. Воно – ключовий механізм передачі інформації, ідей, почуттів та знань між людьми. Це процес, за допомогою якого ми сприймаємо, розуміємо й обробляємо інформацію, а також впливаємо на думки, почуття та поведінку інших.

Комунікативний процес передбачає обмін інформацією між особами, і цей процес може бути розділений на вербальний (використання словесних засобів, таких як мова, текст, письмові повідомлення тощо); паравербальний (спосіб, за допомогою якого використовуємо звукові аспекти мови для передачі додаткової інформації: інтонація, тон голосу, ритм, темп мовлення, паузи тощо); невербальний бік (використання немовних засобів спілкування, які не включають в себе слова: жести, міміка обличчя, позиція тіла, вигляд очей, дотики тощо). “Успішне спілкування вимагає врахування всіх цих аспектів: вербальних, паравербальних та невербальних. Це допомагає забезпечити правильне розуміння інформації, попередження непорозумінь та підкреслення додаткового контексту” [5, 157].

Формування мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців медичної сфери є базою мовного розвитку [2; 3]. Мовленнєва компетенція охоплює систему мовленнєвих знань і вмінь, потрібних для спілкування у різних видах комунікативної діяльності.

Співробітництво викладачів та студентів, спрямоване на розвиток професійного мовлення, базується на загальнодидактичних і методичних принципах.

1. Структурності. Цей принцип вказує на важливість вивчення мовленнєвої структури на всіх рівнях: від окремих слів до текстів. Студентам потрібно розуміти, як взаємодіють мовні одиниці (слова, фрази, речення тощо) для створення змістовних висловлювань. Розкриття цього принципу допоможе студентам в організації своєї думки та структуруванні текстів.

2. Науковості. Цей принцип наголошує на важливості дотримання наукової точності в професійному мовленні. Студентам потрібно вивчати не тільки загальні правила мови, а й специфічні терміни, концепції та вирази, що відображають специфіку їхньої професійної галузі. Це допоможе їм бути точними та чіткими у власних висловлюваннях.

3. Свідомості. Розвиток свідомості щодо форми та змісту професійного мовлення полягає у тому, щоб студенти розуміли, чому певні вирази, структу-

ри або стилі використовуються у конкретних ситуаціях. Вони повинні усвідомлювати відмінності між різними жанрами мовлення (наукові статті, презентації, листи тощо) і адаптувати свій стиль до конкретної мети та аудиторії.

Розвиток професійного мовлення студентів варто базувати на практичних завданнях, які сприяють активному використанню цих принципів у реальних ситуаціях. Це можуть бути рольові ігри, аналіз професійних текстів, створення власних висловлювань і доповідей. Також важливо надавати зворотний зв'язок студентам, щоб вони могли вдосконалювати свої навички на основі конструктивної критики. Важливо зазначити, що розвиток професійного мовлення є постійним процесом, який вимагає від студентів не лише знань, а й практичних навичок, критичного мислення і адаптації до змін у професійному середовищі.

Існують декілька важливих аспектів, які впливають на спосіб вживання мови та комунікативні навички:

1. Форма мовлення (усне чи письмове). Форма мовлення визначає специфіку виразу та комунікації. Усне мовлення може бути більш неупорядкованим і спонтанним, оскільки люди зазвичай мають обмежений час на відповідь. Письмове мовлення дає змогу більш ретельно вибирати слова та будувати вислови. Залежно від цього, може змінюватися вживання лексичних одиниць, структури речень тощо.

2. Рівень автоматизованості мовних ознак. Це стосується вміння активно вживати лексичні одиниці та правильні граматичні структури. На вищому рівні автоматизованості мовних ознак комунікант не потребує додаткових зусиль для правильного висловлювання.

3. Форма усвідомлення та взірць мовлення. Свідоме розуміння структури й особливостей мови може вплинути на якість мовлення. Якщо людина розуміє, як правильно побудувати речення, вона, ймовірно, здатна більш точно та виразно висловлювати свої думки.

4. Ситуативне оточення. Контекст та ситуація впливають на вживання мови. Наприклад, формальне спілкування вимагає відповідної мовної форми, тоді як неформальна бесіда може дозволити більш вільний підхід до мови.

5. Комунікативна спрямованість. Комунікація є центральною метою мови. Вона може бути спрямована на передачу інформації, вираження емоцій, обговорення тем тощо. Відповідно до цієї спрямованості вибираються стиль та мовні засоби.

6. Культура професійного спілкування. У професійному спілкуванні можуть використовуватися спеціалізовані терміни та вирази, які відрізняються від загальної мовної практики. Розуміння цієї культури сприяє успішному професійному спілкуванню. Ці аспекти разом визначають, як ми вживаємо мову,

в яких ситуаціях і з якою метою. Вони також відображають комплексність мовної комунікації і її адаптацію до різних контекстів.

Комунікативність також передбачає, що “шлях до практичної мети навчання лежить через практичне використання мови та завдань, що мають відтворювати явища суспільного, економічного, наукового життя, наблизитися до природного професійного мовлення, а викладач і студент мають стати мовленнєвими партнерами; міцності та практичної спрямованості знань, які допоможуть відтворити мовний матеріал, що вивчається, і застосувати його у конкретній ситуації спілкування; доступності – відповідно до специфіки факультету (охоплює лише необхідний для практичного засвоєння лінгвістичний матеріал, що сприятиме професійному мовленню спеціаліста); єдності навчальної та дослідницької діяльності студентів, спрямованої на виявлення, спостереження та аналіз функціонування мовних явищ в усній та писемній формах мовленнєвої діяльності” [5, 157–158].

Навчання розвитку навичок усного мовлення майбутніх фахівців медичної галузі базується на принципах дидактики, мовознавства і психології. Основні принципи методики навчання розвитку навичок усного професійного мовлення майбутніх фахівців медичної галузі мають включати такі аспекти:

1. Принцип системності і послідовності. Навчання має бути організоване системно та послідовно. Спочатку студенти повинні оволодіти базовими лексичними одиницями та граматичними правилами. Поступово складність завдань зростатиме, дозволяючи розвивати навички більш складного мовлення, що вимагає більше спеціалізованої лексики.

2. Принцип активності та самостійності. Студенти мають брати активну участь у навчальному процесі. Важливо сприяти їхній самостійності в опануванні навичок мовлення, стимулюючи їх до самостійного пошуку й аналізу інформації.

3. Принцип зворотного зв'язку. Надавати зворотний зв'язок на етапі вивчення та вдосконалення мовленнєвих навичок, що допомагає студентам усвідомлювати свої помилки і поліпшувати своє мовлення.

4. Принцип індивідуалізації. Враховувати індивідуальні особливості студентів. Різні студенти можуть мати різний рівень володіння мовою та різні потреби в навчанні, тому важливо адаптувати підхід до кожного.

5. Принцип врахування життєвого та професійного контексту. Завдання та ситуації для розвитку мовленнєвих навичок повинні бути взяті з реального життя і відповідати специфіці майбутньої професійної діяльності студентів в медичній сфері.

6. Принцип комунікативного підходу. Фокусуватися на розвитку комунікативних навичок. Студенти мають вчитися висловлювати свої думки, пере-

давати інформацію та взаємодіяти з пацієнтами і колегами.

7. Принцип диференційованого навчання. Забезпечення можливості різноманітних підходів до навчання залежно від рівня підготовки студентів.

8. Принцип забезпечення позитивної мотивації. Створювати мотиваційне середовище для навчання, підтримувати зацікавленість студентів та позитивне ставлення до вивчення мовленнєвих навичок.

9. Принцип практичності. Використання реальних ситуацій, кейсів та завдань, що допомагають студентам набувати практичний досвід у мовленні в медичному контексті.

Ці принципи допоможуть створити ефективну методику навчання розвитку навичок усного мовлення майбутніх фахівців медичної галузі, яка буде сприяти їхньому професійному розвитку та успішній комунікації у медичній практиці. Таким чином, навчальні дії повинні максимально відповідати закріпленню наявних знань.

Володіння мовою професійного спілкування – це не тільки сформованість мовної компетенції, уміння використовувати ці знання на практиці, а й поєднання вербальних та невербальних засобів спілкування відповідно до мети, ситуації спілкування, тобто досконала сформованість комунікативних навичок.

У системі навчальних занять з розвитку навичок професійного усного мовлення у ЗВО застосовуються також інтерактивні методи навчання – не імітаційні (дискусії, екскурсії); імітаційні неігрові (аналіз конкретних ситуацій, виконання виробничих завдань, розбір документації, дії за інструкцією); імітаційні ігрові – інноваційні – (ділові ігри, рольові ігри, ігрове проектування), що розкривають великі потенційні можливості у розв'язанні триєдиного завдання: навчання, виховання і розвитку особистості майбутніх фахівців. У зв'язку з цим подана в текстовому підході до навчання професійного мовлення система вправ відповідала таким вимогам: змістова і функціональна уніфікованість мовного матеріалу для усіх рівнів комунікативних вправ, поєднання різних підходів до навчання (індукція і дедукція, аналіз і синтез, імітація та евристика), широке використання ігрових завдань і елементів проблемного навчання, урахування у вправах специфічних труднощів, що викликають мовленнєву інтерференцію тощо.

Отже, високі вимоги до професійної підготовки та навиків усного мовлення фахівців сьогодні висувають перед вищою школою важливі завдання, одним з яких є пошук ефективних методик розвитку мовленнєвої компетенції студентів. Вміння спілкуватися мовою професії підвищує результативність праці, допомагає комфортно почуватися на виробництві, у колективі, у ділових контактах, що вкотре актуалізує лінгвістичну підготовку зазначеної кате-



горії студентів. Узагальнення наявного в українських вищих школах досвіду формування правильності професійного мовлення майбутніх економістів на заняттях з української мови за професійним спрямуванням сприятиме подоланню окресленої проблеми.

**Висновки.** Підсумовуючи, зазначаємо, що коректування й утримання високої культури мовлення є складовою загальної людської культури. Таким чином, у наш час питання розвитку навичок усного мовлення студентів-медиків є актуальним з погляду на питання підвищення їх мовної активності. Майбутній фахівець медичної сфери повинен мати добре розвинені навички усного мовлення і використовувати їх при виконанні службових обов'язків, адже глибокі знання професійної мови сприяють оволодінню фахом, підвищують ефективність праці, зміцнюють ділові стосунки.

Добре розвинені навички усного мовлення є надзвичайно важливим аспектом для майбутніх фахівців у медичній сфері. Вони відіграють важливу роль у всіх аспектах роботи, починаючи від взаємодії з пацієнтами та колегами і закінчуючи комунікацією з публікою та представниками ЗМІ. Також у процесі взаємодії з пацієнтами медичні фахівці повинні надавати їм важливу зрозуміло і лагідно. Чіткість, співчуття, здатність висловити складні медичні терміни простою мовою можуть полегшити пацієнтам розуміння їх стану та плану лікування. Багато медичних ситуацій вимагають ефективної спільної роботи всіх членів команди. Здатність чітко висловлювати свої думки й інструкції допомагає уникнути непорозумінь та помилок. Медичні конференції, семінари, навчання студентів – це всі сфери, де навички публічного виступу є важливими. Медичні фахівці мають бути здатними планувати та проводити наочні, цікаві та зрозумілі презентації. Доцільно підкреслити, що чітке пояснення пацієнтам їх медичного стану, опцій лікування та наслідків є ключовим для прийняття обґрунтованих рішень. Фахівці різних спеціальностей співпрацюють у медичних установах. Здатність вільно спілкуватися з колегами з різних галузей медицини сприяє більш успішній інтеграції з командою. Крім того, гарна комунікація створює довіру. Пацієнти та їх родичі часто відчують більший комфорт і спокій, коли оточені медичними працівниками, які можуть зрозуміло пояснити ситуацію. Здатність зосереджувати увагу на ключових точках розмови, лаконічно висловлювати думки допомагає оптимізувати робочий процес.

Таким чином, розвиток навичок усного мовлення є важливим завданням для майбутніх фахівців медичної сфери. Вони допомагають підвищити якість надання медичних послуг, рівень довіри пацієнтів

та сприяють більш успішній інтеграції у професійне співтовариство.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Власенко Л.В., Мірочник В.В. Розвиток навичок говоріння у студентів нефілологічних спеціальностей. *Вісник Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля: Серія "Філологічні науки"*. 2016. № 2 (12). С. 201–204.
2. Гутор Л., Содомора П. Професійна англійська мова для майбутніх лікарів: відповідальність цілей навчання та потреб студентів. *Молодь і ринок. Щомісячний науково-педагогічний журнал*. Дрогобич, 2023. № 5 (213). С. 73–77.
3. Донченко Т. Мовленнєвий розвиток як науково-методична проблема. *Дивослово*. 2006. № 5. С. 2–5.
4. Дудікова Л.В., Макодай І.І., Манжос Е.О. Використання рольових ігор у процесі викладання іноземної мови в медичному університеті. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. 2021. Вип. 66. С. 51–57.
5. Заніздра Н.О., Заніздра В.В. Формування професійного мовлення студентів технічних спеціальностей у вищому навчальному закладі. *Вісник КДПУ*. Вип. 2/2006 (37). Частина 2: *Проблеми вищої школи*. С. 157–159.
6. Калюжна Т.Г. Культура педагогічного мовлення. Київ, 2011. С. 3–51.

#### REFERENCES

1. Vlasenko, L.V. (2016). Rozvytok navychok hovorinnia u studentiv nefilologichnykh spetsialnostei [Development of students' speaking skills of non-philology majors]. *Bulletin of the Dnipropetrovsk University named after A. Nobel: Series "Philological Sciences"*. Dnipropetrovsk, No. 2 (12), pp. 201–204. [in Ukrainian].
2. Hutor, L. & Sodomora, P. (2023). Profesiina anhliiska mova dlia maibutnix likariv: vidpovidalnist tsilei navchannia ta potreb studentiv [Professional English for Future Doctors: The Responsibility of Learning Objectives and Student Needs]. *"Youth and market"*. *Monthly scientific-pedagogical journal*. Drogobych, Vol. 5 (213), pp. 73–77. [in Ukrainian].
3. Donchenko, T. (2006). Movlennievi rozvytok yak naukovo-metodychna problema [Speech development as a scientific and methodological problem]. *Dyvoslovo*, No. 5 pp. 2–5. [in Ukrainian].
4. Dudikova, L.V., Makodai, I.I. & Manzhos, E.O. (2021). Vykorystannia rolovykh ihor u protsesi vykladannia inozemnoi movy v medychnomu universyteti [The use of role-playing games in the process of teaching a foreign language at a medical university]. *Scientific notes of the Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskiy. Series: Pedagogy and Psychology*. Vinnytsia, No. 66. pp. 51–57. [in Ukrainian].
5. Zanizdra, N.O. & Zanizdra, V.V. (2006). Formuvannia profesiinoho movlennia studentiv tekhnichnykh spetsialnostei u vyshchomu navchalnomu zakladi [Formation of professional speech of students of technical specialties in a higher educational institution]. *Kryvyi Rih*, Vol. 2 (37). Part 2: *Problems of higher education*, pp. 157–159. [in Ukrainian].
6. Kaliuzhna, T.H. (2011). *Kultura pedahohichnoho movlennia* [The culture of pedagogical communication]. Kyiv, pp. 3–51. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.08.2023

## АНАТОМІЧНИЙ СТІЛ ЯК НАЙБІЛЬШ ТЕХНОЛОГІЧНО ВДАЛА СИСТЕМА ВІЗУАЛІЗАЦІЇ В МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ

УДК 378.147:611:37.091.33-028.22

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.285919>

**Олена Мурзіна**, кандидат педагогічних наук,  
доцент кафедри медичної фізики, біофізики та вищої математики  
Запорізького державного медико-фармацевтичного університету

**Наталія Грінівецька**, кандидат медичних наук,  
доцент кафедри анатомії людини, оперативної хірургії та топографічної анатомії  
Запорізького державного медико-фармацевтичного університету

**Міхаїл Вовченко**, кандидат медичних наук,  
доцент кафедри анатомії людини, оперативної хірургії та топографічної анатомії  
Запорізького державного медико-фармацевтичного університету

**Максим Щербаков**, кандидат медичних наук,  
доцент кафедри анатомії людини, оперативної хірургії та топографічної анатомії  
Запорізького державного медико-фармацевтичного університету

### АНАТОМІЧНИЙ СТІЛ ЯК НАЙБІЛЬШ ТЕХНОЛОГІЧНО ВДАЛА СИСТЕМА ВІЗУАЛІЗАЦІЇ В МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ

У статті розглянуто переваги використання 3D анатомічного столу, такі як віртуальний маркер та текстові фрагменти, які можна використовувати під час заняття над зображенням тіла або органу з функцією збереження і закріплення. Використання медіатехнологій сприяє формуванню у студентів критичного мислення, більш ефективного засвоєнню навчального матеріалу та формує їх медіакомпетентність. Медіакомпетентність, зі свого боку, дає змогу формувати інформаційно насичене освітнє середовище, впливати на рівень медіакультури особистості, готувати її до безпечної і ефективної взаємодії із сучасним медіапростором.

**Ключові слова:** 3D анатомічний стіл; 3D ORGANON; новітні інноваційні методи навчання; медіа середовище; медіакомпетентність.

**Лім. 7.**

**Olena Murzina**, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the  
Medical Physics, Biophysics and Higher Mathematics Department,  
Zaporizhzhya State Medical and Pharmaceutical University

**Natalia Hrynivetska**, Ph.D. (Medicine), Associate Professor of the  
Human Anatomy, Operative Surgery and Topographic Anatomy Department,  
Zaporizhzhya State Medical and Pharmaceutical University

**Mikhail Vovchenko**, Ph.D. (Medicine), Associate Professor of the  
Human Anatomy, Operative Surgery and Topographic Anatomy Department,  
Zaporizhzhya State Medical and Pharmaceutical University

**Maxim Shcherbakov**, Ph.D. (Medicine), Associate Professor of the  
Human Anatomy, Operative Surgery and Topographic Anatomy Department,  
Zaporizhzhya State Medical and Pharmaceutical University

### INTERACTIVE ANATOMICAL TABLE AS THE MOST TECHNOLOGICALLY MODERN VISUALIZATION SYSTEM IN MEDICAL EDUCATION

At the stage of preclinical professional training of future doctors of various specialties in institutions of higher medical education, the latest forms and methods of teaching students in the basic discipline "Human Anatomy" are used, therefore, the article considers various approaches to teaching this discipline. Thanks to the combination of classical approaches in the study of the basic discipline with innovative technologies such as digital library, digital textbooks, test systems, simulators, expert systems, anatomical table and 3D ORGANON is the basis for the formation of media competence of future doctors at the stage of pre-clinical professional training. The article discusses advantages of using a 3D anatomical table, such as a virtual marker and text fragments that can be used during a lesson on the image of a body or organ with the function of saving and fixing. An interactive technology of 3D anatomical table helps to avoid prior contact of an unprepared student with real biological material. While organizing the educational process, it is necessary to take into account the interactive features and creativity of students. Therefore, the use of media technologies in the educational process is one of the important and necessary ways to modernize higher medical education, taking into account the requests and needs of modern students. Therefore, future doctors use the 3D format device of the Anatomical Table and 3D ORGANON at the Zaporizhzhya State Medical and Pharmaceutical University while studying the "Human Anatomy" discipline. This provides an opportunity during the educational process to demonstrate the structure of organs and organ systems of the human body, which makes the lesson more informative and interesting. All this creates the impression of working with real objects, which contributes to a better understanding of the

## АНАТОМІЧНИЙ СТІЛ ЯК НАЙБІЛЬШ ТЕХНОЛОГІЧНО ВДАЛА СИСТЕМА ВІЗУАЛІЗАЦІЇ В МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ

*educational material, interests and motivates students to study human anatomy. The use of media technologies contributes to the formation of students' critical thinking, more effective assimilation of educational material and forms their media competence. Media competence, in turn, makes it possible to form an information-rich educational environment, to influence the level of media culture of an individual, to prepare him for safe and effective interaction with the modern media space.*

**Keywords:** 3D anatomical table; 3D ORGANON; the latest innovative teaching methods; media environment; media competence.

**П**остановка проблеми. У закладах вищої медичної освіти особливу увагу приділяють вивченню фундаментальних дисциплін на етапі доклінічної професійної підготовки, оскільки медико-біологічний цикл створює підґрунтя для подальшого опанування клінічних дисциплін. На цьому етапі важливу роль відіграє така навчальна дисципліна, як “Анатомія людини”, тому що вона є невід’ємною складовою морфології [7]. Особливістю викладання “Анатомії людини” в теперішніх умовах є оптимізація навчального процесу шляхом впровадження новітніх форм і методів навчання. Тому актуальним залишається впровадження у навчальний процес новітніх інноваційних методів навчання.

Одним із чинників, що зумовлює необхідність впровадження радикальних змін у навчальний процес закладів вищої медичної освіти, є відмінність сучасних студентів від їх попередніх поколінь. Це діти Інтернету та інформаційних технологій, які навчилися користуватися комп’ютером і різними гаджетами раніше, ніж читати. Значну частину свого життя вони проводять у віртуальному світі. Сучасні студенти не пристосовані до offline-методик навчання з минулого і не вважають за потрібне запам’ятовувати інформацію, оскільки її можна миттєво отримати з Інтернету. Вони креативні, прагнуть інтерактиву та орієнтовані на самостійне розв’язання складних завдань. Ці їхні особливості потрібно враховувати під час організації навчального процесу. Одним зі шляхів модернізації вищої освіти з урахуванням запитів і потреб сучасних студентів є застосування інформаційних технологій.

Підготовка майбутніх лікарів, здатних до ефектively професійної діяльності в умовах медіаінформаційного суспільства, передбачає спроможність навчатися протягом життя та оволодівати новими медіатехнологіями, що загалом сприятиме формуванню їх медіакомпетентності. Тому освітній процес підготовки майбутніх лікарів у процесі доклінічної професійної підготовки у медичному університеті спрямовується на впровадження медіатехнологій, на основі яких запроваджуються інноваційні методи навчання як умови розвитку медіакомпетентності.

**Аналіз наукових досліджень.** Аналіз останніх досліджень із зазначеної проблематики засвідчує упровадження медіаосвітніх технологій у навчальному процесі закладів вищої освіти. Р. Бужиков, Ю. Горун, І. Гуріненко, Н. Духаніна, О. Каліщева, О. Янишин та інші розглядали використання медіатехнологій у навчанні. Теоретичні аспекти медіаос-

віти та методологічні засади формування медіакомпетентності особистості досліджують такі науковці, як: О. Волошенко, Н. Духаніна, В. Іванов, А. Єрмоленко, В. Кульчинська, Г. Майборода, В. Мантуленко, М. Матвійчук, Ю. Мірошніченко, Л. Найдюнова, Г. Онкович, А. Сулім та інші.

Теоретичним та методологічним засадам первинної професійної медичної освіти приділяють увагу К. Амосова, І. Булах, О. Волосовець, Ю. Колесник, Ю. Марушко, Я. Цехмістер; компетентності фахівців галузі охорони здоров’я – Л. Кайдалова, Я. Кульбашна, М. Шінкарук-Диковицька.

Тому ми вважаємо за потрібне розглянути роль медіатехнологій в освітньому процесі майбутніх фахівців системи охорони здоров’я як засіб підвищення якості вищої медичної освіти.

**Мета дослідження:** розглянути можливості використання анатомічного столу як найбільш технологічно вдалої системи візуалізації тіла людини при вивченні навчальної дисципліни “Анатомія людини” у закладах вищої медичної освіти.

**Методи дослідження.** Кафедра анатомії людини, оперативної хірургії та топографічної анатомії Запорізького державного медико-фармацевтичного університету ефективно працює над створенням зручних та ефективних умов для навчання і засвоєння майбутніми лікарями навчального матеріалу, що включає використання анатомічного столу та 3D ORGANON.

**Виклад основного матеріалу.** Особливості викладання навчальної дисципліни “Анатомія людини” в сучасних умовах зумовлені вимогами до більш високого рівня знань з анатомії людини майбутніми лікарями як фундаменту професійної підготовки. Пріоритетними завданнями кафедри анатомії людини, оперативної хірургії та топографічної анатомії є удосконалення навчального процесу і підвищення якості підготовки студентів до засвоєння знань на клінічних кафедрах. Важливим залишається впровадження новітніх форм та методів навчання. При викладанні навчальної дисципліни студентам різних спеціальностей необхідно враховувати специфічні особливості майбутньої професії. Так, для студентів спеціальності 222 “Медицина” враховується майбутня професія, завданням якої є збереження і профілактика здоров’я людини. Для спеціальності 228 “Педіатрія” – вікові особливості органів та системи організму дитини. А для спеціальності 221 “Стоматологія” – особливості зубощелепного апарату людини.

Навчальний процес на кафедрі анатомії людини, оперативної хірургії та топографічної анатомії складається з лекцій, практичних занять та самостійної роботи студентів. Але важливою складовою навчального процесу є формування “клінічного мислення” майбутнього лікаря, яке відбувається на перших роках навчання у вищому медичному закладі освіти. Навчання студентів переважно будується за принципом засвоєння матеріалу по майбутній спеціальності для складання залікової сесії. Навчальний процес, побудований за принципом засвоєння інформації та її відтворення, призводить до формування у студентів шаблонного мислення. Щоб цього уникнути, майбутніх лікарів необхідно орієнтувати на самостійний пошук у різноманітних ситуаціях, а розв’язується це завдання переходом до освіти, що компетентно-орієнтована та є результатом інтегрування знань, навичок і розуміння.

Сьогодні, як ніколи, широкого застосування набули такі новітні інноваційні технології, як: цифрові бібліотеки (доступ до цифрових інформаційних ресурсів); цифрові підручники (забезпечують формування нових знань і навичок та доступ до накопичених знань); тестові системи (оцінювання та перевірка знань); тренажери (формування практичних навичок); експертні системи (прийняття рішення); медіасередовище (дає змогу здійснювати віддалений доступ до медіаресурсів); анатомічний стіл; 3D ORGANON.

Використанням інформаційних технологій в освітньому процесі потребує постійної самоосвіти як викладачів, так і студентів. На думку Л. Бондар, вони змінюють структуру традиційної суб’єкт-об’єктної педагогіки, у якій студент стає особистістю, яка прагне до самореалізації [1].

Інформаційні технології надають під час вивчення анатомії людини майбутніми лікарями нові можливості. Для розуміння будови тіла людини обов’язково потрібно побачити, тому обов’язковим елементом занять з анатомії людини є використання засобів наочності. У процесі викладання дисципліни “Анатомія людини” майбутнім лікарям у Запорізькому державному медико-фармацевтичному університеті використовується також трупний матеріал. Традиційно застосовуються друковані засоби наочності (плакати, анатомічні атласи) й анатомічні муляжі. Ці засоби є статичним і мають обмежені можливості під час демонстрування. Вони не забезпечують ефективного використання наочності і не відповідають сучасним вимогам до забезпечення якості освіти. Необхідність демонстрування органів і систем органів людини без використання трупного матеріалу, високі вимоги до якості навчання вимагають впровадження засобів навчання, що забезпечують можливість вивчення будови тіла людини у віртуальному середовищі.

Реальний прорив у вивченні анатомії людини здійснили 3D технології. Електронні 3D атласи з анатомії людини дають змогу побачити об’ємне зображення тіла людини й окремих органів, є доступними для використання, легко встановлюються на ноутбук або смартфон, які є майже у всіх студентів.

У Запорізькому державному медичному університеті під час вивчення анатомії людини майбутніми лікарями використовується 3D формат прилад “Анатомічний стіл” та 3D ORGANON. Анатомічний стіл надає можливість викладачеві під час викладу навчального матеріалу демонструвати будову органів і систем органів тіла людини, робить заняття більш інформативним. Це створює враження роботи з реальними об’єктами, яке сприяє кращому розумінню навчального матеріалу, зацікавлює і мотивує студентів до вивчення анатомії людини.

Можливості анатомічного столу студенти також використовують під час виконання практичних завдань. Він надає можливість детально розглядати зображення, збільшувати його і повертати під різним кутом, вивчати найдрібніші структури будови у потрібному ракурсі. Працюючи зі столом, студенти мають змогу самостійно виконувати завдання у зручному для них темпі, що забезпечує індивідуалізацію навчання.

На основі аналізу наукових досліджень, у яких висвітлюються можливості 3D анатомічних навчальних ресурсів [2; 5; 6], та узагальнення практичного досвіду їх використання на заняттях з навчальної дисципліни “Анатомія людини” ми відокремили низку дидактичних переваг 3D атласів з анатомії людини, що зумовлюють доцільність їх використання у підготовці майбутніх лікарів. Можливості 3D анатомічного столу сприяють ефективному використанню засобів наочності. Анатомічний стіл має віртуальний маркер та текстові фрагменти, які можна використовувати під час заняття над зображенням тіла або органу з функцією збереження і закріплення. Також він допомагає уникнути попереднього контакту непідготовленого студента із реальним трупом. Завдяки регулярному оновленню програмного забезпечення 3D анатомічного столу через Інтернет, майбутні лікарі завжди отримують актуальну інформацію.

Друковані засоби наочності (плакати, анатомічні атласи) є статичним і можуть передати лише двовимірне зображення. Об’ємні анатомічні муляжі також нерухомі і мають обмежені можливості під час демонстрування. Ці засоби навчання не можуть забезпечити розгляд органів з усіх боків, вивчення пошарової будови тіла людини чи окремих органів. 3D анатомічний стіл дає можливість обертати зображення і детально розглянути кожний орган, вивчити ділянку тіла людини від поверхневих до найглибших шарів, побачити взаємне розташування

органів, та, що дуже важливо, кровопостачання та іннервацію усіх анатомічних структур. Використання під час вивчення складного предмету медіатехнологій додає цікавості, захоплення та а цей процес набуває дослідницького характеру, що забезпечує умови для самореалізації, самоорганізації, саморегуляції, самоактуалізації та самоідентифікації в майбутній професійній діяльності.

Використання медіатехнологій сприяє формуванню у студентів критичного мислення, більш ефективному засвоєнню навчального матеріалу. А саме вміння професійно орієнтованого критичного мислення, як уважає Г. Онкович [4], допомагає складати незалежні судження та приймати компетентні рішення у відповідь на інформацію, передану каналами масової комунікації, що сприяє формуванню медіакомпетентності лікаря.

Під поняттям медіакомпетентності особистості розуміємо як сукупність її знань, умінь, здібностей, що сприяють пошуку, відбору, інтерпретації, використанню, оцінюванню, критичному аналізу, створенню та передачі медіаінформації [3]. Медіакомпетентність допомагає особистості критично мислити, а значить формувати певне розуміння, прийняти компетентні рішення у відповідь на медіаінформацію, яка передається каналами мас-медіа.

У рамках нашого дослідження під медіакомпетентністю майбутніх лікарів розуміємо їхню компетентність щодо застосування медіатехнологій у професійній діяльності. Використання медіа в освітньому процесі університету є важливим засобом підвищення якості вищої освіти, оскільки професійна діяльність майбутніх фахівців все більше пов'язана із застосуванням сучасних інформаційних технологій, створенням власного медіапродукту для просування своїх ресурсів та послуг та подоланням проблем медіабезпеки через засоби масової інформації. Тому майбутні лікарі повинні впевнено орієнтуватися в медіасередовищі, володіти навичками створення власного медіапродукту.

**Висновки.** Кафедра анатомії людини, оперативної хірургії та топографічної анатомії докладає максимум зусиль до інноваційного розвитку Запорізького державного медико-фармацевтичного університету, задля досягнення стратегічної мети – переходу освітнього простору на якісно новий рівень, що відповідає перспективним світовим тенденціям вищої медичної освіти, та дає змогу університету створити умови для здійснення прориву й інтеграції до системи підготовки лікарів міжнародного стандарту і поширення позитивних результатів на систему вищої медичної освіти. В умовах сьогодення необхідно вдосконалювати і поліпшувати систему онлайн навчання, яка, крім безлічі беззаперечних переваг, звісно, і має низку недоліків. Наші викладачі беруть активну участь у наданні всієї необхідної інформації за допомогою електронних но-

снів та пристроїв. Це дасть можливість за непередбачуваних обставин зберегти на належному рівні якість викладання і подачі матеріалу з навчальної дисципліни “Анатомія людини”. Проте ніякі сучасні технології не зможуть замінити найважливішого – живого спілкування між викладачем та студентом.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар Л.А. Аналіз становлення проблеми самостійної навчальної діяльності в українській школі і педагогіці. *Педагогіка вищої та середньої школи* : зб. наук. праць / заг. ред. академіка В.К. Буряка. Кривий Ріг, 2011. № 32. С. 132–140.
2. Кашперук-Карпюк І.С., Лаврів Л.П. Оптимізація викладання анатомії людини за умов використання комплексу комп'ютерних інформаційних технологій. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія “Медицина”*. 2015. № 1 (51). С. 269–271.
3. Мурзіна О. Сутність, зміст та структура медіакомпетентності лікаря. *Неперервна професійна освіта: теорія та практика*. 2021. № 1. С. 21–29.
4. Онкович Г.В. Медіакомпетентність фахівця. Київ, 2013. 286 с.
5. Тимошенко І.О., Андрієнко М.І., Дуднік А.О., Самборська О.О., Філаретова В.В. Технології вивчення анатомії людини. *Український науково-медичний молодіжний журнал*. 2015. № 3 (89). С. 5–57.
6. Stuart D. Inglis, John E. Tomaszewski, Raymond P. Dannenhoffer. Imaging and 3D Reconstruction of Anatomical Specimens as an Alternative to Traditional Learning Models. *The FASEB Journal*. 2017. Vol. 31. № 1. [https://www.fasebj.org/doi/abs/10.1096/fasebj.31.1\\_supplement.736.9](https://www.fasebj.org/doi/abs/10.1096/fasebj.31.1_supplement.736.9).
7. The role of technology in Anatomy teaching: Striking the right balance / A. Zargar, M.A. Turki, J. Bhaskar et al. *Advances in Medical Education and Practice*. 2020. № 11. P. 59–266.

#### REFERENCES

1. Bondar, L.A. (2011). Analiz stanovlennia problemy samostiinoi navchalnoi diialnosti v ukrainkii shkoli i pedahohits [Analysis of the formation of the problem of independent activity in Ukrainian school and pedagogy]. *Higher and secondary school pedagogy: coll. of science works*. (Ed.). V.K. Buriak. Kryvyi Rih, No. 32. pp. 132–140. [in Ukrainian].
2. Kashperuk-Karpiuk, I.S. & Lavriv, L.P. (2015). Optymizatsiia vykladannia anatomii liudyny za umov vykorystannia kompleksu kompiuternykh informatsiinykh tekhnolohii [Optimization of the teaching of human anatomy under the conditions of using a complex of computer information technologies]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. “Medicine” series*. No. 1 (51). pp. 269–271. [in Ukrainian].
3. Murzina, O. (2021). Sutnist, zmist ta struktura media-kompetentnosti likaria [The essence, content and structure of the doctor's media competence]. *Continuous professional education: theory and practice*. No. 1. pp. 21–29. [in Ukrainian].
4. Onkovych, H.V. (2013). Mediakompetentnist fakhivtsia [Media competence of a specialist]. Kyiv, 286 p. [in Ukrainian].
5. Tymoshenko, I.O., Andriienko, M.I., Dudnik, A.O., Samborska, O.O. & Filaretova, V.V. (2015). Tekhnolohii vyvchennia anatomii liudyny [Technologies for studying human anatomy]. *Ukrainian scientific and medical youth magazine*. No. 3 (89). pp. 55–57. [in Ukrainian].

**ЕТНОКУЛЬТУРНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ  
ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (90-ті рр. XX – 10-ті рр. XXI ст.)**

6. Stuart, D. Inglis, John, E. Tomaszewski, Raymond, P. Dannenhoffer. (2017). Imaging and 3D Reconstruction of Anatomical Specimens as an Alternative to Traditional Learning Models. *The FASEB Journal*. Vol. 31. No. 1. [https://www.fasebj.org/doi/abs/10.1096/fasebj.31.1\\_supplement.736.9](https://www.fasebj.org/doi/abs/10.1096/fasebj.31.1_supplement.736.9). [in English].

7. The role of technology in Anatomy teaching: Striking the right balance / A. Zargaran, M.A. Turki, J. Bhaskar et al. *Advances in Medical Education and Practice*. 2020. No. 11. pp. 259–266. [in English].

Стаття надійшла до редакції 11.08.2023

УДК 37.014.3/.5:39(477)“1991/2010”

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.289433>

**Ганна Вишневська, методист вищої категорії навчально-методичного відділу  
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології  
ДЗВО “Університет менеджменту освіти”**

**ЕТНОКУЛЬТУРНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ  
ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (90-ті рр. XX – 10-ті рр. XXI ст.)**

*У статті висвітлено результати наукового пошуку з актуальної міждисциплінарної проблеми, яка розкриває етнокультурні тенденції вдосконалення змісту шкільної освіти в Україні (90-ті рр. XX – 10-ті рр. XXI ст.), зумовлені зміною освітніх парадигм у контексті переходу від знаннєво-нормативної моделі освіти радянської доби – до особистісно-орієнтованої незалежної України. Дослідження має міждисциплінарний характер, а проблематика, піднята у статті, суголосна з нинішніми завданнями реформування шкільництва і розбудови НУШ, реалізації ціннісно-світоглядної моделі шкільної освіти. Матеріал статті підготовлено за результатами історико-педагогічних студій із використанням широкої джерельної бази.*

**Ключові слова:** зміст шкільної освіти; етнокультурні тенденції; вдосконалення (оновлення) змісту; виховний ідеал; базовий навчальний план; варіативний компонент базового навчального плану; регіональний компонент змісту освіти; народні традиції; народна духовна культура.

**Лім. 14.**

**Hanna Vyshnevska, Methodist of higher category of the Educational  
and Methodological Department of Educational and Scientific Institute  
of Educational Management University “University of Education Management”**

**ETHNO-CULTURAL TRENDS IN IMPROVING THE CONTENT  
OF SCHOOL EDUCATION IN UKRAINE (1990–2010)**

*The article highlights the results of the study of the interdisciplinary scientific problem “Ethnocultural trends in improving the content of school education in Ukraine (1990–2010)”. The relevance of scientific research is determined by modern social requests for quality knowledge about productive practices and theoretical assets regarding the development of Ukrainian schooling on an ethno-cultural basis, the need for creative application of pedagogical practices that took place in the historical and pedagogical context of school education, within the defined chronological limits. The study of the stated issues was carried out on a wide source base, namely: analyzed documents about education in independent Ukraine, stored in the Center for the Study of Education of Ukraine scientific sources that reveal various methodological approaches to the modernization of the content of school education in the first 20 years development of the model of school education in independent Ukraine, regulatory documents (curriculum and programs) according to the chronological limits of the study – for a perfect characterization of ethno-cultural trends in the content of school education. Priority trends include the following: approval of the ethnocultural concept of the content of school education in Ukrainian documents on education; search for ways to implement the educational ideal on the ethno-cultural basis; regulatory and organizational regulation of the introduction of the ethno-cultural component into the educational process; the regional nature of the ethnocultural component of the content of school education. Ethnocultural trends in the development of the content of school education in the course of the paradigmatic changes that took place at the turn of the epochs, established in the process of research and presented above in the text, are characterized in detail. The valuable potential of the ethnocultural component of the content of school education is revealed. The peculiarities of the actualization of the ethnocultural component in the content of school education in the conditions of the formation of market relations in Ukraine and the development of the education system on new principles, namely democracy, statehood, freedom of choice, and de-ideologization, are characterized. Examples of various models of the implementation of the ethnocultural component in the work of secondary schools in the regions of Ukraine are presented, which confirm the conclusions about the viable educational, educational, developmental potential of the ethnocultural content and the need to find ways for its effective introduction into curricula, plans and textbooks. The article highlights the peculiarities of normative and legal regulation of the content of school education on cultural and historical grounds, which contributed to the development of ethno-cultural trends, their transformation and progress. Based on the results of the analysis of theoretical sources and progressive pedagogical experience of secondary schools in different regions of Ukraine, the contribution of Ukrainian scientists and practicing teachers to solving the current scientific and practical problem of improving (developing) the content of school education is summarized.*

***Keywords:** content of school education; ethnocultural trends; improvement (updating) of content; educational ideal; basic curriculum; variable component of basic curriculum; regional component of educational content; folk traditions; folk spiritual culture.*

**П**остановка проблеми. Етнокультурні тенденції в царині змісту шкільної освіти розглядаємо на тлі парадигмальних зрушень, зумовлених розбудовою системи шкільництва у незалежній Україні. Шкільна освіта цих років розвивалась згідно з новими візіями, а саме: соціально-культурною, економічною, міжнародною, державотворчою. У ці роки актуальності набула проблема повернення в освіті молодішої генерації до етнокультурних джерел, які є носіями правічних людських цінностей та історичної пам'яті народу. Тому постала необхідність вдосконалення змісту шкільної освіти щодо розширення поля розуміння суцільних нині питань: хто ми і "чиїх батьків" діти? який внесок зроблено українцями у світову культуру та науку? Окреслена в статті наукова проблема зорієнтована на висвітлення етнокультурних тенденцій розбудови змісту шкільної освіти учнів в перші десятиліття незалежної України в руслі нових освітніх парадигм: особистісно-орієнтованої та навчання впродовж життя.

В окреслених у статті хронологічних межах, наукова та освітянська спільноти в Україні розв'язували стратегічні завдання щодо розбудови нової моделі системи освіти, зокрема шкільної, згідно з суб'єктністю держави в соціальній, економічній, міжнародній і політико-правовій сферах життєдіяльності. Як на теоретичному, так і на практичному рівнях пріоритетним було розроблення нових цілей та мети шкільної освіти, осмислення виховного ідеалу в нових умовах. Створення умов для розвитку духовно багатого особистості неможливе без оволодіння нею культурою свого етносу та нації. Світовим досвідом і наукою доведено: сприйняття людиною моральних цінностей значно полегшується, якщо з дитячого віку вона занурюється в народні культурні традиції, звичаї, рідну мову та літературу, історію, народну творчість. Новий концепт змісту шкільної освіти ґрунтувався на засвоєнні народної культурної спадщини, полікультурного надбання та досягнень сучасної науки.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проголошення та утвердження Україною незалежності (1991) зумовили нові запити суспільства на освіту майбутніх громадян незалежної України, що насамперед знайшло відображення у тогочасних наукових дослідженнях. Дослідження, окресленої в статті проблематики, характеризуються новою тематикою, зумовленою пріоритетами розвитку загальної середньої освіти учнів в умовах становлення ринкових відносин, регіональних особливостей змісту освіти. Розроблення нових освітніх парадигм [7] розкрило простір для розбудови змісту освіти відповідно за-

питів суспільства та науково обґрунтованих засадах. Українські вчені С. Гончаренко, Ю. Мальований, О. Савченко внесли продуктивний внесок у розроблення нових підходів до відбору етнокультурної компоненти змісту шкільної освіти, методологічних засад до формування змісту загальної освіти [3, 44–56; 14, 4].

Варто зауважити, що зазначена в статті проблематика в наш час трансформувалася – від етнокультурних інтенцій до міжкультурної взаємодії. У науковому середовищі набули розвитку дослідження з різних аспектів підготовки фахівців до роботи в міжкультурному середовищі. У контексті проблематики статті інтерес становлять праці: Т. Бондар, Т. Молнар. Т. Бондар у статті "Важливість підготовки майбутніх учителів української мови та літератури в міжкультурному середовищі" [1] висвітлює окремі аспекти окресленої проблеми. У статті "Теоретико-методичні основи концепції підготовки майбутніх педагогів до роботи в міжкультурному просторі Закарпаття" Т. Молнар здійснено аналіз поліпарадигмального, системного, культурологічного, особистісно-діяльнісного і компетентнісного підходів, які лежать в основі концепції підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з учнями в міжкультурному просторі Закарпаття [8].

Попри численні наукові праці та практичні роботи з піднятої у статті проблематики, етнокультурні тенденції вдосконалення змісту шкільної освіти в 90-х рр. XX ст. – 10-х рр. XXI ст. не були предметом наукового пошуку. Суголосність етнокультурних тенденцій зі суцільними нині проблемами у руслі реформування системи освіти та розбудови Нової української школи, суспільна затребуваність якісної ціннісно-світоглядної освіти молодішої генерації актуалізує порушену тему в дослідницькому полі.

**Мета статті:** за результатами дослідження встановити і висвітлити етнокультурні тенденції вдосконалення змісту шкільної освіти учнів в окреслених хронологічних межах в умовах парадигмальних змін.

**Виклад основного матеріалу.** Вивчення нормативно-правових документів, щодо розвитку шкільної освіти учнів цих років дало змогу встановити тенденцію впровадження етнокультурного змісту шкільної освіти учнів відповідно до нових суспільних потреб згідно із новими освітніми парадигмами. Відповідно до нової візії зміст шкільної освіти ґрунтувався на пріоритетних цивілізаційних принципах, осердям яких є такі: демократизму, історизму, державності та соціокультурний принципи. В розбудові нової моделі шкільної освіти в Україні відбувся по-

ступовий відхід від колективістської парадигми (яка ґрунтувалася на радянських ідеологемах) до особистісно орієнтованої парадигми та освіти людини впродовж життя.

Відповідно до проблематики статті поняття “тенденція” розглядаємо як напрям розвитку процесу оновлення змісту етнокультурної компоненти в навчальних планах і програмах закладів загальної середньої освіти різних типів і структур, що характеризується логічним і науковим поясненням.

Студіювання нормативно-правових джерел уможливило з’ясування тенденції утвердження в документах України про освіту етнокультурного концепту змісту шкільної освіти. Прийняття на законодавчому рівні нової нормативної бази, яка регламентувала б нові підходи до шкільної освіти, зокрема щодо вдосконалення етнокультурного змісту, відбулося згідно з новими державними документами про освіту в перше десятиліття, окреслених у статті хронологічних меж. Етнокультурний концепт змісту шкільної освіти учнів висвітлено в Законі України “Про освіту” (зі змінами та доповненнями, поданими Кабінетом Міністрів України, в новій редакції. У цьому Законі актуалізовано ідею щодо створення умов для формування високих моральних якостей і талантів людини та культурного потенціалу народу [5, 11]. Окреслена в статті проблематика достатньо розлого висвітлена в програмному документі розвитку освіти в Україні, який став відправним у реформуванні змісту та організації шкільництва незалежної держави – “Національній доктрині розвитку освіти України в XXI ст.” [9]. У наведеному вище за змістом документі уточнено завдання щодо освіти молодшої генерації, а саме: школа має плекати в кожній особистості гордість за культурно-історичне минуле свого краю, держави і тим самим формувати власну причетність до всіх соціальних і культурних процесів, що відбуваються в соціокультурних середовищах, суспільстві. В окресленому в статті хронологічному проміжку історії загальноосвітньої школи напрацювали продуктивний досвід, що характеризується різноманітністю і варіативністю та може бути використана для творчого впровадження в сучасний освітній простір України. Ідеї Національної доктрини відповідали тогочасним парадигмальним змінам щодо розвитку освітньої галузі в умовах становлення ринкових відносин в економічній сфері. У нових умовах школа мала розв’язати завдання, щодо засвоєння учнями особливостей життєдіяльності в соціокультурних середовищах сіл, селищ, міст, регіонів. З-поміж інших важливих завдань, на часі було завдання долучення учнівської молоді до засвоєння культурно-історичної спадщини, що забезпечувало формування усвідомленого ставлення до свого місця у суспільному житті, готовності до самореалізації та саморозвитку й відповідальності за власну суспільну діяльність.

Соціально-економічні та культурні виклики в Україні на зламі XX–XXI ст. зумовили трансформацію мети шкільної освіти учнів, що полягала в переході від моделі засвоєння знань, умінь та навичок до особистісно-діяльническої моделі навчання й освіти в широкому сенсі. Ключова ідея полягала у створенні умов для реалізації моделі активної соціальної та економічної поведінки, зрілої загальної культури і культури етнічних середовищ.

У контексті висвітлення проблеми статті, *уточнено тенденцію пошуку шляхів реалізації виховного ідеалу на етнокультурному ґрунті*. Упродовж цих років актуалізовано нові підходи обґрунтування виховного ідеалу в шкільній освіті України. У науковому дискурсі відбувалися різнобічні процеси щодо пошуків істинних цінностей морально-духовного розвитку учнів і підготовки їх до майбутнього самостійного життя. Виховний ідеал – це сукупність соціальних, культурних і морально-духовних цінностей народу (нації), які склалися історично та виражають найголовніші суспільні прагнення щодо виховання молодого покоління задля розбудови майбутнього життя [12, 28].

Суголосним з концепцією статті є узагальнене визначення виховного ідеалу, сформульоване Г. Ващенком: “Ідеал людини – це те краще, що створив народ у розумінні властивостей людської особистості та її призначення” [2, 112]. Варто зазначити таке: виховний ідеал формується у лоні народної культури, яка згромаджує в собі кращі надбання кожного етносу – людські чесноти, соціальний і морально-духовний досвід людей, передаючи їх від покоління до покоління мовою і народними традиціями. Наповнення виховного ідеалу етнокультурним змістом визначило стратегію розвитку шкільної освіти в окресленому відрізку історії. Насамперед варто зауважити, що виховний ідеал має містити справжні, а не надумані людські чесноти, з-поміж інших: справедливість, співпереживання і добротворення, готовність захищати родину, державу, любов і вірність у сімейних стосунках. Розбудова шкільної освіти а етнокультурному ґрунті мала забезпечити умови для набуття соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнародного спілкування, формування в дітей і юнацтва усвідомленого сприйняття громадянської позиції, особистісних рис громадян України.

*Тенденція нормативного та організаційного регулювання впровадження етнокультурної компоненти в освітній процес*. Зміст, який містять документи з фонду 166, оп. 18, спр. 7 (на 66 сторінках) Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), насамперед Протоколи засідання Колегії Міністерства освіти України та документи до них (24.06.92), розкриває пріоритетні напрями регламентування



розбудови шкільної освіти в умовах упровадження нових парадигмальних підходів. Так, особливості функціонування закладів шкільної освіти з метою задоволення освітніх потреб особи, суспільства, держави висвітлено в Положенні про заклад освіти [11, арк. 13–22]. У наведеному документі йдеться про реалізацію прав загальноосвітніх закладів щодо варіативної складової навчального плану. До відбору змісту варіативної складової навчання учнів долучалися їхні батьки та представники соціально культурних середовищ. Такий підхід зумовив долучення широких верств зацікавлених осіб до відбору насамперед етнокультурної компоненти змісту освіти, що сприяло вдосконаленню змісту шкільної освіти.

Варто зауважити, що в перше десятиліття, окресленого в статті проміжку історії, зміст шкільної освіти зазнав трансформації, а саме: нові навчальні плани і програми розроблялися з урахуванням актуальних вимог щодо розбудови моделі школи незалежної держави. Згідно з вимогами нової нормативно-правової бази в галузі освіти започатковано перехід від нормативно-колективістської парадигми до особистісно-орієнтованої, що відкривало освітній простір для розвитку та саморозвитку учнів. Тому на часі було оновлення змісту освіти учнів у руслі повернення до національних і загальнолюдських цінностей (на тлі відходу від тих, що регламентувалися класовими та партійними ідеологемами в попередні роки); повернення до народних традицій, що ґрунтують на вічних духовно-моральних, естетичних і людських (родинних, господарсько-побутових) цінностях.

Студіювання джерел фонду 166 (ЦДАВО України), матеріалів, висвітлених у наукових працях дало змогу виокремити тенденцію регіонального характеру вдосконалення етнокультурної компоненти змісту шкільної освіти. Зазначена вище за текстом тенденція, характеризується створенням і функціонуванням освітніх етнокультурних середовищ. У ці роки учні долучалися до відродження народних ремесел, господарської культури, історико-культурної пошукової роботи, що сприяло відтворенню народної традиційної культури. В освітньому просторі України набуло поширення створення шкільних музеїв, відтворення традиційних господарських локацій і повернення забутих імен історико-культурних діячів. У різних регіонах України проводилися різноманітні фестивалі, конкурси, виставки учнівських робіт етнокультурного спрямування. Вартий уваги досвід шкіл Дніпропетровської області (назва подана згідно з тогочасним адміністративним поділом України). У Положенні про Всеукраїнський дитячо-юнацький фестиваль традиційного народного мистецтва і народних промислів [10, арк. 53–55] мова йде про умови організації та проведення широкого всеукраїнського дійства, а також розкрито форми реалізації цього творчого задуму: аукціон виробів

народних промислів, виставки та інше. В освітньому просторі України ширився рух за відродження національної школи. У документі “Доповідна записка про початок нового 1992–1993 навчального року в загальноосвітніх школах, школах-інтернатах та дошкільних закладах України” йдеться про відродження національної школи. Зокрема, до освітнього процесу запроваджено навчальні предмети: “Мистецтво Полісся” (райони Рівненської, Волинської, Житомирської областей); набули поширення народні промисли в школах і організація музеїв народознавства в Івано-Франківській області (с. Яворів Косівського району), у школах Снятинського району цієї області народні традиції впроваджували у зміст гуманітарних предметів, тут відкривали народні світлиці та музеї народознавства (історії села, краю) (Протоколи засідань Колегії міністерства освіти та документи до них, Ф. 166. Оп. 18. Спр. 9 (на 102 арк)). Педагоги-подвижники тих років упроваджували ідеї етнокультурної освіти в наукових розробках і в практиці. Доречним є приклад розроблення Концепції гуцульської школи [13, арк. 60] та реалізації в школах трьох областей України – Івано-Франківської (Косівський, Верховинський, Надвірнянський райони), Закарпатської (Рахівський район), Чернівецької (Вижницький, Путильський райони).

Продуктивний досвід упровадження етнокультурної компоненти в освітній процес загальноосвітніх шкіл в 90-ті рр XX ст. нагромадили педагоги Херсонської області. В Осокорівському навчальному закладі 1–3 ступенів Новопокровського району в студії декоративно-прикладного мистецтва учні вивчали народознавство, проводили дослідження пісенного фольклору та відтворювали народознавчі знахідки в хореографічних композиціях, живописі та народному прикладному мистецтві (на матеріалах зі шкільного архіву). Дудчанське загальноосвітнє об’єднання “школа-дитячий садок” 1–3 ступенів, що в Нововоронцовському районі Херсонської області у руслі реалізації проєкту “Освіта XXI ст.” в корпорації з Малою академією, Центром дитячої та юнацької творчості, бібліотекою проводили наукові розвідки народної культури, екології довкілля, що сприяло формуванню етнокультурної компетентності учнів (на матеріалах із шкільного архіву).

У руслі відродження етнокультурної освіти учнів загальноосвітніх шкіл українські вчені П. Кононенко, М. Стельмахович, Т. Усатенко та інші розробили Концепцію школи нової генерації – української національної школи-родини, яка ґрунтувалася на традиційних національних та загальнолюдських цінностях [6].

Відродження культуротворчої функції школи в 90-х рр XX ст. сприяло розбудові її різноманітних типів і структур відповідно до тодішніх чинних документів про освіту. Розроблялися нові та оновлювалися навчальні програми з української мови та

літератури, народознавства, етнографії, історичного краєзнавства (для 1–11-х класів); вдосконалено доопрацьовані програми для 1–3-х класів із української літератури, математики. Керівні органи освіти різних рівнів сприяли розробленню варіативних навчальних програм і підручників (зокрема було видано 180 навчальних підручників оновленого змісту) [13, арк. 61].

З метою підвищення методичної компетентності вчителів, забезпечення якості викладання етнокультурної компоненти змісту шкільної освіти, започатковано нові підходи до організації і вдосконалення форм підвищення кваліфікації вчителів. Уведення до планів підвищення кваліфікації вчителів регіонального компонента мало сприяти надолуженню прогалин щодо раніше закритих сторінок нашої історії та культури. Для розв'язання нагальних проблем щодо формування готовності вчителів до викладання предметів етнокультурного змісту в перше десятиліття незалежної України вчені та педагоги практики консолідували зусилля для розроблення спільних підходів до вирішення актуальних завдань модернізації школи, зокрема й на етнокультурному ґрунті. З цією метою проводились всеукраїнські та міжнародні конференції. Провідні українські вчені та досвідчені педагоги розвивали ідеї модернізації змісту шкільної освіти (історії України, українознавства, української мови та літератури, мов і літератур національних меншин).

Етнокультурна компонента змісту шкільної освіти учнів розвивалась у контексті суспільних пріоритетів: усталення безперервної освіти людини упродовж життя, забезпечення умов для навчання та виховання, розвитку громадянина України, вдосконалення організації і технологій шкільного навчання учнів на засадах гуманітаризації та гуманізації [4, 51–56].

Ідеї варіативності шкільної освіти учнів достатньо продуктивно впроваджувалися у варіативній частині Базового навчального плану. Наприкінці 90-х рр. XX ст. в українському науковому середовищі отримала розвиток ідея щодо інтеграції змісту шкільної освіти та структурування змістових ліній за галузями: знання про природу, суспільство, техніку, людину, способи діяльності, досвід емоційного ставлення до явищ дійсності.

**Висновки.** Дослідження, проведене на широкій джерельній базі, дало змогу встановити етнокультурні тенденції оновлення змісту шкільної освіти у хронологічних межах 90-х рр. XX – 10-х рр. XXI ст. та охарактеризувати ті, що ґрунтувались на нових парадигмах, а саме: особистісно-орієнтованій та освіті людини впродовж життя. На зламі епох, у умовах розбудови шкільництва в незалежній Україні педагогічна наука та практика розв'язували стратегічне завдання вдосконалення змісту шкільної освіти на нових методологічних основах. Зміст освіти в

окреслених хронологічних межах поступу історії характеризується трансформацією від знаннєвої парадигми до особистісно значущих сенсів. Етнокультурна компонента змісту шкільної освіти в умовах парадигмальних змін розвивалася відповідно до нового контексту освіти незалежної держави. Насамперед етнокультурний компонент змісту шкільної освіти на нормативно-правовому рівні (в державних документах про освіту) розглядали в ціннісному вимірі. Встановлено, що в різні роки окресленого відрізка історії, етнокультурні тенденції вдосконалення змісту шкільної освіти розвивалися на спільній нормативно-правовій та методичній базі, однак для кожної тенденції характерними були окремі особливості, а саме: варіативність базового навчального плану та реалізація регіонального змісту (етнокультурного), тяглість змісту навчальних предметів (етнокультурного спрямування) варіативної складової базового навчального плану, пошук шляхів поєднання етнокультурної компоненти змісту шкільної освіти з новітніми науковими досягненнями, цифровими інструментами.

Подана в статті характеристика етнокультурних тенденцій удосконалення та розвитку змісту шкільної освіти не вичерпує розкриття всіх проблем. Окремі питання, як от: підготовка і перепідготовка педагогів до реалізації етнокультурної компоненти змісту шкільної освіти можуть бути предметом окремих досліджень.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар Т. Важливість підготовки майбутніх учителів української мови та літератури в міжкультурному середовищі. *Молодь і ринок*. 2022. № 5 (203). С. 6–10.
2. Ващенко Г. *Виховний ідеал*: підруч. для виховників, учителів і українських Родин: друге видання. Брюссель – Торонто – Нью-Йорк – Лондон – Мюнхен: В-во Центральної Управи Спілки Української Молоді, 1976. 208 с.
3. Гончаренко С.У., Мальований Ю.І. Світоглядні функції загальної середньої освіти. *Педагогіка і психологія*. 1994. № 1. С. 44–56.
4. Гончаренко С.У., Мальований Ю.І. Соціально-педагогічні проблеми розбудови української школи. *Рідна школа*. 1993. № 4. С. 51–56.
5. Закон України “Про освіту”. Освіта України. Нормативно-правові документи. Київ: Міленіум, 2011. 472 с.
6. Концепція школи нової генерації – української національної школи-родини / П.П. Кононенко, М.Г. Стельмахович, Т.П. Усатенко та ін. Київ: Українознавство, 1995. 81 с.
7. Кремень В.Г. Освіта і наука України – шлях модернізації. Київ: Грамота, 2003. 213 с.
8. Молнар Т. Теоретико-методологічні основи концепції підготовки майбутніх педагогів до роботи в міжкультурному просторі Закарпаття. *Молодь і ринок*. 2022. № 6 (204). С. 110–114.
9. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Київ: Відродження,
10. Положення про Всеукраїнський дитячо-юнацький фестиваль традиційного народного мистецтва і народних

промислів. Протоколи, рішення колегії та документи до них. 24 черв. 1992 р. ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 166. Оп. 18. Спр. 7 (на 66 сторінках). Арк. 53–55.

11. Положення про заклад освіти. Протоколи, рішення колегії та документи до них. 24 черв. 1992 р. ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 166. Оп. 18. Спр. 7 (на 66 сторінках). Арк. 13–22.

12. Практична педагогіка виховання : посіб. з теорії та методики виховання / упоряд. Іванюк Г.І. ; за ред. проф. Красовицького М.Ю. Київ ; Івано-Франківськ : Плай, 2000. 218 с.

13. Доповідна записка про початок 1992–1993 навчального року в загальноосвітніх школах, школах-інтернатах та дошкільних закладах України. Протоколи засідань колегії та документи до них. ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 166. Оп. 18. Спр. 9 (на 102 арк.). Арк. 60, 61.

14. Савченко О.Я. Зміст шкільної освіти на рубежі століть. *Освіта України*. 2000. 12 квітня (№ 15). С. 4.

#### REFERENCES

1. Bondar, T. (2022). Vazhlyvist pidhotovky maibutnykh uchyteliv ukrainskoi movy ta literatury v mizhkulturnomu sere-dovyschi [The importance of training future teachers of the Ukrainian language and literature in an intercultural environment]. *Youth and market*. Vol. 5 (203). pp. 6–10. [in Ukrainian].

2. Vashchenko, H. (1976). Vykhovnyi ideal [Educational ideal]. Handyman for Educators, Teachers and Ukrainian Families: second edition. Brussels – Toronto – New York – London – Munich: Head of the Central Board of the Union of Ukrainian Youth. 208 p. [in Ukrainian].

3. Honcharenko, S.U. & Malovanyi, Yu.I. (1994). Svitolhliadni funktsii zahalnoi serednoi osvity [Worldview functions of general secondary education]. *Pedagogy and psychology*. No. 1. pp. 44–56. [in Ukrainian].

4. Honcharenko, S.U. & Malovanyi, Yu.I. (1993). Sotsialno-pedahohichni problemy rozbudovy ukrainskoi shkoly [Sociopedagogical problems of building the Ukrainian school]. *Native school*. No. 4. pp. 51–56. [in Ukrainian].

5. Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [Law of Ukraine "On Education"]. Education of Ukraine. Legal documents. Kyiv, 2011. 472 p. [in Ukrainian].

6. Kononenko, P.P., Stelmakhovych, M.H. & Usatenko, T.P. et al. (1995). Kontsepsiia shkoly novoi heneratsii – ukrainskoi natsionalnoi shkoly-rodyny [The concept of a new generation school is a Ukrainian national family school]. *Ukrainian studies*, 81 p. [in Ukrainian].

7. Kremen, V. (2003). Osvita i nauka Ukrainy – shliakh modernizatsii [Education and science of Ukraine – the path of modernization]. Kyiv, 213 p. [in Ukrainian].

8. Molnar, T. (2022). Teoretyko-metodolohichni osnovy kontseptsii pidhotovky maibutnykh pedahohiv do roboty v mizhkulturnomu prostori Zakarpattia [Theoretical and methodological foundations of the concept of training future teachers to work in the intercultural space of Transcarpathia]. *Youth and market*. Vol. 6 (204). pp. 110–114. [in Ukrainian].

9. Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy u XXI stolitti [National doctrine of the development of education of Ukraine in the 21st century]. Kyiv, 2001. 16 p. [in Ukrainian].

10. Polozhennia pro Vseukrainskyi dytiacho-yunatskyi festyval tradytsiinoho narodnoho mystetstva i narodnykh promysliv. Protokoly, rishennia kolehii ta dokumenty do nykh. (1992, 24 chervnia) [Regulations on the All-Ukrainian Children's and Youth Festival of Traditional Folk Art and Folk Crafts. Minutes, decisions of the board and related documents. (1992, June 24)]. F. 166. Op. 18. Case 7 (on 66 pages). Ark. 53–55, *TsDAVO of Ukraine* (Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine), Kyiv. [in Ukrainian].

11. Polozhennia pro zaklad osvity. Protokoly, rishennia kolehii ta dokumenty do nykh. (1992, 24 chervnia) [Regulations on the educational institution. Minutes, decisions of the board and related documents. (1992, June 24)]. F. 166. Op. 18. Case 7 (on 66 pages). Ark. 13–22, *TsDAVO of Ukraine* (Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine), Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].

12. Krasovytskyi, M.Yu. (2000). Praktychna pedahohika vykhovannia: posib. z teorii ta metodyky vykhovannia [Practical pedagogy of education: manual. on the theory and methodology of education]. (Ed.). H. Ivaniuk. Kyiv; Ivano-Frankivsk. 218 p. [in Ukrainian].

13. Dopovidna zapyska pro pochatok 1992–1993 navchalnoho roku v zahalnoosvitnikh shkolakh, shkolakh-internatakh ta doshkilnykh zakladakh Ukrainy. Protokoly zasidan kolehii ta dokumenty do nykh. (b. d.) [Report note on the beginning of the 1992–1993 school year in secondary schools, boarding schools and preschools in Ukraine. Minutes of board meetings and related documents. (b. d.)]. F. 166. Op. 18. Spr. 9 (on 102 sheets). Ark. 60, 61, *TsDAVO of Ukraine* (Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine), Kyiv. [in Ukrainian].

14. Savchenko, O. (2000). Zmist shkilnoi osvity na rubezhi stolit [The content of school education at the turn of the century]. *Education of Ukraine*. No. 15. 4 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 31.07.2023



“Не високо мудруй, але твердо держись, а хто правду лама, з тим ти сміло борись!”

Іван Франко  
український поет, прозаїк

“Без прикладів неможливо ні правильно вчити, ні успішно вчитися”.

Луцій Юній Модерат Колумелла  
давньоримський письменник



УДК 374.31

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.289408>

**Валентина Водяна**, кандидат педагогічних наук,  
доцент кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва  
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка  
**Людмила Щур**, кандидат мистецтвознавства,  
доцент кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва  
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка  
**Сергій Маловічко**, кандидат мистецтвознавства,  
доцент кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва  
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка  
**Анатолій Баньковський**, заслужений працівник культури України,  
доцент кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва  
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка  
**Ірина Машталер**, кандидат наук з фізичного виховання і спорту,  
доцент кафедри теоретичних основ та методики фізичного виховання  
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка  
**Тетяна Солонинка**, керівник та головний хореограф  
Тернопільської танцювальної школи "Т.С."

#### ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СВІТОБАЧЕННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ У ПРОЦЕСІ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена дослідженню особливостей формування естетичного світобачення дітей та молоді у процесі здобування мистецької освіти і залучення до художньо-творчої діяльності, що здійснюється у закладах поза-шкільної освіти, зокрема, у мистецьких школах. Виокремлено низку проблем, які знижують ефективність цього процесу. Запропоновано комплекс заходів для удосконалення системи позашкільної мистецької освіти в Україні.

**Ключові слова:** естетичне світобачення; діти; молодь; мистецькі школи; хореографічне мистецтво; музичне мистецтво; образотворче мистецтво; інклюзивна освіта.

Табл. 1. Рис. 1. Літ. 12.

**Valentyna Vodiana, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Musicology and Methodology of Musical Art Department, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University**  
**Liudmyla Shchur, Ph.D. (Study of Art), Associate Professor of the Musicology and Methodology of Musical Art Department, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University**  
**Serhii Malovichko, Ph.D. (Study of Art), Associate Professor of the Musicology and Methodology of Musical Art Department, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University**  
**Anatolii Bankovskyi, Honored Worker of Culture of Ukraine, Associate Professor of the Musicology and Methodology of Musical Art Department, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University**  
**Iryna Mashtaler, Ph.D. (Physical Education and Sports), Associate Professor of the Theoretical Foundations and Methods Physical Education Department, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University**  
**Tetiana Solonynka, Head and Chief Choreographer of the Dance School "T.S." in Ternopil**

#### FORMATION OF AESTHETIC WORLDVIEW OF CHILDREN AND YOUTH IN THE PROCESS OF ARTISTIC AND CREATIVE ACTIVITY IN OUT-OF-SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

The article is devoted to the study of the peculiarities of the formation of the aesthetic worldview of children and youth in the process of obtaining art education and involvement in artistic and creative activities carried out in out-of-school education institutions, in particular, in art schools.

The purpose of the article is to develop ways to solve the problems of art schools that negatively affect the formation of the aesthetic worldview of children and youth through art education. To achieve this goal, the study solved a number of tasks: the concept of "aesthetic consciousness" and the role of art education in the formation of aesthetic consciousness of children and youth

## ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СВІТОБАЧЕННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ У ПРОЦЕСІ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

are defined; the current state of art schools in Ukraine is analyzed; the main directions of their activities, forms of organization of education and opportunities for the formation of aesthetic worldview in students of art education are identified; the problems of art schools that have a negative impact on their functioning and, accordingly, on the formation of aesthetic consciousness in children and youth are highlighted. The study used general scientific methods of cognition: critical analysis, information synthesis, induction and deduction.

The study found that art schools, as out-of-school education institutions, play an important role in shaping the aesthetic consciousness of children and youth, but today their functioning is complicated by a decrease in their number, limited access to artistic resources, insufficient number of qualified teachers, focus on assessments, and other problems. These problems limit their ability to fulfill their functions and promote the harmonious development of the individual through the arts. Solving these problems requires restoring and expanding the network of art schools, launching art teacher education and training programs, changing approaches to assessment, promoting interdisciplinary education, updating programs and teaching materials to reflect current artistic trends, ensuring compliance with legislation on inclusive education, and creating art centers where students can exchange ideas and work on creative projects.

The practical significance of the study lies in the possibility of applying the results obtained to further improve the system of out-of-school art education in Ukraine and improve the conditions for the formation of the aesthetic worldview of children and youth.

**Keywords:** aesthetic worldview; children; youth; art schools; choreographic art; musical art; visual art; inclusive education.

**Постановка проблеми.** Формування естетичного світобачення дітей та молоді через художньо-творчу діяльність у позашкільних освітніх закладах є важливим аспектом їх розвитку та освіти. Здатність сприймати і розуміти естетичні аспекти навколишнього світу відіграє важливу роль у формуванні повноцінної особистості. Вона сприяє розвитку творчих здібностей, культурному вихованню, інтелектуальному зростанню, а також виховує вміння цінувати красу та виражати себе у мистецькій діяльності.

У цьому контексті заклади позашкільної освіти, такі як мистецькі школи, гуртки та студії, мають потенціал стати важливими майданчиками для формування естетичного світобачення молоді. Саме тут діти та підлітки мають можливість досліджувати різноманітні мистецькі жанри, розвивати творчість і власний художній смак, а також отримувати якісну освіту у галузі мистецтва.

Отже, розглядаючи важливість формування естетичного світобачення через художню діяльність у позашкільних освітніх закладах, можна стверджувати, що дослідження є вкрай актуальним. Його результати не лише сприяють особистісному розвитку молодого покоління, але й мають велике значення для збереження і передачі культурних цінностей та національної спадщини.

**Аналіз основних досліджень і публікацій.** Формування естетичного світобачення дітей та молоді є досить актуальною темою, яка досліджувалася такими вітчизняними науковцями (О. Горохова [2] та Е. Брилін [1]). Не менш актуальною є тема мистецької освіти та мистецьких шкіл, які відіграють важливу роль у формуванні естетичного світобачення особистості. Її вивченням займалися Н. Попудрібо [5], О. Стукало [11] та С. Симоненко [10]. Водночас недостатньо висвітленим на сьогоднішній день залишається питання формування естетичної свідомості дітей та молоді у процесі художньо-творчої діяльності у закладах позашкільної освіти, а саме, в мистецьких школах.

**Формування мети статті.** Мета статті – розробити шляхи розв'язання проблем мистецьких шкіл, які негативно впливають на формування естетичного світобачення дітей та молоді у процесі здобуття позашкільної мистецької освіти.

**Виклад основного матеріалу.** У сучасній науці естетична свідомість розглядається однією з форм суспільної свідомості, що виражає внутрішній світ і цінності особистості або суспільства через сприйняття та оцінку краси, гармонії й ідеалу в навколишньому середовищі [2]. Ця форма свідомості характеризується своєю емоційною природою, оскільки залежить від емоційних реакцій і оцінок. Естетична свідомість формується через практичний досвід, і що різноманітнішим є досвід людини чи суспільства, то багатшою та складнішою стає їхня естетична свідомість [1].

Формування естетичної свідомості розпочинається на ранньому етапі розвитку особистості, а саме, у дитинстві та підлітковому віці, коли формується більшість основних життєвих поглядів та цінностей. Важливу роль у цьому процесі відіграє мистецька освіта. Художня творчість, яка є основним видом діяльності у мистецьких школах, забезпечує формування усіх компонентів естетичної свідомості учнів, а саме:

- *розвиток креативності* – за допомогою активізації творчого потенціалу дітей та молоді, активізується їхня здатність генерувати нові ідеї і підходи у мистецькій діяльності;

- *збагачення емоційного досвіду* – учні навчаються виражати емоції через мистецтво, розуміти емоції інших через сприйняття і аналіз художніх творів;

- *розширення естетичного кругозору* – вивчення різних мистецьких традицій, стилів та культурних контекстів, допомагає учням краще розуміти світову культурну спадщину;

- *розвиток сприйняття і аналізу художніх об'єктів* – за допомогою комунікації з мистецтвом учні навчаються розрізняти й оцінювати художні твори, розуміти їхній зміст і структуру;

**ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СВІТОБАЧЕННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ У ПРОЦЕСІ  
ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

- *формування здатності виражати власні думки та емоції через мистецтво* – у мистецькій творчості учні набувають навички виражати ідеї та почуття;

- *розвиток естетичного смаку та критичного мислення* – вивчення і аналіз великої кількості різних творів мистецтва сприяє формуванню естетичного смаку та розвитку критичного підходу до зразків культури;

- *стимулювання прояву індивідуальності та самовираження* – художньо-творча діяльність створює умови для розвитку в учнів потреби думати незалежно, розвивати уяву та здатність виражати власну унікальну ідентичність через мистецьку творчість.

Креативність, критичне мислення, естетичний смак, багатий емоційний досвід, широкий кругозір, розуміння різних культур і мистецтв, вміння сприймати й аналізувати художні твори, творчо мислити та самовиражатися є основними складовими процесу формування естетичної свідомості молодого покоління. Разом вони створюють основу для розвитку виразного, творчого й естетично насиченого сприйняття світу, а також сприяють формуванню цінностей та поглядів, що визначають естетичну свідомість сучасного суспільства.

Варто зазначити, що на формування естетичного світобачення дітей та молоді спрямована вся освітня система у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО), проте особливо важливу роль у цьому процесі відіграють навчальні предмети, які спонукають до активної художньо-творчої діяльності, такі як музика, хореографія, образотворче мистецтво тощо. Однак варто зауважити, що в системі ЗЗСО часто недооцінюється значущість мистецької складової, хоча вона є важливою для гармонійного розвитку особистості. У цьому контексті заклади позашкільної освіти

стають важливим доповненням освітнього процесу. Зокрема, початкова мистецька освіта здобувається у мистецьких школах, які, згідно з Переліком типів позашкільних навчальних закладів, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 6.05.2001 р. № 433, належать до закладів позашкільної освіти [6]. Мистецька школа вважається спеціалізованим закладом позашкільної освіти, який надає початкову мистецьку освіту та діє на основі Конституції України, законів “Про освіту”, “Про позашкільну освіту”, “Про культуру”, інших нормативно-правових актів, рішень засновників мистецьких шкіл, Положення про мистецьку школу та її статуту [8].

Основні напрями діяльності мистецької школи включають:

- *художньо-естетичний*, спрямований на розвиток творчих здібностей і обдарувань дітей та молоді, оволодіння практичними навичками, знаннями в області вітчизняної і світової культури та мистецтва;

- *мистецький*, спрямований на здобуття дитми та молоддю спеціальних мистецьких виконавських навичок під час активної мистецької діяльності.

Згідно з Положенням про мистецьку школу, затвердженим наказом Міністерства культури України 9 серпня 2018 року № 686, до мистецьких належать музичні, художні, хореографічні, хорові школи та школи мистецтв [7]. У кожній з них є перелік відділів, які можна обирати для навчання, з-поміж яких найбільш популярними у дітей та молоді є такі: музичний, хореографічний, образотворчого мистецтва.

Навчання у мистецькій школі відбувається паралельно з навчанням у закладі загальної середньої освіти. Початкова мистецька освіта, яка здобувається у мистецькій школі, поділяється на певні рівні (табл. 1).

*Таблиця 1*

**Рівні початкової мистецької освіти [7]**

<b>Рівні</b>	<b>Пояснення</b>
Елементарний	Навчання у мистецькій школі відбувається паралельно зі здобуттям початкової освіти в 1–4-х класах ЗЗСО. Його основна мета – ознайомлення дітей з різними видами мистецтва та отримання ними елементарних знань за обраними напрямками
Середній рівень	Навчання в мистецькій школі відбувається паралельно з навчанням у 5–9-х класах ЗЗСО. На цьому рівні здобувачеві пропонується два варіанти – полегшений (без подальшої професійної підготовки) і поглиблений (передбачає підготовку до наступного рівня здобуття мистецької освіти)
Поглиблений	Навчання у мистецькій школі відбувається паралельно з навчанням у 10–11-х класах ЗЗСО. На цьому етапі продовжується професійне навчання учнів за обраними напрямками

*Примітка: систематизовано авторами*

На сьогоднішній день здобувачам мистецької освіти доступні очна, змішана та дистанційна форми навчання залежно від безпекової ситуації у регіоні. Форма навчання обирається з урахуванням необхідності підтримки якості мистецької освіти та досяг-

нення її здобувачами результатів, визначених освітніми програмами [12].

Таким чином, мистецькі школи є важливим елементом системи позашкільної освіти, де завдяки активній художньо-творчій діяльності можна не

## ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СВІТОБАЧЕННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ У ПРОЦЕСІ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

лише поглибити свої знання в обраному напрямі мистецтва, але й розвивати творчі здібності та формувати естетичну свідомість дітей і молоді. Навчання у мистецьких школах проводиться в очному, змішаному або дистанційному форматі паралельно з навчанням у ЗЗСО, тому учні можуть отримувати повноцінну освіту та розвивати творчий потенціал одночасно. Крім того, навчальний процес у мистецьких школах організований на різних рівнях складності, починаючи з елементарного, де діти ознайомлюються з основами мистецтва, та закінчуючи поглибленим, де вони вже можуть обирати конкретний напрям для подальшого професійного росту.

Усе це свідчить, що мистецькі школи відіграють важливу роль у формуванні естетичної свідомості дітей та молоді, розкриваючи перед ними широкі можливості для розвитку в мистецькій сфері та сприяючи гармонійному розвитку особистості. Втім,

сьогодні мистецькі школи перебувають у не найкращому становищі, що негативно впливає на їхню здатність виконувати свої функції. У зв'язку з цим необхідно приділити увагу проблемам, з якими зіштовхнулися мистецькі школи та вжити заходів для поліпшення умов їх функціонування. Розглянемо їх більш детально.

*Скорочення кількості мистецьких шкіл.* Цей процес розпочався у 1996/97 навчальному році та тривав до 2017/18 навчального року. Після цього їх кількість почала зростати і в 2021/22 навчальному році складала 1327 закладів (рис. 1).

Війна в Україні унеможливила підрахунок кількості мистецьких шкіл, адже значна кількість закладів позашкільної освіти розміщена на окупованих ворогом територіях. Крім того, станом на кінець серпня пошкоджено та зруйновано 1624 об'єкти культурної інфраструктури, серед яких – 122 заклади мистецької освіти [4].

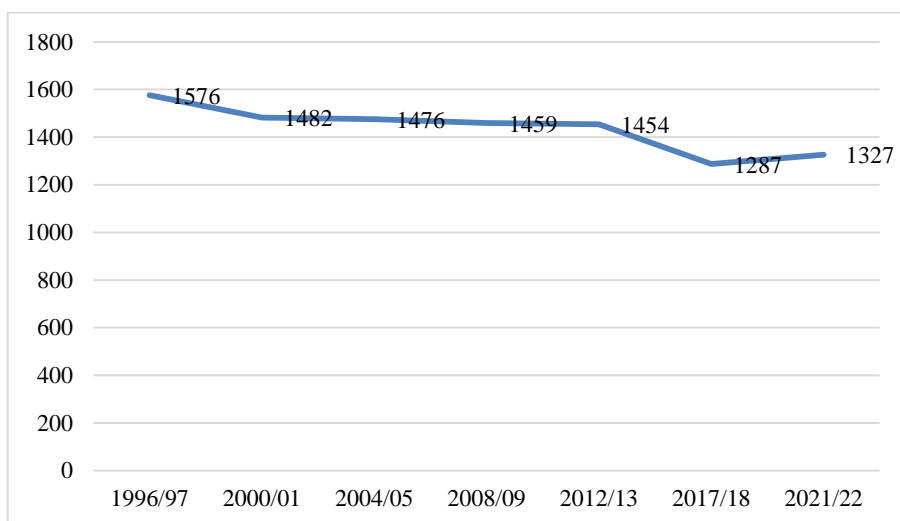


Рис. 1. Кількість мистецьких шкіл в Україні у 1996/97–2021/22 н. р., закл. [3; 9]

Примітка: систематизовано авторами

*Обмежений доступ до мистецьких ресурсів.* Велика кількість закладів позашкільної освіти має обмежений доступ до мистецьких матеріалів, обладнання й інфраструктури, що ускладнює розвиток творчості дітей і молоді. Особливо складна ситуація у мистецьких школах, які постраждали внаслідок бойових дій або розміщені на тимчасово окупованих територіях. Вважаємо за необхідне виділити такі основні проблеми мистецьких шкіл.

*Відсутність кваліфікованих викладачів.* Недостатня кількість кваліфікованих викладачів призводить до низької якості мистецької освіти. В умовах війни ця проблема є особливо актуальною, адже велика кількість фахівців виїхали за кордон [5].

*Фокус на екзаменах та оцінках.* У деяких випадках наголос на підготовці до мистецьких екзаменів

і отриманні високих балів затіняє естетичний аспект мистецтва, знижує інтерес учнів до творчості.

*Обмежене застосування інтердисциплінарних підходів.* Важливо розуміти, що мистецтво переплітається з іншими сферами життя. Недостатній акцент на інтердисциплінарних підходах обмежує розвиток креативності й естетичного мислення.

*Недостатнє розуміння сучасного мистецтва.* Світ мистецтва, як світ цінностей, постійно змінюється, тому важливо, щоб заклади позашкільної освіти оновлювали свої програми задля відображення сучасних мистецьких тенденцій.

*Брак інклюзивності.* Однією з функцій мистецької школи є здійснення інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами. Для цього повинні створюватися всі необхідні умови, в тому

числі, облаштовуватися спеціальні відділення, відділи та класи [7]. Однак на практиці не завжди дотримуються ці норми і не завжди забезпечується належна інклюзія осіб з особливими освітніми потребами в мистецькому навчанні. Це призводить до їх суспільного виключення і обмежує розвиток їхнього творчого потенціалу та можливостей до самореалізації.

*Відсутність стимулювального середовища.* Брак мистецького середовища, де діти та молодь можуть обмінюватися ідеями, надихатися і підтримувати одне одного у творчому розвитку, обмежує їхню мистецьку мотивацію.

Отже, мистецькі школи відіграють важливу роль у формуванні естетичної свідомості дітей та молоді, але сьогодні їх функціонування ускладнюється через скорочення кількості, обмежений доступ до мистецьких ресурсів, недостатню кількість кваліфікованих викладачів, фокус на оцінках тощо, що обмежує їхню здатність виконувати свої функції та сприяти гармонійному розвитку особистості через мистецтво.

Попри війну влада в особі уповноважених органів, керівники мистецьких шкіл, педагоги та громадські організації працюють над розв'язанням цих проблем. На територіях, звільнених від окупантів, відбудовуються мистецькі школи. Наприклад, завдяки фінансовій підтримці німецьких донорів (некомерційних організацій #WeAreAllUkrainians та help alliance від Lufthansa Group) відбудовано Бучанську дитячу школу мистецтв імені Левка Ревуцького [11]. Варто відзначити оновлення типової програми з музичної літератури для базового професійного рівня мистецьких шкіл, яке нещодавно презентував Державний науково-методичний центр змісту культурно-мистецької освіти [5]. Завдяки пільгам на навчання для деяких категорій дітей (учнів, чий батько або мати загинули під час війни; учнів, батьки яких мають 1-у та 2-у групи інвалідності; дітям одиноких матерів тощо) мистецька освіта стає доступнішою [10].

Незважаючи на досягнення у розв'язанні проблем мистецьких шкіл, важливо продовжувати працювати над поліпшенням ситуації, а саме:

- провести аналіз попиту та потреб у мистецькій освіті в різних регіонах з метою визначення оптимальної кількості мистецьких шкіл для забезпечення доступності освіти для усіх, хто бажає;
- поступово відновлювати та розширювати мережу мистецьких шкіл, зокрема на територіях, звільнених від окупантів;
- залучати інвестиції та спонсорську підтримку для відбудови і обладнання мистецьких шкіл сучасними матеріалами й інфраструктурою;
- запускати програми навчання та підготовки вчителів мистецтва, в тому числі із залученням досвідчених викладачів;

- створювати умови для повернення в Україну вчителів, які залишили країну через війну;

- змінювати підходи до оцінювання, акцентуючи увагу на творчому розвитку й естетичному вихованні. Важливо створити стимули для творчості та індивідуального розвитку в мистецтві;

- пропагувати інтердисциплінарну освіту, сприяючи взаємодії мистецтва з іншими сферами навчання. Розробляти курси та програми, що поєднують мистецтво з наукою, технологіями і гуманітарними дисциплінами;

- продовжувати оновлювати програми і навчальні матеріали з урахуванням сучасних мистецьких тенденцій. Залучати сучасних митців та кураторів для проведення майстер-класів і лекцій;

- забезпечувати виконання норм законодавства щодо інклюзивної освіти. Розробляти програми і методики навчання, що враховують потреби осіб з особливими освітніми потребами. Забезпечувати доступ до спеціалізованих класів та обладнання;

- створювати мистецькі центри, де учні можуть обмінюватися ідеями та працювати над творчими проєктами. Організовувати конкурси, виставки і заходи, що стимулюють творчий розвиток.

Завпровадження цих заходів сприятиме розв'язанню проблем, які ускладнюють функціонування мистецьких шкіл, і забезпечить більш якісну й доступну мистецьку освіту для дітей і молоді. Важливо пам'ятати, що мистецька освіта є важливим чинником формування естетичної свідомості дітей та молоді, тому її удосконалення має стати першочерговим завданням влади, уповноважених органів, керівників мистецьких шкіл, педагогів та громадських організацій.

**Висновки.** Мистецькі школи є закладами дошкільної освіти, які відіграють ключову роль у формуванні естетичної свідомості дітей і молоді. Однак їх сучасний стан ускладнений через низку проблем, таких як скорочення кількості, обмежений доступ до мистецьких ресурсів, недостатня кількість кваліфікованих викладачів, фокус на оцінках, недостатнє розуміння сучасного мистецтва, брак інклюзивності, відсутність стимулювального середовища.

Для подолання цих проблем пропонується комплекс заходів, який включає відновлення та розширення мережі мистецьких шкіл, запуск програм навчання та підготовки вчителів мистецтва, зміну підходів до оцінювання, поширення інтердисциплінарної освіти, оновлення програм і навчальних матеріалів з урахуванням сучасних мистецьких тенденцій, забезпечення виконання норм законодавства щодо інклюзивної освіти, а також створення мистецьких центрів для обміну ідеями, спільної роботи над творчими проєктами.

Практичне значення цього дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів



## ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СВІТОБАЧЕННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ У ПРОЦЕСІ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

для подальшого удосконалення системи позашкільної мистецької освіти в Україні та поліпшення умов формування естетичного світобачення у дітей та молоді через мистецьку освіту. Це допоможе забезпечити якісну й доступну мистецьку освіту для молодого покоління, що має важливе значення для розвитку естетичної свідомості та культури в сучасному суспільстві.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Брилін Е. Естетична свідомість як ознака фахової майстерності майбутнього учителя. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень* : зб. наук. пр. Вінниця, 2013. Вип. 1. С. 146–150.

2. Горохова О.В. Аксиологічна сутність естетичної свідомості. *Практична філософія: науковий журнал*. 2006. № 4. С. 130–135.

3. Мистецькі школи. Державна служба статистики України. 2018. URL: [https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/cltr\\_rik/cltr\\_u/shkev\\_u.html](https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/cltr_rik/cltr_u/shkev_u.html)

4. Понад 1,6 тис. об'єктів культурної інфраструктури України постраждали через російську агресію – Мінкультури. Інтерфакс. 2023. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/932148.html>

5. Попудрибко Н. Як працюватимуть музичні школи, коледжі та ліцеї в умовах війни. Суспільна культура. 2022. URL: <https://suspilne.media/278793-ak-pracuvatimut-muzicni-skoli-koledzi-ta-licei-v-umovah-vijni-derzmistectv/>

6. Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад : Постанова КМУ від 6 травня 2001 р. № 433. ВРУ. 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-2001-%D0%BF#Text>

7. Про затвердження Положення про мистецьку школу : Наказ МКУ від 9 серпня 2018 р. № 686. ВРУ. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1004-18#Text>

8. Початкова мистецька освіта. Державний науково-методичний центр змісту культурно-мистецької освіти. 2023. URL: <https://www.dnmczkmo.org.ua/mystetska-osvita/pochatkova-mystetska-osvita/>

9. Початкова та профільна мистецька освіта. Державне агентство України з питань мистецтва та мистецької освіти. 2021. URL: <https://arts.gov.ua/misteczka-osvita/pochatkova-profilna-mysteczka-osvita/>

10. Симоненко С. Учні мистецьких шкіл будуть звільнені від плати за навчання, якщо хтось з батьків загинув під час захисту України. Сайт міста Біла Церква. 2023. URL: <https://www.04563.com.ua/news/3612385/ucni-misteckih-skil-budut-zvilneni-vid-plati-za-navcanna-akso-htos-iz-batkiv-zaginuvt-pid-cas-zahistu-ukraini>

11. Стукало О. Музика, яка об'єднала: як завдяки меценатам з Німеччини та України переродилася Бучанська школа мистецтва. Рубрика. 2023. URL: <https://rubryka.com/article/buchanska-shkola-mystetstv/>

12. Щодо освітнього процесу в мистецьких школах в умовах воєнного стану. МКПІ. 2022. URL: <https://mkip.gov.ua/news/7015.html>

### REFERENCES

1. Brylin, E. (2013). Estetychna svidomist yak oznaka fakhovoyi maysternosti maybutnoho uchytyela [Aesthetic consciousness as a sign of professional skill of the future teacher].

*Actual problems of modern science and scientific research*: coll. of science works. Vinnytsya, Vol. 1, pp. 146–150. [in Ukrainian].

2. Horokhova, O.V. (2006). Aksiolohichna sutnist estetychnoyi svidomosti [Axiological essence of aesthetic consciousness]. *Practical philosophy: a scientific journal*. No. 4, pp. 130–135. [in Ukrainian].

3. Mystetski shkoly (2018). [Art schools]. State Statistics Service of Ukraine. Available at: [https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/cltr\\_rik/cltr\\_u/shkev\\_u.html](https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/cltr_rik/cltr_u/shkev_u.html) [in Ukrainian].

4. Pонад 1,6 tys. obyektiv kulturnoyi infrastruktury Ukrayiny postrazhdaly cherez rosiysku ahresiyu – Minkultury (2023). [More than 1.6 thousand objects of cultural infrastructure of Ukraine were damaged due to Russian aggression – Ministry of Culture]. Available at: <https://interfax.com.ua/news/general/932148.html> [in Ukrainian].

5. Popudribko, N. (2022). Yak pratsyuvatymut muzychni shkoly, koledzhi ta litseyi v umovah viyny [How music schools, colleges and lyceums will work in the conditions of war]. *Social culture*. Available at: <https://suspilne.media/278793-ak-pracuvatimut-muzicni-skoli-koledzi-ta-licei-v-umovah-vijni-derzmistectv/> [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennya pereliku typiv pozashkilnykh navchalnykh zakladiv i Polozhennya pro pozashkilnyy navchalnyy zaklad: Postanova KМУ від 6 травня 2001 р. № 433 (2001). [On the approval of the list of types of extracurricular educational institutions and the Regulations on extracurricular educational institutions: Resolution of the CMU dated May 6, 2001 No. 433]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-2001-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

7. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro mystetsku shkolу: Nakaz MKU від 9 серпня 2018 р. № 686 (2018). [On the approval of the Regulation on the art school: Order of the MKU dated August 9, 2018 No. 686]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1004-18#Text> [in Ukrainian].

8. Pochatkova mystetska osvita (2023). [Elementary art education]. State Agency of Ukraine for Arts and Art Education. Available at: <https://www.dnmczkmo.org.ua/mystetska-osvita/pochatkova-mystetska-osvita/> [in Ukrainian].

9. Pochatkova ta profilna mystetska osvita (2021). [Primary and professional art education]. State Agency of Ukraine for Arts and Art Education. Available at: <https://arts.gov.ua/misteczka-osvita/pochatkova-profilna-mysteczka-osvita/> [in Ukrainian].

10. Symonenko, S. (2023). Uchni mystetskykh shkil budut zvilneni vid platy za navchannya, yakshcho khtos z batkiv zahynuv pid chas zakhystu Ukrayiny [Students of art schools will be exempted from tuition fees if one of their parents died during the defense of Ukraine]. *The site of the city of Bila Tserkva*. Available at: <https://www.04563.com.ua/news/3612385/ucni-misteckih-skil-budut-zvilneni-vid-plati-za-navcanna-akso-htos-iz-batkiv-zaginuvt-pid-cas-zahistu-ukraini> [in Ukrainian].

11. Stukalo, O. (2023). Muzyka, yaka obyednala: yak zavdyaky metsenatam z Nimechchyny ta Ukrayiny pererodylasya Buchanska shkola mystetstv [Music that united: how the Buchansk School of Arts was reborn thanks to patrons from Germany and Ukraine]. *Heading*. Available at: <https://rubryka.com/article/buchanska-shkola-mystetstv/> [in Ukrainian].

12. Shchodo osvitnoho protsesu v mystetskykh shkolakh v umovah voyennoho stanu (2022). [Regarding the educational process in art schools under martial law]. Available at: <https://mkip.gov.ua/news/7015.html> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.06.2023

**Ірина Кузьміна**, викладач циклової комісії словесних дисциплін  
Комунального закладу вищої освіти “Луцький педагогічний коледж”  
Волинської обласної ради

### ВИКОРИСТАННЯ СТОРИТЕЛІНГУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: РОЗДУМИ ПРО ПРОБЛЕМУ ДЕЯКИХ ДИДАКТИЧНИХ АСПЕКТІВ

У цій статті розглядається значуща лінгводидактична проблема, пов'язана з особливостями сучасних методів навчання української мови. Автор проводить аналіз доступної вчителям інформації про сторітелінг та виявляє низку проблем, на які звертають увагу лінгводидактики. У дослідженні висловлено думку про проблему дидактичної номінації сторітелінгу та обговорено недоцільність заміни традиційного методу розповіді модернізованим сторітелінгом. Крім того, сформульовано завдання для подальших досліджень у цій галузі.

**Ключові слова:** сторітелінг; розповідь; метод; прийом; методика; технологія.

**Літ. 11.**

**Iruna Kuzmina**, Lecturer of the Cyclical Commission of Verbal Disciplines,  
Municipal Institution of Higher Education “Lutsk Pedagogical College” of  
Volyn Regional Council

### UTILIZING STORYTELLING IN UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS: REFLECTIONS ON SOME DIDACTIC ASPECTS

This article addresses a significant linguodidactic issue related to the peculiarities of modern Ukrainian language teaching methods. The author analyzes the information available to teachers about storytelling and identifies several problems that linguodidactics pay attention to. The research discusses the problem of didactic nomination of storytelling and debates the inadvisability of replacing the traditional narrative method with modernized storytelling. Additionally, the article formulates tasks for further research in this field.

Storytelling is a technology of creating a story and transmitting necessary information through it to influence the emotional, motivational, and cognitive spheres of the listener.

Storytelling was invented and successfully tested by David Armstrong, the chairman of the international company “Armstrong International”. While developing his method, David Armstrong took into account a well-known psychological factor: stories are more expressive, interesting, and easier to associate with personal experiences than rules or directives. They are better remembered, given greater significance, and have a stronger impact on people's behavior. Language is a complex psychological process that cannot be evaluated or developed separately from thinking or perception. Storytelling is an emotional and engaging process that is easily remembered.

Therefore, storytelling as the creation of fairytales and stories effectively influences the development of oral language skills in students. This technique is actively used by educators worldwide because explaining material in the form of storytelling enhances students' imagination, logic, and cultural knowledge. Through the exchange of stories, building emotional connections, students and teachers strengthen their relationships. The practical application of storytelling technology in Ukrainian language and literature lessons cultivates students' communicative, linguistic, and expressive competencies. Hence, it is essential to give students the opportunity to express their initiative and creativity to the fullest.

It is important to examine examples of implementing storytelling in Ukrainian literature lessons and identify the main stages of conducting a lesson using this technique.

**Keywords:** storytelling; narrative; method; technique; methodology; technology.

**П**остановка проблеми. У зв'язку з новими підходами в середній освіті, виникає необхідність перегляду змісту, оцінки результатів та методів досягнення освітніх цілей. Згідно з думкою дидактиків, під методами розуміють “способи спільної діяльності вчителя та учнів, спрямовані на досягнення певних освітніх результатів” [11]. Ця проблема потребує детального вивчення та перегляду, щоб впровадити ефективні педагогічні підходи і забезпечити якісне навчання. У ході модернізації освіти було виявлено кілька освітніх проблем, багато з яких пов'язані з дидактикою та шкільними методиками. Деякі з них (наприклад,

проблема класифікації методів) мають сталий характер, тоді як інші (наприклад, проблема кількості методів та їх доцільності) зумовлені загальними змінами у сфері освіти.

У одній з аналітичних статей було здійснено спробу з'ясувати причину значного зростання кількості методів навчання. Виявилось, що типовими причинами є існування різних варіантів одного й того самого методу, кожен з яких іноді розглядається окремо як самостійний, а також сплутування понять “метод” і “прийом”, “метод” і “методика”, “метод” і “технологія” [3].

Сьогодні ці проблеми ще не втратили актуаль-

ності, тому є потреба розглянути їх на прикладі конкретних методів, зокрема, звернути увагу на популярний зараз “сторітелінг”.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Після узагальнення прочитаного про сторітелінг можна відзначити різне трактування цього поняття в наукових дослідженнях, літературних творах, журналістських матеріалах, практиці сторітелерів, методистів і вчителів. І цікаво те, що кожен з них надає цьому поняттю власне тлумачення, спрямоване на різні аудиторії та визначає свої цілі в його застосуванні (О. Баранюк, Л. Дроздик, Г. Клочек, Ю. Кузьменко, М. Лівін, Л. Рідкоуста та інші).

**Формулювання мети статті.** Використовуючи аналіз літературних джерел та лінгводидактичних сайтів, основний фокус дослідження буде зосереджений на проблематиці методів навчання української мови. Проаналізувавши доступну для вчителів української мови і літератури інформацію про сторітелінг, автор статті обґрунтовує свою позицію стосовно проблеми дидактичної номінації сторітелінгу та недоцільності заміни традиційного методу розповіді модернізованим сторітелінгом.

**Виклад основного матеріалу.** М. Лівін, письменник та сторітелер, сприймає сторітелінг як популярний формат написання нефікшн-літератури, який дає можливість передавати інформацію за допомогою образів, наголошуючи, що цей підхід активно використовується у викладанні та вивченні іноземних мов. Книгу “Сторітелінг для очей, вух і серця” можна розглядати як методичний посібник для письменників-початківців, де чітко визначаються ключові елементи сторітелінгу: історія, оповідач та теза [7, 56].

Метод подання захопливої розповіді, який ґрунтується на застосуванні цікавих історій і змалюванні образів улюблених героїв і є сторітелінгом. Ця педагогічна технологія – своєрідне мистецтво, адже не кожен автор зможе створити твір, який зачепить за живе, проникне в саме серце людини і змусить її слухати. Ці історії спрямовані на розв’язання педагогічних питань – виховання, розвитку, навчання.

Техніку сторітелінгу базують на створенні ситуації успіху для підвищення самооцінки учнів.

Спіраючись на думки сучасних письменників, автор наголошує на особливостях “хорошої історії”, таких як: насамперед, привабливо розказана подія; вже з першого речення вона має здатність занурити читача в потрібну атмосферу за допомогою інтонації оповідача, обставин та місця дії, або ж завдяки герою чи самій темі; вона здатна закарбуватися у серці та здійснити певні зміни; не намагається виманити сльози, а просто представляє зустріч з життям як щось дивовижне [7, 42–43].

Згідно з М. Лівіном, історія має три цінності, а саме:

1) інформаційну цінність (історія, яку розповідають, надає людині важливу інформацію).

2) емоційну цінність (через історію людина переживає власні почуття – сум, радість, сором, спокій та інші).

3) естетичну цінність (інформація та емоції можуть бути не зовсім зрозумілими, але є відчуття, що це зроблено красиво) [7, 84–85].

Автор вважає: для того, щоб історія була хорошою, зазвичай достатньо хоча б однієї з цих цінностей.

Письменник стверджує, що обов’язковими рисами оповідача є розуміння життя, близькість до почуттів, яких раніше не розумів, та впевненість, що справді можеш розповісти історію. Книжку збагачують такі поради:

1. При розповіді про почуття та реакції людини через текст, важливо їх транслювати, а не оцінювати. Наприклад, “Людина, почувши запитання, потерла обличчя рукою” – це трансляція. Натомість “Почувши питання, людина нервово потерла лице, ніби воно засвербіло від цих слів” – це вже оцінювання [7, 68].

2. Одне з перших завдань, яке автор повинен виконати для себе – відповісти на питання: “Для чого я пишу?” і “Для кого я пишу?” [7, 100].

3. У своїх історіях завжди звертайте увагу на емоційність, несподіваність сюжетних поворотів та реалістичність, коли герої поводяться природно, і не виникає відчуття штучності [7, 106].

4. Точність історій потрібно тренувати, так само як футболісти тренують штрафні чи пенальті. Щоб потрапити в ціль, треба бачити мету [7, 144].

5. Аристотель у книзі “Поетика” стверджував, що історія повинна мати початок, середину і кінець, що є найвідомішою та найпростішою схемою побудови історій, яку ми знаємо ще зі шкільних років [7, 146].

6. Важливо пам’ятати, що цінність хорошої історії завжди є індивідуальною для кожної людини [7, 147].

Різноманітні “освітні” вебсайти, спрямовані на інформування вчителів про інновації в освіті, пропонують різнобічну інформацію про сторітелінг. Там можна знайти висловлення, що “сторітелінг – це новаторський підхід до написання текстів” та про те, що “цей жанр широко застосовується в різних сферах: від блогів та особистих текстів до ефективних рекламних кампаній з використанням сторітелінгу; чому саме сторітелінг – ефективний прийом?”.

Навіть незважаючи на те, що сторітелінг був розроблений і впроваджений в управління міжнародною корпорацією американцем Девідом Армстронгом у 90-х рр. минулого століття, з дослідницьких публікацій можна дізнатися, що “її (технологію сторітелінгу) активно використовували в своїй прак-

тичній діяльності видатні педагоги, зокрема В. Сухомлинський” [6, 84].

Універсальність технології сторітелінгу, призвівши до так званого “сторітелінгового буму” у сучасній шкільній дидактиці [5, 32], повною мірою проігнорувала використання дидактичних принципів: навіть у рамках однієї публікації (або одного речення) сторітелінг змішують і називають методом, методикою, методом і прийомом, прийомом і технологією.

Коли сторітелінг визнають методом, він характеризується такими ознаками: використання власного або чужого досвіду, акцент на комунікацію та співпереживання емоцій; передача ідеї, а не просто інформації.

Після проведення аналізу виникає кілька запитань: у чому принципова різниця між методом розповіді (коли слова йдуть від учителя) і сторітелінгом? Чому про метод розповіді говорять як про традиційний, непродуктивний, а про сторітелінг – як про дидактичне інноваційне диво? Хто відповідає за впровадження сторітелінгу – вчитель чи учень?

Використання технології сторітелінгу – процес творчий як для викладача, так і для учня. Для уроків української мови та літератури таку технологію ще не розроблено достатньо, хоча викладачі часто використовують її несвідомо, вигадуючи історії для того, щоб учні запам’ятали правило.

Учні часто не хочуть учити нудні правила. Тоді варто запропонувати їм придумати історію, що трапилася з ними, яка допомогла б запам’ятати те чи те правило. Це спонукає учнів до творчого мислення, пошуку ідей і, як свідчить практика, завдяки таким історіям правила легко запам’ятовуються. Також можна запропонувати учням скласти розповідь на вільну тему, використовуючи в ній, наприклад, не менше 20 дієслів чи прикметників. Або скласти розповідь, де вживалися б лише фразеологізми.

Із публікацій на вчительських вебсайтах ми можемо зрозуміти, що сторітелінг може бути застосований у такий спосіб:

1. Придумайте спільну історію, де використується повний набір класових синонімів до слова “дім”.

2. Експериментуйте з молодіжним сленгом: разом знайдіть синоніми до слова “класно” та впровадьте їх у історію.

3. Оберіть одного персонажа з літературного твору та підготуйте коротку розповідь “Яким я є персонажем?” Включіть у розповідь захоплюючі події, діалоги та епохи.

4. Утворіть малими групами коротку розповідь, тривалістю 10 хвилин, з теми, яку зараз вивчаєте. Зверніть особливу увагу на деталі.

5. Розкажіть історію “Все починається з малого” про смітник у лісі, занедбаний дитячий майданчик та благодійний концерт з метою створення притулку для тварин.

Ці приклади не мають на меті засуджувати вчителів, але вказують на низьку якість деяких методичних матеріалів, що пропонуються на освітніх сайтах. Нинішнім методистам та дослідникам потрібно приділити особливу увагу розвитку сучасних методичних інструментів.

**Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.** Під час аналізу більшості матеріалів, виявляється, що насправді є дві дидактичні категорії: метод та методика. Так званий “пасивний сторітелінг” насправді є методом розповіді, тоді як “активний сторітелінг” виступає методикою навчання учнів розповіді. Жоден з аргументів не перекоонує у необхідності використання терміна “сторітелінг” для поліпшеного та модернізованого методу розповіді. Необхідно науково обґрунтувати та чітко розмежувати різні поняття: метод розповіді й методика навчання розповіді, оскільки в першому випадку ключовою особою є вчитель, а в другому – учні.

Уроки із застосуванням історій-досліджень, на яких розв’язують проблемні завдання, дають змогу активізувати й розвивати розумові і мовленнєві здібності учнів, їхнє мислення, пам’ять, привчають до уважності, спостережливості, відповідальності, формують “культ” знань, сприяють формуванню життєвих компетенцій особистості, допомагають їй реалізовуватися.

Оновлення суті, характеристик і вимог до сучасного методу розповіді буде сприяти його реабілітації та збереженню у списку ефективних методик для сучасної освіти. Це також допоможе усунути дидактичний дисонанс, оскільки метод розповіді раніше визнавався неспроможним забезпечити нові освітні результати, а сторітелінг, який вважається творчою розповіддю, здатний творити чудеса в методиці навчання.

#### **ЛІТЕРАТУРА**

1. Довгал О. Сторітелінг як ефективний прийом формування творчого мислення (Майстер-клас). *Платформа блогера*. URL: [http://oksanadov.blogspot.com/p/blog-page\\_15.html](http://oksanadov.blogspot.com/p/blog-page_15.html)

2. Дроздук Л.А. Сторітелінг як сучасний ефективний прийом навчання (Майстер-клас). *Платформа блогера*. URL: [http://lubadrozdyk.blogspot.com/p/blog-page\\_55.html](http://lubadrozdyk.blogspot.com/p/blog-page_55.html)

3. Голуб Н. Категорійний апарат сучасної української лінгводидактики: проблеми і перспективи. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 3. С. 2–8.

4. Гусева В.В. Кроссенс на уроках літератури. *Платформа блогера*. URL: <http://gusevavika.blogspot.com>

5. Ключек Г.Д., Баранюк О.Ф. Слово і слайд у лекції: проблема синергетичного ефекту. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 72, № 4. С. 26–40.

6. Кузьменко Ю.В., Рідкоус Л.В. Сторітелінг: досвід В.О. Сухомлинського. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 171. С. 83–87. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz\\_p\\_2018\\_171\\_17/](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2018_171_17/)

## ВИКОРИСТАННЯ СТОРІТЕЛІНГУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: РОЗДУМИ ПРО ПРОБЛЕМУ ДЕЯКИХ ДИДАКТИЧНИХ АСПЕКТІВ

7. Лівін М. Сторітелінг для очей, вух і серця. Київ: Наш формат. 2020. 184 с.

8. Методичні матеріали: Сторітелінг. Методичний навігатор. URL: <https://sites.google.com/a/lyceum2.cv.ua/metod-dicnij-navigators/metodicni-materiali/storitelling>

9. Метод Storytelling: як зацікавити дітей, розповідаючи історії. Пізнавальні історії на варті цікавого. *Платформа на урок*. URL: <https://naurok.com.ua/post/metod-storytelling-yak-zacikaviti-ditey-rozpovidayuchi-istori>

10. Сабада І.В. Сторітелінг – ефективний метод навчання та виховання. URL: <https://genezum.org/library/storiteling--efektyvnyy-metod-navchannya-ta-vyhovannya>

11. Сторітелінг: правила, техніки, корисні матеріали та поради. Сторітелінг – це просто. *Освітній сайт міста Києва*. URL: <https://eduhub.in.ua/news/storiteling-pravila-tehniki-korisni-materiali-ta-poradi>

### REFERENCES

1. Dovhal, O. Storitelinh yak efektyvnyi pryiom formuvannya tvorchoho myslennia (Maister -klas) [Storytelling as an effective way of forming creative thinking (Master class)]. *Blogger platform*. Available at: [http://oksanadov.blogspot.com/p/blog-page\\_15.html](http://oksanadov.blogspot.com/p/blog-page_15.html) [in Ukrainian].

2. Drozdjuk, L.A. Storitelinh yak suchasnyi efektyvnyi pryiom navchannia (Maister-klas) [Storytelling as a modern effective teaching method (Master class)]. *Blogger platform*. Available at: [http://lubadrozdyk.blogspot.com/p/blog-page\\_55.html](http://lubadrozdyk.blogspot.com/p/blog-page_55.html) [in Ukrainian].

3. Holub, N. (2013). Katehoriinyi aparat suchasnoi ukrain-skoi lnhvodydaktyky: problemy i perspektyvy [Categorical apparatus of modern Ukrainian language didactics: problems and prospects]. *Ukrainian language and literature at school*. No. 3. pp. 2–8. [in Ukrainian].

4. Husieva, V.V. (2021). Krossens na urokakh literatury [Crossens in literature lessons]. *Blogger platform*. Available at: <http://gusevavika.blogspot.com> [in Ukrainian].

5. Klochek, H.D. & Baraniuk, O.F. (2019). Slovo i slaid u lektsii: problema synerhetychnoho efektu [A word and a slide in a lecture: the problem of synergistic effect]. *Information technologies and teaching aids*. Vol. 72, No. 4. pp. 26–40. [in Ukrainian].

6. Kuzmenko, Yu.V., Ridkous, L.V. (2018). Storitelinh: dosvid V.O. Sukhomlynskoho [Storytelling: the experience of Vasyl Sukhomlynskiy]. *Scientific notes of the Central Ukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko. Series: Pedagogical sciences*. Vol. 171. pp. 83–87. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz\\_p\\_2018\\_171\\_17/](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2018_171_17/) [in Ukrainian].

7. Livin, M. (2020). Storitelinh dlia ochei, vukh i sertsia [Storytelling for the eyes, ears and heart]. Kyiv, 184 p. [in Ukrainian].

8. Metodychni materialy: Storitelinh [Methodical materials: Storytelling. Methodical navigator]. Available at: <https://sites.google.com/a/lyceum2.cv.ua/metod-dicnij-navigators/metodicni-materiali/storitelling> [in Ukrainian].

9. Metod Storytelling: yak zatsikavyty ditei, rozpovidaiuchy istorii [Storytelling method: how to interest children by telling stories]. *Informative stories are worth interesting. Platform for the lesson*. Available at: <https://naurok.com.ua/post/metod-storytelling-yak-zacikaviti-ditey-rozpovidayuchi-istori> [in Ukrainian].

10. Sabada, I.V. Storitelinh – efektyvnyi metod navchannia ta vykhovannia [Storytelling is an effective method of teaching and education]. Available at: <https://genezum.org/library/storiteling--efektyvnyy-metod-navchannya-ta-vyhovannya> [in Ukrainian].

11. Storitelinh: pravyla, tekhniki, korysni materialy ta porady. Storitelinh – tse prosto [Storytelling: rules, techniques, useful materials and tips]. Storytelling is simple. *Educational website of the city of Kyiv*. Available at: <https://eduhub.in.ua/news/storiteling-pravila-tehniki-korisni-materiali-ta-poradi> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.07.2023



“Слово – наш найважливіший педагогічний інструмент, його нічим не замінити”.

Василь Сухомилинський  
український педагог

“Сильні життєві потрясіння зціляють від дрібних страхів”.

Оноре де Бальзак  
французький романіст і драматург

“Кожна людина мене в чомусь перевершує; і в цьому сенсі мені є чому в нього повчитися”.

Ральф Емерсон  
американський філософ

“Всі перешкоди і труднощі – це щаблі, по яких ми ростемо вгору”.

Фрідріх Ніцше  
німецький філософ, психолог



УДК 374.1

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.289437>

**Тетяна Мастеркова**, викладач кафедри  
суспільно-гуманітарних дисциплін  
Комунального закладу “Житомирський ОІППО”  
Житомирської обласної ради

### САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА ЯК ЧИННИК ЗМІН ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті охарактеризовано значення професійного зростання педагога, яке є на сьогоднішній день основним напрямом реалізації модернізаційних реформ у країні. Визначено основний напрям удосконалення рівня професійної компетентності педагога через професійне самовдосконалення та цілеспрямовану самоосвітню діяльність. Систематизовано деякі підходи щодо організації професійного розвитку педагогів у центрах професійного розвитку педагогічних працівників, які діють на підставі “Положення про центр професійного розвитку педагогічних працівників”. Розглянуто організацію якісної результативної діяльності щодо професійного методичного супроводу розвитку педагогічних працівників відповідно заявленої потреби на прикладі діяльності Центру професійного розвитку педагогів м. Коростень Житомирської області.

**Ключові слова:** педагог; самоосвітня діяльність; професійний розвиток; методичний супровід; професійне зростання.

**Рис. 1. Таб. 1. Літ. 6.**

**Tatyana Masterkova**, Lecturer of the Social and  
Humanitarian Branch of Science Department,  
Communal Educational Institution  
“Zhytomyr Regional In-Service Teachers’ Training Institute”,  
Zhytomyr Regional Council

### SELF-EDUCATION ACTIVITY OF A TEACHER AS A FACTOR OF CHANGES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

The educational process is a complex system. One of the key factors that can significantly change the effectiveness of the educational process is the teacher’s self-education. It helps to improve teaching methods, to acquire skills in planning and organizing a modern lesson, to adapt the educational process to the needs and interests of students. Therefore, professional self-improvement through purposeful self-education activities remains the main direction of improving the level of professional competence of a teacher.

According to the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 21, 2019 No. 800 “Procedure for upgrading the qualifications of pedagogical and scientific-pedagogical workers”, pedagogical and scientific-pedagogical workers can upgrade their qualifications at various subjects of professional development, in different forms and types. The main types of professional development are: training under the professional development program, including participation in seminars, workshops, trainings, webinars, master classes, etc.

The organization of professional development of teachers is carried out in centers of professional development of pedagogical workers, which operate on the basis of the “Regulations on the center of professional development of pedagogical workers”. The organization of high-quality and effective activities related to the professional methodical support of the development of teaching staff in accordance with the declared need is defined as a priority area of activity of the Center for Professional Development of Teachers in the city of Korosten, Zhytomyr region. The employees of the Center conduct methodical sessions “Professional development of a teacher: experience, cooperation, priorities” for teaching staff of general secondary education institutions in compliance with the legislation of Ukraine in terms of ensuring security measures related to the introduction of martial law in Ukraine in accordance with the approved plan for its implementation.

The advantage of advanced training at the Korosten Teacher Development Center is the opportunity for teachers from different schools and educational institutions to meet and exchange their experiences, learn from each other, discuss new ideas and practices, and build professional relationships.

Professional maturity is a leading indicator of becoming a subject of professional activity.

**Keywords:** teacher; self-educational activity; professional development; methodical support; professional growth.

**Постановка проблеми.** Актуальність зумовлена необхідністю гнучко перебувати напрям і зміст самоосвітньої діяльності педагога як чинника, який впливає на результативність навчання та розвитку учнів. У сучасному світі знання швидко змінюються, тому пе-

дагог має бути в курсі новітніх підходів, методів та технологій навчання відповідно до вимог професійних стандартів [6].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питанням самоосвітньої діяльності педагога присвячено низку наукових робіт, зокрема, її ролі у системі

післядипломної освіти (С. Калаур, М. Кирилюк, Л. Ніколенко); значенню планування самоосвітньої діяльності вчителя (С. Кожем'яко, І. Білоус); самоосвітньої діяльності учителя в контексті особистісно орієнтованої освіти (В. Мирошниченко); самоосвітньої діяльності як складової професійного росту педагогів (О. Рафальська) тощо.

Зауважимо, що освітній процес є складною системою. Одним з ключових факторів, який може значно змінити результативність освітнього процесу, – це самоосвітня діяльність педагога. Вона допомагає вдосконалити методи викладання, здобути навички планування і організації сучасного уроку, адаптувати навчальний процес до потреб та інтересів учнів.

**Метою дослідження** є окреслення шляхів самоосвітньої діяльності педагога як основної форми підвищення професійної компетентності, що полягає в удосконаленні знань та узагальненні педагогічного досвіду через цілеспрямовану самоосвітню роботу.

**Об'єктом дослідження** є процес самовдосконалення педагога через цілеспрямовану самоосвітню діяльність.

**Предмет дослідження** – організація безперервного процесу вдосконалення професійних компетентностей педагога в умовах центрів професійного розвитку.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** У новому Законі України “Про освіту” (ст. 59) зазначено, що професійний розвиток педагогічних працівників передбачає постійну самоосвіту, участь у програмах підвищення кваліфікації та будь-які інші види і форми професійного зростання [1].

Професійне зростання педагога стає сьогодні основним напрямом реалізації модернізаційних реформ в освіті й одним із суттєвих напрямів переходу до моделі інноваційного розвитку освіти в Україні. Вимоги, висунуті до вчителів відповідно до стандартів професійно-педагогічної освіти, містять інноваційні компоненти на основі компетентісно-орієнтованого підходу. Сучасний учитель повинен уміти сам і навчити учнів творчо опановувати знання, застосовувати їх у конкретних навчальних і життєвих ситуаціях, критично осмислювати здобуту інформацію, володіти вміннями й навичками саморозвитку, самоаналізу, самоконтролю та самооцінки.

Основним напрямом удосконалення рівня професійної компетентності педагога залишається професійне самовдосконалення через цілеспрямовану самоосвітню діяльність [3].

Професійна некомпетентність для дорослої людини – це колосальний недолік, підстава для найсерйозніших претензій.

Виховати компетентного творчого учня може лише компетентний і творчий вчитель. Педагог – професія публічна, його фахові та загальнолюдські здібності є предметом обговорення серед колег, учнів, батьків і навіть пересічних громадян. Професійна

діяльність педагога супроводжується постійним спонуканням до творчості, жоден учитель не застосовує загальновідомі методики без свого відгінку, свого наголосу.

Тому підґрунтям для професійного зростання педагога є передовсім його потреба в нових досягненнях, прагненні до успіху, вдосконалення, позитивне мислення, віра у свої можливості.

Виникнення свідомого прагнення педагога до самовдосконалення – це результат впливу суспільства на особистість, зміни орієнтирів освіти.

Професійна самоосвітня діяльність педагога – свідомо діяльність з удосконалення особистості як фахівця: адаптація своїх індивідуальних неповторних якостей до вимог педагогічної діяльності, постійне підвищення професійної компетентності та неперервне фахове вдосконалення особистості [4].

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800 про “Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників” педагогічні та науково-педагогічні працівники можуть підвищувати кваліфікацію у різних суб'єктів, за різними формами, видами. Основними її видами є: навчання за програмою підвищення кваліфікації, у тому числі участь у семінарах, практикумах, тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо [2].

“Траєкторія професійного розвитку педагогічного працівника є персоналізованим шляхом реалізації професійного потенціалу педагогічного працівника, що ґрунтується на його вільному виборі закладу освіти, установи, організації, іншого суб'єкта освітньої діяльності, видів, форм, темпу здобуття освіти та освітньої програми в межах здобуття освіти дорослих” [2]. Відтак кожен педагог має право вибору суб'єкта підвищення власної кваліфікації.

Розглянемо детальніше деякі підходи щодо організації професійного розвитку педагогів, використовувани центрами професійного розвитку педагогічних працівників, які діють на підставі “Положення про центр професійного розвитку педагогічних працівників”. Їх основною метою, відповідно до означеного Положення, визначено сприяння професійному розвитку педагогічних працівників, їх психологічна підтримка та консультування [5]. Центри покликані організувати адресні консультування педагогічних працівників з питань планування і визначення траєкторії їх професійного розвитку, проведення супервізії, особливостей організації освітнього процесу за різними формами здобуття освіти, у тому числі із залученням дистанційних технологій навчання, впровадження компетентісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, інклюзивного підходів до навчання педагогів.

Організація якісної результативної діяльності щодо професійного методичного супроводу розвитку педагогічних працівників відповідно заявленої

потреби визначена пріоритетним напрямом діяльності Центру професійного розвитку педагогів м. Коростень Житомирської області.

З метою активізації методичної роботи, поширення кращих практик викладання навчальних предметів, забезпечення координації діяльності професійних спільнот, підвищення професійної компетентності, кваліфікації, методологічної культури й удосконалення професійної майстерності вчителів у Корос-

тенському центрі професійного розвитку педагогів (директор С.В. Черняєва) проводяться методичні сесії “Професійний розвиток педагога: досвід, співпраця, пріоритети” для педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти з дотриманням законодавства України в частині забезпечення заходів безпеки, пов’язаних із запровадженням дії воєнного стану в Україні відповідно до затвердженого плану (табл. 1).

Таблиця 1

**ПЛАН  
проведення методичної сесії для педагогічних працівників ЗЗСО**

№	Категорія слухачів	Дата	Виконавець
1.	Вчителі інформаційної освітньої галузі	14.03 15:00	Стретович М.В.
2.	Фахівці психологічної служби закладів дошкільної освіти	15.03 10:00	Томах Ю.С.
3.	Вчителі математики та фізики	15.03 14:30	Зарицька О.В.
4.	Вчителі іноземних мов та зарубіжної літератури	15.03 14:00	Ющенко О.В.
5.	Вчителі громадянської та історичної галузі	16.03 14:00	Бовкунова Л.П.
6.	Вчителі біології, основ здоров’я, хімії (природничої освітньої галузі)	16.03 15:00	Шелюк Л.А.
7.	Вчителі географії та економіки	20.03 15:00	
8.	Вчителі мистецької освітньої галузі	21.03 13:30	Воробйова Т.А.
9.	Вчителі фізичної культури, трудового навчання та предмету “Захист України”	21.03 15:00	Зарицька О.В.
10.	Вчителі початкових класів	22.03 13:00	Поліщук О.В.
11.	Вчителі української мови та літератури	22.03 14:00	Черняєва С.В.

Водночас затверджується програма методичної сесії, в якій вказується тематика, визначається цільова аудиторія, формулюється мета, напрям, форма проведення занять, перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться / набуватимуться, місце проведення, документ, що узагальнюватиме результати роботи.

Після завершенню методичної сесії готується наказ по Центру “Про підсумки проведення методичної сесії “Професійний розвиток педагога: досвід, співпраця, пріоритети” для педагогічних працівників ЗЗСО, в якому вказуються досягнення педагога та нумерація сертифікатів, які отримали учасники навчання (рис. 1).

Перевагою підвищення кваліфікації у Центрі розвитку педагогів м. Коростень є надання можливості вчителям з різних шкіл і закладів освіти зустрітися та обмінятися досвідом, навчатися один в одного, обговорювати нові ідеї та практики, а також буду-

вати професійні зв’язки. Це створює сприятливу атмосферу для співпраці та взаємної підтримки, можливість об’єднуватись у майбутню спільноту фахівців за потребою й інтересами.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Професійна зрілість є провідним показником становлення суб’єкта професійної діяльності. Тому діяльність методичних структур щодо супроводу професійного становлення педагога покликана сприяти сформованості у вчителя особистісного контуру регулювання процесу власного професійного розвитку, усвідомленню спеціалістом необхідності вдосконалення власних потенційних можливостей до більш вищого рівня актуального застосування сукупності сучасних технологій, способів, прийомів.

Методичний супровід професійного становлення має вдосконалюватися як система заходів, спрямованих на створення умов для успішного розвитку особистості, навичок забезпечення педагогічного





Рис. 1. Зразок сертифіката про підвищення кваліфікації в Центрі професійного розвитку педагогів м. Коростеня Житомирської області

професійного самозбереження, задоволення власною діяльністю, попередження професійного самовигорання.

Перспективами подальших досліджень вважаємо визначення показників ефективності діяльності Центрів професійного розвитку педагогів.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про освіту”. *Відомості Верховної ради України*. 2019. № 2657-VIII. 2661-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

2. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text>.

3. Калаур С.М. Акмеологія як ефективний інструмент розвитку самоосвітньої діяльності педагогів у системі післядипломної освіти. *Адаптивні процеси в освіті* : збірник матеріалів 1-го Міжнародного наукового форуму. Київ – Харків, 2022. Вип. 1 (4). 296 с. С. 217–219. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/26800/1/Kalaur.pdf>.

4. Мастеркова Т.В. Діяльність центрів професійного розвитку педагога: контент-аналіз. *Молодь і ринок* : Щомісячний науково-педагогічний журнал. Дрогобич, 2022. № 5 (203). С. 160–165. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/264727/260795>.

5. Положення про центр професійного розвитку педагогічних працівників : Постанова Кабінету Міністрів

України. 29.07.2020 р. № 672. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-%D0%BF#n10>.

6. Реєстр професійних стандартів. Сайт Мінекономіки. 2021. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv>.

#### REFERENCES

1. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” (2019). [Law of Ukraine “On Education”]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/>. [in Ukrainian].

2. Deiakii pytannia pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv (2019). [Some issues of improving the qualifications of pedagogical and research-pedagogical workers]. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine. 21.08.2019. № 800. 2019. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].

3. Kalaur, S.M. (2022). Akmeolohiia yak efektyvnyi instrument rozvytku samoosvitnoi diialnosti pedahohiv u systemi pisliadyplomnoi osvity [Acmeology as an effective tool for the development of self-education activities of teachers in the system of postgraduate education]. *Adaptive processes in education: collection of materials of the 1st International Scientific Forum*. Kyiv – Kharkiv. Vol. 1 (4), 296 p. P. 217–219. Available at: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/26800/1/Kalaur.pdf>. [in Ukrainian].

4. Masterkova, T.V. (2022). Diialnist tsestriv profesiinoho rozvytku pedahoha: kontent-analiz [Activities of teacher professional development centers: content analysis]. *Youth and the market* : Monthly scientific pedagogical journal. Drohobych,

## ПЕДАГОГІЧНЕ СТИМУЛОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХІМІЇ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ КИТАЙСЬКИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

No. 5 (203), pp. 160–165. Available at: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/264727/260795>. [in Ukrainian].

5. Polozhennia pro tsentr profesiinoho rozvytku pedahohichnykh pratsivnykiv (2020). [Regulations on the center of professional development of pedagogical workers]. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine. 29.07.2020. No. 672. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-%D0%BF#n10/>. [in Ukrainian].

6. Reiestr profesiinykh standartiv (2021). [Register of professional standards]. Website of the Ministry of Economy. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv/>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.07.2023

УДК 378.016:54](510)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.285178>

*Хоу Ісюань, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, викладачка кафедри хімії Університету Сінтай, провінція Хебей*

### ПЕДАГОГІЧНЕ СТИМУЛОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХІМІЇ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ КИТАЙСЬКИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Розкрито педагогічне стимулювання майбутніх учителів хімії до професійної самореалізації як штучно створені обставини, за яких повно й глибоко розкриваються внутрішні сили особистості спеціально підібраним інструментарієм. Схарактеризовано мотиваційно-ціннісну, змістовно-процесуальну, рефлексивно-коригувальну складові готовності майбутніх фахівців. Підібрано інструментарій, а саме: методи виховання, зміст дисциплін вільного вибору, презентації до лекцій, освітні проекти в Китаї, заохочення, покарання, конкурси, змагання.*

**Ключові слова:** китайська вища педагогічна освіта; учителі хімії; стимулювання; педагогічний вплив; готовність; професійна самореалізація; методи; освітні проекти; конкурси; навички конкуренції.

**Лит. 8.**

*Hou Isuan, Applicant of the Education and Innovative Pedagogy Department, Kharkiv Hryhorii Skovoroda National Pedagogical University  
Lecturer of the Chemistry Department, Xintai University, Hebei Province*

### PEDAGOGICAL STIMULATION OF FUTURE CHEMISTRY TEACHERS TO PROFESSIONAL SELF-FULFILLMENT IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF CHINESE INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

*The article reveals the pedagogical stimulation of future chemistry teachers to professional self-realization as artificially created circumstances under which the inner strengths of the individual are fully and deeply revealed by specially selected tools of pedagogy. It is noted that internal and external stimuli cause interest in the professional self-realization of an individual. In professional training, the readiness of future chemistry teachers for professional self-realization is formed as the ability to identify and position oneself in the role of a teacher, assimilation of the content, forms and methods of pedagogical activity at a sufficiently high level. The motivational and value component of the readiness of future chemistry teachers for professional self-realization as a pedagogical orientation, a valuable attitude to the needs and self-development of schoolchildren, an understanding of the pedagogical functions of stimulating students' cognitive interests in learning and education is presented. The content-procedural component of the readiness of future chemistry teachers for professional self-realization is presented in the form of knowledge and skills in the field, psychology, pedagogy, in particular, the use of internal and external stimuli that have a positive effect on the actions and behavior of the student, his mental health. The ability to analyze and correct one's own actions and behavior, to stimulate oneself to productive activities, to teach this to schoolchildren forms a reflexive and corrective component of the readiness of future chemistry teachers for professional self-realization. The connection between the components of future teachers' readiness for professional self-realization and the tools of pedagogical stimulation is revealed. In accordance with the components of the indicated readiness, a toolkit of pedagogical stimulation was selected. The development of the first component of readiness is provided by conviction and example. Exercises, requirements, content of freely chosen disciplines, presentations for lectures, educational projects are selected for the second component of readiness. The formation of the third component of readiness is facilitated by encouragement, punishment, professional and educational competitions, competitions of chemical talents.*

**Keywords:** Chinese higher pedagogical education; chemistry teachers; stimulation; pedagogical influence; readiness; professional self-realization; methods; educational projects; contests; competitive skills.

**П**остановка проблеми. Умови глобалізації, інтернаціоналізації, інтеграції в освітніх процесах висувають вимоги до вчителя як провідника загальнолюдських цінностей, носія краси людської душі, зразка вихованості та інтелігентності для сучасної молоді. Одна з актуальних вимог – високий рівень професійної самореалізації вчителя, бо лише такий педагог є самодостатнім, успішним, авторитетним для школярів та їхніх батьків. До професійної самореалізації вчителі готуються в закладах вищої педагогічної освіти як в Україні, так і в Китайській Народній Республіці. Зазначимо, що в китайській вищій педагогічній школі надається перевага методичному аспекту підготовки вчителів, зокрема вчителів хімії. У наукових працях українських учених акцентовано увагу на формуванні готовності майбутніх учителів до професійної самореалізації особистості. Однак проблема стимулювання майбутніх учителів хімії до професійної самореалізації в освітньому процесі є спільною для освітян.

**Аналіз основних досліджень і публікацій.** Дотичними до теми дослідження є наукові праці китайських дослідників, в яких розкриваються такі питання, як: підвищення рівня мотивації майбутніх учителів у процесі викладання хімії як одне з провідних завдань їхньої професійної підготовки (Ван Хе, Ян Цзіньфен) [1]; недостатнє використання змісту освіти, методів навчання і виховання для стимулювання пізнавальних процесів майбутніх фахівців педагогічної сфери, практика викладання “чотири рівні – чотири виміри” для майбутніх учителів хімії, опанування ними навичками конкуренції (Тан Сюецай, Чанг Конг) [8]; спираючись на реформу базової середньої освіти в Китаї, запропоновано обирати зміст навчальних дисциплін на основі нових досягнень у хімічній галузі, забезпечувати навчальні матеріали на якісному рівні задля підвищення інтересу до хімічних занять (Бі Хуалін, Ці Інлі, Цзян Янься) [7]; створення платформи для обміну досвідом серед учителів, запрошення до активної участі майбутніх учителів хімії і викладачів до обговорення реформаційних питань в освіті Китаю (У Сяочунь, Сунь Дан, Сюн Сяодан) [5].

Питання професійної самореалізації вчителя, його здатність мотивувати власний творчий потенціал і постійно вдосконалювати педагогічні навички, реалізації акмеологічного підходу до підготовки вихователів, внесення педагогічного стимулювання до структури професійної компетентності сучасного вчителя відбиті у наукових працях відомих українських учених Л. Зданевич, Н. Миськової, Г. Твердохліб, Л. Ткачук, М. Ткачук, Л. Рибалко, Л. Романишиної, Р. Черновол-Ткаченко [3; 4; 6].

**Формування мети статті** – розкрити суть педагогічного стимулювання майбутніх учителів хімії до професійної самореалізації в освітньому процесі

китайських закладів вищої освіти; завдання – дати визначення поняття “готовність майбутніх учителів хімії до професійної самореалізації”, розкрити складові цієї готовності, до складових зазначеної готовності підібрати інструментарій педагогічного стимулювання.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Готовність майбутніх учителів хімії до професійної самореалізації – це здатність до ідентифікації й позиціонування себе в ролі вчителя, засвоєння змісту, форм і методів педагогічної діяльності на достатньо високому рівні. Мотиваційно-ціннісна, змістово-процесуальна, рефлексивно-коригувальна складові цієї готовності забезпечують цілісний характер професійної самореалізації вчителя.

Мотиваційно-ціннісна складова готовності майбутніх учителів хімії до професійної самореалізації включає педагогічну спрямованість, ціннісне ставлення до потреб і саморозвитку школярів, розуміння педагогічних функцій стимулювання пізнавальних інтересів учнів до навчання і виховання.

Змістовно-процесуальна складова готовності майбутніх учителів хімії до професійної самореалізації – знання й уміння з фаху, психології, педагогіки, зокрема застосування внутрішніх і зовнішніх стимулів як інструментарію педагогічного впливу на дії і поведінку учня, його психічне здоров’я, здатність орієнтуватися в педагогічних ситуаціях і мобілізувати потенціал школярів.

Рефлексивно-коригувальна складова готовності майбутніх учителів хімії до професійної самореалізації – здатність аналізувати й коригувати власні дії та поведінку, стимулювати себе до продуктивної діяльності, навчати цьому школярів, підбирати інструментарій для коригування.

Ефективність реалізації складових готовності майбутніх учителів хімії до професійної самореалізації залежить від багатьох факторів. Одним з педагогічно доцільним є їх стимулювання до професійної самореалізації в умовах практико орієнтованого навчання.

Нині недостатньо формувати готовність майбутніх учителів хімії до професійної самореалізації в ЗВО, потрібно створювати умови такої самореалізації, яка наближає до виконання посадових обов’язків учителя і відповідати вимогам педагогічної діяльності. Практико зорієнтоване навчання в ЗВО є безпосереднім прикладом створення умов для початкової професійної самореалізації майбутніх учителів. З метою прискорення процесу ідентифікації й позиціонування себе в ролі вчителя, як відомо, потрібно стимулювати нинішніх студентів.

У педагогічній літературі вживаються терміни “мотив”, “мотивація”, “мотивувати”, “стимул”, “стимулювання”. Словниковий аналіз свідчить, що мотив є підставою, приводом до якої-небудь дії, вчинку, також причиною, спонукою. Сукупність мотивів,

доказів для обґрунтування чогось, мотивування називається мотивацією. Якщо наводяться мотиви, що пояснюють, виправдовують певні дії, вчинки, допомагають обґрунтувати, то вживають термін “мотивувати”. Термін “стимул” означає “те, що викликає зацікавленість у здійсненні чого-небудь; спонукальна причина до здійснення чогось; заохота, заохочення, поштовх, імпульс, спонукка, а термін “стимулювати” – “створювати, давати стимул або бути стимулом до чого-небудь; прискорювати, посилювати, поліпшувати здійснення чого-небудь” [2, 430].

Учені Л. Ткачук, М. Ткачук [6] зазначають, що педагогічне стимулювання є цілеспрямованим застосуванням учителем матеріальних і моральних, зовнішніх і внутрішніх стимулів задля всебічного розвитку особистості учня. Мають значення підбір стимулів залежно від конкретної педагогічної ситуації, особливостей віку, рівня вихованості школярів. Від учителя залежить, як він може їх модифікувати й включити в освітній процес.

У нашому розумінні поняття “педагогічне стимулювання майбутніх учителів хімії до професійної самореалізації” – це штучно створені обставини, за яких повно й глибоко розкриваються внутрішні сили особистості засобами педагогіки. Існують внутрішні й зовнішні стимули, які викликають інтерес до професійної самореалізації особистості. У дослідженні підберімо необхідні стимули для підтримки й активізації складових готовності майбутніх учителів хімії в освітньому процесі.

*Мотиваційно-ціннісну складову готовності майбутніх учителів хімії до професійної самореалізації* стимулюють методи формування свідомості особистості, оскільки вони впливають на емоційно-регульовальну сферу життєдіяльності школярів. Віднесемо до них переконання, навіювання, приклад. Ці методи прискорюють механізми усвідомлення правильної поведінки, дотримання етики й правил спілкування, а також посилюють позитивне мислення. У переконанні стимулами є знання, що доповнюють, змінюють думку школярів, дозволяють сформувати стійку моральну позицію. На свідомість і волю, почуття та емоції школярів впливають влучні цитати, цікаві факти, беззаперечні приклади явищ дійства. Тому метод навіювання є доцільним у формуванні мотиваційно-ціннісної складової готовності майбутніх учителів хімії до професійної самореалізації. Стимул наслідування характеризує природу людини, тому він є дієвим у вихованні школярів.

У підготовці китайських вчителів хімії застосовується метод прикладу діяльності успішних і талановитих учителів з високим педагогічним рейтингом серед освітян, таких як: Ву Ронгцзінь, Чжан Гуймей, Чжан Югун Чен Лікун, Чжі Юеїн. Для майбутніх учителів проводиться конкурс лекцій відомих педагогів, які поширюють знання, ідеї, традиції китай-

ського народу, виконують свою роботу від душі та серця. Такі приклади захоплюють майбутніх учителів, а потужний педагогічний досвід надихає їх на розкриття власного потенціалу в професійній підготовці. У таких ситуаціях ефективним є метод наслідування, завдяки якому посилюється педагогічна спрямованість здобувачів вищої освіти [1].

Методи формування досвіду поведінки загартовують *змістово-процесуальну складову готовності майбутніх учителів хімії до професійної самореалізації* завдяки тому, що звички людини спонукають її до виконання певних дій. Звички в діях і поведінці можна вважати стимулами, завдяки яким долаються перешкоди в професійній самореалізації. По суті, це тривале стійке виконання дій, що посилюється емоційним станом. Прикладом таких методів є вправи як цілеспрямоване і системне виконання практичних завдань, розв’язання педагогічних ситуацій. Вимоги як метод зобов’язує виконувати певні дії і вчинки. До зовнішніх стимулів віднесемо розпорядження, накази, натяк, поради, прохання, докір, категоричні вимоги, нагадування. Під впливом внутрішніх і зовнішніх педагогічних стимулів відбувається позитивний вплив на дії і поведінку учня, його психічне здоров’я.

Відзначимо, що стимулювальними функціями володіють дисципліни вільного вибору (ДВВ), оскільки їх обирають майбутні вчителі хімії за власним бажанням і внутрішнім покликанням. Китайські здобувачі вищої школи обирають такі ДВВ, як-от: загальноосвітні – філософія освіти, вимірювання та оцінка освіти, методи дослідження освіти, освіта з психічного здоров’я учнів середньої школи, групове психологічне консультування, ефективне навчання, реформа курсу базової освіти, розвиток шкільної освіти, професійний розвиток учителя, сімейна освіта, вичерпна практика середньої школи, штучний інтелект та освіта, сільська освіта, модель етики вчителя; професійно зорієнтовані – застосування комп’ютерів з хімії, хімія англійською мовою, проміжна неорганічна хімія, проміжна фізична хімія, проміжна органічна хімія, вища аналітична хімія, застосування хімії в сільському виробництві та житті, хімічний здоровий глузд у сільському житті, хімія навколишнього середовища, управління безпекою в лабораторії.

Аналіз наукових праць китайських учених [5–8] засвідчує значну увагу вивченню та впровадженню нової ери соціалістичної думки Сі Цзіньпіна, вихованню патріотизму молоді. Зміст навчальних дисциплін з хімії пронизаний національним духом і стратегією китайського народу.

Як зазначають учені Тан Сюецай і Чанг Конг [8], майбутні вчителі хімії залучаються до освітньої проєктної діяльності. Вони навчаються самостійно проводити дослідження з обраних тем, виконують роботу з проєктування експериментальних методів,

організації обладнання та матеріалів, проводять експерименти й аналізують, обробляють отримані дані, пишуть звіти. Викладачі активно заохочують та організовують змагання з професійних знань, методики викладання, проєктування і експериментів, що стимулює інтерес майбутніх учителів хімії до навчання. Позитивним є те, що викладачі рекомендують кращі винахідливі роботи майбутніх учителів хімії для участі у провінційних та національних конкурсах хімічного і педагогічного напрямів.

Презентації, які роблять здобувачі вищої школи до занять, також є інструментарієм педагогічного стимулювання. Ефект задоволення ще додається тоді, коли вони отримують вищі бали за кращі презентації. Цінне й те, що презентації обговорюються іншими майбутніми вчителями, до них вносяться корективи, виправляються помилки, вдосконалюється дизайн.

Підготовча робота до єдиного національного письмового іспиту та співбесіди задля отримання кваліфікації вчителя також активізує процеси відтворення й закріплення засвоєних знань і вмінь у професійній підготовці. Зміст іспиту складають обізнаність з теоріями освіти, предметні професійні знання, громадські базові знання, тест на професійну компетентність та ін. Китайський досвід свідчить, що школа чекає підготовлених учителів, вони мають це довести не лише на іспиті та співбесіді, але й на практиці. Тому викладачі постійно наголошують на зв'язку якісної підготовки випускників і вдалого працевлаштування. Підсилюють майбутніх учителів хімії консультаціями з планування кар'єри, заохочують цікавим змістом навчальних програм, застосовують нові підходи до проведення практики, знайомлять і працюють з новим хімічним обладнанням.

*Рефлексивно-коригувальна складова готовності майбутніх учителів хімії до професійної самореалізації забезпечується методами стимулювання і корекції поведінки, які виконують функції стимулювання і корекції діяльності та поведінки. Заохочення активізує внутрішні сили людини, її бажання виконувати певну роботу красиво і відповідально. Це почасти підтверджує підтверджує правильність дій і довіру в нових відносинах, партнерських і чесних. Безумовно, завдяки цьому стимулу посилюється результативність будь-якої роботи. До зовнішніх стимулів віднесемо покарання як метод засудження і гальмування виявлення неправильних дій і поведінки людини. Цей метод спрямований на дотримання людиною норм моралі в суспільстві та робочих колективах, у сім'ї.*

На практиці застосовуємо алгоритми та інструкції для самоконтролю, саморегуляції, саморозвитку. Такий інструментарій педагогічного стимулювання якнайкраще допомагає учасникам освітнього процесу працювати в онлайн-режимі, долати перешкоди

професійної самореалізації особистості. Включаємо вправи “Зміни своє ставлення”, “Контролюю себе постійно”, “Подолання бар'єрів самореалізації”, “Візуалізую успіх”.

Наведемо приклад стимулювання майбутніх учителів хімії на факультеті хімії і хімікотехнологічному Університеті Сінтай, провінція Хебей, КНР. Цей факультет забезпечує платформу для демонстрації результатів навчання педагогічних студентів шляхом проведення Конкурсу навичок педагогічних студентів, Конкурсу каліграфії та інших змагальних заходів для зміцнення педагогічних навичок, фахових здібностей та всебічної обізнаності. Назвемо ще особливий конкурс “Вибір моральних зразків учителя”, завдяки якому відбувається рефлексія у майбутніх учителів хімії. Побачене на конкурсі й почуте від авторитетних учителів спонукає їх до роздумів, сприйняття праці вчителя “душею і серцем”.

З метою підвищення інноваційної здатності майбутніх вчителів хімії, та провінції (регіони) активно проводять конкурси, такі як: “Національні змагання з педагогічної майстерності викладання”, “Семінар з інновацій на прикладі хімічного експерименту”, “Інноваційна конкуренція коледжу” [7].

Переможці нагороджуються кредитами, призами, сертифікатами. Стипендії, беззаперечно, мотивують майбутніх учителів хімії до активних дій у процесі навчання. Сертифікати та кредити використовуються для участі у стипендіях й оцінці “Відмінник коледжу”. Переможцям надають рекомендації щодо подальшого навчання за кордоном. Після конкурсу проводяться “зустрічі з обміну досвідом”, де здобувачі вищої освіти, які отримали нагороди, діляться успішним досвідом з іншими учасниками.

**Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.** Отже, педагогічне стимулювання майбутніх учителів хімії до професійної самореалізації розкрито як штучно створені обставини, за яких повно й глибоко розкриваються внутрішні сили особистості спеціально підібраним інструментарієм. Наведено визначення поняття “готовність майбутніх учителів хімії до професійної самореалізації”. Виокремлено складові готовності майбутніх учителів хімії до професійної самореалізації в освітньому процесі. Відповідно до них підібрано інструментарій педагогічного стимулювання на прикладі підготовки китайських учителів хімії у закладах вищої освіти.

Перспективи подальших розвідок в означеному напрямі полягають у вивченні умов підбору та застосування інструментарію педагогічного стимулювання.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. 王贺,杨金凤.ARCS动机激励视域下的化学微格教学探析[J].兵团教育学院学报, 2020, 30 (01): 58–63.

Ван Хе, Ян Цзіньфен. Аналіз мікровикладання хімії з точки зору мотивації ARCS. *Журнал Корпусного педагогічного інституту*. 2020. № 30 (01). С. 58–63.

2. Новий словник української мови. Стимул. Стимулювати / укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко. Київ: Вид-во “АКОНІТ”, 2008. Т. 3: П-Я. 862 с. С. 430.

3. Рибалко Л.С., Черновол-Ткаченко Р.І., Твердохліб Г.В. Професійна самореалізація педагогів: іншомовне освітнє середовище, технологія самореалізації вчителів іноземної мови: колективна монографія. Харків: Вид. група “Основа”, 2019. 112 с.

4. Романишина Л., Зданевич Л., Миськова Н. Готовність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до професійної самореалізації: акмеологічний підхід. *Молодь і ринок*. 2023. № 5 (213). С. 39–43.

5. 伍晓春, 孙丹, 熊晓丹. 中学化学卓越教师培养初探. *化学教育*, 2016, 37 (2): 39–41.

У Сяочунь, Сунь Дан, Сюн Сяодан. Попереднє дослідження щодо підготовки чудових учителів хімії в середній школі. *Хімічна освіта*. 2016. № 37 (2). С. 39–41.

6. Ткачук Л., Ткачук М. Педагогічне стимулювання у структурі професійної компетентності сучасного вчителя. *Зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту*. 2020. Вип. 4. С. 61–66.

7. 元英丽, 毕华林, 姜言霞. 面向卓越教师培养的“本硕一体化”化学教育课程群构建. *大学化学*, 2018, 33 (5): 18–23.

Ці Інлі, Бі Хуалін, Цзян Янься. Побудова навчальної програми з хімії “бакалаврської та магістерської інтеграції” для виховання чудових учителів. *Університетська хімія*. 2018. № 33 (5). С. 18–23.

8. 常聪, 谭学才. 基于激励理论的化学师范生教学技能竞赛研究[J]. *广东化工*, 2017, 44 (18): 190–191.

Чанг Конг, Тан Сюецай. Дослідження конкурсу навичок викладання серед студентів, які вивчають хімію, на основі теорії стимулів. *Хімічна промисловість Гуандуна*. 2017. № 44 (18). С. 190–191.

#### REFERENCES

1. Wang, He & Yang, Jinfeng (2020). ARCS动机激励视域下的化学微格教学探析[An analysis of chemistry micro-

teaching from the perspective of ARCS motivation]. *兵团教育学院学报 – Journal of the Corpus Pedagogical Institute*, 30 (01), pp. 58–63. [in Chinese].

2. Yaremenko, V. & Slipushko O. (Ed.) (2008). *Stymulivannia [Stimulation]. New dictionary of the Ukrainian language*, Vol. 3, Kyiv, p. 430. [in Ukrainian].

3. Rybalko, L.S., Chernovol-Tkachenko, R.I. & Tverdokhlib, H.V. (2019). *Profesiina samorealizatsiia pedahohiv: inshomovne osvritnie seredovyshe, tekhnolohiia samorealizatsii vchyteliv inozemnoi movy [Professional self-realization of teachers: foreign language educational environment, technology of self-realization of foreign language teachers]*. Kharkiv, 112 p. [in Ukrainian].

4. Romanyshyna, L., Zdaneych, L. & Myskova, N. (2023). *Hotovnist maibutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity do profesiinoi samorealizatsii: akmeolohichnyi pidkhid [Readiness of future teachers of preschool education institutions for professional self-realization: acmeological approach]*. *Youth and the market*, 5 (213), pp. 39–43. [in Ukrainian].

5. Wu, Xiaochun, Sun, Dan & Xiong, Xiaodan (2016). *中学化学卓越教师培养初探 [A preliminary study on training excellent secondary school chemistry teachers]*. *Chemical education*, 37 (2), pp. 39–41. [in Chinese].

6. Tkachuk, L. & Tkachuk, M. (2020). *Pedahohichne stymulivannia u strukturi profesiinoi kompetentnosti suchasnoho vchytelia [Pedagogical stimulation in the structure of professional competence of a modern teacher]*. *Collection of scientific papers Uman State Pedagogical University*, 4, pp. 61–66. [in Ukrainian].

7. Qi, Yingli, Bi, Hualin & Jiang, Yanxia (2018). *面向卓越教师培养的“本硕一体化”化学教育课程群构建 [Building an “Bachelor’s and Master’s Integration” Chemistry Curriculum to Educate Great Teachers]*. *University chemistry*, 33 (5), pp. 18–23. [in Chinese].

8. Chang, Kong, Tang, Xuetsai (2017). *基于激励理论的化学师范生教学技能竞赛研究 [An Incentive Theory-Based Study of Teaching Skills Competition among Undergraduate Chemistry Students]*. *Guangdong Chemical Industry*, 44 (18), pp. 190–191. [in Chinese].

Стаття надійшла до редакції 26.07.2023



“Якщо ви досягли вершини – піднімайтесь вище”.

Китайська мудрість

“Чим би ви не займалися в житті, робіть це всім своїм серцем”.

“Вчися так, як ніби боїся не вивчити предмет, та ще побоюєся втратити його”.

Конфуцій  
давньокитайський філософ

“У чому різниця між хорошим і великим учителем? Хороший учитель розвиває здібності учня до певної межі, великий – відразу бачить цю межу”.

Марія Каллас  
грецька співачка



**Яна Чигріна**, старший викладач кафедри загальної та спеціальної педагогіки  
Комунального закладу вищої освіти “Дніпровська академія неперервної освіти”  
Дніпропетровської обласної ради

### ДЕЯКІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ, ЩО ПРАЦЮЮТЬ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ

*Входження України до Європейського Союзу потребує підготовки спеціальних фахівців нової формації. У статті розглядаються актуальні механізми розвитку педагогічної майстерності майбутніх фахівців, що працюють в інклюзії. Визначені деякі принципи ефективної підготовки майбутніх вчителів засобами наукових підходів, удосконалених форм і методів в освіті, розвитку якості освіти та підвищення професійного статусу викладачів вищої школи. Вартими уваги є наукові підходи, які виступають інтегральними характеристиками, складниками ефективної професійної підготовки, мотивація майбутніх здобувачів освіти до самовдосконалення, самоактуалізації.*

**Ключові слова:** наукові підходи в навчанні; принципи ефективності механізмів; розвиток майстерності; професійна компетентність.

*Лім. 7.*

**Yana Chigrina**, Senior Lecturer of the General, Special Pedagogy Department,  
Communal Institution of Higher Education “Dnipro Academy of Continuing Education”,  
Dnipropetrovsk Regional Council

### SOME MECHANISMS OF DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL SKILLS OF FUTURE SPECIALISTS WORKING IN INCLUSIVE EDUCATION

*The article examines the current mechanisms for the development of pedagogical skills of future specialists working in inclusive education. Some principles of effective training of teachers by means of new programs have been defined, which outline further prospects for training specialists. Ukraine's accession to the European Union requires the training of a new generation of specialists, and this leads to an increase in the quality of higher education, a high professional status of teachers, and their key positions in society. Increasing the level of higher education in the training of specialists of the new formation requires improvement of forms, methods, fulfillment of the conditions of the existing legal framework of higher special education, use of general educational, professional and intellectual potential. Worthy of attention are scientific approaches that are integral characteristics, components of effective professional training, the quality and motivation of the abilities for self-improvement, self-actualization of future education seekers.*

*In the conditions of the market economy, the information society, the situation is fundamentally changing, namely due to the constant improvement of production to the market, which requires a specialist capable of adequately responding to changes, showing initiative, creativity and activity. Therefore, the result of education should be not only qualification, but also professional competence, a higher level of preparedness of a specialist.*

*Constant renewal and rapid changes present a person with the need to continuously acquire new knowledge, increase his educational level and personal development. It is the acquisition of vital competences that can enable a modern person to find his place and allow him to integrate into the global socio-cultural space.*

*Radical changes in the modern field of education require renewal of methodical culture, timely assimilation of information and special technologies.*

**Keywords:** scientific approaches in education; principles of effectiveness of mechanisms; skill development; professional competence.

**П**остановка проблеми. В останні роки перед інклюзивною освітою, вищою школою України стоїть проблема переходу до формування особистості професіоналів, здатних у майбутній діяльності поєднувати теоретичні знання і практичну підготовку. Основними завданнями розвитку спеціальної освіти в Україні та її інтеграції в Європейський простір є визначення змісту психолого-педагогічної, методичної, інформаційно-технологічної, практичної і культурологічної підготовки майбутніх фахівців. Вони повинні бути готовими до змін та нових суспільних відносин, відповідати умовам часу, прагнути до постійного

професійного розвитку, який формується на основі принципів толерантності, командної співпраці, володіти інноваційними підходами до організації інклюзивного освітнього середовища. Потребує постійної модернізації освітня діяльність у вищих педагогічних навчальних і наукових закладах, які здійснюють цю підготовку. Саме вони насамперед повинні удосконалювати свої знання в методології, філософії, економіці, володіти інструментами підвищення якості знань, різних форм діяльності.

Завдання вищої школи полягає в умінні навчати майбутніх фахівців, приймати педагогічні рішення у непередбачуваних ситуаціях взаємодії з учнями з

особливими освітніми потребами; формувати їхні соціальну, психічну позиції, вміння засвоювати інформацію, надавати засоби пізнання навколишнього світу, навчати спілкування з людьми, які їх оточують.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідження питань професійного розвитку та педагогічної майстерності майбутніх фахівців, що працюють в інклюзивному середовищі, висвітлено в наукових працях українських та зарубіжних науковців.

Проблематику шляхів і методів використання уже напрацьованих механізмів розвитку педагогічної майстерності досліджували: А. Алексюк, Г. Балл, Я. Баранець, І. Бех, С. Гончаренко, М. Гриньова, І. Іванченко, Дж. Дікінсон, Є. Данілавічуте, Г. Дегтяренко, В. Засенко, І. Зязюн, І. Іванченко, А. Колупаєва, З. Ленів, В. Маляко, Т. Мотуз, Р. Морган, В. Рибалко, О. Мартинчук, І. Малишевська, Т. Сак, Л. Савчук, В. Саймон, С. Сисоева, М. Солдатенко, О. Таранченко, О. Федоренко, М. Ярмаченко та інші.

Науковці у своїх дослідженнях наголошують про необхідність системної підготовки фахівців до роботи з дітьми з ООП, удосконалення національної системи освіти, відпрацювання підходів та механізмів до педагогічної підготовки майбутніх педагогів, здатних до ствердження людського життя, виховання й навчання, педагогічної діяльності загалом.

**Мета дослідження:** забезпечення шляхів організаційно-педагогічної діяльності педагогічних працівників в інклюзивному середовищі на основі чинних систем удосконалення їх педагогічної діяльності.

1. Окреслити роль, функції та зміст роботи сучасних педагогічних працівників в інклюзивній освіті.

2. Визначити організаційно-педагогічні умови діяльності фахівців в їх структурно-функціональній моделі.

**Виклад основного матеріалу.** Україна обрала шляхи Європейської та світової інтеграції, і це зумовлює необхідність інтенсивних змін в економічному, політичному і соціальному житті держави. Насамперед необхідною умовою динамічного розвитку нашого суспільства є розбудова та модернізація системи вищої освіти. Реформування вищої освіти – це важливий ресурс особистісного та суспільного розвитку, який повинен забезпечити країну високопрофесійними конкурентоспроможними фахівцями.

Сучасні виклики цивілізації потребують радикальних змін освітньої галузі і саме у використанні сучасних технологій та переходу до інформаційно-технологічного суспільства.

Бачення педагогічних освітніх проблем значною мірою ґрунтується на дослідженнях педагогічної теорії (В. Кремень, Н. Кузьміна, Г. Балл, І. Бех, С. Гончаренко, М. Гриньова, І. Іванченко, М. Салдатенко, М. Ярмаченко). Аналіз їхніх наукових та інших методичних і нормативних джерел дає підставу зробити висновки, що система вищої педаго-

гічної освіти орієнтована на підготовку фахових спеціалістів до роботи з дітьми з ООП.

У нинішньому світі змінюється вектор орієнтування лише на здобуття повної суми знань здобувачів освіти. Сучасний викладач має бути взірцем нового типу світогляду, мати належну професійно-педагогічну підготовку, володіти сучасними інформаційними, спеціальними та освітніми технологіями. Тому перший механізм – оновлення змісту освіти. Наше суспільство, його демократичні принципи та цінності повинні скерувати особу, що навчається, на високу професійну компетентність, активну поведінку: з точки зору змісту освіти – знанневий підхід; з точки зору отримання результатів – використання підходів, які формують та розвивають базові та предметні компетентності.

Під час підготовки фахівців в інклюзивному просторі проводиться системний моніторинг процедур впливу і організації нових форм навчання, виховання, розвитку дітей з ООП. У державі створюються і функціонують альтернативні моделі психолого-педагогічної підтримки, формується новий досвід навчання дітей з урахуваннями особливостей їх розвитку, варіативністю потреб, що наразі є основними ідеями навчання, закладеними у Концепції нової української школи.

НУШ зазнає кардинальних змін, а саме переорієнтації учнів на здобуття ключових компетентностей, необхідних людині XXI ст.

При підготовці фахівців для роботи в інклюзивному середовищі, значна увага приділяється психологічній готовності. Знання вікових особливостей розвитку учня є основою підготовки та надання навчального матеріалу, дидактичного і методичного супроводу викладання певного змісту. На сьогодні важливими завданнями виступає необхідність виробити у школярів уміння навчатися, ефективно використовувати власні ресурси: працювати в команді, оперативно знаходити необхідну інформацію й використовувати її для розв'язання нагальних проблем [3, 6].

Сьогодні підготовка майбутніх фахівців здійснюється як під час вивчення загальних і фахових дисциплін, так і в ході психолого-педагогічної підготовки. Щоденна наполеглива праця над розвитком здібностей до педагогічної діяльності реалізується на основі розвитку власних комунікативних умінь, професійної мобільності, педагогічної культури і фахової майстерності. А для цього необхідно створити всі умови для формування та розвитку якостей особистості педагога до професійного навчання, яке сприятиме високопрофесійній роботі [1, 100].

За своєю природою педагогічна діяльність – творча. Саме заклади вищої освіти повинні формувати креативність, творчість, вміння розв'язувати методичні задачі, застосовувати активні методи, ана-



лізувати результати власної діяльності, формувати власний інтерес та володіти позицією при розв'язанні нестандартних ситуацій. Необхідною умовою стає сформованість власної мотивації і готовності до змін в освіті, самоактуалізації, саморозвитку та самовдосконаленню. Майбутнім педагогам необхідно розуміти, що самовдосконалення неможливе без уміння ставити перед собою значущі цілі, а це все потребує розвивати здатність до самоаналізу, вміння контролювати власну поведінку. Вивчаючи проблему формування іміджу майбутнього педагога, важливо зауважити, що усі цільові орієнтири професійного розвитку особистості впродовж життя, є термінальними цінностями, що мають рівні:

- компетентнісний;
- базовий культурний;
- акмеологічний.

Їх розглядають, як інтегральну характеристику сучасного педагога.

Наступний механізм – сформованість у майбутніх фахівців педагогічної та професійної культури. В. Сухомлинський розглядав педагогічну культуру як втілення сукупностей різних якостей вчителя: “Людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, що ніколи не припиняється” [7].

Культурологічний аспект підготовки фахівців особливо необхідний для фахівців, які працюють в інклюзивній освіті. Йдеться насамперед про толерантне ставлення до дітей з ООП; духовне зростання; розвиток творчої самоорганізації.

Одне із завдань педагога – зробити процес пізнання більш легким та цікавим через використання наукових пошуків сучасної наукової думки. Вони становлять сукупність наявних ознак: знань для успішної діяльності, набір оперативних умінь та вміння володіти алгоритмами розв'язання будь-яких завдань, насамперед професійних.

Необхідно визначити, що практика підготовки педагогічних працівників у закладах освіти України загалом має позитивний досвід. На окрему увагу заслугує досвід Львівського національного університету імені Івана Франка, у складі якого функціонує досить потужний педагогічний коледж. З 2007 р. вони ведуть підготовку фахівців до роботи в інклюзивному просторі. В освітньому закладі проведена апробація і адаптація багатьох спецкурсів, теми окремих з яких було інтегровано у змістові модулі психолого-педагогічних дисциплін [4, 16]. Вони також першими з 2012 р. розпочали підготовку студентів за додатковою кваліфікацією “асистент вчителя класу з інклюзивним навчанням”.

Значні успіхи у наданні другої спеціальності можна констатувати в КВНЗ “Дніпровська академія неперервної освіти” Дніпропетровської обласної ради. У закладі розроблено та впроваджено освітньо-професійну програму (магістерський рівень) вищої

освіти “Інклюзивна освіта, корекційна педагогіка” за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Метою цієї програми стала “підготовка фахівців здатних розв'язувати актуальні проблеми, складні задачі дослідницького та інноваційного характеру у сфері освітніх педагогічних наук та освітньої практики в сфері інклюзивної освіти, корекційної педагогіки”. У центрі уваги програми – професійна компетентність сучасного педагога, система знань, якостей, умінь, сформованості настанов, ціннісні орієнтації, ставлень і оцінок власного досвіду [2, 198].

3. Ленів пропонує налагодити систему міжнародного стажування в провідних університетах Європи та Північної Америки для майбутніх науковців, які займаються проблемами спеціальної освіти. Також він пропонує розширити додаткові кваліфікації на окремих спеціальностях вищої освіти для задоволення потреби в кадрах спеціальних педагогів. Існує нагальна потреба в підготовці асистентів вчителів для інклюзивних класів, яка на сьогодні ще не задовольняє потреби загальноосвітніх установ [5, 13].

Вивчення науково-педагогічної літератури, нормативних джерел та нагромадженого досвіду надає змогу визначити принципи, підходи до здійснення педагогічної діяльності асистента вчителя.

Необхідно ввести, за рекомендацією науковців, в практику роботи з асистентами вчителя систему тренінгових занять, яка допоможе систематизувати знання щодо інклюзивної освіти; відпрацювати прийоми підтримки дітей з ООП; сформувати навички роботи в команді; навчити бачити інклюзію частиною корпоративної культури закладу освіти.

Особливу увагу у процесі підготовки кадрів необхідно звернути на професіоналізацію викладачів закладів вищої освіти. Задля цього в післядипломній освіті необхідно постійно проводити семінари, конференції, тренінги, щоб знайомити викладачів з сучасними поглядами на розвиток інклюзивної науки, проводити майстер-класи, практичні заняття. Важливо постійно змінювати стереотипне, негативне ставлення людей до розвитку інклюзії.

Усі, хто працюють в інклюзивній освіті, мають бути готові приділяти увагу змісту навчання, характеру його труднощів (засобами і формами пізнавальної діяльності), виробляти позитивне ставлення до будь-яких змін в інтелектуальному, особистісному, поведінковому розвитку учнів, удосконалювати навички роботи з батьками.

Як наголошує Концепція НУШ, лейтмотив сучасного педагога, із “ретранслятора перетворитись у дослідника, організатора співпраці, фасилітатора, консультанта, помічника, коуча, тьютора”.

**Висновки.** Отже, чинні механізми розвитку педагогічної майстерності фахівців, що працюють в умовах інклюзивної освіти, є важливим ресурсом до формування найголовнішого – професійної інклюзивної компетентності, готовності до подолання

невдач і труднощів у володінні фаховими та методичними знаннями, умінні діяти у нестандартних ситуаціях, здатності до саморефлексії, самоосвіти, умінні навчатися упродовж життя, самовдосконалюватися.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Баранець Я. Методологія підготовки кадрів закладів освіти з інклюзивним навчанням. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 57. Т. 1. С. 100–103. URL: [http://innovpedagogy.od.ua/archives/2023/57/part\\_1/19.pdf](http://innovpedagogy.od.ua/archives/2023/57/part_1/19.pdf) (дата звернення: 24.07.2023)

2. Баранець Я., Мотуз Т. Інноваційні підходи щодо професійної підготовки педагогів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2023. Вип. 59. Т. 1. С. 195–201.

3. Звичайні форми роботи – новий підхід / Дмитренко К.А., Коновалова М.В., Семиволос О.П., Бекетова С.В. Харків : Основа, 2018. 120 с.

4. Ленів З. Підготовка висококваліфікованих кадрів для забезпечення якісної освіти дітям з порушеннями психофізичного розвитку: інклюзивний аспект. *Рідна школа*. 2014. № 7. С. 16–17.

5. Ленів З. Підготовка кадрів для створення оптимальних умов дітям із порушеннями психофізичного розвитку в інклюзивному середовищі. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 3. С. 13–19.

6. Мартинчук О.В. Сучасні вимоги до професійної діяльності вчителя початкової школи в умовах інклюзивного навчання. *Вісник психології і педагогіки*. 2015. URL: [https://scholar.google.com.ua/citations?view\\_op=view\\_citation&hl=uk&user=xAoWZegAAAAJ&citation\\_for\\_view=xAoWZegAAAAJ:tzM49s52ZIMC](https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=xAoWZegAAAAJ&citation_for_view=xAoWZegAAAAJ:tzM49s52ZIMC) (дата звернення: 10.07.2023)

7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. Т. 2. Київ : Радянська школа, 1976. 670 с.

#### REFERENCES

1. Baranets, Ya. (2023). Metodolohiia pidhotovky kadriv zakladiv osvity z inkluzyvnyim navchanniam. [Methodology

of training personnel of educational institutions with inclusive education]. *Innovative pedagogy*. Vol. 57, pp. 100–103. Available at: [http://innovpedagogy.od.ua/archives/2023/57/part\\_1/19.pdf](http://innovpedagogy.od.ua/archives/2023/57/part_1/19.pdf) (Accessed 24 July 2023) [in Ukrainian].

2. Baranets, Ya. & Motuz, T. (2023). Innovatsiini pidkhody shchodo profesiinoi pidhotovky pedahohiv do roboty v inkluzyvnomu osvithomu seredovyshchi. [Innovative approaches to the professional training of teachers to work in an inclusive educational environment]. *Current issues of humanitarian sciences: interuniversity collection of scientific works of young scientists of Ivan Franko Ivan Franko State Pedagogical University*. Vol. 59, pp. 195–201. [in Ukrainian].

3. Zvychnaini formy roboty – novyi pidkhid / Dmytrenko K.A., Konovalova M.V., Semivolos O.P., Beketova S.V. (2018). [Usual forms of work – a new approach]. p. 120. [in Ukrainian].

4. Leniv, Z. (2014). Pidhotovka vysokokvalifikovanykh kadriv dlia zabezpechennia yakisnoi osvity ditiam z porushenniamy psikhofizychnoho rozvytku: inkluzyvnyi aspekt [Training of highly qualified personnel to ensure quality education for children with psychophysical developmental disabilities: inclusive aspect]. *Native school*. Vol. 7, pp. 16–17. [in Ukrainian].

5. Leniv, Z. (2014). Pidhotovka kadriv dlia stvorennia optimalnykh umov ditiam iz porushenniamy psikhofizychnoho rozvytku v inkluzyvnomu seredovyshchi [Training of personnel to create optimal conditions for children with psychophysical development disorders in an inclusive environment]. *A special child: education and upbringing*. Vol. 3, pp. 13–19. [in Ukrainian].

6. Martynchuk, O.V. (2015). Suchasni vymohy do profesiinoi diialnosti vchytelia pochatkovoї shkoly v umovakh inkluzyvnoho navchannia [Modern requirements for the professional activity of a primary school teacher in the conditions of inclusive education]. *Herald of psychology and pedagogy*. Available at: [https://scholar.google.com.ua/citations?view\\_op=view\\_citation&hl=uk&user=xAoWZegAAAAJ&citation\\_for\\_view=xAoWZegAAAAJ:tzM49s52ZIMC](https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=xAoWZegAAAAJ&citation_for_view=xAoWZegAAAAJ:tzM49s52ZIMC) (Accessed 10 July 2023) [in Ukrainian].

7. Sukhomlynskyi, V.O. (1976). Vybrani tvory [Selected works]. Vol. 2, 670 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.08.2023



“Педагогічна ідея – це повітря, в якому розправляє крила педагогічна творчість”.

Василь Сухомлинський  
педагог, публіцист, письменник, поет

“Досвід – це велика річ, він дозволяє вам визнавати помилку кожний раз, коли ви її здійснюєте”.

невідомий автор

“Всі, хто розмірковував про мистецтво управління людьми, переконані, що долі імперій залежать від виховання молоді”.

Аристотель  
давньогрецький науковець-енциклопедист, філософ



УДК 378.137:[37.011.3-051:796]

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.283179>

Олександр Іваненко, аспірант кафедри  
загальної педагогіки і педагогіки вищої школи  
Університету Григорія Сковороди в Переяславі

### ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

У статті розглянуто педагогічну діагностику як певну процедуру вимірювання, що використовується в освітньому процесі як особливий вид діяльності педагога з виявлення певного стану розвитку досліджуваного феномена; систему методів, спеціально розроблених технологій і методик, тестових завдань, що уможливають діагностувати причини різних недоліків. Доведено, що не завжди наявний діагностичний інструментарій дає змогу повною мірою створити повноцінну діагностичну методiku дослідження певного процесу чи явища. Зазначається, що сучасні науковці розробляють власні тести й анкети проведених досліджень, особливо в галузі когнітивної й операційно-діяльнісної сфер розвитку особистості.

**Ключові слова:** педагогічна діагностика; готовність до професійної діяльності; змішане навчання; майбутні вчителі фізичної культури; експериментальна програма; діагностичний інструментарій.

Лім. 10.

Oleksandr Ivanenko, Postgraduate Student of the  
General Pedagogy and Higher School Pedagogy Department,  
Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav

### PEDAGOGICAL DIAGNOSTICS OF THE FORMATION OF READINESS FOR PROFESSIONAL ACTIVITIES OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE IN THE PROCESS OF MIXED LEARNING

The article examines pedagogical diagnostics as a certain measurement procedure used in the educational process; as a special type of activity of the teacher to identify a certain state of development of the studied phenomenon; as a system of methods, specially developed technologies and methods, test tasks that allow diagnosing the causes of various deficiencies. It has been proven that not always the existing diagnostic tools allow creating a full-fledged diagnostic methodology for the study of a certain process or phenomenon. Modern scientists develop their own tests and questionnaires for their own research, especially in the cognitive and operational spheres of personality development. The proposed pedagogical diagnosis of readiness for the professional activity of future physical education teachers by means of blended learning, consisting of: clarification of motivation for success and fear of failure (according to A. Rean), author's questionnaire "What is your attitude to blended learning?", questionnaire of theoretical readiness according to A. Maslyuk, the author's diagnostic card for determining professionally oriented abilities and skills, "Self-assessment scales of the level of self-management" (according to O. Shtepa). It has been found that this technique allows teachers and scientists to influence the prerequisites, conditions and results of pedagogical activities in order to optimize them in relative independence within the framework of the organization of the educational process of higher education institutions. The results of the diagnostic stage of the experimental program have been analyzed, which confirmed the insignificant difference between the levels of readiness for professional activity of future teachers of physical culture by means of mixed education and determined the need for targeted work to increase the effectiveness of the studied phenomenon.

**Keywords:** pedagogical diagnostics; readiness for professional activity; blended learning; future physical culture teachers; experimental program; diagnostic tools.

**П**остановка проблеми. Проведення сучасного практичного дослідження вимагає від науковців не лише теоретичних узагальнень, але й володіння методикою проведення експериментальної роботи. У нагоді дослідникам слугує педагогічна діагностика як певна процедура вимірювання, що використовується в освітньому процесі; як особливий вид діяльності педагога з виявлення певного стану розвитку досліджуваного феномена; як система методів, спеціально розроблених технологій і методик, тестових завдань, що дають змогу діагностувати досліджуване явище. Пододжуємося із науковою позицією В. Галузяк, що

призначення педагогічної діагностики полягає у забезпеченні об'єктивного зворотного зв'язку педагогічного процесу, що надає змогу постійно контролювати досягнення поставленої мети, регулювати діяльність, корегувати використовувані педагогічні методи, прийоми й засоби. На думку дослідниці, актуальність педагогічної діагностики як окремої галузі педагогічного знання зростає у зв'язку із запровадженням у країні зовнішнього незалежного оцінювання якості освіти, результати якого виступають основою для вироблення освітньої політики, оцінювання діяльності окремих педагогів, закладів освіти й освітніх систем загалом [1, 15]. Варто за-

значити, що не кожен діагностичний інструментарій дає змогу створити повноцінну діагностичну методику дослідження певного процесу чи явища. Сучасні науковці розробляють власні тести й анкети для власних досліджень, особливо це стосується когнітивної і операційно-діяльнісної сфер розвитку особистості. Тому запропонована педагогічна діагностика готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури засобами змішаного навчання допоможе викладачам і науковцям у відносній самостійності в рамках організації освітнього процесу ЗВО впливати на передумови, умови й результати педагогічної діяльності з метою їх оптимізації.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Відповідно до проблематики запропонованого дослідження суттєвого значення набувають праці науковців, котрі висвітлюють різні аспекти педагогічної діагностики у сфері фізичної культури та спорту як системи методів і засобів вивчення рівнів розвитку сучасної молоді та здійснення конкретного впливу на них із метою подолання певних недоліків.

Загальні основи педагогічної діагностики як спеціальної системи в наукових дослідженнях розкривають такі вітчизняні вчені як В. Галузяк [1–2], В. Урусський [8], І. Холковська [2] та ін. Дослідження педагогічної діагностики у сфері фізичної культури і спорту здійснюються сучасними науковцями у таких напрямках, а саме: визначення діагностичних методик готовності майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-спортивної діяльності в закладах середньої освіти (С. Карасевич [3]); вимірювання рівня сформованості професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури (В. Семененко, С. Трачук, М. Бричук, Л. Цикало [5]); проведення педагогічної діагностики в системі фізичного виховання учнів загальних закладів середньої освіти (А. Цьось, Н. Белікова, Н. Войнаровська, І. Войтович, Г. Гац [9]).

Незважаючи на значний інтерес сучасних дослідників до проблем педагогічної діагностики, ця галузь освітньої теорії і практики залишається відкритою для подальших пошуків, зокрема в підборі діагностичних методик, організації процесу професійної підготовки у вищій школі на діагностичній основі, аналізі отриманих конкретних статистичних даних тощо.

**Метою нашого дослідження** є розробка діагностичної методики формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури в процесі змішаного навчання та визначення вихідних рівнів сформованості у студентів дослідженого феномена щодо практичного втілення у практику роботи експериментальної програми розвитку.

**Виклад основного матеріалу.** Із метою формування готовності до професійної діяльності майбут-

ніх учителів фізичної культури за умов змішаного навчання у запропонованій науковій роботі була розроблена й упроваджена в практику експериментальна програма. При цьому враховувалася думка Г. Ткачук, що “педагогічний експеримент за своєю природою є соціальним, оскільки за його допомогою вивчається певний аспект педагогічної дійсності, а вона, своєю чергою, є однією зі сфер соціальної реальності. Відповідно, будь-який об’єкт педагогічного експерименту, обраний для дослідження, є свого роду аспектом взаємодії активних і свідомих соціальних суб’єктів” [7, 335]. Як соціальне явище, експериментальна програма передбачала активність як студентів і викладачів. Першим етапом експериментальної програми був *діагностичний*, у якому брали участь 199 студентів із Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Житомирського державного університету імені Івана Франка, Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка і 19 викладачів означених закладів вищої освіти України, які виступали експертами й організовували систему змішаного навчання. Діагностичний етап експериментальної програми був орієнтований на визначення вихідних рівнів готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в умовах змішаного навчання та їх порівняння у двох групах, обраних для дослідження – *контрольних* (97 осіб) й *експериментальних* (102 особи).

У визначених закладах вищої освіти, в яких проводилася експериментальна робота, активно використовувалася *змішана форма навчання – організоване поєднання аудиторного та дистанційного проведення занять*. Нас цікавило питання, чи суттєво відрізняються рівні готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури в умовах різних освітніх програм в університетах, різних моделей змішаного навчання, що використовують викладачі, різних освітніх платформ і засобів дистанційного навчання. Під час упровадження в університетах змішаного навчання проведення занять заочною і дистанційною формами співвідносилися у межах від 80 % (очна): 20 % (дистанційна) до 20 % (очна) і 80 % (дистанційна).

Початковим етапом педагогічної діагностики досліджуваного феномена був підбір діагностичного інструментарію для проведення дослідження із урахуванням попередньо визначеної структури готовності (*мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісний компоненти*).

Перша діагностична методика була підібрана з метою *з’ясування мотивації успіху та боязні невдачі* (за А. Реаном) для дослідження *мотиваційного компонента готовності*. Якщо говорити про діагностику мотивації успіху і мотивації страху перед невдачею, то погоджуємося із науковою позицією І. Смолякова і О. Кізь, що “найоптимальнішим методом вияв-

ляється спостереження, адже у викладача є можливість стежити за поведінкою і діяльністю студента в різних життєвих і навчальних ситуаціях. Крім того, він може піддати свої спостереження над особистістю, діяльністю і поведінкою студента вдумливому і глибокому аналізу” [6, 94]. У процесі дослідження за цією методикою здобувачі освіти мали зазначити обране судження “так” чи “ні” за 20 твердженнями. Тестовий ключ передбачав: позитивні відповіді на запитання – 1, 2, 3, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 19, 20; негативні – на 4, 5, 7, 9, 13, 15, 17. Кожен збіг відповіді з ключем надавав можливість отримати 1 бал. Надалі здійснювалося їх сумування. Якщо випробуваний набрав від 1 до 7 балів, то діагностувалася *мотивація на невдачу* (боязнь невдачі); коли ж сума була від 14 до 20 балів, то мотивація базувалася *на успіху* (надією на успіх); якщо сума набраних балів перебувала в межах від 8 до 13, то мотиваційний полюс визначався незначним. Однак за умов отримання випробуваним 8–9 балів мотивацію характеризували як *уникнення невдачі*, а 12–13 – *прагнення досягнення успіху*. Такі респонденти відносилися до групи з *середнім рівнем розвитку мотивації*.

Наступною в експериментальній програмі була *авторська методика “Ваше ставлення до змішаного навчання?”*. Метою методики було визначення сприйняття студентами змішаного навчання в аспекті його активного застосування у вищій школі. Майбутнім учителям фізичної культури пропонувалося надати відповіді на запропоновані запитання у формі “Так”, “Інколи”, “Ні”.

*Зміст анкет:*

- 1) Чи часто у вас в університеті запроваджується змішана форма навчання?
- 2) Чи не вважаєте ви, що така технологія негативно впливає на якість освіти в ЗВО?
- 3) Чи вмієте ви працювати онлайн?
- 4) Чи є у вас усі необхідні засоби для самостійної роботи і електронного навчання?
- 5) Чи позитивно ви ставитися до змішаного навчання?
- 6) Чи важко вам підтримувати особистий контакт із іншими студентами і викладачем у процесі змішаного навчання?
- 7) Чи бажали б ви повністю перейти на дистанційну форму навчання?
- 8) Чи бажали б ви повністю перейти на традиційну (офлайн) форму навчання у ЗВО?
- 9) Чи достатньо розроблено практичних матеріалів для змішаного навчання за вашою спеціальністю?
- 10) Чи можете ви раціонально поєднувати традиційний розвиток рухових умінь і навичок із системою дистанційного навчання?
- 11) Чи вбачаєте ви у змішаному навчанні нову організацію освітнього процесу ЗВО?
- 12) Чи втомлює вас велике самостійне навчальне навантаження у процесі змішаного навчання?

*Обробка результатів:* відповіді оцінювалися за трибальною шкалою, а саме: “Так” – 3 бали, “Інколи” – 2 бали, “Ні” – 1 бал. Отримані бали сумувалися і визначали рівні ставлення студентів до змішаного навчання, а саме: 12–19 балів – низький, 20 – 27 балів – середній, 28–36 балів – високий.

*Наступна діагностична методика* передбачала анкетування теоретичної готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури (*когнітивний компонент*). Для цього була використана анкета, розроблена Р. Маслоком [4, 241]. Метою діагностики було визначення наявності в майбутніх учителів фізичної культури теоретико-методичних знань зі спеціальності. Студентам пропонувалося коротко й послідовно відповісти на поставлені запитання анкети. При перевірці результатів викладач оцінював балами (від 1 до 3) повноту розкриття студентом кожного питання анкети. Кількість балів, яку набрав респондент, установлювалася шляхом їх сумування за всі відповіді. Загальна кількість балів засвідчувала рівень когнітивної готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури: від 1 до 18 балів – низький; від 19 до 36 балів – середній, від 37 до 54 балів – високий.

Для оцінки сформованості *професійно-орієнтованих умінь та навичок*, необхідних для формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності, за *операційно-діяльнісним компонентом* була розроблена діагностична картка, що вміщувала комплекс професійно-зорієнтованих умінь та гностичних, проектувальних, конструктивних, організаційних, комунікативних й інноваційних навичок. Відповідно до неї студенти мали оцінити свої уміння й навички за п’ятибальною шкалою. До оцінювання також були залучені експерти (викладачі освітніх компонент). Отже, загальна оцінка виставлялася за результатами самооцінки студента й експертних оцінок як середня зважена і визначала загальний рівень розвитку професійно-зорієнтованих умінь та навичок: *низький рівень – 1–6; середній рівень – 7–12 балів, високий рівень – 13–18 балів*.

Для діагностики *особистісного компонента* готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури в процесі змішаного навчання, сформованості професійних якостей, здатності до самоменеджменту була застосована діагностична методика “Шкала самооцінки рівня самоменеджменту” (за О. Штепою [10]). Студентам пропонувалося оцінити себе за десятьма твердженнями у балах у діапазоні від 0 до 10. Надалі здійснювалося їх сумування. Отриманий у процесі дослідження рівень визначав особливості виконання людиною професійних завдань.

*Критичний рівень самоменеджменту* (0–56 балів) – особистість не спроможна *організовувати власну професійну діяльність*: у вільний час змушена доробляти виробничі справи, зазнає дефіциту влас-

ного часу; відчуває труднощі із ранжуванням необхідних і важливих завдань; її можна вважати *не відповідальною*, що може слугувати причиною конфліктів із колегами. Одночасно ця людина може бути нестандартною у поведінці та запропонованих рішеннях. У неї є *результативність у роботі*: за короткий термін виконує завдання, але лише у прогнозованих межах. Мотивована винагородою за досягнення результату.

*Середній рівень самоменеджменту* (57–83 балів) – особистість має навички самоорганізації і спроможна визначати пріоритети. Якісно виконує типові завдання. Водночас особа не відрефлексувала індивідуальний стиль власної діяльності, має ознаки швидкого стомлення за умов надмірного навантаження. Людина *відповідальна, працює ефективно, не є перфекціоністом* щодо кінцевого результату діяльності. Вміє обмежувати власний інформаційний пошук згідно з вимогами конкретної мети діяльності. Співвідношення між напрацьованими результатами та витраченим часом на виконання завдання є найоптимальнішим. Мотивована можливістю визнання.

*Високий рівень самоменеджменту* (84–95 балів) – особистість *володіє навичками стратегічного планування, ініціативна й самостійна у прийнятті рішень*. Однак може бути *надто індивідуалістичною*, що ускладнює взаємини у групі. *Працює продуктивно, захоплюється виконанням завдання*. Водночас за визначений час встигає напрацювати декілька значущих варіантів виконання завдання. Мотивована можливістю виявити власні здібності у процесі роботи над завданням.

*Псевдовисокий рівень самоменеджменту* (96–100 балів) – особистість *творча, висловлює оригінальні думки*. Виявляє як *колегіальність, так й індивідуалістичність*. Коли її настрої може не збігатися із настроєм групи, стає дратівливою. Самооцінка завищена. Схильна переоцінювати власні здібності, тому *завдання виконує невчасно або недостатньо кваліфіковано*. Працює за натхненням. Може добре виконати завдання, якщо емоційно позитивно оцінює керівника, проте уникає індивідуальних завдань. Мотивована можливістю отримати схвалення.

У процесі експериментальної роботи щодо педагогічної діагностики досліджуваного феномена отримано низку результатів. Так, діагностування за методикою мотивації успіху й боязні невдачі А. Реана у майбутніх учителів фізичної культури засвідчили, що в 12,37 % (12 осіб) студентів контрольної й 11,76 % (12 осіб) експериментальної груп зафіксовано високий рівень його прояву, середній рівень – у 32,98 % (32 особи) студентів контрольної і 34,31 % (35 осіб) студентів експериментальної груп; низький рівень – у 54,64 % (53 особи) респондентів контрольної і 53,92 % (55 осіб) експериментальної груп.

Анкетування за авторською методикою *“Ваше ставлення до змішаного навчання?”* показало, що на

питання *“Чи вмієте ви працювати онлайн?”* 90,45 % (180 осіб) респондентів засвідчили таку спроможність. Запитання *“Чи важко вам підтримувати особистий контакт із іншими студентами і викладачем у процесі змішаного навчання?”* знайшло позитивне підтвердження у більш ніж половини (51,75 %) від загальної кількості респондентів контрольних й експериментальних (103 особи) груп. На запитання *“Чи бажали б ви повністю перейти на традиційну (офлайн) форму навчання у ЗВО?”* 71 особа – відповіла позитивно, що становить 35,6 %. Позитивну відповідь 152 респондентів (76,38 %) отримало запитання *“Чи втомлює вас велике самостійне навчальне навантаження у процесі змішаного навчання?”* підтвердили Ставлення до змішаного навчання у контрольних групах становило: *високий рівень* – 61,86 % (60 осіб); *середній рівень* – 20,61 % (20 осіб); *низький рівень* – 17,53 % (17 осіб). Відповідно в експериментальних групах цей відсоток варіювався у межах: *високий рівень* – 66,67 % (68 осіб); *середній рівень* – 22,55 % (23 особи); *низький рівень* – 10,78 % (11 осіб).

Анкетування, на основі якого визначена теоретична готовність до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури (Р. Маслюк) за когнітивним компонентом довела, що в студентів як контрольної, так і експериментальної груп у відповідях на питання, пов'язаних із засвоєння знань за спеціальністю, *превалює середній рівень*: в експериментальній групі – 52,94 % (54 осіб); у контрольній – 50,51 % (49 осіб). *Високий рівень* відповідно продемонстрували 16,49 % (16 осіб) студентів контрольних і 19,61 % (20 осіб) – експериментальних груп. *Низький рівень* відповідно мають 32,99 % (32 особи) – студентів контрольних груп і 27,45 % (28 осіб) – респондентів експериментальних груп.

На початку педагогічного експерименту *високий рівень* сформованості професійно-орієнтованих умінь та навичок становив у 12,34 % (12 осіб) контрольної групи і 12,70 % (15 осіб) – експериментальної; *середній рівень* сформованості професійно-орієнтованих умінь та навичок становив 34,02 % (33 особи) контрольної групи і 31,37 % (32 особи) – експериментальної; *низький рівень* – у 50,98 % (52 особи) контрольної і 53,92 % (55 осіб) експериментальної груп.

Отримані результати в умовах використання діагностичної методики О. Штепи засвідчили, що у студентів *превалює середній рівень самоменеджменту*, який виявили 46,39 % респондентів контрольної групи та 47,06 % – експериментальної. Отже, переважна більшість здобувачів вищої освіти управляють власною професійною діяльністю на достатньому рівні. Проте 27,83 % респондентів контрольної групи й 28,43 % експериментальної мали *високі оцінки* за шкалою самоменеджменту, що вказує на наявність ефективних навичок самоорганізації.

## ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Такі респонденти достатньо відповідально здійснювали професійну діяльність в сучасних умовах невизначеності. *Псевдовисокий рівень* зафіксований у 5,15 % студентів контрольної та 8,82 % – експериментальної груп. Опитувані виявляли ознаки перебільшення власних можливостей при виконанні професійних завдань. Варто зазначити, що 20,61 % респондентів контрольної і 15,68 % – експериментальної груп виявили *критичний рівень* досліджуваної якості. Такі студенти не спроможні доцільно самостійно організувати професійну діяльність, зазнають труднощів із плануванням такої діяльності й розподілом власного часу, не спроможні ефективно розставляти пріоритети у визначенні першочергових і другорядних завдань тощо. Однак вони не заангажовані стандартами в умовах невизначеності виробничих ситуацій і здатні приймати нестандартні рішення.

**Висновки.** Отже, діагностична методика формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури в процесі змішаного навчання складається із: з'ясування мотивації успіху та боязні невдачі (за А. Реаном), авторської анкети “Ваше ставлення до змішаного навчання?”, анкети теоретичної готовності (за А. Маслоком), авторської діагностичної картки визначення професійно-орієнтованих умінь та навичок, “Шкали самооцінки рівня самоменеджменту” (за О. Штепою). Узагальнювальний аналіз отриманих статистичних даних за розробленою діагностичною методикою досліджуваного феномена засвідчує, що як у контрольних (37,11 % – 36 осіб), так і в експериментальних групах (37,25 % – 38 осіб) превалує *середній рівень* готовності до професійної діяльності. Різниця між контрольними і експериментальними групами є несуттєвою і становить 0,14 %. *Високий рівень* готовності краще виражений в експериментальних групах (30,39 % – 31 особа), аніж у контрольних (26,80 % – 26 осіб). Різниця між цими рівнями становить 3,59 %. Кількість респондентів на *низькому рівні* готовності відрізняється у контрольних (36,08 % – 35 осіб) й експериментальних групах (32,35 % – 33 осіб) на 3,73 %. Результати діагностувального етапу експериментальної програми підтвердили несуттєву різницю між рівнями готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури засобами змішаного навчання та зумовило необхідність проведення цілеспрямованої роботи щодо підвищення результативності досліджуваного феномена.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Галузяк В.М. Педагогічна діагностика як система. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2018. Вип. 55. С. 15–23.
2. Галузяк В.М., Холковська І.І. Педагогічна діагностика : курс лекцій. Вінниця : ТОВ “Нілан ЛТД”, 2015. 164 с.

3. Карасевич С.А. Діагностичні методики визначення готовності майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-спортивної діяльності в закладах середньої освіти на початковому етапі експерименту. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2018. С. 114–125. URL: [https://library.udpu.edu.ua/library\\_files/probl\\_sych\\_vchutela/2018/18/21.pdf](https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2018/18/21.pdf)

4. Маслоук Р.В. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури в системі “педагогічний коледж – педагогічний університет”: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Уманський держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань, 2015. 286 с.

5. Семененко В., Трачук С., Бричук М., Цикало Л. Діагностика рівня сформованості професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура*. 2019. Вип. 32. С. 116–123.

6. Смолякова І.А., Кізь О.В. Вивчення мотивації успіху та боязні невдач у студентів коледжу. *Фізико-математична освіта: наук. журнал*. 2017. Вип. 4 (14). С. 92–96.

7. Ткачук Г.В. Теоретичні і методичні засади практично-технічної підготовки майбутніх учителів інформатики в умовах змішаного навчання : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2019. 447 с.

8. Уруський В.І. Педагогічна діагностика : метод. реком. Тернопіль, 2012. 129 с.

9. Цюць А.В., Белікова Н.О., Войнаровська Н.С., Войтович І.М., Гац Г.О. Педагогічна діагностика в системі фізичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів : кол. моногр. Луцьк : Вежа-друк, 2015. 240 с.

10. Штепа О.С. Структура та формування функції самоменеджменту. *Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України* / за ред. С.Д. Максименка, В.Д. Потапової. 2008. Т. 15. Ч. 2. С. 430–436.

### REFERENCES

1. Haluziak, V.M. (2018). Pedagogical diagnostics as a system. *Scientific notes of Vinnytsya Mykhaylo Kotsyubynskyi State Pedagogical University. Series: Pedagogy and psychology*. Vol. 55. pp. 15–23. [in Ukrainian].
2. Haluziak, V.M. & Kholkovska, I.I. (2015). Pedagogical diagnostics [Pedagogical diagnosis]. Vinnytsia, 164 p. [in Ukrainian].
3. Karasievych, S.A. (2018). Diagnostic methods for determining the readiness of future physical education teachers for physical education and sports activities in secondary education institutions at the initial stage of the experiment. *Problems of modern teacher training*. pp. 114–125. Available at: [https://library.udpu.edu.ua/library\\_files/probl\\_sych\\_vchutela/2018/18/21.pdf](https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2018/18/21.pdf) [in Ukrainian].
4. Masliuk, R.V. (2015). Professional training of future teachers of physical culture in the “pedagogical college – pedagogical university” system. *Candidate's thesis*. 286 p. [in Ukrainian].
5. Semenenko, V., Trachuk, S., Brychuk, M. & Tsykalo, L. (2019). Diagnostics of the level of professional

## ТЕХНОЛОГІЯ RWCT: ОСМИСЛЕННЯ І ВПРОВАДЖЕННЯ У СИСТЕМУ МОВНОЇ ОСВІТИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

kompetentnosti maibutnikh vchyteliv fizychnoi kultury [Diagnostics of the level of formation of professional competence of future physical education teachers]. *Bulletin of the Carpathian University. Series: Physical culture*. Vol. 32. pp. 116–123. [in Ukrainian].

6. Smoliakova, I.A. & Kiz, O.V. (2017). Vychennia motyvatsii uspiyku ta boiazni nevdach u studentiv koledzhu [Examining success motivation and fear of failure in college students]. *Physical and mathematical education: science magazine*. Vol. 4 (14). pp. 92–96. [in Ukrainian].

7. Tkachuk, H.V. (2019). Teoretychni i metodychni zasady praktychno-tekhnichnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv informatyky v umovakh zmishanoho navchannia [Theoretical and methodological principles of practical and technical training of future computer science teachers in the conditions of mixed education]. *Doctor's thesis*. Kyiv, 447 p. [in Ukrainian].

8. Uruskyi, V.I. (2012). Pedahohichna diahnozyka [Pedagogical diagnosis]. *Guidelines*. Ternopil, 129 p. [in Ukrainian].

9. Tsos, A.V., Belikova, N.O., Voynarovska, N.S., Vovtovykh, I.M. & Hats, H.O. (2015). Pedahohichna diahnozyka v systemi fizychnoho vykhovannia uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Pedagogical diagnosis in the system of physical education of students of general educational institutions]. Lutsk, 240 p. [in Ukrainian].

10. Shtepa, O.S. (2008). Struktura ta formuvannia funktsii samomenedzhmentu [The structure and formation of the function of self-management]. *Actual problems of psychology. Collection of scientific works of the Institute of Psychology named after Hryhoriy Kostyuk, APS of Ukraine*. (Ed.). S.D. Makymenko, V.D. Potapova. Vol. 15. part. 2. pp. 430–436. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 01.08.2023

УДК 37.3.091.3.016:[811.161.2+003-028.31]

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.284812>

**Марія Ліоненко**, аспірантка IV курсу  
Тернопільського національного педагогічного  
університету імені Володимира Гнатюка

## ТЕХНОЛОГІЯ RWCT: ОСМИСЛЕННЯ І ВПРОВАДЖЕННЯ У СИСТЕМУ МОВНОЇ ОСВІТИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена опису технології “Читання та письмо для розвитку критичного мислення” (RWCT) та її впровадженню в систему мовної освіти нової української школи. В статті зосереджено увагу на ключових етапах технології та її ролі в розвитку критичного мислення учнів. Розглядаються методи та прийоми, які сприяють ефективному застосуванню RWCT в освітньому процесі, зокрема у системі мовної освіти молодших школярів. Зазначаються переваги впровадження описаної технології для підвищення якості навчання та розвитку критичного мислення здобувачів освіти.

**Ключові слова:** критичне мислення; технології розвитку критичного мислення; технологія RWCT; розвиток критичного мислення; молодші школярі; мовна освіта; Нова українська школа; освітній процес.

**Рис. 1. Таб. 1. Літ. 14.**

**Mariia Lionenko**, Postgraduate Student,  
Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University

## RWCT TECHNOLOGY: UNDERSTANDING AND INCORPORATION INTO THE LANGUAGE EDUCATION SYSTEM OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

The article is dedicated to describing the “Reading and Writing for Critical Thinking” (RWCT) technology and its implementation in the system of language education in the New Ukrainian School. In the modern educational context, the development of critical thinking becomes a crucial task that fosters deep understanding and analysis of information, as well as the cultivation of creative abilities and independent thinking in students. The article focuses on the key stages of the RWCT technology and its role in fostering students’ critical thinking. The authors elucidate the methodological principles of RWCT, emphasizing the development of skills to analyze, evaluate, and critically perceive information from various sources. Methods and approaches that contribute to the effective implementation of RWCT in the educational process, especially in the language education of younger students, are explored. Educators receive practical recommendations on organizing lessons that actively engage students in the process of critical thinking. The article provides examples of tasks and exercises that aid in developing critical thinking, fostering students’ autonomy in the learning process, and encouraging them to become active participants in the educational journey.

The advantages of incorporating the described technology in enhancing the quality of learning and promoting students’ critical thinking skills are highlighted. The authors argue that RWCT empowers students to become critical-thinking citizens capable of analyzing information, asking questions, and making well-founded conclusions. The adoption of RWCT facilitates active learning, self-development, and self-education in students, preparing them for life in the modern information society.

**Keywords:** critical thinking; critical thinking development technologies; RWCT technology; development of critical thinking; younger students; language education; New Ukrainian School; educational process.



**П**остановка проблеми. Розвиток критичного мислення учнів є важливим для сучасного світу, де освітній процес не обмежується простим засвоєнням інформації, а набуває значення дослідницької діяльності. Учні стають активними суб'єктами співпраці та співдії, а вчителі виступають провідниками, партнерами та фасилітаторами, що сприяє створенню творчого психологічного клімату.

Крім того, завдання освіти зараз полягає не у технічній передачі знань, а у створенні ситуацій, які розвивають найбільш актуальні наскрізні навички: мислити критично, вчитися упродовж життя, проявляти гнучкість, прагнути до розвитку, діяти відповідально [1; 3].

Важливо пам'ятати, що критичне мислення формується та розвивається через комплексне і систематичне застосування різних методик, технологій, прийомів.

**Аналіз останніх досліджень.** Сутність і структуру критичного мислення досліджували такі вчені, як Б. Блум, Дж. Дьюї, Д. Халперн, А. Кроуфорд та інші [11; 12; 13]. Праці М. Красовицького, О. Пометун, О. Тягла та інших присвячені питанню технологій розвитку критичного мислення [5; 6]. Проблему розвитку критичного мислення у молодших школярів вивчали О. Барабаш, Н. Бібік, Н. Богданець-Білокаленко, Л. Варяниця, Р. Матоніна, О. Шквир та інші [8; 9]. Технологія “Читання та письмо для розвитку критичного мислення” (RWCT), розроблена Джинні Стіл, Чарльзом Темплом, Куртом Мередітом і Скоттом Вальтером, входить до числа інноваційних методик розвитку критичного мислення учнів [13]. Проєкт RWCT вже успішно застосовувався у багатьох країнах та має потенціал удосконалити процес навчання та підвищити рівень розвитку критичного мислення серед молодших школярів. Однак для повноцінного впровадження цієї технології в систему мовної освіти Нової української школи потрібно детально проаналізувати її ефективність, методи та перспективи в контексті освітньої реформи. Тому стаття присвячена обґрунтуванню актуальності технології RWCT та її впровадженню у систему мовної освіти Нової української школи.

**Метою статті** є дослідження технології “Читання та письмо для розвитку критичного мислення” (RWCT) і її впровадження у систему мовної освіти Нової української школи. У статті буде проаналізовано принципи та методи RWCT, визначено її переваги для розвитку критичного мислення учнів молодшого шкільного віку, а також досліджено перспективи успішної інтеграції цієї технології в освітній процес Нової української школи.

**Виклад основного матеріалу.** Зарубіжна практика виявилася надзвичайно продуктивною у розробці технологій та методів розвитку критичного мислення. Так, Джинні Стіл, Чарльз Темпл, Курт

Мередіт і Скотт Вальтер з Університету Північної Айови в США розробили технологію “Читання та письмо для розвитку критичного мислення” (RWCT) [13, 10]. Проєкт охопив 40 тисяч учителів у 29 країнах.

Головною метою цього проєкту була розробка навчальних методик, що сприяють розвитку критичного мислення і можуть бути застосовані для учнів та студентів будь-якого віку на основі будь-якого навчального предмету. Так виникла методична система RWCT, яка містить концептуальну базу, і може бути впроваджена в освітніх закладах будь-якого рівня та в будь-якій аудиторії під час викладання будь-якої навчальної дисципліни.

Технологія “Читання та письмо для розвитку критичного мислення” або RWCT має такі цілі:

1. Формування нового стилю мислення, який характеризується відкритістю, гнучкістю, рефлексивністю та розумінням альтернативних рішень.

2. Розвиток таких особистісних якостей, як комунікативність, самостійність та відповідальність за свої вибори і результати діяльності.

3. Розвиток критичного мислення, яке дає змогу розпізнавати причинно-наслідкові зв'язки, розглядати нові ідеї у контексті наявних знань, відкидати непотрібну або недостовірну інформацію, розуміти зв'язок різних частин інформації, уникати категоричності в судженнях та інше.

4. Формування культури читання, що навчає орієнтуватися у джерелах інформації, використовувати різні стратегії читання, правильно розуміти прочитане, критично оцінювати нові знання, робити висновки й узагальнення.

5. Стимулювання самостійної пошукової творчої діяльності, сприяння розвитку механізмів самоосвіти та самоорганізації.

Ця технологія спрямована на розширення когнітивних навичок учнів, активізацію їхнього мислення та навичок самостійності, що є необхідними у сучасному освітньому середовищі. Особлива увага приділяється тексту, який використовується для читання, переказу, аналізу, трансформації, інтерпретації, написання і дискусій. У цій технології під “текстом” розуміють різноманітні форми, такі як письмовий текст, мовлення вчителя або іншого учня, відеоматеріали, зображення та інше. Педагог виступає координатором процесу.

В основі технології RWCT лежить базова модель уроку розвитку критичного мислення, яка складається з трьох фаз: виклик (Evocation), реалізація змісту (Realization of Meaning) та рефлексія (Reflection). Ці терміни були введені Джинні Стіл та Куртом Мередітом ще у 1997 р. [13, 12].

Отож, перша фаза, відома як “виклик”, спонукає учнів активізувати свої попередні знання, зацікавитися темою та визначити мету вивчення нового матеріалу.

Друга фаза, “осмислення”, є значущою, оскільки здобувачі освіти безпосередньо працюють з текстом, здійснюють цілеспрямовану й осмислену діяльність. Процес читання супроводжується різними діями учнів, такими як позначки, створення таблиць, складання конспектів, що допомагає їм відстежити власне розуміння тексту.

Третя фаза, “рефлексія”, передбачає роздуми й аналіз. На цьому етапі діти формують особисте став-

лення до тексту та фіксують його, використовуючи власний письмовий вислів або висловлюючи свою позицію в дискусії. Саме на цій стадії відбувається активне переосмислення власних уявлень з урахуванням нових знань.

Варто зазначити, що в технології представлено вісім базових уроків розвитку критичного мислення, кожен з яких має різні цілі. Короткий опис подано в таблиці 1.

*Таблиця 1*

**Базові уроки розвитку критичного мислення**

Урок	Ціль
Перший базовий урок	Вивчення інформації на основі тексту
Другий базовий урок	Розуміння оповідного тексту
Третій базовий урок	Кооперативне навчання
Четвертий базовий урок	Проведення дискусії
П'ятий базовий урок	Пишемо й досліджуємо
Шостий базовий урок	Пишемо, щоб переконати
Сьомий базовий урок	Розуміння аргументів
Восьмий базовий урок	Критичне слухання

До кожного уроку автори технології RWCT подають тексти, чіткий план дій, а також відповідні методики та прийоми. Крім того, до кожного уроку є ґрунтовний методичний супровід і пояснення, що дає можливість педагогам-практикам підбирати власні тексти, які будуть актуальні для тієї чи тієї класної спільноти.

Ця методика є універсальною і добре працює в системі мовної освіти Нової української школи. Як приклад подаємо розробку уроку розвитку критичного мислення, в основу якого покладено другий базовий урок (розуміння оповідного тексту).

Тема уроку

*Стосунки між людьми.*

*К. Бабкіна “Мсьє Жак та квітнева риба”*

**Мета:** пояснити учням, що важливого є у стосунках між людьми; навчити розуміти й аналізувати текст, розрізняючи факти і думки, причини та наслідки, формулювати і обґрунтовувати власні висновки на основі проведеного аналізу.

**Обладнання**

Хрестоматія сучасної української літератури для читання в 3–4-х класах серії “Шкільна бібліотека” / укладач, автор передмови Стус Т.В. Довідання. Львів : Видавництво Старого Лева, 2018. 192 с. [7].

Картки-риби для роботи за методом “Фішбоун”.

**Опис уроку**

Урок будується на основі трифазної структури: **Актуалізація – Побудова знань – Консолідація.**

На цьому уроці під час фази **актуалізації** буде використано метод “Семантична карта” (Heimlich, 1986), метод “Припущення на основі запропонованих слів” у поєднанні з методом “Обміркуйте –

**Об’єднайтесь у групи – Обміняйтесь думками”.** Метод “Спрямованого читання” (Stauffer, 1969; Gunning, 2000) буде використаний на етапі **побудови знань.** Метод “Фішбоун” (Ishikawa Kaoru, 1956) у поєднанні з методом “Обміркуйте – Об’єднайтесь у групи – Обміняйтесь думками” буде застосований під час фази **консолідації.**

**Хід уроку**

**Актуалізація**

Для цієї фази було обрано методи “Семантична карта” та “Припущення на основі запропонованих слів” для того, щоб оцінити фонові знання учнів і представити їхній увазі поняття з розповіді.

Учні пропонують скласти семантичну карту до слова “БАЙДУЖІСТЬ”, а потім до протилежного за значенням слова “ЧУЙНІСТЬ”. Після цього педагог підсумовує думки дітей і виводить спільне визначення означених слів. Далі вчитель дає дітям наступне завдання за методом “Припущення на основі запропонованих слів”: “А тепер я пропоную вам подумати про три речі: *цікаві історії, картонні риби, кольорові фломастери.* Яку історію ви можете придумати, щоб у ній фігурували ці три речі? Подумайте 2 хв. Обдумайте місце дії, персонажів, події”.

Через 2 хвилини педагог просить учнів об’єднатися у групи по четверо і поєднати свої ідеї у вигляді історії, зауважуючи, що одна особа з кожної групи повинна підготуватися, щоб розповісти їхню спільну історію. На це учням дається приблизно 5 хв. Після цього часу учні презентують свої історії.

**Побудова знань**

На фазі побудови знань застосовується метод “Спрямоване читання”, коли читання учнів (діти читають мовчки – “про себе”) учитель спрямовує за

допомогою запитань рівня “розуміння”. Учні читають із зупинками, роблячи паузи, щоб обговорити кожні кілька абзаців.

Отже, учитель дає учням завдання читати мовчки перші два абзаци і подумати над запитанням “Чому автор оповідання щоразу згадує мсьє Жака?”.

Учні читають уривок. Після читання учитель повторює своє запитання, діти відповідають. Відбувається коротке обговорення. Учитель просить учнів прочитати наступні три абзаци і подумати над запитаннями:

*Чому мсьє Жак приїхав до них аж із Франції?*

*Чому діти кепкували з вчителя?*

*Чого навчав мсьє Жак на своїх уроках?*

Опісля відбувається коротке обговорення. Учитель пропонує дітям прочитати наступні п'ять абзаців і подумати над запитаннями:

*Про яку французьку традицію розповів дітям мсьє Жак?*

*Що робили діти напередодні 1 квітня?*

*Як минув день 1 квітня для учнів 4-А класу?*

Коротке обговорення. Тут дітей можна ще запитати про їхні передбачення, як будуть розвиватися

події далі. Учитель пропонує прочитати три наступні абзаци і подумати над запитанням:

*Який сюрприз зробив мсьє Жак для учнів?*

Опісля відбувається обговорення. Учитель пропонує дочитати оповідання та довідатися, як вчинять діти у цій ситуації. Коротке обговорення. Під час уроку в дітей можуть виникнути запитання: “Чому саме рибки дарують французи?”, “Чому на 1 квітня?”. Тому вчителю варто заздалегідь підготувати коротку історичну довідку про це.

#### Консолідація

Під час фази консолідації учні працюють з текстом за методикою “Фішбоун” у тих самих групах, як під час фази актуалізації на початку уроку (рис. 1. Схема “Фішбоун”). Варто зазначити, що кожна група працює з певним уривком тексту, який визначає вчитель. Це дасть можливість зекономити час та зробити обговорення цікавим для всіх учнів.

Учитель слідкує за роботою учнів і, якщо виникає потреба, коригує її. Потім відбувається обговорення результатів. Учитель також може запропонувати учням домашнє завдання: “Пригадайте, чи бували у вашому житті ситуації, коли ви мимоволі



Рис. 1. Схема “Фішбоун”

когось ображали чи були до когось байдужим? Якщо так, то спробуйте створити картонну квітневу рибу для цієї людини”.

Як бачимо, технологія RWCT базується на основному дидактичному циклі, який складається з трьох частин (фаз), кожна з яких має власну мету та завдання, потребує використання певних прийомів для реалізації поставлених цілей. Загалом, такий урок має бути досить змістовно навантаженим і порушувати актуальні для учнів теми [2; 4].

Крім усього вищезазначеного, автори цієї технології також надають неабиякої ваги таким аспектам, що сприяють розвитку критичного мислення:

- сприятливий психологічний клімат на занятті (зокрема це навчання у співробітництві, дотримання прийнятих правил тощо);

- учитель моделює процес мислення та підтримує учнів (він має демонструвати критичне мислення, заохочувати до активної роботи тощо);

- на уроці створена атмосфера пошуку та відкритості;

- учням надається підтримка, але тільки в необхідній формі та обсязі, що дає їм можливість відслідковувати власне навчання та підвищувати рівень виконання завдання;

- комфортний навчальний простір, який робить

легкою та природною співпрацю на комунікацію учнів і вчителя, учнів між собою.

**Висновки.** Технологія “Читання та письмо для розвитку критичного мислення” є комплексним підходом до навчання, який поєднує у собі читання та письмо як основні інструменти для розвитку критичного мислення учнів.

Основною метою технології є стимулювання критичного мислення учнів, розвиток аналітичних та оцінювальних навичок, а також вироблення вмінь висловлювати власну думку й аргументувати її. Вона сприяє формуванню критичного погляду на світ та підготовці учнів до активної участі в суспільстві.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Бібік Н. Концепція НУШ, Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ : Літера, 2019. 208 с.

2. Гузар О., Ліоненко М. Моделі уроків розвитку критичного мислення: аналіз та особливості конструювання. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка.* 2021. № 1. С. 74–79.

3. Державний стандарт початкової освіти: прийнятий 21.02.2018 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>.

4. Ліоненко М. Методичні особливості формування культури критичного мислення молодших школярів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка.* 2022. № 1 (2). С. 28–34.

5. Пометун О. Нова українська школа: розвиток критичного мислення в учнів початкової школи. Київ : Освіта, 2020. 192 с.

6. Тягло О. Критичне мислення : навч. посіб. Харків : Основа, 2008. 99 с.

7. Хрестоматія сучасної української літератури для читання в 3–4 класах серії “Шкільна бібліотека” / укладач, автор передмови Стус Т.В. Довидання. Львів : видавництво Старого Лева, 2018. 192 с.

8. Шквир О. Критичне мислення молодших школярів: сутність і особливості. *Молодь і ринок.* 2019. № 4 (171). С. 27–31.

9. Шквир О., Ксьондзик Л. Технологія розвитку критичного мислення молодших школярів: авторський проект. *Молодь і ринок.* 2022. № 3–4 (201–202). С. 39–43.

10. Bloom B.S., Engelhart M.D., Furst E.J., Hill W.H. & Krathwohl D.R. Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain. New York : David McKay Co Inc. 1956.

11. Dewey J. How We Think. Dover Publications, 1997. 224 p.

12. Halpern D.F. Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. 6th ed. New York : Routledge, 2022. 428 p.

13. Crawford A., Saul W., Mathew S.R. Teaching and learning strategies for the thinking classroom. New York, 2005. 252 p.

#### REFERENCES

1. Bibik, N. (2019). Kontseptsiiia NUSH, Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia [The concept of NUSH, New Ukrainian School: a teacher’s guide]. Kyiv, 208 p. [in Ukrainian].

2. Huzar, O. & Lionenko, M. (2021). Modeli urokiv rozvytku krytychnoho myslennia: analiz ta osoblyvosti konstruiuvannia. [Models of Critical Thinking Lessons: Analysis and Features of Construction]. *Scientific notes of Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University. Series: Pedagogy.* No. 1. pp. 74–79. [in Ukrainian].

3. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity: pryiniaty 21.02.2018. [State standard of primary education: adopted on February 21, 2018]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>. [in Ukrainian].

4. Lionenko, M. (2022) Metodychni osoblyvosti formuvannia kultury krytychnoho myslennia molodshykh shkoliariv. [Methodological Features of Developing Critical Thinking Culture in Young Students]. *Scientific notes of Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University. Series: Pedagogy.* No. 1 (2). pp. 28–34. [in Ukrainian].

5. Pometun, O. (2020). Nova ukrainska shkola: rozvytok krytychnoho myslennia v uchniv pochatkovoї shkoly [New Ukrainian school: development of critical thinking of primary school students]. Kyiv, 192 p. [in Ukrainian].

6. Tiahlo, O. (2008). Krytychne myslennia [Critical thinking]. Kharkiv, 99 p. [in Ukrainian].

7. Stus, T. (2018) Hrestomatia suchasnoї ukrainskoї literatury dlia chytannia v 3–4 klasah serii “Shkilna biblioteka” [Textbook of modern Ukrainian literature for reading in grades 3–4 of the “School Library” series]. Lviv, 192 p. [in Ukrainian].

8. Shkvyr, O. (2019). Krytychne myslennia molodshykh shkoliariv: sutnist i osoblyvosti [Critical thinking of primary schoolchildren: essence and features]. *Youth & market.* No. 4 (171). pp. 27–31. [in Ukrainian].

9. Shkvyr, O. & Ksiondzyk, L. (2022). Tekhnolohiia rozvytku krytychnoho myslennia molodshykh shkoliariv: avtorskyi proekt [Technology for the development of critical thinking of primary schoolchildren: the author’s project]. *Youth & market.* No. 3–4 (201–202). pp. 39–43. [in Ukrainian].

10. Bloom, B.S., Engelhart, M.D., Furst, E.J., Hill, W.H. & Krathwohl, D.R. (1956). Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain. New York: David McKay Co Inc. [in English].

11. Dewey, J. (1997). How We Think. Dover Publications, 224 p. [in English].

12. Halpern, D.F. (2022). Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. 6th ed. New York: Routledge, 428 p. [in English].

13. Crawford, A., Saul, W. & Mathew, S.R. (2005). Teaching and learning strategies for the thinking classroom. New York, 252 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 17.07.2023



УДК 378.147:373.011.3-051:78(510)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.285606>

**Вей Чжан**, аспірант кафедри освітології та інноваційної педагогіки  
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

### ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРЕСИВНИХ ІДЕЙ КИТАЙСЬКОГО ДОСВІДУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВОКАЛІСТІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Наше дослідження спрямоване на визначення інноваційних підходів, які можуть сприяти поліпшенню процесу підготовки вокалістів в українській освітній системі через призму китайського досвіду. Дослідження зосереджується на визначенні кола таких китайських ідей, як: застосування сучасних технологій, використання зворотного зв'язку, інтердисциплінарні підходи, психологічна підтримка, а також розвитку мистецтва викладання. Загалом, запровадження прогресивних ідей китайського досвіду у формуванні професійної компетентності вокалістів може значно поліпшити процес підготовки в українському освітньому просторі, сприяючи розвитку талановитих та успішних вокалістів.

**Ключові слова:** компетентність; професійна компетентність; вокалісти; студенти; заклади вищої освіти; КНР.  
**Літ. 21.**

**Wei Zhang**, Postgraduate Student of the Education and Innovative Pedagogy Department,  
Kharkiv Hryhoriy Skovoroda National Pedagogical University

### APPLICATION OF PROGRESSIVE IDEAS OF THE CHINESE EXPERIENCE OF FORMING PROFESSIONAL COMPETENCE OF VOCALISTS IN THE UKRAINIAN EDUCATIONAL SPACE

Our research is aimed at identifying innovative approaches that can help improve the process of training vocalists in the Ukrainian educational system through the lens of the Chinese experience. An analysis of previous studies was carried out and the relevance of this topic for both educational systems was determined. In particular, it is determined that the research focuses on the application of modern technologies, the use of feedback, interdisciplinary approaches, psychological support and training, as well as the development of the art of teaching. The use of virtual reality, voice analysis software and other tools allows for individualized learning and improving students' vocal skills. Feedback helps students get an objective assessment of their abilities and adjust their training. The combination of vocal training with other arts contributes to the development of students' creativity. The study highlights the importance of psychological support and training for the emotional well-being of vocalists. The development of the art of teaching is a key factor in improving the quality of education and developing professional skills among students. In general, the introduction of progressive ideas of the Chinese experience in the formation of the professional competence of vocalists can significantly improve the training process in the Ukrainian educational space, contributing to the development of talented and successful vocalists. The study highlights the importance of fostering collaboration between Ukrainian and Chinese academics, teachers and professionals in the field of music education. The exchange of experience and knowledge can contribute to the improvement of the methodology of training and training of future vocalists.

**Keywords:** competence; professional competence; vocalists; students; institutions of higher education; China.

**Постановка проблеми.** Актуальність формування професійної компетентності стала надзвичайно важливою у сучасному світі, де глобалізація [4], технологічні зміни та швидкий розвиток ринку праці поставили перед нашим суспільством нові виклики і завдання [10; 15]. У змінюваному економічному ландшафті, де постійно змінюються ринкові потреби, з'являються нові професії, успішне функціонування і конкурентоспроможність індивіда, організації чи країни загалом визначаються рівнем професійної компетентності як їм притаманна. Зрозуміло, що вміння адаптуватися до нових вимог ринку, оперативно засвоювати нові знання та навички, розвивати креативність та інноваційний підхід є критичними факторами для досягнення успіху в будь-якій сфері діяльності. Частото професійні здібності та навички перетворюються

на перевагу, яка робить різницю між справжніми лідерами і середніми фахівцями [8].

У цьому контексті формування професійної компетентності виявляється особливо актуальною темою для дослідження, адже саме здатність ефективно адаптуватися до змін, постійно вдосконалювати свої знання та вміння, здобувати нові навички, стає запорукою професійного зростання і досягнення поставлених цілей [18]. Поряд зі змінами в економічному середовищі, швидкий технологічний прогрес також вносить суттєві зміни в ландшафт професійного розвитку. Завдяки широкому впровадженню інформаційних технологій [1; 5], Інтернету і автоматизації, ринок праці стає все більш глобальним та конкурентним. Це означає, що споживачі, клієнти та роботодавці стають вимогливішими і сподіваються бачити у фахівців широкий спектр вмінь, які можуть

негайно використовуватися для виконання різноманітних завдань [3].

Оскільки сучасні професії стають усе більш спеціалізованими та складними, професійна компетентність перетворюється на необхідну умову для виконання професійних обов'язків на високому рівні. Компанії і організації, зокрема освітні й культурні, активно шукають талановитих фахівців, які мають здатність швидко навчатися, адаптуватися та працювати в команді. Професійні компетентності стають такими ж важливими, як і академічні досягнення, оскільки вони визначають, наскільки успішно можна буде впоратися з реальними викликами у робочому середовищі.

Тема формування професійної компетентності є досить широкою, тому потрібно звузити її дослідження до конкретної професії, де можна простежити деталі цього процесу. У статті пропонується звернути увагу на формування професійної компетентності у майбутніх вокалістів в освітньому просторі закладів вищої освіти КНР і його використання для освітньої системи України.

**Аналіз основних досліджень і публікацій.** Спектр формування професійної компетентності та її проявів у вокально-педагогічній освіті – дуже великий і в умовах сучасності ця тема є досить актуальною, а отже, має широке поле досліджень, що розкривають різні аспекти цього процесу. Наприклад, у статті “Vocal education in the context of intercultural communication: Experience of teaching chinese students” [13] вокальна освіта розглядається в ракурсі міжкультурної комунікації та в ній представлено досвід навчання китайських здобувачів у закладах вищої освіти України. Результатом дослідження є ідея створення свого роду поліестетичного синтезу, де буде здійснено специфічне об'єднання вокальної діяльності в різних культурах. Одним із прикладів цього є проект, який міститиме в одному виконанні як елементи європейської вокальної техніки, так і китайську співочу традицію. У статті доводиться, що процеси інтернаціоналізації у вищій мистецькій освіті створюють контекст міжкультурної комунікації у процесі вокальної підготовки китайських студентів.

Не можна уявити формування професійної компетентності вокаліста без значних методичних здобутків у методиках формування художньо-педагогічної майстерності цих фахівців. Це питання досліджувалось у працях Т. Rui [14], де було визначено низку загальнонаукових та методичних підходів до формування художньо-педагогічної майстерності майбутніх викладачів вокалу, серед яких аксіологічний, компетентнісний і акмеологічний визначено домінуючими. Такий підхід допоміг конкретизувати методичні принципи цього процесу. Автор відніс до найбільш значних з них: принцип методичної компетентності, за яким формується спроможність майбутнього викладача вокалу методично забезпечу-

вати освітній процес; принцип цілісного впливу на мотиваційну, афективну, когнітивну та нейрофізіологічну сфери особистості здобувача; принцип естетизації освітнього процесу, що дає змогу формувати художньо-почуттєву сферу особистості та її естетичні ідеали. Окремі питання методики вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва засобами технології персоніфікації вивчалися у працях С. Luo [11].

Діяльність вокально-педагогічних працівників не можна уявити без формування вокально-виконавчої культури. Робота J. Wang [17] (2013) містить цінні думки щодо формування вокально-виконавчої культури майбутніх учителів музики у процесі фахової підготовки. У роботі визначено теоретико-методологічне підґрунтя процесу формування означеного феномену, зміст, специфіку, функції, методи, принципи, педагогічні підходи й авторське тлумачення поняття “вокально-виконавча культура майбутнього вчителя музики”, що зумовило виокремлення структурних компонентів (мотиваційно-регулятивного, когнітивно-комунікативного, творчо-діяльницького) та педагогічних умов. J. Wang [17] було обґрунтовано критерії, показники, рівні сформованості вокально-виконавчої культури майбутніх учителів музики. Мультикультурний аспект підготовки майбутніх вчителів у КНР і Україні було розглянуто у роботі Y. Wufang [19]. Формування вокально-виконавчої майстерності китайських студентів в умовах інтернаціоналізації освітнього простору розглядалось у працях С. Huang [9]. Вокальна підготовка – це складний процес, який потребує впровадження найсучасніших цифрових та інноваційних технологій. Ці аспекти підготовки майбутніх вокалістів на засадах формування професіоналізму розглядаються у роботі J. Zhu [21].

Досвід китайської освітньої системи є дуже великим та значним, проте у цій системі, як і у будь-якій іншій, є свої проблеми, які потребують розв'язання [2]. У роботі I. Chystiakova та L. Zhang [6] зазначені деякі варіанти удосконалення процесу підготовки майбутніх вокалістів у системі освіти КНР. До них віднесено такі: оптимізація управління професійною вокальною освітою; створення національної моделі професійної вокальної освіти; оптимальне співвідношення якості та кількості у процесі професійної підготовки вокалістів; підготовка висококваліфікованих педагогічних кадрів для музичних закладів вищої освіти; модернізація змісту освіти в процесі професійної підготовки фахівців вокального мистецтва у системі вищої музичної освіти; активізація розробки та впровадження методик навчання вокалістів, які відповідали б новим теоретико-методичним засадам професійної підготовки вокалістів; розробка нових робочих механізмів працевлаштування випускників; обмеження комерціалізації освіти; розробка нової освітньої моделі, що враховує світо-

вий досвід вокальної підготовки; систематично підвищувати рівень педагогічних, наукових і виконавських кадрів.

**Мета статті:** визначення можливостей застосування прогресивних ідей китайського досвіду формування професійної компетентності вокалістів в українському освітньому просторі.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Музика відіграє важливу роль у сучасній освіті та вокальній підготовці студентів. При вивченні музики, студенти не тільки знайомляться з художнім виразом, але й розвивають свою творчість, емоційний інтелект та соціальні навички. Вокальна підготовка дозволяє розвивати учнівський голос як інструмент самовираження, поглиблює вміння комунікувати, зміцнює впевненість у собі. Крім того, музична освіта допомагає збагатити культурний досвід та зрозуміти цінність мистецтва в нашому житті. Музика має потужний вплив на емоційний стан студентів, допомагаючи відпочити, зняти стрес та поліпшити настрої. Вона є засобом самовираження, дозволяючи студентам виразити свої почуття, думки та переживання через мелодії і слова.

S. Malloch та C. Trevarthen [12] підкреслюють важливість музики в міжлюдському спілкуванні та значний вплив звукової культури на окремих людей і соціальні групи. Вважається, що ця сфера мистецтва була присутня в житті людей протягом століть – на роботі, під час ігор і відпочинку, а також на церемоніях. Як стверджує A. Waluga [16], спів є конститутивним елементом людської діяльності, потребою самореалізації, можливістю емоційно реалізуватися і самовираження як у найпримітивніших проявах, так і в художній формі. Спів пісень, запевняє S. Erdely [7], задовольняє як музичні, так і психологічні потреби. Пісня в цьому процесі використовується для самоідентифікації, символізує зв'язки з громадою та культурою.

За словами Н. Nikolai, M. Kisiel та Y. Peng [13] розбіжності у поглядах науковців щодо вокальної підготовки та освіти можна пояснити вибором авторами певного ракурсу розгляду цих проблем. Більшість із них наголошують на важливості таких результатів вокального навчання, як оволодіння художньо-образною сферою вокальних творів або як сформоване вміння створювати художній образ за допомогою різних засобів виразності (музичних, вокальних і словесних окремо чи в сукупності) та здатність до емоційно-образного розкриття музичного змісту вокального твору.

Розглянемо більш детально питання, пов'язані з формуванням професійної компетентності вокалістів у КНР [20] і чому розвиток саме цієї компетентності є важливим у контексті досліджуваної проблеми:

**Якість виконання** (професійна компетентність включає знання, техніку і майстерність, які допомагають підвищити якість виконання. Навички кон-

тролю дихання, підтримання голосу, артикуляції та інші важливі аспекти вокальної майстерності дозволяють вокалістам виражати себе більш точно та емоційно, піднімаючи своє виконання на новий рівень);

**Розвиток унікального стилю** (професійна компетентність допомагає вокалістам розвивати свій унікальний стиль і голосову ідентичність. Розуміння різних стилів музики, майстерність у роботі з імпровізацією і експериментами з вокальними техніками допомагає створити власний неповторний звук, який виокремить вокаліста серед інших);

**Професійний розвиток** (опанування професійних навичок таких, як підготовка до виступів, ефективна робота зі звукорежисерами та продюсерами, здатність впоратися зі сценічною тривогою і творчим стресом, допомагає вокалістам стати професіоналами у своїй галузі);

**Кар'єрні можливості** (здатність демонструвати високий рівень професійної компетентності привертає увагу потенційних роботодавців, агентів і продюсерів. Успішні вокалісти отримують більше можливостей для виступів, записів, участі у проєктах і співпраці з відомими артистами);

**Самореалізація** (здатність професійно розвиватися допомагає вокалістам досягати творчих цілей і бачити свій прогрес та зростання у сфері, яка їм дійсно до душі. Це може стимулювати їх на нові досягнення і сприяти постійному самовдосконаленню).

Проте, з точки зору загальних тенденцій, Китай має розгалужену і динамічну музичну та вокальну індустрію, де вивчення і розвиток професійної компетентності майбутніх вокалістів є актуальним завданням на усіх етапах підготовки майбутніх фахівців [14; 17; 20].

Ознайомившись з аспектами важливості формування професійної компетентності майбутніх вокалістів у КНР, можна перейти до тих прогресивних ідей, які можуть бути використані у системі освіти України, що спрямована на підготовку високоякісних фахівців своєї справи:

- **інтердисциплінарні підходи** (китайські вчені можуть пропонувати інтердисциплінарні підходи до навчання та розвитку професійної компетентності вокалістів. Наприклад, поєднання вокальних занять з ритмічно-музичними інструментами, танцю або драматичним мистецтвом може сприяти розширенню художніх можливостей та забезпечити більш глибоке сприйняття музики);

- **зосередження на індивідуальних потребах** (оскільки кожен вокаліст має унікальні вокальні здібності та виклики, китайські вчені можуть розвивати програми, які враховують індивідуальні потреби студентів. Застосування індивідуального підходу до навчання може допомогти максимально розкрити потенціал кожного вокаліста та сприяти більшій ефективності навчання);

- *співпраця з професіоналами* (китайські вчені можуть сприяти більшій співпраці між закладами вищої освіти та професійними музикантами, вокалістами і продюсерами. Залучення досвідчених професіоналів як наставників та викладачів може допомогти студентам отримати цінні поради, практичні знання і реальний досвід, що є незамінним для формування професійної компетентності);

- *використання зворотного зв'язку* (китайські педагоги активно використовують зворотний зв'язок для оцінки та підвищення професійної компетентності майбутніх вокалістів. Запровадження систем оцінки та регулярні виступи перед експертами можуть допомогти ідентифікувати сильні сторони та слабкі місця, що дозволить зосередитися на розвитку саме тих аспектів, які потребують удосконалення).

Варто виокремити додаткові можливості, якими можуть скористуватися українські науковці та педагоги при формуванні професійної компетентності вокалістів у освітньому просторі закладів вищої освіти: застосування сучасних технологій (враховуючи велику роль технологій у сучасному світі, китайські вчені пропонують використовувати сучасні технології, такі як віртуальна реальність, розширена реальність. Наприклад, у нагоді може стати розробка програм для тренування голосу, які будуть використовувати віртуальну реальність або розширену реальність, де вокаліст може візуалізувати та коригувати свої рухи, дихання і артикуляцію. Технології інтерактивного тренування можуть сприяти швидкому засвоєнню нових вокальних технік та поліпшенню контролю над голосом); адаптація до сучасних музичних стилів (розвиток музичних тенденцій і смаків у сучасному світі вимагає від вокалістів адаптуватися до нових стилів і жанрів. Китайські дослідники та педагоги пропонують звертати увагу на різноманітні методики для вивчення різних музичних стилів, що допоможе вокалістам розширити свій арсенал вокальних можливостей; психологічна підтримка і тренування (розвиток професійної компетентності у вокалістів не обмежується лише технічними аспектами. Китайські педагоги пропонують розробляти психологічні програми підтримки і тренування, які допомагатимуть вокалістам управляти стресом, підвищувати самодисципліну, стимулювати творчий потенціал. Психологічна підготовка може збільшити самодовіря та позитивне сприйняття власного голосу, що має суттєвий вплив на емоційність і виконавську якість); адаптація до сучасних музичних стилів (українські педагоги можуть досліджувати та впроваджувати нові підходи до викладання та вивчення різних музичних стилів, які були популярні в останні роки. Розуміння і впровадження елементів популярних жанрів, таких як поп-музика, рок, R&B та інші, може допомогти вокалістам бути більш універсальними і залучати більше слухачів); розвиток мистецтва викладання (важли-

вим аспектом розвитку професійної компетентності вокалістів є якісне викладання. Нові методики навчання та тренування, які враховують індивідуальні особливості студентів – це запорука продовження традицій, гарний фундамент для залучення нових абітурієнтів до вивчення вокалу через вміння навчити та роз'яснити важливість цього жанру мистецтва. До нових методик можна віднести: індивідуальні плани навчання, аудіо- та відеозаписи для самостійного вивчення, а також зворотний зв'язок, що можуть сприяти більш ефективному навчанню та розвитку вокальних здібностей).

Китайські вчені мають значний потенціал удосконалення процесу навчання та виховання майбутніх вокалістів, розробляючи нові підходи, методики і технології. Результатом таких досліджень може стати зростання професійної компетентності вокалістів, їхньої успішності та значного підвищення рівня виконавської майстерності. Ці прогресивні ідеї відображають потенціал китайських вчених в удосконаленні процесу формування професійної компетентності майбутніх вокалістів. Вони спрямовані на розширення можливостей навчання, підвищення ефективності та індивідуалізацію підходів для кожного студента, що може допомогти підготувати вокалістів, які відповідають сучасним вимогам музичної індустрії та зможуть здійснити успішну кар'єру в музичній сфері.

**Висновки.** Таким чином, можна сказати, що дослідження уможливило виявити інноваційні підходи, які можуть значно поліпшити процес підготовки вокалістів в українській освітній системі. Використання сучасних технологій уможливило використання інтерактивних та візуалізованих методів навчання, що сприяють більшому залученню студентів і поліпшенню їхньої вокальної майстерності. Застосування віртуальної реальності, програмного забезпечення для аналізу голосу та інших інструментів створює нові можливості для індивідуалізації підходів до навчання. Використання зворотного зв'язку є однією з ключових складових успішного розвитку професійної компетентності вокалістів, адже дає змогу студентам отримувати об'єктивну оцінку своїх здібностей, виявляти міцні та слабкі сторони, а також вносити корективи до своєї підготовки. Інтердисциплінарні підходи розширюють горизонти студентів і допомагають розвивати їх творчий потенціал. Поєднання вокальної підготовки з іншими мистецтвами, такими як танець, музичні інструменти або драматичне мистецтво, сприяє розвитку гармонійних і багатогранних артистів. Психологічна підтримка та тренування допомагають студентам знаходити внутрішню гармонію і позитивний настрій, що є важливим для вдалих виступів та розвитку як професіоналів. Розвиток мистецтва викладання – важливий аспект формування професійної компетентності вокалістів. Систематичні і креативні методики,



які розробляються викладачами, дозволяють ефективніше передавати знання та навички студентам, створюючи стимулюючу та сприятливу навчальну атмосферу.

Загалом, дослідження показало, що застосування прогресивних ідей китайського досвіду формування професійної компетентності вокалістів може бути дуже перспективним для українського освітнього простору. Ці ідеї включають у себе використання сучасних технологій, зворотний зв'язок, інтердисциплінарні підходи, психологічну підтримку та тренування, а також розвиток мистецтва викладання. Їх імплементація може сприяти підвищенню якості вокальної підготовки студентів, формуванню їхніх професійних навичок та розкриттю творчого потенціалу.

**Перспективи подальших розвідок.** У подальших дослідженнях планується розкрити структурні елементи та дескриптори професійної компетентності майбутніх вокалістів.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Доброскок І., Наливайко О., Рибалко Л., Жерновникова О. Впровадження цифрових ресурсів у процес підготовки музикантів-педагогів у навчальних закладах КНР. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. 2020. Вип. 12. С. 66–89. DOI: <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2020-12-66-89>
2. Завгородня Т., Стражнікова І. Українські педагоги про проблеми виховання і навчання в Китаї. *Молодь і ринок*. 2019. № 12 (179). С. 29–34.
3. Заграй Л.Д. Емоційний інтелект як складник професійної компетентності менеджера. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2021. № 6. С. 47–54.
4. Наливайко О. Глобалізація чи деглобалізація освіти? Уроки часів COVID. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2022. № 50. С. 88–94. DOI: <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2022-50-08>
5. Полухтович Т. Роль ІКТ у формуванні професійної компетентності учасників освітнього процесу. *Нові технології навчання*. 2020. № 94. С. 265–269.
6. Chyshiakova I., Zhang L. Ways of Vocalists' Professional Training Improvement in the System of Higher Music Education of China. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. 2020. № 10 (104). P. 31–40. DOI: <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2020.10/031-040>.
7. Erdely S. Ethnic music in the United States: An overview. *Yearbook of the International Folk Music Council*. 1979. 11. P. 114–137. Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.2307/767568>
8. Harsch K. & Festing M. Dynamic talent management capabilities and organizational agility – A qualitative exploration. *Human Resource Management*. 2020. 59 (1). pp. 43–61.
9. Huang C. Methodological foundations of future musical art teachers' vocal-choral training at pedagogical universities. 2021. *Doctor's thesis*. URL: [https://sspu.edu.ua/images/2021/docs/dis/dis\\_e0cec.pdf](https://sspu.edu.ua/images/2021/docs/dis/dis_e0cec.pdf)
10. Kartini D., Kristiawan M., Fitria H., Negeri S. & Sugihan M. The influence of principal's leadership, academic supervision, and professional competence toward teachers'

performance. *International Journal of Progressive Sciences and Technologies (IJPSAT)*. 2020. 20 (1). P. 156–164.

11. Luo C. Methods of the future musical art teachers' vocal training by means of personification technology. 2018. *Candidate's thesis*. URL: <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/5473>
12. Malloch S., Trevarthen C. (Eds.). *Communicative musicality: Exploring the basis of human companionship*. Oxford University Press. 2009. pp. 243–267.
13. Nikolai H., Kisiel M. & Peng Y. Vocal education in the context of intercultural communication: Experience of teaching chinese students. *International Journal of Chinese Education*. 2023. 12 (1). DOI: <https://doi.org/10.1177/2212585X231169741>
14. Rui T. Methodology of forming artistic-pedagogical proficiency of future voice teachers. 2022. *Candidate's thesis*. URL: <https://pdpu.edu.ua/doc/vr/2021/taojui/annot.pdf>
15. Van der Vleuten C.P.M., Schuwirth L.W.T., Scheele F., Driessen E.W. & Hodges B. The assessment of professional competence: building blocks for theory development. *Best practice & research Clinical obstetrics & gynaecology*. 2010. 24 (6). pp. 703–719.
16. Waluga A. Śpiew w perspektywie edukacji muzycznej. *Koncepcje, badania, programy*. The Karol Szymanowski Academy of Music in Katowice. 2012.
17. Wang J. Formation of vocal-performing culture of future music teachers in the process of professional training. 2013. *Candidate's thesis*. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000484071>
18. Werdhiastutie A., Suhariadi F. & Partiw S.G. Achievement motivation as antecedents of quality improvement of organizational human resources. *Budapest International Research and Critics Institute-Journal (BIRCI-Journal)*. 2020. 3. pp. 747–752.
19. Wufang Y. Methods of preparing future music teachers of Ukraine and China to work in multicultural environment. 2012. *Candidate's thesis*. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/33714/100153212.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
20. Yu H., Koehn N. Internationalisation For Mobility And Home (IFMH) as a conceptual basis for reforming music education of Chinese students in Ukrainian pedagogical universities. *Ad Alta: Journal of Interdisciplinary Research*. 2021. 11 (2). pp. 127–131.
21. Zhu J. Formation of artistic-cognitive competence of future voice instructors using innovative technologies. 2021. *Candidate's thesis*. URL: <https://pdpu.edu.ua/doc/vr/2021/chzhu/annot.pdf>

#### REFERENCES

1. Dobroskok, I., Nalyvaiko, O., Rybalko, L., Zhermovnykova, O. (2020). Vprovadzhenia tsyfrovyykh resursiv u protses pidhotovky muzykantiv-pedahohiv u navchalnykh zakladakh KNR. *Profesiina osvita: metodolohiia, teoriia ta tekhnolohii* [Implementation of digital resources in the process of training musician-pedagogues in educational institutions of the People's Republic of China]. *Professional education: methodology, theory and technologies*, Issue 12, pp. 66–89. DOI: <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2020-12-66-89> [in Ukrainian].
2. Zavorodnya, T. & Strazhnikova, I. (2019). Ukrayinski pedahohy pro problemy vykhovannya i navchannya v Kytayi [Ukrainian educators on the problems of education and training in China]. *Youth and market*, No. 12 (179), pp. 29–34. [in Ukrainian].

3. Zagray, L.D. (2021). Emotsiynny intelekt yak skladnyk profesiynoyi kompetentnosti menedzhera [Emotional intelligence as a component of a manager's professional competence]. *Academic notes of V.I. Vernadskyi TNU. Series: Psychology*, No. 6, pp. 47–54. [in Ukrainian].
4. Nalyvaiko, O. (2022). Hlobalizatsiya chy dehlobalizatsiya osvity? Uroky chasiv COVID [Globalization or deglobalization of education? Lessons of the COVID times]. *Scientific Notes of the Pedagogical Department*, No. 50, pp. 88–94. DOI: <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2022-50-08> [in Ukrainian].
5. Polukhtovych, T. (2020). Rol IKT U formuvanni profesiynoyi kompetentnosti uchasykiv osvitnoho protsesu [The role of ICT in the formation of professional competence of participants in the educational process]. *New learning technologies*, No. 94, pp. 265–269. [in Ukrainian].
6. Chystiakova, I. & Zhang, L. (2020). Ways of Vocalists' Professional Training Improvement in the System of Higher Music Education of China. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, No. 10 (104). pp. 31–40. DOI: [10.24139/2312-5993/2020.10/031-040](https://doi.org/10.24139/2312-5993/2020.10/031-040). [in English].
7. Erdely, S. (1979). Ethnic music in the United States: An overview. *Yearbook of the International Folk Music Council*, 11, pp. 114–137. Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.2307/767568>. [in English].
8. Harsch, K. & Festing, M. (2020). Dynamic talent management capabilities and organizational agility – A qualitative exploration. *Human Resource Management*, 59 (1), pp. 43–61. [in English].
9. Huang, C. (2021). Methodological foundations of future musical art teachers' vocal-choral training at pedagogical universities. *Doctor's thesis*. Available at: [https://sspu.edu.ua/images/2021/docs/dis/dis\\_e0cec.pdf](https://sspu.edu.ua/images/2021/docs/dis/dis_e0cec.pdf) [in English].
10. Kartini, D., Kristiawan, M., Fitria, H., Negeri, S. & Sugihan, M. (2020). The influence of principal's leadership, academic supervision, and professional competence toward teachers' performance. *International Journal of Progressive Sciences and Technologies (IJPSAT)*, 20 (1), pp. 156–164. [in English].
11. Luo, C. (2018). Methods of the future musical art teachers' vocal training by means of personification technology. *Candidate's thesis*. Available at: <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/5473> [in English].
12. Malloch, S. & Trevarthen, C. (Eds.). (2009). Communicative musicality: Exploring the basis of human companionship (pp. 243–267). Oxford University Press. [in English].
13. Nikolai, H., Kisiel, M. & Peng, Y. (2023). Vocal education in the context of intercultural communication: Experience of teaching chinese students. *International Journal of Chinese Education*, 12 (1). DOI: <https://doi.org/10.1177/2212585X231169741> [in English].
14. Rui, T. (2022). Methodology of forming artistic-pedagogical proficiency of future voice teachers. *Candidate's thesis*. Available at: <https://pdp.edu.ua/doc/vr/2021/taojui/anot.pdf> [in English].
15. Van der Vleuten, C.P.M., Schuwirth, L.W.T., Scheele, F., Driessen, E.W. & Hodges, B. (2010). The assessment of professional competence: building blocks for theory development. *Best practice & research Clinical obstetrics & gynaecology*, 24 (6), pp. 703–719. [in English].
16. Waluga, A. (2012). Śpiew w perspektywie edukacji muzycznej. Konceptje, badania, programy [Singing in the perspective of music education]. The Karol Szymanowski Academy of Music in Katowice. [in Polish].
17. Wang, J. (2013). Formation of vocal-performing culture of future music teachers in the process of professional training. *Candidate's thesis*. Available at: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000484071> [in English].
18. Werdhastutie, A., Suhariadi, F. & Partiw, S.G. (2020). Achievement motivation as antecedents of quality improvement of organizational human resources. *Budapest International Research and Critics Institute-Journal (BIRCI-Journal)*, Vol. 3, pp. 747–752. [in English].
19. Wufang, Y. (2012). Methods of preparing future music teachers of Ukraine and China to work in multicultural environment. *Candidate's thesis*. Available at: <http://enpuir.npu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/33714/100153212.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in English].
20. Yu, H. & Koehn, N. Internationalisation For Mobility And Home (IFMH) as a conceptual basis for reforming music education of Chinese students in Ukrainian pedagogical universities. *Ad Alta: Journal of Interdisciplinary Research*. Dec. 2021, Vol. 11. Issue 2, pp. 127–131. [in English].
21. Zhu, J. (2021). Formation of artistic-cognitive competence of future voice instructors using innovative technologies. *Candidate's thesis*. Available at: <https://pdp.edu.ua/doc/vr/2021/chzhu/annot.pdf> [in English].

Стаття надійшла до редакції 25.07.2023



“Вчіться так, немов ви постійно відчуваєте брак своїх знань, і так, немов ви постійно боїтеся розгубити свої знання”.

Конфуцій  
давньокитайський філософ

“Прекрасне в житті, прекрасне в мистецтві допомагає людині жити, допомагає виконувати складну справу життя, бо це прекрасне випрямляє її душу. Мистецтво – посередник того, що неможливо висловити”.

Йоганн Вольфганг фон Гете  
німецький поет, прозаїк, драматург



УДК 378.018.8:373.5.011.3-051:62]:[005.336.2-043.83]:004.9-049.7(045)  
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.285729>

**Андрій Гедзик, аспірант**  
*Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*  
**Віталій Потапкін, викладач кафедри технологічної освіти**  
*Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*

## ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглядається сутність інформатизації освіти як соціально-педагогічного явища, пов'язаного з інтеграцією інформаційної продукції та технологій в освітні системи. Висвітлюється використання комп'ютерних технологій у закладах вищої освіти, включаючи розгортання Інтернет-мережі. Інтернет розглядається як потужний інструмент для збору, зберігання та передачі інформації, особливо в контексті навчання, досліджень та спілкування. Підкреслюється активне використання ресурсів Інтернету майбутніми вчителями технологій для поглиблення розуміння технологічних процесів. Недостатня інформатична компетентність майбутніх вчителів технологій може обмежувати ефективне використання цих технологій у навчанні. Також швидке оновлення технологій вимагає постійного адаптування навчальних програм та методик.

**Ключові слова:** інформатична компетентність; комп'ютерні технології; технологічні процеси; інформатизація освіти.

*Лім. 7.*

**Andrii Hedzyk, Postgraduate Student,**  
*Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University*  
**Vitaliy Potapkin, Lecturer of the Technological Education Department,**  
*Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University*

## USING COMPUTER TECHNOLOGIES AS A MEANS OF DEVELOPING INFORMATIONAL COMPETENCE FOR FUTURE TECHNOLOGY TEACHERS

In the context of the rapidly evolving modern world, the significance of informational competence continues to grow, driven by the swift advancements in technology that have permeated all facets of life. An integral facet of cultivating informational competence within educators specializing in technology is their adeptness in harnessing contemporary information technologies for educational purposes. The educators of tomorrow must possess not just foundational knowledge of information technologies, but also the proficiency to wield them effectively, channeling their potential towards achieving educational objectives and fostering critical thinking skills among students. This article delves into the essence of educational informatization, a socio-pedagogical phenomenon intricately interlinked with the assimilation of information production and technology within educational systems. The discourse traverses the utilization of computer technologies within higher education institutions, casting a spotlight on the profound impact of the Internet. The Internet, deemed a potent reservoir for collating, preserving, and disseminating information, emerges as an invaluable tool in the spheres of learning, research, and communication. The article underscores the pivotal role played by the proactive utilization of online resources by prospective technology educators, as it facilitates a deeper grasp of intricate technological processes. Furthermore, it highlights the potential setbacks of insufficient informational competence among aspiring technology educators, potentially constraining the optimal utilization of these transformative technologies in the educational landscape. The article also acknowledges the ever-evolving nature of technologies, necessitating an ongoing process of adapting educational curricula and methodologies to remain aligned with the swift pace of change.

**Keywords:** informational competence; computer technologies; technological processes; educational informatization.

**Постановка проблеми.** Інформатична компетентність стає все більш важливою в сучасному світі, де технології швидко розвиваються та постійно впливають на різні сфери життя. Один з головних аспектів розвитку інформатичної компетентності вчителів технологій полягає у їхній підготовці до використання сучасних інформаційних технологій у навчальному процесі. Майбутні вчителі технологій повинні не тільки мати знання про основні інформаційні технології, але й уміти ефективно їх використовувати для досягнення навчальних цілей і розвитку критичного мислення учнів.

Ще одним аспектом розвитку інформатичної компетентності вчителів технологій є їхня здатність до адаптації до інформаційного середовища, яке постійно змінюється. Розвиток технологій відбувається настільки швидко, що вчителям необхідно постійно оновлювати свої знання і навички, щоб залишатися у курсі останніх трендів і могли відповідати на виклики, які ставить перед ними сучасна освіта.

Окрім того, розвиток інформатичної компетентності вчителів технологій передбачає формування їхньої здатності творчо мислити та інноваційно підходити до навчання. Вчителі мають бути відкритими до нових ідей, готовими до експериментів і пошуку

нових способів навчання, щоб забезпечити ефективну підготовку учнів до сучасного інформаційного суспільства.

**Аналіз основних досліджень та публікацій.** Питання інформатичної компетентності досліджували М. Головань [1], Є. Долинський, Г. Нітченко, Ю. Дорошенко, М. Жалдак, Н. Морзе, О. Спірін [5], О. Король [2], В. Шарко [6], Л. Петухова [3], С. Яшанов [7] та ін.

На думку М. Головань, інформатична компетентність вважається інтегративним утворенням людини, що включає знання, пов'язані з методами інформатики й інформаційними технологіями, вміння використовувати ці знання для розв'язання прикладних задач, представлення інформації у форматі, зрозумілому широкій аудиторії, а також готовність до раціонального використання сучасної техніки та комп'ютерних технологій у виробничих і повсякденних ситуаціях. Важливим елементом є усвідомлення значущості предмету та результатів діяльності [1, 316].

О. Спірін називає інформатичну компетентність здатністю людини задовольняти свої потреби та вимоги суспільства у сфері фахових знань і вмінь з інформатики [5].

За словами Л. Петухової, інформатична компетентність дає змогу людині мати систему знань та умінь, необхідних для отримання і використання інформації у будь-якій сфері діяльності. Ця компетентність також допомагає виконувати фахові завдання й аргументовано планувати відповідну роботу [3, 48].

**Мега статті.** Проаналізувати етапи розвитку комп'ютерних технологій та визначити їхню роль у формуванні інформатичної компетентності майбутніх учителів технологій.

**Виклад основного матеріалу.** Сучасні комп'ютерні технології виступають основним інструментом розвитку інформатичної компетентності, охоплюють методи та засоби для збору, обробки, зберігання та передачі даних за допомогою електронних обчислювальних систем [4, 238]. Сутність сучасних комп'ютерних досягнень полягає у трьох основних аспектах: здатність до зберігання інформації на носіях даних, розвиток засобів зв'язку та автоматизація обробки інформації з використанням комп'ютерної техніки. Практично ці технології реалізуються через створення програмно-технічних комплексів, які включають персональні комп'ютери або робочі станції разом з відповідними периферійними пристроями. Вони підключаються до локальних та глобальних обчислювальних мереж, оснащені необхідним програмним забезпеченням. Використання цих компонентів відзначається підвищеною автоматизацією наукових досліджень та освітніх процесів, що становить основу для їх подальшого розвитку.

На підставі аналізу наукової літератури в галузях психолого-педагогічних і технологічних досліджень (з врахуванням ключових етапів становлення, розвитку та впровадження комп'ютерних технологій у навчальний процес, з огляду на значущі події та досягнення вчених, програмістів та практикуючих педагогів), можна визначити чотири основні фази еволюції комп'ютерних технологій у сфері освіти:

1. Перший етап – Початок та впровадження: використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі на початку ХХ ст. пов'язане із запровадженням перших обчислювальних машин. Протягом цього періоду обмежений доступ до великих та дорогих комп'ютерів обмежував їхнє використання для конкретних наукових досліджень та проєктів.

2. Другий етап – Розповсюдження та демократизація: у 1980-х рр. з'явилися персональні комп'ютери, що зробило їх більш доступними для широкого загалу. Комп'ютери почали використовуватися в освіті, спрощуючи процес навчання і надаючи можливість для інтерактивного навчання.

3. Третій етап – Інтеграція до навчальних програм: у 1990-х та на початку 2000-х рр. комп'ютерні технології стали невід'ємною частиною навчальних програм на всіх рівнях освіти. Багато шкіл та університетів забезпечили студентів доступом до комп'ютерів, а навчальні матеріали стали доступними в електронному форматі.

4. Четвертий етап – Інновації та прогрес: на сучасному етапі спостерігаємо інноваційний розвиток комп'ютерних технологій у навчальному процесі, нові підходи до їх використання у навчанні, до прикладу, використання штучного інтелекту, віртуальної реальності та інших передових інструментів. Для досягнення максимальної ефективності навчання важливо поєднати педагогічний досвід з технологічними можливостями.

Сутність інформатизації освіти, з одного боку, визначається як комплекс соціально-педагогічних перетворень, пов'язаних із насиченням освітніх систем інформаційною продукцією, засобами та технологіями; з іншого – впровадження у ЗВО системи інформаційних засобів, що базуються на обчислювальній техніці, а також інформаційної продукції та педагогічних технологій, що базуються на цих засобах [6, 50]. Використання комп'ютерних технологій у навчанні спрямоване на досягнення цілей інформатизації освіти за допомогою застосування комплексу функціонально зв'язаних педагогічних, інформаційних, методологічних, психофізіологічних та ергономічних засобів і методик.

Використання комп'ютерних технологій у закладах вищої освіти передбачає розгортання інтернет-мережі. Інтернет як глобальна комп'ютерна мережа з незліченними можливостями для збору, зберігання та передачі інформації, знайшов використання

у науці, засобах масової інформації, рекламі і, звісно ж, в освіті. Вчителі, викладачі, учні та студенти активно використовують його ресурси для навчання та дослідження.

Інтернет-ресурси становлять великий інтерес для майбутніх викладачів технологій, оскільки мережа діє як безмежне джерело інформації, новин, наукових статей, інноваційних проєктів тощо. Наприклад, Інтернет стає платформою для спілкування із вченими, винахідниками та експертами в галузі технологій. Ці ресурси сприяють поглибленню розуміння сучасних технологічних тенденцій, а також надають можливість студентам побачити конкретні приклади застосування технологій у реальному житті. Окрім того, Інтернет дає можливість використовувати різноманітні інтерактивні інструменти та платформи для навчання технологій. Студенти можуть взаємодіяти з віртуальними лабораторіями, моделями і симуляціями, що допомагають їм краще розібратися у складних технічних процесах.

Однак у системі освіти часто виникають розбіжності між можливостями комп'ютерних технологій та їх реальним застосуванням. Прикладом може слугувати чинна дотепер практика використання комп'ютера лише як інструмента для набору та друку текстів. Ця невідповідність часто впливає з того, що деяка частина майбутніх вчителів технологій не володіють необхідними інформатичними компетентностями, необхідними для ефективного застосування комп'ютерних технологій. Ситуацію ускладнює той факт, що інформаційні технології швидко оновлюються – з'являються нові, більш ефективні та складні, засновані на штучному інтелекті, віртуальній реальності, геоінформаційних системах, інших технологіях.

Складнощі з освоєнням комп'ютерних технологій у сфері освіти виникають через відсутність не тільки методичної бази для їх використання, але і чіткого уявлення про формування інформатичної компетентності майбутніх вчителів технологій. Це змушує педагогів орієнтуватися на власний досвід та вміння емпірично знаходити шляхи ефективного використання комп'ютерних технологій на практиці.

У педагогічній науці широко обговорюється проблема ефективного використання комп'ютерних технологій в освіті. Знаними вітчизняними та зарубіжними науковцями, такими як А. Ашерова, В. Бикова, Д. Богданова, І. Булах, Б. Гершунський, Р. Гуревич, О. Довгялло, М. Жалдак, Ю. Жук, Г. Кєдровіч, М. Кадемія, В. Клочок, Т. Коваль, Г. Козлакова, В. Кухаренко, М. Лапчик, Ж. Меншикова, Д. Матрос, І. Роберт, В. Сумський, Л. Шевченко та інші, приділена увага вирішенню окремих аспектів використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі.

Майже всі дослідники зробили висновок про їх високу ефективність, включаючи застосування як

засобу формування інформатичної компетентності майбутніх вчителів технологій. Дослідники пишуть про те, що застосування комп'ютерних технологій сприяє створенню більш ефективної моделі навчання, допомагає досягнути більш глибокого запам'ятовування навчального матеріалу через образне сприйняття та посилює його емоційний вплив. Це відбувається завдяки використанню схем, навчальних ілюстрацій, відео- та аудіокоментарів, представлених у вигляді мультимедійних презентацій або навчальних програм.

Указується, що впровадження та подальший розвиток комп'ютерних технологій суттєво впливає на підвищення якості навчання, сприяючи розв'язанню завдань підготовки та підвищення кваліфікації фахівців, які мають обмежений доступ до навчальних, наукових та технічних центрів. Дослідники переконують, що досягнення високих показників можливе лише за умов внесення змін до чинного навчального процесу. Зростаючі вимоги до якості знань випускників ЗВО є неминучим наслідком науково-технічного прогресу, у умовах якого не може залишитися незмінним навчальний процес [7]. Такими змінами в галузі комп'ютерних технологій повинні стати: забезпечення навчального процесу у ЗВО сучасними програмними засобами; володіння сучасними інформаційними технологіями; освоєння пакету програм загального призначення та спеціальних професійних програм, тощо.

З методичної точки зору навчальні заняття з використанням комп'ютерних технологій відрізняються тим, що вони проводяться, наче двома викладачами: разом з педагогом, який надає пояснення, організовує бесіди та опитування, бере участь техніка. При цьому головним залишається вчитель, який надає слово своєму "колезі", через якого здійснюється зв'язок "викладач – студент", без якого неможливе навчальне заняття. Однак у певні моменти викладач може поступитися місцем технічним засобам навчання як джерелу навчальної інформації та засобу навчання, який управляє процесом вивчення навчального матеріалу або контролює його. На всіх етапах навчального заняття можуть змінюватися форми роботи. Техніка на заняттях співпрацює з традиційними засобами навчання, такими як підручник, макети, таблиці та інші. Навчальні заняття з використанням комп'ютерних технологій повинні стати частиною системи, побудованої з урахуванням дидактичних принципів.

На сьогодні можна відслідкувати певні тенденції, які починають проявлятися в галузі розвитку комп'ютерних технологій. По-перше, це пов'язано з виникненням так званих "інформаційних засобів навчання" та "віртуальних освітніх просторів", які будуються за системою "студент – посередник – викладач", де посередниками виступають сучасні засоби інформаційних технологій. З'являються нові

форми організації навчальної інформації, які перелічені характеризуються нелінійною структурізацією навчального матеріалу, що, зі свого боку, дає змогу викладачеві вибирати “індивідуальну траєкторію навчання”.

**Висновки.** Вивчення і аналіз спеціалізованої літератури з питання ролі використання комп'ютерних технологій, які виступають засобом формування інформатичної компетентності майбутніх вчителів технологій, показує, що освіта, будучи базовим соціальним інститутом, може повноцінно існувати й ефективно розвиватися, залишатися сучасною індустрією знань, визначальною цінністю культури тільки за умови застосування постійно оновлюваних інформаційних технологій як важливої складової інформаційно-технологічного середовища кожного закладу освіти та їх системної інтеграції в усі види та форми освітнього процесу. Цей факт актуалізує необхідність науково-педагогічного осмислення нових можливостей в навчанні у зв'язку зі збагаченням сучасного освітнього процесу комп'ютерними технологіями.

#### ЛІТЕРАТУРА

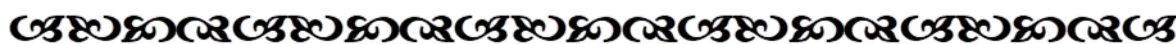
1. Головань М.С. Інформатична компетентність. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. пр. 2007. № 16. С. 314–324.
2. Король О.М. Формування інформатичної компетентності майбутніх бакалаврів освіти на засадах диференційованого підходу : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка. Суми, 2019.
3. Петухова Л.Є. Інформатичні компетентності майбутнього вчителя початкових класів (в моделі трисуб'єктної дидактики) : навч.-метод. посіб. Херсонський державний університет. Херсон, 2010.
4. Ребенко В.М., Рубець М.М. Використання сучасних комп'ютерних технологій в процесі професійного навчання. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка*. 2014. № 117. С. 238–240.
5. Спирін О.М. Інформаційно-комунікаційні та інформатичні компетентності як компоненти системи професійно-спеціалізованих компетентностей вчителя інформатики. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2009. № 5. URL: <http://www.ime.edu-ua.net/em13/content/09somtio.htm>. (дата звернення: 11.06.2023).
6. Шарко В.Д. Інформатична компетентність як складова професійної компетентності вчителя. *Інформаційні технології в освіті* : зб. наук. пр. Херсон, 2010. Вип. 6. С. 48–55.

7. Яшанов С.М. Теоретико-методичні засади системи інформатичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2010.

#### REFERENCES

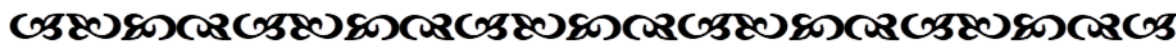
1. Holovan, M.S. (2007). Informatychna kompetentnist. Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity [Informational Competence. Problems of Engineering and Pedagogical Education]. *Collection of Scientific Works*, No. 16, pp. 314–324. [in Ukrainian].
2. Korol, O.M. (2019). Formuvannia informatychnoi kompetentnosti maibutnix bakalavriv osvity na zasadakh dyferentsiiovanoho pidkhodu [Formation of Informational Competence of Future Education Bachelors on the Basis of Differentiated Approach]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, Sumy. [in Ukrainian].
3. Petukhova, L.Ye. (2010). Informatychni kompetentnosti maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv (v modeli trysub'iektnoi dydaktyky) [Informational Competencies of Future Primary School Teachers (in the Model of Three-Subject Didactics): Teaching Methodological Manual]. Kherson State University. [in Ukrainian].
4. Rybenok, V.M. & Rubets, M.M. (2014). Vykorystannia suchasnykh kompiuternykh tekhnolohii v protsesi profesiinoho navchannia [Use of Modern Computer Technologies in the Process of Vocational Training]. *Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University named after T.G. Shevchenko*, No. 117, pp. 238–240. [in Ukrainian].
5. Spirin, O.M. (2009). Informatychna kompetentnist yak skladova profesiinoi kompetentnosti vchytelia [Information and Communication Competencies and Informational Competencies as Components of the System of Professional-Specialized Competencies of the Computer Science Teacher]. *Information Technologies and Learning Tools*, No. 5. Available at: <http://www.ime.edu-ua.net/em13/content/09somtio.htm>. (Accessed 06. Nov. 2023). [in Ukrainian].
6. Sharko, V.D. (2010). Informatychna kompetentnist yak skladova profesiinoi kompetentnosti vchytelia. Informatsiini tekhnolohii v osviti [Informational Competence as a Component of Professional Competence of the Teacher]. *Information Technologies in Education: Collection of Scientific Works*, Issue 6, Kherson. pp. 48–55. [in Ukrainian].
7. Yashanov, S.M. (2010). Teoretyko-metodychni zasady systemy informatychnoi pidgotovky maibutnix uchyteliv trudovoho navchannia [Theoretical and Methodical Foundations of the System of Informational Training for Future Teachers of Labor Training]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.07.2023



“Література кожного народу – це найкраще дзеркало його життя”.

Іван Франко  
український поет, прозаїк



## **ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ ТА ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ У ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ “МОЛОДЬ І РИНОК”**

1. Приймаються одноосібні статті (співавтори). Текст обсягом 8–12 друкованих сторінок із ілюстраціями (рисуноками, таблицями). У статтях повинно бути чітко і стисло, без зайвих математичних формул, викладено те нове та оригінальне, що досягнуто авторами в їх практичній діяльності. Потрібно уникати повторів, зайвих подробиць та загальновідомих положень, на які можна посилатися, вказуючи відповідний номер у списку літератури, що додається.

2. Електронний варіант статті виконується в редакторі Microsoft Word, причому файл має бути збережений в форматі \*.doc. Формат сторінки А4, шрифт Times New Roman, розмір шрифту – 14 кегль. Розмір полів: ліве – 3,0 см; праве – 1,5 см; верхнє – 2,0 см; нижнє – 2,0 см; інтервал – 1,5.

### **До рукопису додаються:**

- УДК;
  - анотація українською мовою 500 друкованих знаків, анотація англійською мовою розширена, обсяг 1800–2000 друкованих знаків, до англійської анотації додається в окремому файлі український переклад;
  - ключові слова (українською, англійською мовами), перелік ключових слів від 5 до 10;
  - рисунки, таблиці з підписаними підписами;
  - оформлення списку літератури – за міжнародним бібліографічним стандартом АРА; кількість літературних джерел має складати не менше 5 та не більше 15. Цитувати необхідно як класичні, так і найновіші публікації (останніх 3–5 років) опублікованих у провідних профільних виданнях. У кінці статті подається транслітерований список літератури (References).
  - відомості про автора (авторська карточка: прізвище, ім'я та по-батькові, посада, місце праці, вчений ступінь, наукове звання, адреса (службова, домашня), телефони).
3. До статей додається рекомендація кафедри (відділу) установи, де автор працює, і рецензія доктора чи кандидата наук; для статей докторів та кандидатів наук рецензій не потрібно.
4. Таблиці повинні мати назви та порядковий номер. Одночасне використання таблиць та графіків для пояснення одних і тих же положень не рекомендується.
5. Статті підписуються всіма авторами із зазначенням домашньої адреси, номерів домашнього та службового телефонів автора, який буде листуватися з редакцією з приводу цієї статті.

### **Редколегія відхиляє статті з порушенням цих вимог:**

Відповідно до вимог Атестаційної колегії МОН України до фахових видань та публікацій необхідно дотримуватися таких елементів написання статей: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями, аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття; формування мети статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

### **Сфера розповсюдження та категорія читачів:**

- загальнодержавна, зарубіжна;
- викладачі університетів, ЗВО всіх рівнів акредитації, студенти, аспіранти, науковці, фахівці освітньої діяльності, які підвищують свої професійні компетенції в галузі освіти та педагогічних наук.

### **Програмні цілі (основні принципи) або тематична спрямованість:**

Ознайомлення із питаннями наукових досліджень із загальної педагогіки, історії педагогіки, теорії та методики навчання, корекційної педагогіки, теорії та методики професійної освіти, соціальної педагогіки, теорії та методики управління освітою, теорії та методики виховання, дошкільної педагогіки, інформаційно-комунікаційних технологій в освіті та науці.

Наукове видання

# Молодь і ринок Youth & market

№ 8 (216) серпень 2023

No. 8 (216) August 2023

Головний редактор  
*Микола Галів*

Відповідальний редактор  
*Наталія Примаченко*

Літературне редагування  
*Ірина Невмержицька*

Макетування та верстка  
*Ольга Лужецька*

Підписано до друку 04.09.2023 р. Ум. друк. арк. 20,00.  
Папір офсетний. Друк офсетний. Наклад 100 прим. Формат 60 x 84 1/8.  
Гарнітура Times New Roman.  
Віддруковано у друкарні “Посвіт”  
82100, Львівська обл., м. Дрогобич, вул. Мазепи, 7  
тел./факс: (03244) 2-23-35, 2-23-76, 3-38-50